ՀՈՎՀ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՊԵՏՀՐԱՏ

891.99
3-85

Հովհ. Հովհաննիսյան

Ցնծագեղեր է 1961

Յերկերի ժողովածու

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ

Ա II 283447

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
1·9·3·7

Հայ կլասիկներ

Հովհաննես Հովհաննիսյան

1864 — 1929

Յերկերի ժողովածուի
յերկու հատորով

Խմբագրությամբ
Ռուբեն Ջարյանի

Պետական հրատարակչություն
Յերեվան

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

-I

* * *

«Իմ հայրենիքը տեսե՞լ ես, ասա՛ր։

Տեսե՞լ ես արդյոք այն բլուրները,
Ուր ճոխ ծաղկում է մշտական գարուն,
Կանաչում թաղված այն այգիները,
Ուր իբրև գոհար խաղողն է հասնում։

Տեսե՞լ ես դաշտեր, մարգագետիններ,
Ու բացված այնտեղ վառ շուշան, մեխակ,
Շնորհատուռ արև, վոսկի ներշուլյներ
Ցեվ միշտ սիրաշունչ յերկինք կապուտակ։

Տեսե՞լ ես ծերուկ ժայռերի միջով
Կատղած անցնելիս գետը փրփրած,
Ականջ դըրե՞լ ես խըռռոված հոգով
Այն ազմկալից գոռոցին ալյաց։

Տեսե՞լ ես գյուղը հովտի մեջ մենակ
Ցեվ շուրջը փռված շքեղ պարտեզները,
Ցեվ վոսկի հասկեր և խաղող վըտակ,—
Լըսե՞լ ես քաղցրիկ արտուտի յերգեր։

Ցեվ դու տեսե՞լ ես նորա գանձն անգին,
Դեմքով հըրեշտակ, հասակը փարթամ
Հարավո դուստրը, հրապուրքն աչերին,
Շրթունքը ալ վարդ, ժըպիտն անթառամ...
Սիրատանջ այրված քնքուշ այտերից
Քաղե՞լ ես համբույր վոր քաղցր և մեղրից։

2

* * *

(Պուշկինից)

Ո՛վ վարդ ազնիվ, գերի չեմ ես,
Բայց կապանքից չեմ ամաչում.
Աղքա-տկգիչ սոխակն այսպես
Անցնում և կյանք գովերգում
Հպարտ, չքնաղ վարդի մոտին
Գերության մեջ, սակայն անուշ,
Ցավ չուր տալերն չերգում քնքուշ
Մութ, հեշտալի գիշերներին.

880

ԱՆԱՎԱՐՏ ՊԱՏԿԵՐ

(Պուշկինից)

Այս ո՜ւմ խանդավառ միաքն և գուշակել,
Ըմբռնել գաղտնիքը գեղեցկության,
Ո՞ւմ արգյոք, յերկինք, վրձինն և գրոշմել
Այս ըսքանչելի գծեր յերկնաբժան։

Այդ դու յես, հանճար... Բայց իս լուսակեցին
Սիրո տառապանք նորան. և անձայն
Աչքերը հառած յուր գործի վերան
Հանգչում և արդեն բոցավառ հպին...

880

4

* * *

Յես զբոսնում եմ բերկրամիտ
Կանաչազգեստ պարտիզում,
Մանիշակը յուր ժըպիտ
Իմ աչքին և պարգևում։

Սիրուն մանուկ, քո աչեր
Վառ են ինչպես այդ ծաղիկ,
Յեվ սիրելի քո պատկեր
Նուշնպես մատաղ, զեղեցիկ։

Քո ժըպիտն էլ անմեղ է,
Ինչպես չքնաղ մանիշակ։
Մանո՛ւկ քաղցրիկ, ինձ սիրի՛—
Մընա՛ այդպես միշտ հատակ։

Ջինջ երինջից ոսկի արև
Տալիս է մեզ սիրոյ բարև—
Ուրախութիւն այսօր հեռև.
Հրիաստս յարեաւ ի մեռելոց։

Խոխջում է ձիւնի աղաւաղ
Ջրաւմ հովիտ, գաշտ ու ձորակ.
Լուսնակով նոր յոյս, նոր կեանք
Հրիաստս յարեաւ ի մեռելոց։

Էլ պատրիզում կանաչազարդ
Ծոռ հաւքերը կայտառ զուարճ
Ազատում են քաղցր երգով.
Հրիաստս յարեաւ ի մեռելոց։

Ս. Գ.

Մասիս

Հովհ. Հովհաննիսյանի անդրանիկ
տպագիր բանաստեղծությունը „Արդյուն"
մանկական ամսագրում
1883

Ա 2834 374

5 ՅԵՐԳ

(Բառի Գոռնու Եղից)

Թող յերգը անուշ հնչէ հեշտագին,
Ինչպես խոխոջը վըճիտ առվակի,
Թող հիշեցնէ մարդկային ազգին
Սիրելի պատկերն անցած որերի։

Վեհ ձայնը յերգչի թող դնէ վախճան
Մեր դառն սուգին, ատոր կրքերին,
Թող նորա յերգը ազգասիրական
Նեըշնչէ աշխուժ, յեռանդ մեր սրտին։

Ինչ մեզ հուզում է՝ թող այն ամենայն,—
Ցեղ ծիծաղ, և լաց, հանդիսատ և թախիծ,
Ցեղ ուրախութիւն, և վիշտը մարդկան,—
Թող մատն ունենան այն հզոր յերգից։

Թող զարթեցնէ նա միտքը քնեցած,
Թուլերին ուժ տա քաջերին վոգի,
Ցեղ պարգևատրե վորպէս հայրենյաց
Փառքովը իրանց արդար գործերի։

881

6

* * *

(Հայնեյից)

Իմ աչքունքից լուսնում են
Անուշաբուլբ շատ ծաղիկ.
Հառաչներըս դառնում են
Սոխակների դայլայլիկ.

Սիրի՛ր դու ինձ—քո պարգև
Տամ, իմ հոգյա՛կ, ծաղիկներ.
Պատուհանիդ առաջև
Անուշ յերգեն սոխակներ.

881

7 ՆՈՐ ՏԱՐԻ

(Նեկրասովից)

Մաշվում է իմ կյանք, հալվում ամէ ցամ.
Տըկար է միտքըս, սառչում է արյունս...
Յես, մայր—հայրենիք, կիջնեմ գերեզմանդ
Ըրտեսած քաղցը քո ազատութեյուն։

Բայց յես կուզեյի—գեթ իմ որհասին
Դու վոտ կոխեյիր հաստատ ճանապարհդ,
Տանջանքից հետո դու քո առաջին
Ծնունդըը բացված քո որը պայծառ։

Կուզեյի—գե՛թ այժմ հասցներ քամին
Հայրենի պյուղից մի ձայնիկ միայն,
Վոր ինձ չըլներըը նոր լոթ ցավագին
Դառն արտասուքի, ծուլացած արյանս...

8 ***

Առավոտս անցավ։ Առաջ եմ նայում—
Պարզ է հորիզոնն, և արևն վոսկի
Ինձ յուր անուշիկ ժըպտան է նվիրում,
Ցնվ վողջ բընությունն այնպես գեղանի՜...

Ականջ եմ դընում—մի ձայն անմեկին
Խոսում է ինձ հետ, բաղդըս դուշակում,
Ցնվ իմ առաջև բընության գաղտնին
Կարծես թե բընավ բացվում, ձերկանում։

Ահա տեսնում եմ իմ կյանքի պատկերը
Այնպես սրատուչ գունով նըկարած—
Սեր, վայելչություն, դրախտի յերաշներ,
Կյանք չընաշխարհիկ ահա իմ դիմաց։

Բայց, ճակատագի՛ր, դու ինձ չէիս խաբում,
Ջե՞ք քո ցուցց ավածն վոսկեզոծ գիմակ.
Ավազ, ցնդում է իմ հուսյալը ողում,—
Կեսորվան արդեն մոտ է ժամանակ...

9

* * *

Շոտապի՛ր, պատանի՛, տալ վայելչութիւն,
Կեանքի ծիծաղկոտ վոսկի որերին
Հարկ լիաձեռնն, քանի անսասան,
Ծախիչ ժամանակ քո բաց ճակատին
Ջեռնն չէ մրխել ակոս ձրգելու,
Բանի ժպտում է քեզ դեմքն արեւու,
Բանի հաշտ աչքով քո յերջանկութեան
Նայում է յերկինք ծաղկավառ գարնան...

Կանցնեն շուտ տարիք, և դուռ կը փոխվիս,
Զրկա յեռանդըդ պատանեկութեան,
Յեվ նախկին կրքեր այլևըս չունիս,
Յեվ չի տրբտփում բոցով սրբազան
Քո մաշված սիրտը. աչերըդ մարած
Զե վառում հուրը մանուկ արտասվաց,
Յեվ միայն վերջին փոթորկից առաջ
Լսվում է չարդված կրծքիդ թո՛ւյլ հառաչ։

ՅԵՐԿՈՒ ԺԱՆԱՊԱՐՀ

Նայում եմ առաջ—յերկու ճանապարհ
Բայց և իմ դիմաց. մեկը տանում է
Շըքեղ, բազմավոր, նվիրական աշխարհ
Քնքուշ ղպայմանքի, ուր միշտ ծաղկում է
Գարունը սիրո յերկնքից որհնած,
Այնտեղ անթառամ վարդի պըսակները,
Յերջանիկ որեր սիրով պարգևված
Յեվ վայելչության անձկալի ժամեր
Աշխատավորի վաստակած գլխին
Պիտի պարգևվեն հանգիստ խնդալին,

Մյուսն անապատ ինձ դուրս է հանում,
Վոր կարոտում է մըշակող բազկի,
Այստեղ պերճախոս վարդ չի բուսանում,—
Միայն տատասկը և փուշը վայրի.
Յեվ կյանքը մեռած և ոդը խեղդող,
Սրտացավ խընամք, յերթև այդ լիներ,
Միշտ յերախտամոռ հոգուց վոռնակոթ.
Չև ժպտում արև, սևաթուխ ամպեր
Գոռ փոթորիկ են յերկրին գուշակում,—
Յեվ յես կանգնած եմ և խոր մըտածում,
Ո՞ւր իմ անհատաա քայլերըս ուղղեմ,
Սրտյոք յերկուսից յես վճիռը ընտրեմ,

Այնտեղ, ըզգում եմ, փարթամ, յերջանիկ
Գըլորվելու յեն իմ կյանքի որեր.
Աչագեղ կույսը հայացք չընաղիկ
Պարգևում և ինձ, և սրբանըվեր
Նոճիների տակ պիտ գըլուխս հանգչէի
Նորա մարմարիոն կուրծքին նազելի,
Յեվ պիտի գըտնեմ այն վառ աչերում
Յես դրախտավայել մի վայելչությունն...

Այստեղ ականջըս փայփայելու չե
Կանաչ պուրակում թռչնոց մեղեդին,
Վոչ պիտի տեսնեմ սըփռոց թավիշե
Յես անուշարույր ծաղկոտ մարգերին։
Վա՛չ. արյուն-արցունք, լըքյալ հառաչանք,
Անտեր ամբոխի անվերջ տառապանք,
Արգար քրտինքով մըշակած դետին
Ավարի մատնած—ահա իմ բաժին։

Բայց այնտե՛ղ կյանքը չունի նըպատակ
Բացի անձնական բարօրությունից,
Իսկ այստե՛ղ դործի ասպարեզ արձակ,
Աղնիվ և վըսեմ, թեև վըշալից։—
Յեվ յես կանգնած եմ և խոր մըտածում...
Կյանք, ինձ յերկուսից վո՞րն ես պատրաստում։

11 ***

Ջինջ յերկնքից վոսկի արև
Տալիս և մեզ սիրո բարև—
Ուրախություն այնուհետև.
«Քրիստոս հարյավ ի մեռելոց»։

Խոխոջում և վճիտ առվակ՝
Ջրում հովիտ, պաշտ արտորայք,
Ավետելով նոր հույս, նոր կյանք.
«Քրիստոս հարյա՜վ ի մեռելոց»։

Յեվ պարտիզում կանաչազարդ
Թռչնակները կայտառ զվարթ
Ճոխոջում են քաղցր յերգով.
«Քրիստոս հարյա՜վ ի մեռելոց»։

[883]

12

ՊՈԵՏԻՆ

(Պուշկինից)

Պոե՛տ, սիրուէն դու ամբոխի մի՛ տար դին—
Շուտ կըլուծն աղմկալից դրվատներ.
Ծաղր ու լուտանք թող վոր թափեն քո գլխին,
Այլ դու մընա միշտ անխռով, անսերբ։

Արքա չես դու. ապրիր մենակ։ Քո ուղին
Դընա վատահ, ուր վոր տանեն միտքդ ազատ.
Հասունացրու դու պտուղներն հարազատ
Վեհ խոհերիդ, վարձ մի՛ ուզիր քո գործին։

Վարձահատուց և պատավոր դու ինքդ ես .
Քո գործը դո՛ւ ամենից խիստ կըդատես։
Ինքդ դոհ ես, արվեստավոր անաչառ։
Դոհ չես. խուժանն հայհոյի թող քո վատակ,
Ծաղրն բագինդ, ուր վառվում է քո կըրակ,
Ցեռտանիդ դրդվեցընե տղայաբար։

883

13 [ԵԼԵԳԻԱ]

Անցած թվականը անմիա որևէի
Իմձ ծանր և վորպես ըմպելյաց չոպի.
Բայց իրրև գինի, քանի հին, այնքան
Խիտ և հիշատակ անցյալ ախորժյան,
Տրտում և ուրիս՝ կակիծ ու տանջանք
Լոկ խոստանում և հեղհեղուկ իմ կյանք։

Բայց չեմ կամենում, ընկերներ, ձեռնիվ,
Յես ապրիլ կամեմ, խորհիլ ու տանջվիլ.
Յեվ, գիտեմ, կյանքի վիշտ ու հոգսերում
Սպասում և ինձ և վայելչուհյուն.
Գաղջուհյամբ յերբեմն հոգիս կըլցվի,
Աչքունքովս մաքիս պատուղը կթրջվի
Յեվ դուցե ախուր իմ արևմուտքն
Յուլանա սերը մի ժպտով հետին։

884

188

* * *

Բավական է լաս, չարաւա՜նդ հոգի,
Հերի՛ք գժդակ վիշտը քեզ մաշե.
Ո՞վ է վոր լաե այդ քո թռչյլ ձայնի
Պաղատանքներին. հոգի՛ իմ, լռե…

Ո՞ւմ են պետք դառը քո առաւ արցունք,
Քո վողբը լռիկ, քո սերը այրող.
Ա՜խ, քո խղճերը, քո վողջ մտածմունք
Մի՛շտ պիտի լինին բաղդից վտանգվոր…

884

14

* * *

Մինուչ ձիշտը մեզ միայըրնց,
Յերկու վիրավոր սրտեր մոռեցան.
Անմեկին ընկեր, հոգիս վկայեց—
Դու իմ հրեշտակն ես մխիթարուԹյան։
Տեսե՞լ ես, քուրիկ, յերբ գոռ փոթորիկ
Փչում անապին և մատաղ թփերը
Խիստ տատանում ե, նոքա իրար գիրկ
Դիմում են սիրով, ասես, այդ լիներ
ՓրկուԹյան անքուԹի մի պատսպարան...
Բայց հողմը ուժգին բաղխում ե նոցա,
Յեվ անա կրկին իրարից լաժան
Իրանց չար բաղդը վողբում են նոքա։
Ո՞վ գիտե, գուցե խիստ ճակատագիրը
Յեվ մեզ անջատե մի որ հավիտյան,
Յեվ դու, սիրելի, արդյոք տարտգիր
Յեղբորըդ չՀիս տալ դու մոռացուԹյան.
կը հիշես արդյոք միտքն թափած
Մեր արտասուքը, իզուր հառաչանք,
Յեվ դարձյալ կզգաս քեզ համար միշտ բաց
Մի լքյալ սրտի անվերջ տառապանք...

15

* * *

Վորպես հաղթանդամ մի ծերուկ հսկա,
Կախված և ժայռը չքերի վրա.
Ալիքը կայտառ գնում են գալիս
Յեվ ժայռին սիրո համբույր են տալիս։

Աղում են անդոզ ալիքը գետի,
Յուցնում են գրկած պատկերն արևի,
Յեվ, վորպես մանուկ ժպիտն յերեսին,
Մեղմիկ շշունջով խոսում են ժայռին.

«Լսիր, ծերունի՛, լինչու ճակատիդ
Սև կնճիռները չեն տալիս դեմքիդ
Մի որ խնդության շողով ցոլանալ—
Վողջը վոխվում ե, դու նույնն ես զարձյալ։

«Ազատ լեռների ազատ զավակներ,
Մենք քեզ բերել ենք անթիվ զոհաբերներ.
Յերկունքի դասեր—վարդի լեռնասուն
Ես ցողենք կուրծքիդ անուշհոտություն։

«Մենք յերանավետ քնքուշ նվագով
Կրկոչենք խորքից ձկներն յերամով
Յեվ վոսկեզոծված գարնան արևից
Քեզ մեր զվարթ պարին կանենք խնդակից։

«Յեվ քո ականջին միշտ սիրո յերգեր
Մենք արշալույսից կասենք մինչ ասպղեր,
Յեվ քեզ կըփաթեթնք և քո ծեր կուրծքին
Մենք հանգչել կըտանք մեր քաղցըր կյանքին...»

Ալիքը կայտառ դնում են, գալիս,
Սև ժայռը նախկին յուր վիշտն և լալիս...
Խաղում են ալիք, ուրախ կարկաջում—
Նա կրկին անշարժ, նա կրկին արտում...

884

16

ԱՎԵՐԱԿ

Վորպես վաղեմի մի ավանդություն
Կամ շքեղ յերազ անմեղ մանկության,
Կենդանանում է այսօր իմ մտքում
Խրոխտ ավերակն նախնյայց մեծության.
Այստեղ բեկորներ վսեմ արվեստի,
Այնտեղ հիշատակն արքունի վառաց,
Յեվ վկայարան սրբազան ուխտի,
Յեվ տխուր հետքը մեծաշուք կենաց...

Ո՜հ, այսպես վողջ մեր կյանքն է վաղանցիկ,
Վողջը լոկ ծպղր է անխիրտ բնության,
Յեվ սեր, և հրճվանք, հանճարն պեղեցիկ
Զոհ է ավերի և մոռացության։
Ինչպես պատրանքը հեշտասիրության,
Ինչպես զրփիրը պատանու արյան,
Խաբուսիկ ժպիտն աշնան արևու,—
Բոլորը վաղն է անհետանալու։

884

3)

17

* * *

Ա՜խ, տվեք ինձ քաղցըր մի քուն,
կյանքից հեռու սըլանամ
Ա՛յն աշխարհը, ուր խնդուքյուն,
Ուր սերն և միշտ անթառամ։

Ինքուշ վարդերն ինձ բարձ լինին,
վառ կանաչից իմ վերմակ,
Նոցա բուրըը զըվարթացին
Ծծեմ անվերջ կես անհագ։

Ցեվ խայտալով իմ առաջին
վտակն անուշ խոխոջե,
Մի թարմուքյուն յեղեմային
Զորս բոլորքս տարածե։

Ցեվ ինձ ժպտի արշալուսին
Գարնան մատաղ արեգակ,
Ցեվ գիշերով իմ ճակատին
Խազա գողարիկ վառ լուսնակ։

Ցեվ աշագեղ կույսն ականջիս
Ցուր մեղեդին մեղմ հնչե,
Ցեվ հերարձակ՝ սիրով վըզիս
Փարե քնքուշ, փաղաքշե...

Ցեվ հավիտյան վայելչուքյուն
Գրկե հոգիս, չհագենամ...
Ա՜խ, տվեք ինձ քաղցըր մի քուն,
Հեռո՜ւ, հեռու սըլանամ։

18 ՀԵՌԱԳԻՏ

Կուզեյի անհետ հեռանալ, կորչել,
Որպես վոսկեվառ շողն արշալուսի,
Որպես մի ասաղիկ կուզեյի հանդչել
Բարձր կամարում կապուլա յերկնքի։

Որպես քաղցր յերազ կուզեյի անցնել
Խանգարված ոգով հոգսերիցն որվան,
Կամ դիշերային ձայնի պես մեռնել,
Տեղ տալով խորին մի խաղաղության։

Յեվ վորպես ցողը չես շոգիանալ
Կուզեյի հզոր արևի տապից,
Կուզեյի դեպի յերկինք բարձրանալ,
Որպես սրբազան կնդրուկ բուրվառից։

Յեվ կը ցանկայի ինչպես ծուխ ցրվիլ,
Ինչպես ոդումը բույր ծաղիկների.
Վողջ իմ եյությամբ ընավին չնվիվիլ
Կուզեյի հանկարծ, առանց ցավերի։

Յեվ կը ցանկայի... բայց ինչճու ցանկամ,
Դյուրավ չե գալիս մահը վերահաս,
Մինչ նորա գալը բաժին և մարդկան
Սրատամաշ ցավով առնվիվիլ հանապազ։

Յեվ ահա հետո հասնում և միայն
Բոլոր վշտերի ախտը վերկությունն,
Յեվ քեզ համար և լոկ անվիշտ վախճան
Քեզ համար, դու՝ մեծ, անսիրտ բնություն։

19 **ՑԵՐԳ**

Անհամեմատ ես ինչպես հրեշտակ յերկնային,
Ջեմ կշտանում նայելով քո յերեսին.
Վառ աչերըդ, ինչպես արև գարնային
Ամբողջ, սիրական, լցրըռնքում են իմ հոգին։

Իրավունք ասուր՝ ծծեմ մեղրը շրթունքիդ,
Բաղեմ կարմիր այդ վարդերը թշերիդ.
Ով վոր առնի հոտը շամամ ծծերիդ,
Ել կարող է թե մի պին սա յուր կյանքին։

Թե ասածդ ինձ պիտի մահ ասա, թող ճոտ գամ,
Վղովիդ ընկնեմ, քիզ համբուրեմ մի անգամ.
Թող ապրշում մազերովըդ ինձ կախ տամ—
Բընավ մի կյանք ել չի հասնի այդ մահին։

885

20 ⁂

Ի զուր ե, հոգիս, ի զուր, իմ հրեշտակ,
Այդ զգվանքներդ, անուշ ժպիտներ.
Դու չես վառելու սրտիս մեջ կրակ,
Նորից կյանք չեն տալ ինձ քո համբույրներդ։

Ինչպես վոր աշնան արևը ազոտ
Չեր սթափեցնելու մեռնող տերևներ,
Ինչպես արհեստը ծաղկանցը անհոտ
Կորուստի բույրը ել հետ տալու չէր,

Նույնպես քո սերը նորից բորբոքված
Իմ մարած հոգուն հարությունն չի տա.
Քեզ համար, հոգյակ, իմ սիրտը ժպտված
Այլ ևըս չունի նույն սերն, հավատն։

Բայց իբրև ցնորք քեզ միշտ պիտ սիրեմ,
Մի քաղցր ցնորք վոսկի մանկությյան,
Իբրև կորուստի վաղանցիկ յեղեմ,
Մի վառ շող անկեղծ վոգևորությյան։

21

* * *

Անապատումը յերբեմն կյանքի,
Անմիա ցնորքով մաշված սրտերին
Խավարի մեջը յեռուն կրքերի
Միակ ափոփանքն ես դու, կա՛յծ յերկնային.

Դու անգի՛ն գոհար, սե՛ր, գանձ մարդկության,
Դու յես վոր միայն չարատանջ հոգուն
Բերում ես քաղցրը հույս յերջանկության
Ցավ կյանքը սիրել տալիս ես մարդուն։

Բանի՛ տանջվելով ծանր բևի տակ,
Ճնշված պիտույքից առօրեական,
Դարձնում եմ աչքս այն կինջ, կապուտակ
Յերկինքի վերա անցած ժանկության,

Յերբ նուչնպես եյին իմ որերն անցնում
Անհոգ խաղերով, քաղցրիկ յերգերով,
Ինչպես վըտակը դալար ափերում
Սահում և մեղմիկ կարկաչ հանելով։

Այդ քո պատկերն ե, սեր աստվածային.
Դու իբրև մի շող կենդանի լուսով
Միշտ բորբոքում ես սիրտը մարդկային
Սպրնլ անվհատ անվախճան հուսով։

22

* * *

Այս որերումը ընդհանուր սուգի,
Զարդված սրտերի, գառն հառաչանաց,
Ցերբ մենք միշտ պատրաստ մի ծանր կռվի,
Վատնում ենք ուժիս դեռ չըկազդուրված,

Ցեվ այս կռվի մեջ ահիղ, սոսկալի,
Ուր վոր գլուխը նենգավոր բաղդից
Անհետանում է, վորպես մի ճըճի,
Հալթված վոսկեղոծ յերկաթի բաղկից,

Ուր միայն մեկի ծառն յերջանկության
Բուսնում է տասն ավերակներից,
Ուր մի ժպիտը ծագկում է միայն
Հարյուրավորի աղի արցունքից,—

Ցես դեռ անվընտաս շարունակում եմ
Իմ ճանապարհը, դեռ հավատալով
Թե գուցե մի որ և յես գտնում եմ
Այն, ինչ չը կամի բաղդը տալ սիրով,

Բայց յեթե և յես տանջված, չարչարված,
Գըլուխս խոնարհեմ իմ ճակատագրին,
Մորատակված հուսով, արյունըս սառած,
Իբը աշնան տերև քամու առաջին,

Ընկեր սիրելի, դու չըմոռանաս
Հիշել անունը մատաղտա յերգչի,
Վոր պիտեր տանջվիլ, սիրել հանապազ,
Գուցե՛ յերջանիկ որվան արժանի։

23

* * *

Դարձյալ նոր տարի. թող ուրախանան
Բաղդավոր կյանքով վերածընութեան,
Ում ճակատագիրն այդ վիճակել է,
Ով միշտ հուսացել և ըսպասել է։
Բայց ինձ ի՞նչ պիտի բերի նոր տարին,
Վո՛չ արդյոք նոր ցավ իմ տանջված սրտին...
Ա՜խ, վոսկի շողը մի նոր զգացմունքի
Ինձ մի նոր վշտի ալբյուր պիտ լինի։

Զքնաղ արարած, վոր մի հայացքով
Անմեղ մանկութեան, մի անուշ ժպտով,
Կարող ես կյանք տալ լուսե քնարին
Ցեվ վոգևորել քուն մտած հոգին,
Ցես հասկանում եմ վոր չեմ արժանի
Վայելել սերը քո քնքուշ սրտի.
Անմիտ խոսքերով յես չեմ կամենում
Խռովել հանգիստդ այդ քաղցր հասակում։

Վո՛չ, քեզ սիրելով, քո վառ պատկերին
Ցերկրպագութեան դարձնում եմ բազին
Իմ մաշված սիրտը և ակնածութեամբ,
Անկեղծ արցունքով և անհուն զգացմամբ,
Միշտ պիտ ազոթեմ, տանջվիմ և սիրեմ,
Սերըս աշխարհից ծածուկ պիտ պահեմ.
Ցեվ լոկ մի խոսքըդ բարեկամութեան
Ինձ յերջանկութեան պիտ տա անսահման։

24

* * *

Տըխուր կըզիչը քնարը ձեռին
Վաղրում եր անրադդ յուր ճակատագիրը,
Քնքուշ ձայնները խորտակված սրտին
Զուռնային տալու մի խոսք կարեկիր։

Դառնացած հոգով նա խորասուզված
Անցած օրերում, ուղում եր այնտեղ
Գտնել այն հանգիստ, վոր կըզիչին տանջված
Տալ չեր կամենում աշխարհը ոգեղ։

Բայց և այն գատարկ վորպես անապատ,
Հիշողութիւններ անցած մանկութեան,—
Կուսի ջերմ սիրտը գլխին հուսահատ
Միայն պարգևից հանգիստ վրկութեան...

Վահ, թույլ ուժը և ինձ, ընկեր նագելի,
Այս քաղցըը որին ցանկալ վոր, պատած
Անկեղծ սիրովը մատաղ քերթողի,
Ծաղկիս դու չքնաղ, իրեև վարդ փթթած.

Յեվ քո անարատ ըղդայուն հոգին
Լինի ինձ ազնուր վառ յերջանկութեան,
Քո անբիծ սերը կյանքիս խավարին
Ծագե արշալույս նոր բաղդի գարնան,

25

* * *

Ինձ մի սիրիր. անբաղդ օրիս
Այլ սերն ինձ չի խնդութիւն.
Դաժան վշտից խեղդված հոգիս
Ել չի առնի հարութիւն։

Ծածուկ կիրքը ինձ պիտ տանջէ,
Ցեւս չըկամիմ քեզ սիրել,
Բայց իմ սիրտը միշտ պիտ խնդրե
Ինքդուշ սրտիդ մոտ լինել...

Ցեվ պատրաստ եմ քեզ հավիտյան
Լինել անկեղծ կարիկիդ,
Ցեվ թող բեռը քո տխրության
Ջըհեռանա իմ սրտից,

Ինձ մի սիրիր... թող ախտավոր,
Մաշող սիրտ փոխարեն
Մտերմություն մեզ բաղդավոր
Կապե կապով բոցկղեն։

26 * *

Ցերեկի նորան վոր սեր և ապատ
Յուր զգացմունքներին,—սիրել և տեղ,
Վորին բռնության չի տալ հուսահատ
Բազդիցը զրկած յուր կյանքն անիծել.
Վոր յերկնից հետ հաշտ, ներդաշնակ հոգով,
Չե դարձել գերի անթիվ կրքերին,
Կարող և սերը վոգունել ժպտով
Ցեվ նախատելով մերժել անգութին.

Ցերեկի նորան վոր շընորհք ունի
Սիրել անձնվեր և անկեղծ սրտով
Սրբել քրտինքը վաստակավորի
Ցեվ տառապյալին խընամել փութով.
Ցեվ յերկրպագու փրկչի սուրբ խոսքին
Անտրտունջ բաշխե յուր ձեռի լուման,
Ցեվ կարեկցաբար արհամարհվածին
Բաց անե դուռը մըխիթարության...

27

* * *

Զգում եմ արդեն, հանգչում և հոգիս,
Եվ չը կա բոցը վոգևվորության.
Զուր և քո խրախուս, զուր և, սիրելի՛ս,
Եվ ինձ չի ծագի արևը գարնան։

Եվ ամպկալից կյանքը աշխարհի
Յեվ վոչ սիրն անուշ յուր յերաղնեբով
Այն հըրապուրքը չունին վաղեմի,
Այն քաղցրությունը և այն մեղմ գորով...

Վաւվաուն կյանքից յես դեռ չըքաղած
Յեվ վոչ մի ծաղիկ, արդեն ուժասպառ
Ընկած եմ վորպես մի ծերուկ մաշված,
Յեվ վայելչությունն արդեն ինձ ուսար...

28

ԱՆԳՐԱԳԵՏ

(Սիբոկոմլիից)

Յերբեք մեկին չեմ նախանձում յես աշխարհի յերեսին,
Միայն, դթագին դուք պարոններ, նախանձում եմ
ձեր բազդին։
Ա՛խ, դթայեք գեղջուկ վորբիս, մի լավութիւն
մխայն արեք—
Տըվեք մի թերթ ինձ ձերմակ թուղթ, մի փետուրն
գրիչ ավեք,
Յեվ ինձ գրել սովորըըրեք, սովորըըրեք լաւ, շուտով,
Վոր գըըրիչս կայծակից էլ արագ թռչէ գրելով.
Վոր պատմելով թղթի վերա յես ձեզ ցույց տամ ամեն
բան—
Մեր աշխատանք, ձեր չարչարանքն ու ձեր խաչը
վիշտ-թշվառ...
Կը հայտնեի, ինչ ցնորքներ, ինչ մտքեր կան իմ
գլխում,
Մի վողջ աշխարհ ցույց կտայի յես աննման պատկերում...
Բայց այժմ անհնար չքանում են բոլոր իմ քաղցր
երազներ.
Յես անգրագետ, յես անուս եմ... Սովորըըրե՛ք,
պարոննե՛ր,
Կը գրեի յես առաջուց, ինչ եմ տեսնում յերազում...
Այս յերազներն այնպես շքեղ, հրաշալի են...
Յեվ դաշտում
Ահա գեղջուկ մատաղ աղջիկն հունձ է անում յեռանդով.
Նորան հրեշտակն յերկնքիցը ժպտում է վառ աչերով...
Յերևի թե կարեկցում է նա հնձվորին... Յեվ նորա
Սրտաուխիկը կամի սփոփել յուր յերգով քաղցրաձայն...

Կըգրելի, ինչպես ամառն արշալույսն է վայլփայլում,
Յեվ քարերին զարնըվելով կայտառ ջուրն է խոխոջում.
Ի՛նչպես արտում ցորենի հետ զրույց է անում
մեղմ քամին,
Յեվ աղոթքի հրավիրում է փոքրիկ զանգը մեր ժամին.
Յես աղոթել կամենում եմ, բայց չգիտեմ աղոթքները—
Յես անգրագետ, յես անուս եմ... Սովորցըրե՛ք, պարոննե՛ր։

Ազնիվ գործ է՝ թե մարդ գրել յուր խոսքերը կարենա,
Բոլորն, ինչ վոր մտածում է, բոլորն, ինչ վոր գըլուխը գա,
Գրչով պատմե այն ամենը, ինչ դիզվել է յուր սրտում,
Ճշմարտությունն միշտ քարոզե, բարի գործի մեծարելով.
Լավ է նույնպես, թե կարող է, գըչով կծու խոսքերին
Պատասխանե—սուսերի պես կհարվածե չարերին։
Յես շատ անգամ ծաղր եմ լսում, բայց իմ ուսյալ
թշնամուն՝
Սիրտս այրվում է, պատասխան չունեմ բնավ զորությունն,
Յեվ զուր տեղը յես տանջվում եմ, և հուզվում եմ,
և դողում,
Յեվ ձիմիայն թղթի վրա անմիտ կերպով խազխազում.
Ինձ ծաղրում են, և ամոթով կարմրում են իմ այտեր...
Յես անգրագետ, յես անուս եմ... Սովորցըրե՛ք, պարոննե՛ր...

Շատ լավ բան է գիր իմանալ։ Գրագետ է վաշխառուն.
Գրագետ են դատարանի ծառայողներն անկշտում.
Գրագետ են դատավորն է, նոցանն է դրախան աշխարհի,
Յեվ առանցով էլ նոքա գրում են, նոցանն է դրախան աշխարհի,
Իսկ այդ գրելն ինչ փուչիթ վոր խեղճ մարդու հոգին
պիտ հանի...

Շուտով, շուտով, գրի՛չ ավելք, սովորցըրե՛ք գործ ածել
Կամիմ գրել ազգիս համար, նորա համար աշխատել.
Յեվ յես նորան կը պաշտպանեմ չարագործից, հիմարից,
Յեվ յես նորան կը պատրաստեմ լավագործից...
Կարատգրեմ ավետարանն յես բոլորը ըսկզբից...
Ա՛յ դու, սագ իմ ճերմակթևիկ, քեզ ավել եմ կերակուր,
Քեզ սիրել եմ—փոխարենը թևիցդ ինձ մի գրիչ տո՛ւր.
Սիրուն դու սագ, տո՛ւր, խնդրում, եմ ինձ թռչելու ցնծագ
թևեր,
Ուր ամենքը գըրագետ են.— Սովորցըրե՛ք, պարոննե՛ր։

29 ՊՐԵՐԱԴՈՎԻՉԻՑ

Ցոլուն սաղերը կապույտ յերկնքում
Յերգում են անուշ մլասին խմբված,—
Յեվ ըզգուշութեամբ կամաց են յերգում
Վոր չզարթեցնեն յերկիրը նիրհած.
Ա՜խ, ամբողջ որը շրջող վոտներից,
Անվերջ աշխատող կուռ բազուկներից,
Ամուր բաբախող մարդկանց սրտերից
Խեղճ մայր—յերկիրը սաստիկ և հոգնած...

886

30

* * *

Գեղեցիկ որեր, ծաղկավառ որեր,
Իմ ցնորամիտ պատանեկութեան,
Գիտեմ, վոր շուտով չարագուժ ամպեր
Կը պատեն յերկինքն իմ սիրուն գարնան.
Գիտեմ՝ վոր արևն, վոր հիմա պայծառ
Ծիծաղում է ինձ, պատիր հուսաներով
Լոկ խոստանում է իմ կյանքի համար
Ծաղիկ բուսցընել վոսկե շողերով։

Յեվ այն բոլորը, ինչ ինքնահավան
Ստեղծում է միաքըս վառված բորբոքված,
Զըքանալու յի շուտ ծուխի նըման.
Յեվ այն պատկերը սիրած փայփայած,
Վոր մխիթարն է ամայի կյանքիս,
Գիտեմ պիտ ցնդի, ինչպես մի յերազ
Հուզված ուղեղի, վոր ցուցց է տալիս
Յերբեմն անբաղդին մի վիճակ անհաս։

Բայց զարձյալ քաղցր եք, գեղեցի՛կ որեր,
Ընտանե՛ սրտիս... Ո՞վ գիտե հետո
Իմ տանջված հոգին ինչ նոր նոր ցավեր
Դեռ պիտի տեսնե. ծաղիկը սիրո,
Վոր հիմա թոշնած մի հիվանդ ժպտով
Դեռ նայում է ինձ, արդյոք ըլընավին
Պիտի չըմեռնի՞... գուցե և շուտով
Լուռ փոթորիկը ճայթի իմ գլխին։

Լուղտրդի նըման չես ծովն եմ ընկնում—
Աբդյոք մյուս ափն ինձ պիտի հանե՞ն
Գոռ ալիքները... պինվորը կռվում
Գիտե՞ իրանցից վո՛չք պիտի ապրեն...
Գոնե գոռ ղըհոց չերագները հիմա
Ափնիվ վայելքի բերում են ժամեր.
Մ՛ես, որ նյայել լինիք, ձեզ չեմ մոռանա,
Գեղացիկ որեր, ծաղկավառ որեր։

886

31 ԳՅՈՒՂԻ ԺԱՄԸ

ՏաՆ—դո, տաՆ—դո... Նագո՛ւ, վեր կաց,
Աբևն արդեՆ մայը և մանուա.
Տես, ԽաթունՆ եվ գործը պըծած
ՓողոցումՆ և, ժամ և շտապում:
Ժամը տվիՆ—տաՆ —դո, տաՆ —դո,
Տեր, փառքըդ չմտա, տաՆ—դո, տաՆ—դո...

Շուտով նախիրՆ հանդից կը գա.
ԳըՆանք վոր շուա եվի յիտ գանք,
Կովը կթենք, թըՀ—թըՀ կաթ տա,
Կովը կթենք, մեր ցամք հոգանք...

Ա՛խ, Նագո՛ւ ջան, չես իմանում—
Եգուց եվի աղան կը գա,
Նորա սիրտը միշտ անկշտում,
Եվ ամպի պես պիտի գոռա.

«Շուտով, Գրիգո՛ր, փողերը բե՛ր...—
Եվի չկա՛. կովըդ հանկիր»...
Ա՛խ, Նագո՛ւ ջան, այՆ ինչ բան եր,
Մ՛իտք և հերուս... Տե՛ր, դու փրկիր:

Հայրիկիդ արդեՆ գըՆացել և
Վոր փող ճարի. յիՆքը պիտի գա,
Տևսնենք մեկը խղճացել և...
Ա՛խ, սև որը աերՆ եվ չըտա:

Շուտով, Նազլո՛ւ, կընանք ժամը,
Ապթիք անենք. քո ձայնն աստված
Շուտ կըլըսի—այս անգամը
Մեզ չի թողնի անկով, անհաց...

Բարի մարգիկ միշտ կը լինին,
Հայրիկը հետը փող կը բերի.
Փողը կը տանք չար ազային
Վոր մեր ըիժոն էլ չըխըլ լի...

Տան—դո, տան—դո... Նազլո՛ւ, կընանք.
Սրևն արպեն ծայր է ծոնում,
Եգուց սեռնանք, վոր վեր կենանք,
Ի՞նչ նոր արև է մեզ ծագում...
Ժամը տվին— տան—դո, տան—դո.
Տե՛ր, փաւքըդ չմա. տան—դո, տան—դո

886

1)

32 * * *

Յես քեզ սիրում եմ, սուրբ գեղեցկության
Անարատ հրեշտակ, տիպար մաքրության.
Սիրում եմ վոչ վառ աչերիդ համար,
Ոչ ցոլանում և քո հոգին պայծառ,
Ոչ վարդ այտերիդ, նազուկ շրթունքիդ,
Վոչ վարդ այտերիդ, նազուկ շրթունքիդ,
Ոչ ծաղկում և քաղցր յերկնային ժպիտ...

Այդ անմեղության, այդ անբիծ հոգին,
Ոտար աշխարհի ագեզ ախտերին,
Այդ սիրող սիրտը, չերմ սիրան անխաբդախ,
Այդ՝ վառ հավատը մանկության խաղաղ—
Ահա թե ինչը, մանո՛ւկ պաշտելի,
Յես անկեղծ սրտով քեզնում սիրեցի։

Յեվ սեղան կանգնած յերկրպագության,
Հալվե ու դմուռս, կնդրուկ սրբազան
Քեզ պիտի ճոնեմ, թե սերն իմ սրտի
Քեզ պես պիցուհուն չի զոհ արժանի։

886

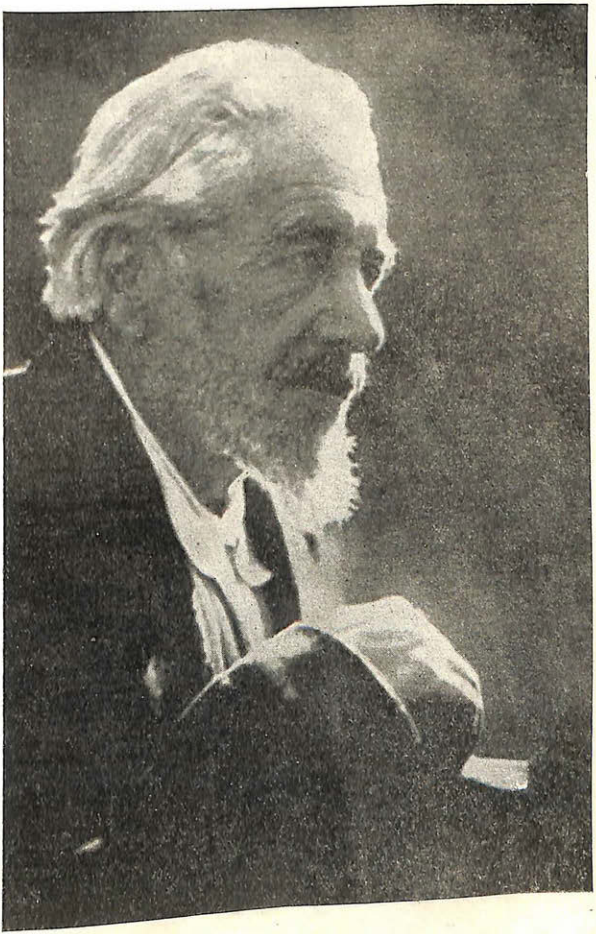
33

Բանէ, քանէ կամեցել եմ
Հանգիստ գտնել կյանքիս մէջ,
Յեվ միշտ սիրտս բորբոքել եմ
Յերազներով յես անվերջ։

Ինձ աշխարհը չը կամի տալ
Անդորրութիւնն իմ խնդրած,
Դառնարկ հուսով չուզե մընալ
Սիրտս մաշված, խորտակված։

Յեվ չեմ խնդրում անկարելին...
Մի սիրտ, մի սիրտ ըզգայուն,
Վոր և սիրվեր և սիրողին
Բերեր սիրո վառ գարուն...

886

Ա. Հովհաննիսյան
[1923–4]

34

* * *

Ամենայն անգամ, կերբ տեսնում եմ քեզ,
Ախլոք աչերիդ նայում եմ զմայլած,
Ցեվ հանկարծ անփորձ մի մանուկի պես
Ցէս կարմրում եմ հուզված, շփոթված...
Ամենայն անգամ վորքան էլ տրտում
Ինձ տված լինիմ մաշող մտքերի,
Քո ներկայութիւնն ազբյուր է լինում
Ինձ համար ուրախ, զըվարթ ժամերի։

Այս ինչ է արդյոք, ո՛վ կուլս նազելի.
Մթթին սեր արդեն. ոհ, չեթե այդպես—
Թող ուրնեմ, հոգյակ, նվերն կերկնքի,
Այս աստվածեղեն կայծն հասնի և քեզ.
Կուզեյի է քո արյունը վառված
Սիրո վոխորիկ հաներ քո սրտում,
Կուզեյի տեսնել քո հոգին խառված,
Արցունքի շիթեր է քո աչերում...

886

35 **ՀԱՏԻԿ**

Լուսյակը բացվում է. շուտա արտը պընամ,
Պատռեմ սուր խոփով յես կուրծքը հողի.
Իմ սիրուն հատիկ, քեզ նորան պահ տամ
Մինչև որերը ամքան արևի։

Թաղեմ քեզ, հատի՛կ, և գարդըս քեզ հետ
Թե աստված ուզեց, դու կանաչեցիր,
Թող գարդըս մեռնի գետնի տակ անհետ,
Դու ինձ մխիթար կըկլնն տուն գարձիր։

Յեվ ջերմ ազոթքով սիրտդ առջև
Յես ձեռ կը վառեմ, յես խուհնկ կը ծըխեմ,
Վոր քեզ պարզևե մի առատ անձրև,
Վոր քեզ միշտ սիրով նայե խնդագին։

Բայց թե այդ շնորհին մեղքիրես համար
Արժանի չլինիմ, ծուլ կը գարձնիմ
Յես տաք քարինքը ճակտիս արեան,
Վոր քեզ, իմ հատի՛կ, ծարավ չըթողնեմ։

Ծըլիր, կանաչի՛ր, վոսկե ասլանով
Ծաձկիր իմ արտը վողջ ալիծաձան,
Նոր այն ժամանակ անուշ շըշյունով
Ձո՛ւր չարդված սրտիս մի քուն հանգստյան։

36 ՋԱՏԻԿ

Դարձեալ գարուն, և խնդագին
Աբթնանուշ և բընութիւն,
Պարգեւում և արևն յերկրին
Նուր հնորհատու զորութիւն։

Ցեվ սթափում և մի նոր կյանքով
Կանաչ տերև, թավիշ խոտ,
Ցեվ բերում և վողջույն սիրով
Ջեզ վերյուռը քաղցրահոտ։

Ցեվ կենսաբուխը այս վառ գարնան
Գեղեցկութիւնն վոգիւից
Կամի հուսալ մի պատասխան,
Ներդաշնակ խոսք աշխարհից։

Բայց խռովահույզ միտքը ձարդկան
Ըսպասում և այն որին,
Յերբ սերը մեծ ու անվախճան
Պիտի հաունե վերսաին։

Յեղբայրական սուրբ համբուրով
Մարդիկ մխայնոց մոռեցած
Վողջագուրվել անվոխ հոգով
Պիտի շտապեն սեր գրկած։

Կը գա այդ որն, եւի նորեն
Մարդիկ մեծ սերն անվախճան
Ամբողջ ատրով պիտի թաղեն
Մինչև նոր աշն հորիզոն...

37

* * *

Ա՜խ, ի՞նչպես, հոգյակ, կը կամենայի
Քեզ հետ միասի մենակ գոնե մի վայրկյան,
Յետ, թեպետ զրկված գլխանքից բաղդի,
Խնդրել քեզանից խոսք համակրութեյան։

Մեր բոլոր կյանքը անցնում է չնչին
Փոքրիկ կրքերով, ունայն հոգսերում,
Անմիտ կռվի մեջ, ուր չունի մի պին
Վեհ, ազատ հոգու առաքինութեյուն։

Յետ յես տեսա եմ վայելչութեյունը
Կյանքի անխորհուրդ յեռուն խնջույքի,
Ուր տիրապետում է սեւ չարութեյունը,
Բուրմունքը չըկա սիրավառ սրտի։

Կուզեյի գոնել հանգիստ յերգի մեջ,
Մի զեղուն, մաքուր, հոգեւորական յերգի.—
Բայց սիրտը դատարկ, և յես մի անշունչ
Կարոտ եմ բոցոտ, անհուն զգացմունքի։

Յետ քեզ եմ դարձնում, հոգյակ, իմ աչեր,
Լի մի խանդակաթ սիրով անսահմանն...
Բայց ամառող հոգուդ արդյոք իմ խոսքեր
Պիտի հասնի՞ն թե՝ լոկ ձայն պիտ մընան։

38 ՑԵՐԿՈՒ ՀԱՄԲՈՒՅՐ

Քանի դեռ մատաղ արյունը յեռուն
Յերակներիս մեջ զարկում և ուժգին,
Յեվ ծաղիկներով կյանքը զարդարուն
Խոստանում և մեզ դրախտ յերկնային,—
Սեր չքնաղ, դու յես համբույրըդ տալի
Մեր ախտաբորբոք այրվող շրթունքին,
Բազդի խաբեսիկ համբույր թունալի,
Ինչպես վոսկեվառ յերազ հիվանդին։

Բայց կը գա ժամը, յերբ հրաժարական
Պիտի տանք վոչնչյին բոլոր պատրանաց,
Յեվ անուշաբույր կյանքի քաղցրության,
Յեվ անազորույն դառն հառաչանաց,—
Յեվ ահա գունատ մահը կը դրոշմե
Յուր սառն համբույրը մեր սառ շրթունքին,
Յեվ գիտեմ վոր նա պիտի չբխալե
Մեզ փաղաքշելով յուր անկյանք կուրծքին։

40

* * *

Ինքուլ տողերում չես պիտի յերգեմ
Սրտիս թագուհու նազելի պատկեր.
Յես նորա առաջ զոհ պիտի բերեմ
Հոգուս անմեկին բոլոր զգացմունքներ։

Թե շունչ կա բերնումս և սրտումըս հույս,
Դեռ չե ցամաքել արցունքն աչերիս,—
Այդ դու չես, հոգյակ, վոր ծագում ես լույս
Այս խավարի մեջ անապատ կյանքիս։

Յեվ չես կը հյուսեմ պսակ քո գլխին
Վառ արշալուսո վոսկի շողերից,
Յեվ քո կուսական ցողկու կուրծքին
Կը խըլեմ բույրը հարավո վարդից,

Յեվ կառնեմ ձեռքս յոթնագի քընար,
Կը հնչեցընեմ յերգըս վոլորուն,
Թող լսեն մարդիկ, ճանաչեն աշխարհ
Անմահ դիցուհուս սուրբ գեղեցկությունը։

39

* * *

Յիս անմառունչ կընում եմ ճանապարհ
Իմ հեգհեղուկ բաղդին տրված ինձ խոնարհ.
Բայց այն որից ելար վողջունքըս հրաժեշտի
Իմ մանկութեյան քաղցր որևրին յես տըվի,
Յերբ յես թռչունը ճաշակեցի պիտութեյան,
Յերբ խաղալիք չարձա մարդկանց նենդութեյան,—
Յես ասացի՝ աշխարհ, քո վողջ պարգևներ
Խաբկյութեյուն, դառարկ, անմիա ցընորք եր։

Յես չըկամիմ վոչ քո փառքը, պիտութեյուն,
Վոչ քո վոսկին և վոչ խարդախ սառութեյուն.
Չըկամիմ քո արյանը գնած սարպենին,
Վոչ կարճատև կուսի սիրո վարդենին.
Ա՛յն մեղրը վոր դու վոսկեզոծ բաժակով
Տալիս ես ինձ ժպտածիծաղ չերևսով,
Միայն ծածուկ մահադեղ և կործանողղ,
Ծաղկափունջըդ միայն փուշ և ծակոտող...

Աշխարհ, յես քո կը հավատամ վայելքին,
Կը հավատամ յերջանկութեյան մարդկային,
Յերբ վոր ձգես դու կեղծավոր այդ դիմակդ,
Յերբ վողջունես մի նոր կյանքի արեգակդ,
Յերբ անխընա արդարութեյան խարազան
Քո սրտիցը խըլե սերմը չարութեյան
Յեվ ականջըդ բանա լըսել յերկնային
Անճահ սիրո սաւրը բարբառը անուշիկին։

41 * *

Յեվ այս գարուն կանցնի շուտով,
կը թառամի մանուշակ,
կը ծածկվի սև՛ վարագուրով
Յերկնից դեմքը անուշակ։

Միայն սերը ձիշտ կը մընա
իմ սրտումը կենդանի.
վոչինչ սիրող սրտի վերա
Բռնանալու ուժ չունի։

886

42

* * *

Յերբ յես նստած եմ տխուր և ինչիկ
Պատանիների անհոգ շրջանում,
Վոր քեզ շուրջ պատած, իմ ընկերը քաղցրիկ,
Հաճոյանալ են այնպես ցանկանում,
Վահ, դու մի կարծիր, թե այն ձեծամիտ
Հպարտությունն և շրթունքըս կապում
Յեվ ուրախության բաղդավոր ժպիտ
Ամպամած դեմքիցս հեռու չեն պահում։

Յես լուռ եմ լինում. բայց թե քո աչեր
Հոգուս խորքերը թափ անցանելին,
Դու կը տեսնեյիր թե ինչ զգացմունքներ
Այնտեղ բորբոքված, կուտակված եյին։
Յես չեմ կամենում խղուր վրդովել
Իմ վառ, յերջանիկ հոգեմտալություն,
Յես կամիմ լռիկ սրտումըս պահել
Սիրուն պատկերիդ անվերջ քաղցրություն։

Ահա հասնում և և խորին դիշեր.
Դու ճաշակում ես հանգիստ անխռով,
Իսկ յես քուն չունիմ և յերկար ժամեր
Անցնում եմ խաղաղ, բայց անուշ ցնորքով.
Պատկերըդ առաջիցս ել չի հեռանում,—
Խորին դիշերով ազոթքի համար,
Թունքս մոռացած, յես վեր եմ կենում,
Որհնում եմ, հոգյակ, որերըդ պայծառ։

43

* * *

Յերբ յես տեսնում եմ, որ ունայնասէր
Աշխարհը այսօր պսակում է փառքով
Նորան, որին ինքն հետո պիտ ծաղրիր
Նախանձով վառված, մի աղքատ հոգով,—
Յես կամենում եմ այն՝ կեղծ յերեսին
Տալ ճշմարտութեան սուրբ խոսքն անկաշառ,
Իբր ահեղ փոթի վորոտ՝ ականջին
Հասցնել մի մեծ, սոսկալի բարբառ,—
Հոգ նէյիր, ով մարդ, հոգ գառնաս դարձյալ
Յեվ յեթե մի յես բոլորիս վախճան
Անվերջ յերազով ապրիլ և հուսալ
Միայն մի թիզ հող վերջին հանգստյան,
Ի՞նչն է մեզ սոխպում անմիտ պարծանքով
Յուցամոլութեյան, մանկան արժանի,
Փառքի պսակը հյուսել մեր ձեռքով,
Վոր մեր վոտնկրին կոխան պիտ լինի։
Մենք կը տապալենք այն վեհ բարձրութեյուն,
Վոր մենք ենք կանգնում իբրև աշտարակ,
Յեվ խրոխտ շենքի հոյակապութեյուն
Կը մնա մեզ իբրև ախո՛ր ավերակ...

44

* * *

Ինչպես վտակ յես կը թափեմ
Աչքերիցըս արտասուքը,
Յեվ նոցանից կը լուացընեմ
Ես քեզ համար վառ ծաղկունք։

Յեվ հընազանդ իմ վիճակին
Յես կը տանջվիմ հանապազ,
Լինէ մկայն, ընկե՛ր անգին,
Յերջանկութեյունդ անպակաս։

Գիտեմ, վոր ինձ չես մոռանա,
Յերբ յես իջնեմ գերեզմանն,
Յեվ կը հիշես, վոր յես մեռա
Քեզ մաերիմ, սիրակա՛ն։

45

* * *

Յերբ մառաղ մուսաս ժպիտն յերեսին
Առաջին անգամ ինձ յերևեցավ,
Նա գեղեցկութեյան, սիրո պատկերին
Յերկրպագելու ինձ պատվիր տվավ։

Յես ուսա յերգել և յերգում եմ
Անվարժ տողերով հրաշքները գարնան,
Նազելի վիշար կուսական սրտի,
Անուշ վայելքները սիրո արբեցման։

Անցան տարիներ, և նորքին մի ձայն
Մի նոր հուր վառեց իմ հուղված հոգուն,
Յերբ վերստ ինչպես կապար ծանրացան
Կյանքի պիտույքը, ձարպկան չարութեյուն։

Սիրո զվարճութեյան մեղեդիների
Ժամանակը չէ, ով անհոգ յերգիչ։
Դուրս յեկ ասպարեզ մոհաուիթ կռվի,
Թունով թաթախված ձա կարող գրիչ։

Անխնա դատի՛ր յեղեռնագործին,
Մեծատան յերեսն այրի՛ր ամոթով,
Մեր բոլոր ախտեր ցույց տո՛ւր աշխարհին,
Այլասերակութեյան անարգ պատկով։

Թող վոր չարութեյուն ասբասիլ տեսած
Աւժանի պատուէն ըստոր գործերի,
Յեվ կեղծավորը ուժանիվ յեղած
Թող յուր վոսկիզօծ կինամիը հանի...

46

* * *

Լինում է րոպե, կես անիծում եմ
Յեվ իմ վիճակը և ամբողջ աշխարհն,
Յերջանիկ մի որ, կես մտածում եմ,
Բաղդը չի բանա յերբեք ինձ համար։

Ջե՞ կարող եյի և կես բերա ուժով
Կամ մի սառըաքարշ շողոքորթությամբ
Հաշտվել մարդկանց հետ, և պատած վոսկով
Հոչակ ըստանալ պատվավոր անվամբ...

Բայց վո՛չ. չըկամիմ գըլուխս խոնարհել
Սրյունով կանգնած մեծափայլ կուռքին,
Յեվ վոչ կարող և իմ սիրտը գրավել
Շլացնող փառքի վիշտյուս դափնին։

Իմ հոգու ձայնին կես հավատում եմ,
Յեվ աղքատության ու յերդի համար
Կես իմ գըլուշակին ահա պարզում եմ—
Յեվ այսուհետև հավատս պայծա՛ռ։

886

47

* * *

Զքնա՛ղ մանուկ, հրեշտա՛կ գեմքով,
վար մի գրախտ յերկնային
Աստանում ես հուր աչերով
Յեվ այդ ժպտալը հնշտագին,

Թուլլ տո՛ւր կուրծքիդ շուշանապեղ
Հոգնած գլուխըս հանդչէի,
Յեվ մեռաքսի մաղիը շքեղ
Լինէին նորան հովանի։

Ճաշակել եմ վարուց արբենն
Յես թեւչնն և մեղրը սիրո,
Բայց ինձ հանդիստ գեռ տըված չնն
Աբցուննք, ժպիտն իմ հուսո։

Դու այժմ, իբրև նոր արշալոյս,
Ինձ նոր լապտէր ես պըշակում.
Սիրո՛ւն մանուկ, ցաված հոգուս
Արդյոք դու էլ չես խաբուե։

Հ. Հովհաննիսյանը Փարիզում
1889

Հրատարակվում է առաջին անգամ
Սեխախանության ՀԽՍՀ Գրական թանգարանից

48 **26 ԱՊՐԻԼԻ**

Անպտուղ կյանքիս քսաներկու գարուն
Անցան գընացին, վորպես մի վայրկյան...
Ինչո՞ւ ապրեցա, ինչո՞ւ չեմ ապրում—
Մի թաքըս չե կարող տալ ինձ պատասխան։

Յեվ իմ մանկության սերը ցնորամիտ,
Յեվ անկեղծ սրտի վոգևորություն,
Յեվ քաղցր աբստասուք, և վոսկե ժպիտ,—
Ա՜խ, ո՛ւր ես. ո՛ւր և ձեր անուշություն։

Գիտությունն ինչպես մի թուր դանդաղկոտ
Անընկատելի վարակից հոգիս,
Ինչպես ցուրտ ձմեռ մի թաքըս կասկածոտ
Բաղեց, խորտակից ծաղիկը կյանքիս...

Իրըև յերերուն յեղեգն առվակում,
Տեսնում եմ պատկերս և սարսափում եմ.
Լսում եմ մարդկանց յերգերը արտում,
Անմի՛տ ու զառմոիկ, և տաղտկանում եմ...

Յեվ յերջանկությունս թև անդարձ կորավ,
Փշրված ինչպես տխուր փըլատակ,
Թև անհոգ տավղի ձայնը մարեցավ,
Յեվ մընաց ինձ լոկ նորա հիշատակ,

Գոնե սրտիցըս հիմա չհեռանար
Նոր ցնորքներիս տիպար սիրելի,
Տանջված հոգուս մեջ կենդանի մընար
Բուռըն փոթորիկ ադնիվ կըրքերի։

886

49

* * *

Դու արտասվում ես և չես ամաչում
Այդ անկեղծ սրտի արտասուքներից,
Յեվ գիտես, վոր գուբ հանգիստ ես խնդրում
Հուսահատության տառապանքներից։

Ա՜խ, վոՒր չար ձեռքը քնքուշ թշերիդ
Վաղաժամ քաղեց վարդը կենսաբույր,
Թաղցր շրթունքիդ խըլեց վառ ժպիտ,
Ճակատիդ դըրեց թախիծը տխուր։

Այդ վանդակի մեջ դու վոսկեզոծած,
Սոխակի նըման մոռացած յերգեր
Հալվում, մաշվում ես, թևերըդ խուզած,
Ջուհիս, սիրելի՛, արտացավ ընկեր։

Հուսա դու, խեղճո՛ւկ, հուսա. թող լինի
Վշաի հրեշտակը քեզ հովանավոր.
Ո՞վ գիտե, գուցե պայծառ վիճակի
Ոըը դեռ ծագի և քեզ փառավոր...

50

* * *

Ահա քեզ ձեռքս, ընկե՛ր թանգագին,
Սեղմի՛ր դու նորան անվախ, անհատած—
Բարեկամ և նա լքյալ թշվառին,
փորձուբեյան բովում կրշտերով ծածկված,

Թող ծանր վշտից անցած որերի
Հանգչի քո սիրտը գոնե մի վայրկյան—
Սրի՛ իմ դիրկը, ընկե՛ր սիրելի,
Ձեռ իմ ջերմ կուրծքին որթևի նորան.

Ձեվ յավակուբյան այլող արցունքով
Ծանչանքիդ այդ կուռ շղթան կոծանեմ,
Դուցե և սիրտ դյուբյական շողով
Մի րոպե յես քեզ հանգիստ պարգևեմ...

31

* * *

Թող այսօր մութն և քեզ համար արև,
Ջաքսամանդ հագիս, թող անվերջ ցավով
Բաղդն իբրև խորթ մայր բերի քո առջև
Կյանքի բաժակը, լի դառն թունով,—

Կը դա և մի որ քո վառ արշալույս,
Դու կը մոռանաս անցյալի ցավերը,
Յաղող վիճակի կը ցոլա քաղցր հույս,
Վայելվորության կհոսին արցունքները...

886

52

* * *

Յես քեզ սիրեցի, բայց չեմ կամենում
Տալ սիրտըս, հոգյա՛կ, քեզ ընտավ պերիկ—
Մի անկյուն նորա անմեկին խորքում
Մ՚էլ սիրո համար չես կամիմ պահել։

Չերմոցում սընած դու վարդ նազելի,
Արցունքի մի շիթ չե կաթել թշիդ,
կյանքի փոթորիկն անվե՛րջ, անդադար,
Դեռ քո շրթունքիդ չե խըլել ժպիտ։

Յեվ անհոգ խաղով, ինչպես թիթեռնակ,
Ճրագի բոցին դու մոտ ես վազում,
Յեվ չես հասկանում թե համաճարակ
Հրդեհն է այդպես քեզ հրապուրում...

Տես՝ թշվառության հազարալեզու
Բոցը բորբոքված խնդրում է զոհեր,
Տե՛ս՝ այստեղ խառնած իրար մոտ աճյուն
Վերջին են սպասում քանի՛ անբաղդներ...

Յեվ դուցա՛ համար չես սեր եմ պահում,
Այլ ճակատագրի խորթ վորդուց համար,
Վորոնց առաջին դուռը չե բանում
Մխիթարության՝ քարասիրտ աշխարհ...

Տո՛ւր ինձ, սիրելիս, և քո սերն անբիծ
Այս հառաչանքի հովիտը տանիմ—
Գուցե արցունքը ցամաք աչերիս,
Մաշված ճակատիս թախիծը խլեմ։

886

53

* * *

Յերբ նա դեռ նոր եր լույս աշխարհ տեսել,—
Դառն աշխատութիյան, կարիքի զավակ—
Ամանք ստացավ սիրել և գործել,
Ճակատին ծանրը խաչի նշանակ։

Յեվ նա մեծացավ, և կյանքը մտավ,
Յեվ հավատարիմ մնաց յուր խաչին.
Հանդուգն լուղորդ՝ ալյաց մեջ ընկավ,
Մրցում եր, պիտում վրկութիյան ափին,

Աներկիւղ ձաքով, հավատով հզով
Բարդում եր յուր խաչի քաղցրութիյուն,
Ինչպես խարազան յերկաթի խոսքով
Նա հալածում եր շահ ու բանութիյուն,

Բայց ինչ. չարանենգ քուրմերը ուժի
Մահաթույն լեղի արբուցին նորան,
Կարմիր յերկաթով նշանը խաչի
Ջնջեցին պայծառ ճակատի վերան...

Յեվ հավատարիմ յուր կոչման մեռավ՝
Սուրբ ճշմարտութիյան անբիծ նահատակ,
Իսկ սիրտ նշանն անեժան գրոշմվեցավ
Շատերի սրտում մեկի փոխանակ...

54

* * *

«Սովորեցե՛ք բարութիւն անել, վորոնեցեք իրավունք, ուղղութիւն ցուցե՛ք զրկվածին, վորբի դատը տեսեք, վորբևայրու դատը պաշտպանեցեք».
Մարգար. Ցեսայա, Ա. 17.

Մի թողնիր, յերգիչ, քնարըդ կախած,
վոր նորան ժանգով տարիքը պատեն,
վոսկի լարերին դու վոգեվորված
Զարկի՛ր մատներով, թող դարձյալ հնչեն։

Թող հնչեն նորից հին յերգը անմահ
Յեվ վառեն սիրով սրտերը մարդկան,
Թող նորա նորից որհներգեն անահ
Գործերը բարվո և կարեկցութեան։

Ինչպես չե կարող ձմեռն արգիլել
Գալուստը շքեղ ծաղկաբույր գարնան,
Նույնպես ճշմարիտ խոսքը խափանել
Չե կարող ձայնը անթիտ չարութեան։

55

* * *

Հասիր, սիրելիս, քեր վոսկի քընար,
Ցես կամենում եմ ցրվել իմ թախծ,
Տեսնել եմ ուզում իմ կյանքն ել պայծառ
Յեվ վիշտը վանել հեռու իմ սրտից։

Բավ և ինչ լացի, հերիք արտասուք.
Սրցուհնքի տեղակ թող աչքերս բղխեն
Վառ ցողի շիթեր, քաղցր ինչպես կնդրուկ,
Թող կյանք տան ծարող իմ անհուշ սրտին։

Սուտ և, կարող եմ ես գարձյալ սիրել
Զոհելով բոլորն ինչ ունի հոգիս,
Զի, դեռ կարող եմ ես անուշ յերգել
Զքնաղ պատիվերը իմ սիրականիս։

Կուզես ինձ առիր, ահ իմ թագուհի,
Կուզես ծիծաղիր զպացմունքիս վերան.
Հավիտյան մընալ քո ձեռին գերի—
Զրկա այլ վիճակ ինձ յերջանկության։

56

ԱՇՈՒՂ

Ասի՝ աշուղ, ու՛ռ չունդուրըդ, մեզ բան ասա սրտալի.
Կարոտ ենք քու անուշ ձենին, մի բան ասա սրտալի.
Սրտի խոսք ենք ուզում քեզնից, վոր վեր հանի մեր հոգին—
Առ՛ չունդուրըդ, դարձո՛ւ աշուղ, մեզ բան ասա սրտալի։

Գիտենք, վոր դու միշտ տանջվում ես հազար ու մի ցավերով,
Հայրենիքիդ խոր խոցերը համարում ես դարերով.
Զես լվանա եդ խոցերը արտասուքի ծովերով...
Առ՛ չունդուրըդ, ցավո՛տ աշուղ, մեզ բան ասա վշտալի։

Լուսը մընալով մեր վերքերին դու չես անի դեղ դարման.
Ալաբաշխարհք գիտի՝ չըկա մեր դարդերին չափ, սահման,
Մոնջուելյունն ել նըշան հո չի՞ մի գովելի հատկութեյան—
Ա՛ռ չունդուրըդ, մեզ բան ասա, թող խոսքըդ ըլնի ցավալի։

Եղվես խոսքեր շատ ենք լսել, ել կլըսենք անտըրտունջ,
Մեր չխոսկան ընկերուցն ե՝ մըտացել ենք անտերունջ.
Լավ և ազատ լաց ընկիլը, քանց դարդ տանիլն անժուռնչ,
Ասա՝ լսենք, ինչ անենք, վոր խոսքըդ կըլնի վողբալի։

Տհանում ես, վոր մենք թմրած ենք, քունն անուշ և մեզ թըվում.
Ե՞ը ես դու ել մեզ ըսկսիս ձաշող քընիցն հաղթըվում.
Առ՛ չունդուրըդ, տուր լարերին, կըրակ վառիր մեր սրտում,
Մեզ տանիս նոր շունչ տվող մի բան ասա սրտալի։

57

ՅԵՐԳՑԻՆ

Թող յերբեք հնչի նվերգաշնակ
Ազատ սրտի վառ դեգմուհք,
Թող զարթեցնեն համարճակ
Մեր քնեցած ըղգացմունք։

Վառիր դու ձեր սրտերում
Հուրը ազնիվ կրքերի—
Յերկրպագու յենք կանգնում
Ճշմարտութեյան պատկերի։

58

* * *

Սիրտն դլուխըդ կուրծքիս խոնարհած
Դու լալիս եյիր և ինձ մրմնջում.
«Անգութ, հերիք չէ, կես այսպես տանջված—
Անսահման ախս դու չես նկատում»։
Ցավ լալիս եյիր այնպես կաթոգին,
Գոհար շիթերը քո արտասուքի
Ինչպես հուր՝ ջարդված սիրտըս այրեցին,
Թեպետ յերազ եր այս, իմ նազելի։

Իսկ կես անդադար, վշտիցըս խեղդված,
Վազրում եմ ախս—դու չես նկատում.
Իմ ախտը յերգը քո անվամբ հյուսված
Ցրտացած սիրտըդ ըընդալ չէ շարժում։
Ա՜խ, ինչ յերջանիկ կես կը լինեյի,
Ցնծեի յերազում թախած արցունքիդ
Դոնե կերկու շիթ իրավ տեսնեյի,
Իմ վշտի հրեշտակ, այդ վառ աչերիդ…

887

59

* * *

Ամենայն անգամ, երբ թևիևամիա
Դիպչում է մուսաս սրտիս լարերին,
Քնքուշ մատներով խլում է ժըպիտ
Ցավ գընում թախիծն իմ անհոգ ճակտին,—
Անցած պատկերնեը խուռըն յերամով
Լցվում են սիրտըս, զարթնում և հոգիս,
Ցավ մխաքըս հնոու թռչում և սիրով
Նազելի աշխարհն մանուկ օրերիս։

Ցավ կամենում եմ սեր յերգել միայն
Ցավ քաղցրությունը մաքուր հասակի,
Անուշ ժամերը անմեղ խնդության,
կենդանի հրճվանք կուսական սրտի։
Բայց միշտ ակամա լարերը բևկրևկ
Տխուր են հնչում արհներգը սիրո,
Ել չե յերևում ինձ սերը յերկնիկ
Իբրև վառ գեղմունք յերջանիկ հոգվո։

Ցավ միշտ լսվում է մի ձայն լարերից,
Վորպես հառաչանք պաղատագին սրտի,
Ել չե հեռանում նա իմ ականջից,
Այդ ձայնն անմեկին մի խորին վշտի.
«Այնտեղ, ուր արցունք, շղթա և ավիր,
Ուր լսվում է լոկ հառաչք լալագին,
Քո քընարիցը թող ուրախ ձայներ,
Քո քընարիցը թող ուրախ չըլինի»...
Ո՛վ թշվառ յերդիչ, քնավ չըլսվին։

60

* * *

Դու չըկամիս, ով կուռս, լինել
Իմ տանջանքին ճանապիկ,
Դու չըկամիս հըրաժարվել
Այդ քո անհոգ վիճակից։

Բայց թե սիրտըս դու տեսնեիր,
Ճանաչելիր իմ հոգին,
Ինչ և վիշտը—կիմանայիր,
Կը սիրեիր դու յերջին։

Շատ գոհարներ վառ, աննըմանը,
Ալիքներուն են թաղված,
Շատ զգացմունք, սե՛ր անսահման
Սրտիս խորքում են պահված։

61

* * *

Ասում են. «Պոյնա, մենք չենք կամենում
Արտասուք տեսնել, լսել հառաչանք.
Ինչ ես քո այրող վիշտը մեզ պատմում,
Ինչ ես դու վողբում քո աչվերդ տանջանք.
Մենք միայն վայելք ուզում ենք կյանքից,
Հրճվանք, խնդություն և ուրախ տոներ.
Մեզ անհոգ ժամեր յերգի՛ր վոգևից,
Կյանքի խնջույքը, պինով բաժակներ»...

Ցավ դու լսում ես անմիտ ցնծության
Ճիչերի՝ արձակած անդուռն բերանից,
Ցավ չես սպասում մի ապնիվ ղպացման,
Մի հասակ սիրո նշույլ զոցանից...
Տեսնում ես շուրջդ կարիք և զրկանք
Ցավ ըտերկության ճնշող ղեթանիք.
Ցեղաչյրքըդ, կյանքից չհասած գլվանք,
Վաղ ճաշակել են հոգեմաշ ցավեր։

Չես կարողանում քնքուշ մաոներով,
Վոգևորության յերկանիկ ժպտում,
Դիպչել լարերին, թե հյու քնարով
Ցերգելու լինես սի անհոգ խնդում։
Ցավ կատաղում ես, վոր քո զգացմունքին,
Վչնչ հոգուդ չկա մի խոսք համակիր,

Հուսահատում ես, վոր քո քարոզին
Մարգարեական՝ չունես ունկնդիր։

Բայց հանգիստ մնա, կը գա ժամանակ—
Կանցնեւ խավարը մոլեռանդության,
Կը գա նոր սերունդ, զգալու ընդունակ,
Լուսածին վորդիք սուրբ ազատության.
Ցեվ արքայական քո բայց ճակատին
Հպարտ սարսինին կը փայլի փառքով,
Ցեվ քո թունալից թվող տողերին
Մարգարիտ կշարեն սիրտ արցունքով...

887

62

* * *

Քեզ մոտեցա սեր հուսալով,
Պայծառ դեմքիդ նայեցի,
Ցես—խաւարած վշտի ամպով,
Դու—արշալոյս նազելի,

Ցես ասացի. «Ինձ քոյր լեղիր,
Ցեղիը ընկեր յաւակից,
Սիրես, յերգես դու ընդունիր
Նվեր տանջված մի սրտից»։

Բայց դու, զավակ փարթամութեան,
Զը հասկացար յերկիս աղքատ.
Դու—նույն անհոգ թռչնակ գարնանի,
Ցես նույն յերգիչն հուսահատ...

63

* * *

Մընանք բարով, սրև, գարուն
Յեվ խնկալուչը ծաղիկներ,
Կարկաչահոս վտակ սիրուն,
Կանաչազգեստ բլուրներ.

Մընանք բարով, համբույր և սեր,
Դեմքով հրեշտակ կույս չքնաղ,
Վայելչուհյան պայծառ ժամեր,
Ջաղցը ժպիտ, կյանք մատաղ...

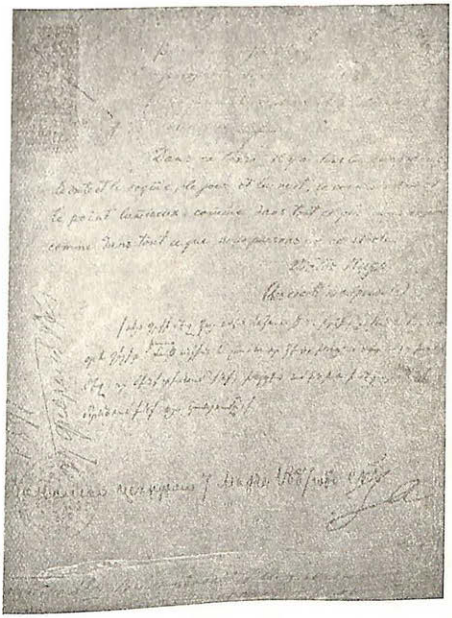
Աղքատուհյուն յես սիրեցի,
Խեղճի լացը, հառաչանք,
Յես քընարըս նըվիրեցի
Վիշտ յերգելու և տանջանք։

64

* * *

Դու ծագումդ ես, ինչպես վարդը հարավի,
Բեզ փարում է առավոտյան շողն վոսկի,
Յեվ ցողում է ծագկանց բուլբը քո կուրծքին
Զեփյուռն անուշ՝ գուրգուրալով հնչապին.
Յեվ աստղերը շողշողալով ճակատիդ
Բեզ ժպտում են պիշերները խնդամիտ.
Թեթեվաքայլ յեղնիկի պես նազ ասլով,
Հավնցնում ես ճոտող սրտեր աչերով։
Բայց չգիտես դու քո ուժը, սիրելի,
Մի ամիտ ես, անփույթ, իրրև ազատիկ.
Ա՛յդպես, մաշող սիրո բուռըն փոթորիկ
Դեռ չե հուզել մանուկ կուրծքըդ դեղնցիկ...

Յեվ իմ միակ ցանկությունն ե, վոր անբիծ
Սիրտդ զգար սիրո հրճվանք ու թախիծ,
Յեվ գուրգուրանքն հասկանայիր զեփյուռի,
Յեվ սիրտդ թունդ զարկել տար բուլբը վարդի,
Յեվ ըզգայիր, վոր բացի խաղն, անհոգ էյանք,
Կա ակամա արցունք, և վիշտ, և տանջանք։

Հ. Հովհաննիսյանի «Բանասեղծություններ» անդրանիկ ժողովածույի իննիագիր անվանաթերթը Պետերբուրգի գեմմենական կոմիտեյի մակագրությամբ։

Հրատարակվում է առաջին անգամ
Ս. Եփափանության ՀԽՍՀ Գրականության թանգարանի

65

* * *

Միայն այն կապրի, որը միշտ և անմահ—
Սուրբ գեղեցկութիւն և սուրբ գաղափար.
Վեհ միտքը ազատ կենդանի կըմնա
Ու սերն անձնազոհ՝ խեղճ յեղբոր համար...

887

66

* * *

Արագն եկավ լափին տալով,
Ծեռ քարերին, ափին տալով.
Վ՛ախտիզ խոզնի չես իմ գարդը,
Ջոր գլուխս տափին տալով։

Ա՛յ իմ Արաղ, Ջուրըդ վարար,
Սիրուն յարիս չարաք անաք.
Ձես չըհասա իմ մուրազին,—
Արնիզ, յարար կարոտս առար։

Ամպերն ընկան Մասիս սարին,
Կարոտ ճտացի չես իմ յարին.
Ատոծ սիրես, հրվաձ սրտիս
Ջուզար բերես եկող տարին։

Գիշերն անքուն վիր կըգրնեմ,
Աբրասուռնքս գետ կըշինեմ.
Արնիզ, ծեզը Ջրիդ չառած՝
Իմ սև գարդը քեզ կը բերեմ։

Կասես՝ շողքը քարին ընկավ,
Կըրակըն իմ սրտին ընկավ.
Կամար ունքիդ, Թուխ աչքիդը
Յաճե իմ Ջիվան Ջանին ընկավ։

Արագն եկավ լափին տալով,
Ժեռ քարերին, ափին տալով,
Վաթսեղ թաղեմ չես իմ դարդը,
Ջոր գլուխս ափին տալով...

887

67

* * *

Հրաշալի գիշեր... խաղաղ քուն մտած
Հանգչում է բնութիւն քնքուշ յիրագով.
Պայծառ յերկնքում լուսինը վառած
Նայում է յերկրին սիրահար աչքով.

Այսպիսի գիշեր այրված սրտակին
Յուր բույրն անուշիկ վարդն է պարգևում,
Այսպիսի գիշեր մատաղահաս յերջկին
Առաջին սիրո շունչն է խառնում...

Յեվ սիրտս մտնում մի այսպես գիշեր
Յես զոհ լերեցի նենգավոր կուսին.
Եվ այնուհետև անցան տարիներ,
Հանգիստ չտեսավ իմ տանջված հոգին.

Յեվ հիմա մուտս այսպիսի գիշեր
Յերևում է ինձ փուշ պսակ գլխին,
Յեվ յերդում եմ յես քո կուռ շղթաներ,
Սարսուռ հայրենիք, իմ ծնյր տիրապին...

68

* * *

Ինչպես քաղցր լերազ ուրիդ կանցնին,
Անդադրդ կըմաբի, ինչպես գիշերվան
Մի ձայն մեառնող, հոգուդ կըլսատեն
Ամպերը մռայլ դուր յերկրայութեյան.

Ինչպես մոլորված մենակ ուղևոր
Հանկարծ կըկանգնես և հարցուում կը ասես.
«Ա՛խ, դու ո՞ւր թռար, իմ որ փառավոր.
Բաղդ, ինչ ճանապարհ ինձ պիտի ցույց տաս»...

Յեվ նոր կըտեսնես, թե ինչպես անցան
Անապատդ, անմիտ քո կյանքի որերդ,
Անհետանալի ինչպես ծուխ գարձան
Վառ սրտիդ, մտքիդ բոլոր ցնորքները։

Յեվ ուշ կը տեսնես, թե քո առաջին
Վերչափ մեծ գոթծ կար արուեստյան գաշտում
Յեվ ինչպես գետին գըլորված կաղնին
Կը մընաս մենակ, հուսահատ, սրտում...

69

ՆԱՊՈՆԻՅ

Ընկեր իմ, յեղբայր, դու վաստակաբեկ յեղբա՛յր իմ
տանջված,
Ով վոր եվ լինես դու, մի վհատիր.
Թող հնձն թշվառ, անարդարութեյամբ, չարիքով լցված
Դառն արտասուքով վողողված յերկիր,
Թող վոր խորտակված վոտնակոխ լինի քո սուբբ իդեալ,
Թող անմեղների արյունն հորդանա,—
Հավատա՛, յեղբա՛յր, կըգա ժամանակ—կըկորչի Բաալ
Ցեվ նորից յերկիրն սեր կըսիրանա։

Վոչ շղթաների զաժան բևռ ատկ, վոչ փուշ պսակով
Ցեվ վոչ ծանր խաչ կորացած ուսին,—
Նա աշխարհ կըգա մի նոր զորութեյամբ և մի նոր
փառքով,
Բաղդի պայծառ ջահն անհոգպողդ ձեռքին,
Ցեվ եվ չի լինի աշխարհում արցունք, վոչ թշնամութեյուն,
Վոչ ճոռոմված շիրիմ և վոչ ըտրուկներ,
Վոչ կարատութեյուն, անլուս, մահառիթ սև կարատութեյուն.
Վոչ սուր, վոչ մահու խայտառակ պատներ։
Գիտեմ, իմ ընկեր, չե մի պահիր հույս, վոչ ցնորք
վաղանցիկ
Սիրո անճկալի գալուստը պայծառ.
Զորս կողմըդ նայի՛ր—չափազանց արդեն ճնշում և
չարիք,
Ցեվ խիտ և արդեն գիշերը խավար
Տառապանքներից աշխարհը կընկճի՛, և կըթուլանա
Նա անմիտ կռվից, արյան մեջ խեղդված,—
Ցեվ դեպի սերը, մեծ սերն անճնազոհ, աչքը կամբառնա,
Աչքը՝ վշտալի ապերասով լցված...

70 ՄՆԱՍ ԲԱՐԵՎ

(ՏԵՂԵԼՈՒԹԻՒՆ)

Պաղպաջուն առւիկ, սահ՛ր դեպի ծով,
Հանդարտ գըլորի՛ր ալիքըդ վճիտ.
Ել չեմ գալ յերբեք խըռոված հոգով
Յես այցելութեան սիրուն ափերիդ։

Սահ՛ր մարգերով և հովիտներով,
Թարձ՛ր, սիրելի՛, հորդառատ մի գետ.
Ել չես տեսնելու ինձ հուզված սրտով,—
Վո՜հ, մընաս բարև, ընկե՛ր իմ, հավետ։

Վերագ խոնարհած կվողբա ուռենին,
Կը լսվի այտեղ շրշյունը բարդու,
Մեղուն կը ճախրե քո կանաչ ափին.
Բայց դու ինձ յերբեք ել չես տեսնելու։

Վոսկեվառ շողեր գարնան արեվի
Ալիքներիդ հետ ուրախ կըխաղան,
Լուսինը քեզ հաշտ գուցե դեռ ժպտի,—
Բայց ել չես տեսնիլ դու ինձ հավիտյան։

887

71

* * *

Թևպետ խեղդված եմ կյես դաժան վշտից
Ցավ սիրտս մաշված անմխիթ հուսահրով,
Թևպետ մինչ այսօր խարված եմ կյանքից,
կարոտ տեսնելու մի անկեղծ դորով.
Թևպետ դառնությամբ հոգիս և լցված
Ցավ դանդաւոում եմ չար բաղդիս վիրա,
Այդ այս աշխարհում կյես միշտ հալածված՝
Ցավ վոչ մի սփոփանք ինձ համար չկա,—

Բայց դու մի հիշիր իմ դառն վիճակ,
Խաբիր ինձ դարձյալ շքեղ ցնորքով,
Թե դեռ ինձ համար գարնան արեգակ
կը ցոլա պայծառ, դոհար պսակով,
Թե արծաթափայլ ամոթխած լուսին
Գողտրիկ հայացքով դեռ ինձ կը ժպտի,
Թե ծով-ծով աչքեր անհման կուսին
Սիրտս անուշ տենչով դեռ հուզվեն պիտի...

72

ՊՈՅԵՏ

(Նադառնից)

Թող քո յերգում չեռա հուրը լարկուբյան,
Թող յերգդ ալըլ հոգի անկեղծ արցունքով,
Թող արձագանգ լինի աղնիվ ցանկուբյան,
Վոգևորե հայրենիքի սուրբ սիրուվ։
Նորա ամեն թող ձայնն առաջ մեզ կոչե,
Հուշ նեբշնչե անեզ մարտից ընկճվածին,
Անմահուբյամբ թող անկածին պսակե,
Նշավակե յերկչոտուբյանիր փախչողին։
Սուրբյան հետ և խավարի կռիվ մտած՝
Ճշմարտուբյան, լուսո համար մարտնչենք,—
Այն ժամանակ քո առաջին խոնարհած՝
«Դու պոյետ ես», քեզ հրճվանքով մենք կասենք։
Թող յերգդ հնչե, վորպես վսակ կարկաչուն,
Վոր սահում և մեզմ հորձանքով արծաթի,
Վորպես ազբյուր յեռան հուսներ, ցանկուբյուն,
Ցեվ ուժ լավի և մի ծիծաղ կենդանի։
Թող մոռացվինք մատաղ ձայներ լսելով,
Թռչնեք քեզ հետ յերազների այն աշխարհ,
Ուր չեն թափվում դառն արտասուք տանջանքով,
Ուր կա հանգիստ, դեղեցկուբյուն սիրավառ.
Զվարճանանք՝ թողած ամեն վիշտ, հոգսեր,
Ցեվ մանկուբյան անուրջներով մենք ապրենք,—
Ցեվ մենք կորհնենք այն ժամանակ քո գործեր,
«Դու պոյետ ես», քեզ հրճվանքով մենք կասենք։

73 ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Հիշում եմ, սիրուն պիշեր եր գարնան.
Լուսին և աստղեր մեզ ժպտում էյին...
Մի զմայլեցուցիչ, նազելի զգացման
Անձնատուր յեղած՝ լուռ եր իմ հոգին.
Նոր սիրտը զարթած՝ յես սպասում էյի
Սիրո առաջին քնքուշ բերկրության,
Յեվ հուզվում էյի, և դողում էյի
Ամեն հրապուրքից վառ դեղեցկության։

Յեվ յես հիշում եմ—ձեռքս սեղմեցիր
Այն սիրուն պիշերն առաջին անգամ.
«Յես քոնն եմ,—գողարիկ ձայնով ասացիր,—
Ուխտում եմ, կյանքս ել քեզ պարգև յես տամ»։
Բո մատաղ ձայնիկն իմ հոգին այրեց.
Յես ճանաչեցի այն որն ինձ ասելած.
Դըրախտի նըվագ ականջիս հնչեց—
Սիրո հրեշտակն ե,—սիրտս ինձ ասաց։

Հիշում եմ— ախուր պիշեր եր աշնան.
Մենք նստած էյինք մենակ սենեկում.
Յեվ դու ինձ համար շունչ էյիր գարնան,
Թեև դուրսը ցուրտ՝ անձրև եր մաղում։
Այրվող շրթունքիս համբույրներ տալով
Շընչում էյիր դու ինձ վոգիդ.
«Մենք յերջանիկ ենք, հոգյակ, մեր սիրով
Ավելի քան թե անմահներն յերկնից»...

Ժամանակն անցավ, դու չերջանկացար.
Մենակ ինքնագի չես իմ վշտի հետ...
Տանջվող ընկերիդ դու շուտ մոռացար,
Յեվ իմ յերազները չքացան անհետ։
Ցեղանիդ սիրուն սեաչ շատերին,
Բայց ուրիշ մեկին սիրել չկարացի.
Սիրաբոս դատարկ է. անցած որերին
Յես «մընաս բարև» արդեն ասացի...

888

74 ՄԱՐԻԱ ՆԻԿՈԼԱՅԵՎՆԱ ԱԿԻՄՈՎԱՅԻՆ

Կուզեյի լինել կարկաչուն վտակ,
Վճիտ ալիքը զրահատ բուրմունքով,
Յեվ առավոտյանն, ինչպես յոդ հասակ,
Յերեսդ վոսոդել զոհար շիթերով։

Կուզեյի լինել սոսի հովասուն,
Համարձակ փուած կանաչ սաղարթ
Յեվ միշտ ընկյին այդ գեմքիդ սիրուն
Հովանի լինել հեզիկ շրշյունով։

Կուզեյի լինել ծաղկոցում բույված
Քաղցրաբուրյար մի վարդ, յերկինքից արժանի,
Յեվ սիրո ժամին, խանդիցս աբրած,
Զարդարանք լինել կուրծքիդ գեղանի։

Յեվ շող գառնալով զարնան արևի՝
Կուզեյի պայծառ աչերուդդ վառվել,
Կամ ինչպես քնքուշ վոսկեվառ գոտի
Զքնաղ իրանիդ փաթաթվել, փարել։

Լուսափայլ ատաղիկ կուզեյի գառնալ,
Քաղցր մանկան պես ծիծաղն յերեսին,
Ինչպես ադամանդ շողշողել, յոլալ,
Ո՛վ իմ թագուհի, քո բաց ճակատին։

Կուզեի լինել լուսին ամոթխած,
Արծաթի վայլով մազերըդ շոյել,
Այտերըդ դրվել, սիրուց բորբոքված,
Դողդոջ շրթունքիդ համբուրըները ըմոշմել։

Կուզեի լինել սիրահար սոխակ
Ցեվ ձեռիդ վերի, վանդակում փակված,
Ականջիդ հնչել հրաշալի նըվագ,
Միայն որը ասել քո հոգուն զմայլված։

Ցեվ կախարդական տաճարում կանգնած
Կուզեի տեսնել ես քեզ Աննահիտ,
Ցեվ յերկրպագել, առաջիդ չոքած,
Սուրբ վեղեցկուհյան անմահ տիպարիդ։

75 Ա. ՊԵՏԵՈՖՓԻՆ

Յեա դուբա եմ գալիս գաշտը ամայի –
Ձը կա մի ծապիկ, գարզարև նոլան.
Ձը կա և մի վոսա, վորիկ սոխակի
Մեղնդին հնչեր քնքուշ, քաղցրաձայն,
Խաֆար և պիշեր, յերկնակամարում
Ձև յոլում վոչ մի լուսավառ աստղիկ –
Ամպեկս ժամանակ, լռնչեա և լինում,
Վոր մխա եա ընկնում, նազելի ազջիկ:

Դու մխա եա ընկնում, և ամենայն բան
Փոխվում և այսանդ. պայծառ և պիշեր,
Յեվ ճանապարհիս բացված են վարդեր,
Յերգում և այնտեղ սոխակն անուշ.
Ամայի գաշտն և լյուբր ծապիկներով,
Յերկինքդն եվ վառ և վայլուն աստղերով:

76

ԿՅԱՆՔ

Վորպես մի անուրջ դու պիտի անցնես,
Լոկ ունայն տեղը հուզիլով արյուն.
Ամեն քաղցր լուձ դու պիտի տանես,
Անհոգ բերկրութիւն, և սեր, և ավյուն։

Մանուկ որևիցե քո հուսով ապրած,
Մենք քեզ ենք սպասում անձուկ կարոտով.
Բայց միշտ թռչում ես դու թևեր առած,
Յեվ մենք միշտ նուկնն ենք խորտակված սրտով։

Ջնչին վշտերով միշտ քո տառապանք՝
Արժանի ել չեն յերբեք վեհ հոգուս,
Վայելքըդ առ ժամ՝ միայն զառանցանք
Կարող են լինել տհաս պատանուս։

Տուր մշտականաչ հրաշագեղ գարնան
Վառ, յերանավետ, անանց յերազներ.
Թող մենք անձնատուր մի անհուն զգացման
Անվիշտ քուն լինինք որևիր, տաբիներ.

Կամ բաց մեզ մարտի ազատ ասպարեզ,
Անշղթա ձեռքով չարի հետ կռվենք—
Կամ անմահութեյան փառք պսակև մեզ,
Կամ ինչպես ճճի՝ վոտի տակ կորչենք...

77 ԴԱՇՏԻ ՎԱՐԴԸ

(Դյութեյից)

Փաքրիկ տղան մի վարդ ահասավ,
Սիրուն վարդը դաշտի միջին.
Ուրախ ուրախ շուտ մոտեցավ,
Որ լավ նայի սիրուն վարդին։
Ա՜յ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին։

Մանուկն ասաց. Քնդ կը քաղեմ,
Ա՜յ իմ վարդիկ դաշտի միջին։
Վարդիկն ասաց. Փշեր ունեմ,
Դու ձեռ մի տալ՝ կարմիր վարդին
Ա՜յ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին։

Զար յերեխան վարդը քաղեց,
Սիրուն վարդը դաշտի միջին.
Վարդը նորան խիստ ծակծկեց,
Բայց և գերի ձընաց ձեռին։
Ա՜յ իմ վարդին, կարմիր վարդին,
Կարմիր վարդը դաշտի միջին։

78

* * *

Դու յերևեցար, ինչպես վառ պարնան
Լուսաշող այգի նշույլ վոսկեթույր.
Դու յերևեցար — ժպիտդ անհման
Բաղցր ևր վերթ սիրո առաջին համբույր։

Ծաղկոցում լացվող քեզ վարդ կարծեցի,
Դըրախտի վայելք տեսա քո աչքում...
Ա՛խ, այդ աչերիդ յես զոհ բերեցի
Յեվ անհոգ վիճակ և սրտիս խնդում։

Յեվ յեթե դու ել խաբում ես, ով կույս,
Սեր չե խոստանում հայացքդ էքնաղ,
Թե այս անգամ ել ուշանչն և իմ հույս,—
Դարձյալ պիտ սրհնեմ հաստկըդ մատաղ.

Պիտ սրհնեմ յես այն, թեպետ կարճատև,
Բայց վեհ, հոգեղմայլ երջվանքի համար,
Վոր հոգուս բերիր դու, ինչպես արև,
Ինչպես խնկաբույր մայիս կենարար։

79

* * *

Արդ, իմ հոգյակ, իմ գիրկը արի,
Կախարդիր դու ինձ լացոտ աչերով.
Անուշ պատրանքով անցնի որ, տարի—
Ցեխ չը հագնամ քո համբուրներով։

Գըլուխըս կուրծքիդ՝ վառ աչքիդ նայեմ,
Թող ինձ նախանձեն անմահներն յիրենից.
Մի ժպտիդ համար յես կ'երաժարվեմ
Առանց զղջալու բոլոր աշխարհից։

Վա՛չ փառքը նորա, վա՛չ անարգ վոսկին
Գրկախառնութեանդ և վոչ մի վայրկյան
Յերբեք չեն արժել, հոգյակ իմ անգին։

Արի, կախարդիր, թեև վաղանցիկ,
Բայց քաղցր յերազով վոչնորութեան,
Վա՛հ, դու իմ ամենուկ գշխո՛ դեղեցիկ։

888

80

* * *

Ճնշմամբ եկի բուբասանդում,
Աղավոտ եր մայիսյան,—
Ինդուժ եկի, զվարճանում,
Ուրախակից ընուքյան։

Ինհոգ խաղով չես մոռեցա
Քնքուշ բացված ալ վարդին,
Անուշ հոտիկ չկշտացա,
Զմայլեցա ալ վարդին։

Մեկ ել տեսա՝ մատաղ կուրծքին
Զազիր վորդն եր բուն դրել.—
Վաչ նազելի իմ ալ վարդին,
Կյանքի թևդն եր կտրվել

888

81

* * *

Անցիր, ահ՛ ամպ, դու իմ սրտից.
Հացվիր, յերկինք կապուտակ.
Տխուր, խավար թռչխալի մէջից
Յոլն, գարնան արևգնկի:

Թող պատառվի այս ցուրտ ձմրան
Սգո հանդերձ տաղտկալի,
Յեվ շողշողա մանուկ բնութեան
Վառկե ժպիտ ցանկալի:

Յեվ բերկրութեան արտասուքներ
Այս լեռներից թող հոսեն.
Թարմ կանաչին ջինջ առվակներ
Բազուկ ավետիք թող խոսեն,

Թե մայր յերկիրն աղատվեցավ
Ձուռ կուռ, ճնշող կապանքից.
Նոր ցնծութեան յերգ լսվեցավ
Հեք արտուտի բերանից...

888

82

* * *

Ո՛վ իմ խղճուկ կյանք, խաունուրդ սոսկալի
Մանուկ հավատո, չար յերկբայությյան,
Ախուշ պատրանաց, խոկմանց վշտալի,
Յեվ հատակ սիրո, և՛ առեւտրության.
Թաղալիք ես դու նենգավոր բաղդի,
Հոդմաւոր նավակ ալեծուփ ծովում,
Անհանգիստ թռչնակ մի վտարանդի,
Պարզամիտ տղա փորձության բովում...

Վորպես խոովահույզ լեռնային վտակ
Գլորվում ես առաջ արագ, անդադար.
Ալիքդ անհամբեր քերելով հատակ՝
Վոլորում են, իրրև պանդուխտ վշտահար.
Թեզ չեն կանգնեցնում քո դալար ափեր,
Վոր սիրով գրկած սահանքդ ալեկոծ,
Անուշ հանգստյան կարդում են հրավեր,
Կանչում են զարնան սիրուն ծաղկանց ծոց.

Յեվ յես կանգնած եմ ահա բընության
Հրաշալյաց առաջ, մոլորված մաքով.
Ջե՛, ինձ համար չեն այս գեղեցկության
Բոլոր հրապույրները իրենց պատրանքով...
Հոգիս լի յավով՝ նայում եմ միայն
Թե ուր են թռչում սրընթաց ալիք,
Յեվ գիմ պիտի տաճն ինձ մի պատսպարան
Սրընացող կյանքիս կոհակները գալիք.

83

* * *

Կար մի ժամանակ, լեբազում եյի—
Թե պիտի գանեմ անգուլ վաստակով
Ցես հանդիստ, վորին կարոտում եյի
Տանջված, վշտաբեկ, անհուն փափաղով։

Անցան տարիներ. չկա վայելքի
Նախկին բոցավառ անուշ յանկությունն,
Չկա սրտառուչ հրապուրյքը ցնորքի,
Վորով միշտ քաղցր և ծաղիկ մանկությունն։

Սիրտս դատարկ ե, վո՛չ կյանքի հոգսեր,
Վո՛չ աշխատություն չեն կարող ինձ տալ
Այն իմ կորուսած վոսկի լերազները,
Մատաղ որերիս սիրուն լղհալ։

Ցեվ կյանքը անա մի վայրի անտառ,
Ուր յես մոլորված քայլերս եմ ուղղում,
Առանց տեսնելու մի նշուլ պայծառ,
Ուր միայնությունս եմ միայն վողրում։

Իբրև մի նավորդ ալյաց լերևսին
Գընում եմ անհուս, վշտերիս ընկճված...
Ցեվ պիտի հասնի՞մ մի որ վարոսին,
Կյանքի կատաղի հոսանքիս վերկված։

84 ԱՆՀՈՒՆԸ

(Լեոպարդիից)

Սիրել եմ միշտ այս բլրակ
Յեվ այս տունկեր, վոր իմ աչքից
Խլում են հեռու կամարն յերկնից.
Յերբ նայում եմ նստած մենակ
Այս ամենին, յես այն հեռուն
Եմ յերազում, ուր լռութիւն
Ու քաղցր հանգիստ սպասում են ինձ,
Յեվ անկիւզուղ, և անթափիծ
Բայց յերբ քամուց տերևների
Շրշյունն ե ինձ մեկ էլ հասնում,
Այն լռութիւնն անխզելի
Մտքիս մեջ ե պատկերանում,
Անհունի մեջ յես յես խորասուզ
Դարերն այնժամ բերում եմ միտ,
Հիշում եմ և խրոովահուզ
Ապրողներին հիմա անմիտ:
Յեվ իմ հոգին անվախճանի
Ծովումն հալվում և ընկղմած.
Վահ, թե ինձ այս ովկիանի
Դիրկն ընդուներ համատարած...

889

85

* * *

(Լեռպարդիից)

Սիրո ցընորքներ, վա՜ռ յերազներ...
Նոքա հոյակապ զործի յեն պատճառ.
Յեվ զեղաժպիտ կուսի հրապուրներ
Տալիս են նոցա միշտ կյանք ծաղկավառ.

Բայց և նա ընավ սեր չի ճանաչում,
Ուր սիրտը յերկչոտ ծնում է քընած,
Յերբ ահով մրբկից յերկինքն և գոչում
Յեվ ցնդանում են ալիք կատաղած...

Յերբ ամպերի մեջ կորած լեռներին
Զարկում են ուժգին հրըեղեն շանթեր,
Միայն խանդավառ աղատ աչերին
Պատկերանում և ցընորք անվեհեր.

Ո՛վ կանայք, ով վոր սասրոգութեամբ
Ծուռնկ և խոնարհում չար բաղդի առաջ,
Ով վոր լուռմ և, ըստուկ զգացմամբ,
Յերբ հայրենիքի բաժինն և հառաչ,

Ով յերկչոտութեամբ փախչում և դաշտից,
Ուր վոր պողպատի ցոլում են սրեր,
Յեվ չուզե զրկվիլ անփառք հանգստից,—
Վա՜հ, նա չիտե սիրել ձեզ, կույսեր։

Յերբ նա ձեզ մատ պա՝ ափերս շրխունքին,
Հետայե՛ք դուք լուռ արհամարհանքով.
Թուլամարթի, ըսատր, յերկչոտ սարուվհներին
Դուք մի պատկեք սիրտ պատկով։

389

86 ՄԱՆԿԱՆԸ

Յերանի՛ քեզ, անհո՛գ մանուկ,
Դու անարա՛տ, դու դեռ անբի՛ծ,
Դեռ չըբացված գանձ ես ծածուկ,
Մաքուր շող ես պարնան յերկնից։

Դու հավատով դիմում ես կյանքը,
Յեվ սպասում ես յերջանկությունը.
Յեվ քեզ համար կյանքի տենչանքը
Վորպես մի վարդ կամ յերգ սիրուն է։

Դու չըգիտես թե ինչ վշտեր
Սառվում են սիրող հոգին,
Դու չես տեսնում թե ինչ փշեր,
Բուն են դրած վարդի մեջին,

Դու կը տանջվիս և՝ վիճաբաս,
Ինչ և կյանքի դառն արտասուք,
Կանցնին որեր, և վերջապես
Կը դա թախիծ, սիրուն մանուկ...

Բայց և դարձյալ քեզ յիրանի՛.
Դու ապրում ես, յիս ապրեցա.
Դու դեռ գարնան այգ դեղանի,—
Իմ վերջալույսն մոտ և ահա...

890

87

* * *

Յերգիր, հոգյակ, յերգիր, իմ մանուկ.
Զայնիկը անուշ հուզում է հոգիս.
Անցած ավուրց ցընորք վաղանցուկ
Փայլ և տալիս այս մարող կյանքիս։

Գուցե դու կես, վոր կյանք պիտի տաս,
Մաշված սրտիս այս դառն որերում.
Յեվ յերանելի թե դու հավատաս,
Վոր քո յերգիցն կես նոր եմ ապրում։

Վառ զգայմունքի այն մոռցված լեզուն
Թոթովում է ահա ականջիս.
Ահա նախկին սեր, խանդ և ավյուն,
Անցած չքնաղ պատկերն առաջիս...

Յերգիր, հոգյակ. հոգեզմայլ յերգով
Տուր մոռացոնք ծերացող սրտիս.
Վշտի, թովիչ ինձ, և քնքուշ ձեռքով
Տուր քաղցր հանգիստ հոգնած ճակատիս։

88

* * *

Ամենայն անգամ, կերբ կու միայնակ,
Հետու աշխարհի անվերջ աղմուկից,
Մաքիս հետ ընկած մանուկ եմ անկյակ
Ցնվ նստում լեյլն, հոգիս թափանցվից,
Սեղանիս առաջ, սիրածս անկյունում,—
Թուղթ ու գրքերիս գառնում եմ, ասում.
«Ո՞ւր է ձեր նախկին հրապոյր թովչական,
Ո՞ւր գաղտնիքը ձեր սիտիչ պորսւթյան...

Դուք լուռ եք հիմա և իմ մաքերին
Չեք կարող ցույց տալ ազատ ճանապարհ,
Այս անմիտ կյանքի խորհուրդն անմեկին
Ինձ համար գարձյալ գիշեր է խավար։
Թե մի հրեշ է դա առասպելական
Ահեղ ու գրավիչ, այլ անպատասխան—
Վարպետ մի Սիրեն կախարդում է ձեզ
Ցնվ թունավորում մի նենգ ոձի պես»...

891

89 ՔՈ՛Ւ ՅԵՂԻՐ, ՀՈԳՅԱ՛Կ

Քո՛ւն յեղիր, հոգյակ, թող քաղցրը նիրհով
Աչերըդ փակվին ջերմ կուրծքիս վերա.
Սիրո անուշիկ մեղեդիներով
Թող մինչև նոր այգ ականջդ հնչանա։

Քնքուշ վարդերով յիս կը զարդարեմ
Քո գլուխն ու կուրծքդ, որբան փափկութեյան.
Քնիր, թագուհի՛ս, մինչև լուսադեմ,
Մինչև արտուտներն յերկինք սըլանան։

Յեվ յերբ առաջին նշուլն վոսկեփայլ
Արևը ձըգե կուսական դեմքիդ,
Թող քեզ պարթեցնե իմ սիրո դայլայլ,
Բոցավառ համբույրս այդ վարդ շրթունքիդ։

891

90 **ՅԵՐԱՉ**

Տեսա՝ իմալ խաղաղութեյան դիցուհին,
Ձքնաղ, վորպես մատաղ գարուն ծաղկավառ.
Տվել իր արևն վայլը նորա աչերին
Յեվ շուշանի ճակատըն եր հավասար։

Իմալ, լսերից յուր հետ բուրմունք յեդեմի,
Յեվ ջերմություն, և հույս, և յերջ մայիսյան,
Ջևրին բռնած կանաչ վոստիկ ձիթենի,
Շարժեց ոդում, գարձավ ասաց նա մարդկան.

«Թող մեծ սիրո և հաշտության շողերից
Ջեր միտքը ուշտ, սրտերը գութ ընդունեն.
Անցյեք ձմեռ, և նոր գարուն լուսալից,
կենաց գարուն, թմրած հոգիքն վողջունեն։

Ջարն հեռանա, և ձեր աչքերցն արտասուքը
Հոսե վորպես մաքուր վտակ հորդառատ.
Ամանորյա բարյաց փթթին ձեզ ծաղկունք՝
Հույս կենդանի և հաստատուն միշտ հավատ»։

Բայց... գարթեցա, և վոչ բուրմունք յեդեմի,
Վոչ ջերմություն, վոչ լույս, վոչ յերջ մայիսյան...
Ցերը մեզ համար պիտ կանաչի ձիթենի,
Ախ, վոՀրն արդյոք կլինի տարի նոր գարնան։

[892]

91 ԱՇՈՒՆ

Արևը վերջին անզոր շողերով
Վռանկզոծում է կատարը լերան.
Կանդնած է անշարժ անտառն անխոով.
Չե լսվում արդեն ճռվողը ծիծռանն...
Ցորս կողմս եմ նայում. տեսնում եմ ահա
Յերբեմն միայն մի տերև պղպնած
Գլորվում է տխուր ցուրտ գետնի վերա,
Լսվում է նորա շրշյունը մարած։

Ախ, այդ վայրը թափվող գեղին տերևներ
Սիրաս են գրավում անտարաւնջ վոգով.
Ինձ պաշարում են տխուր յերազներ,
Միտքս յերկրայութեյան ափողվում է ամպով.
Ես ծոցն եմ ձգտում, ուր մայր—բընութեյուն,
Կամիմ հաղորդվիլ քո լուռ հանգստյան
Վտեմ խորհրդին. չե կը դա գարուն—
Կրկին կըփայլես ժպտով մանկական...

Ինչո՞ւ կարող ես դու մահու քողով
Ծածկվիլ ու քնանալ անշուք ու լռիկ
Յեվ հառնել զարձյալ, յերբ յուր ջերմ շողո
Աղտա ճակատիդ արևը գողտրիկ։
Իսկ մեզ՝ վոր չունինք գիվանքը կենաց,
Գրկում է շիրիմն անգթարձ, հավիտյան,
Յեվ մեր առավոտ, վշտով անցուցած,
Անվերջ գիշերում առնում է վախճան...

Բայց սիրում եմ քեզ, հանգչող ըընութիւն,
Դու մի այլ մանվան հանդերձ ես զգենում.
Յեվ իմ մեջ ուժգին յուսում ե արյուն,
Յերբ այդ սգավոր պատկերդ եմ տեսնում...
Զգում եմ բերկրած, գարնանդ հիշելով,
Վոր այդ ցնորք չե, կա անմահութիւն ..
Յեվ գիրկդ եմ ընկնում, հոգիս անխոով,
Քեզ կամիմ միանալ, ով մայր ըընութիւն:

892

92

ՀԱՄԱՉՈՒ

(Ա. Պլեչչեյեվից)

Հառաջ աներկյուղ, առանց վարանման,
Ցեղըս՛յրք, դեպի գործ դիմենք սխրալի.
Ցերկինքուն արդեն մեր սուրը փրկության
Ցես այլը տեսա վառված լուսալի։

Ջեռք ձեռքի տված հառաջ միասին
Ընթանանք, ցեղըս՛յրք, վատահ ու անահ.
Ցեվ ապավինած գիտության դրոշին
Թող մեր միությունն աճի, ամրանա։

Մենք ճշմարտության ազատ բարբառով
Մեղք ու ստություն կը պատուհասենք,
Ցեվ քնեածներին զարթեցընելով
Դեպ ճակատամարտ հառաջ կը տանենք։

Ցեվ չենք ըստեղծել կուռքեր մեզ համար
Մենք վոչ յերկինքում, վոչ յերկրիս վերա.
Ամենայն բարիք թող տա մեզ աշխարհ—
Ցերկրպագություն չենք անել նոցա։

Մենք մաքուր սիրտ վարդապետ կլինինք
Ցնանկ սղքատին, մեծատուններին,
Ցեվ դորա համար թող վոր հալածվինք—
կը ներենք մենք մեր թշնամիներին։

Յերանի՛ նորան, որ դու մաքառման
Յեվ հոգսերի մեջ յուր կյանքն ե մաշել,
Պըղերգ ու խաբղախ ծառայի նըման
Յուր քանքարն հողում անշահ չե թաղել։

Սուրբ ճշմարտութիւն վառված վրեպես ջահ,
Թող մեր ուղեցույց աստղիկը լինի.
Յեվ հավատացե՛ք, աշխարհիս վերա
Ազնիվ ձայնն ի զուր չպիտի անցնի,

Լսեցե՛ք, յեղբայրք, ձեր յեղբոր խոսքին.
Բանի մեր մատաղ յեռում են ուժեր՝
Հառաջ ու հառաջ դիմենք միասին—
Ինչ ել բաղդը մեզ վիճակած լիներ։

893

93

* * *

Մի՛ վհատիր, յեթե ավերը
Ցավ սուգն ընկավ քեզ բաժին.
Թող սարկութեյան մռայլ պիշերը
Ահ չըբերև քո սրտին,

Թե յերդգ անուշ սուրբ բերկրութեյան
Եյ տեղ չունի աշխարհում,
Թե շղթայի հիմա գաժան
Շաչյունն ե լոկ քեզ հանում,

Մի՛ վհատիր, յէլ ասպարեզ,
Ա՛ռ յոթնատի քո քընար
Ցավ տանջանքի որհներգ տուր մեզ,
Վողբի ազբյուր մեզ համար,

Կամ թող հնչեն հզոր լարեր,
Վորպես փողը հաղթական,
Թնդան ուժգին թմրած սրտեր,
Փայլի սուրբը խաչ վկայութեյան...

Ցավ քո ձայնը թող վորոտա,
Ինչպես ամպրոպ խավարում,
Թուխպը ցրվի, փայլակ ցոլա
Արյամբ փրկված աշխարհում։

[893]

94

* * *

Բացվեցավ գարունն... Հոգիս ըսկըրաւթյամբ
Սըլանում է վեր, ալնտեղ՝ ուր սիրով
Ծիծաղում է ինձ մի յարկինք անամպ
Վոսկի արևի պայծառ շողերով։

Կուզեյի յերգել. քաղցր ու նվրդաշնակ,
Կորով ձայնով, և վառել սրտեր,
Վոր յերգըս, վորպես գարնան հորդ վտակ,
Սար, դաշտ ու անտառ, ձորեր թնդացներ։

Յեվ իմ նըվագած հուսո մեղեդին
Նոր կյանքի գարուն կավետեր մարդկան,
Յեվ մաքուր հավատն, ինչպես շող այգին
Նը ցրվեր խավարն մռայլ գիշերվան։

Յես սեր կերգեյի, բայց և ազնիվ մարտ...
Այլ, ա՛խ, ցրտերից խամրեցավ գարուն,
Թոշնեցավ սրտիս անուշ կոկոն վարդ,
Կապվավ և և լուռ վտակ կարկաչուն։

[895]

95 ՏԵՆՋԱՆՔ

(Շիլլերից)

Ա՛խ, յերանէ այս միգապատ
Աոր անդունդիցն ահռելի
Դուրս թռչելու յես մի ազատ
Ինձ ճանապարհ գտնէի։
Մշտահանաչ սիրուն զգեստով
Ահա այնտեղ բըլուրներ.
Ա՛խ, թե հուժկու յես թևերով
Սըլանայի դեպի վեր։

Մի յերկինային անդորրութեան
Լսում եմ արդ նըվագներ,
Բաղցր բուրմունք անուշ զարնանէ
Բերում են ինձ մեղմ հովեր։
Սաղարթի մէջ գեղաժպիտ
Վոսկի պտուղներ շողշողուն,
Յեվ ծաղիկներ մշտափթիթ
Իմ հոգին են կախարդում։

Վո՛ւհ, ինչ չքնաղ պիտի լինի
Անվերջ լուսո այն աշխարհ,
Յեվ ի՜նչ անուշ ու սքանչելի
Այնտեղ ոդը կենաբար։
Բայց հնդկատան իմ առաջին
Մոնչում է գայլուկով.
Նորա ալիքը մոլեգին
Պատում են ինձ սարսափով։

Ահա նավակն այստեղ կանգնած,
Բայց, ա՛խ, չըկա նավավար...
Հառա՛չ անտառ ու անկասկած—
Նա շունչ կառնե քեղ համաքեր
Լոկ հավատա դուռ աներկմիտ,
Բա՛ց դուռ, սիրտ ա՛ռ ու հոգի—
Հրաշքրով կըացվի քո առաջիդ
Սիրուն աշխարհն հրաշալի։

1895

96

* * *

Հեղիկ կարկաչով վազում են ալիք,
Փարում, փայփայում ափերը կանաչ.
Ջրերի վերա կախված ուռենիք
Նոցա հետ խոսում են լալահառաչ։

«Մե՛ վազեք, ալի՛ք, կացե՛ք, կոհակնե՛ր.
Մի՛ թողնեք չքնաղ այս վայրն հանգստյան
Ցեվ վայելեցե՛ք քաղցրութեյան ժամերը,
Մինչ ժպտում և ձեզ շողն արեգական։

«Ա՛խ, դուք չեք տեսնում, կանցնեք այս լուռը—
Ցեվ կը պղտորի ձեր ջուրը վճիտ.
Այնտեղ մյլ յերկիր, ա՛յլ ափեր տեսնը,
Այնտեղ կը գրկե ձեզ արյան հովիտ։

«Այնտեղ հողն արյուն, արյուն են սաթեր,
Ջինջ ակբյուրներն եվ կարեվ են արյուն.
Վտակը քերում արյունոտ քարեր,
Թառամեցնում և ծաղկավառ գարուն։

«Դողում և յերկինք սրի շաչյունից,
Մթնել են վոսկի արևի շողեր.
Վա՜հ, մե՛ հեռանա, սիրուն պետ, մեզնից,
Մե՛ վազեք, ալիք, կացեք, կոհակներ»...

Բայց... ձռակլեցավ յերեսը գետին.
«Ի՞մ քուչր, յեղբայրն ևն այն ակն ու վտակ»—
Գոչեց, զարկվեցավ սարսած ափերին
Ու հառաչ անցավ կոհակ առ կոհակ։

895

97 **ԳԱՐՈՒՆ**

Մի նոր, հրաշալի կյանքով շունչ առած
Թպտում և բնությունն, զերդ մանուկ չքնաղ,
Ցեվ նոր զորությամբ յերկիրն և զաբթած,
Ցեվ յերկինքն հստակ ու գեղածիծաղ։

Այս խորհրդավոր պահուն յես մենակ
Ծնկաչոք ահա քեզ եմ աղոթում,
Նաչեցյալ վերկիչ, քո հովանու տակ
Ցավատանջ սրտիս իղձերն եմ բերում։

Թող այս բերկրալից գարնան ջերմ արև
Իմ հայրենի տան վերա էլ փայլի.
Մի որ, գեթ մի որ, թող քո առաջև
Այնտեղ հեք ծիծռան որհներգը լսվի։

Թե անցյալ և մեր ձմեռ ցրտաշունչ,
Թե անպարտ արյունն հասցրեց վարդերը,
Ցեվ տառապելոց վողբերն ու տրտունջ
Դարձան զոհության խաղաղ մաղթանքներ։

[695]

98 **ՍԳՈ ՈՐԵՐ**

Թև վոգևորվել կարող ես կրկին,
Թև կարող ես դեռ կըրակվիլ վշտից,
Սի՛րա իմ չարաճանջ, այս սուգն ահագին
Հեքիաք ե, վոր դու պատռվիս ցավից։

Բարդ բարդ կուտակված ամպեր քո գլխին,
Սորանից ել սև կը լինի թախիծ...
Ա՜հ, թող արտասուքն իմ մարած աչքից
Հեղեղի նման թափվի դառնագին։

Թէ, սիրա իմ, դու դեռ այնքան աննկուն,
Վոր այս ցավին ել պիտի դիմանաս.
Թէ այնքան ե դեռ քո հոգյան հատատուն,

Վոր սպասում ես, թե կը շողա արև,
Նոր ույժ ու նոր կյանք գարձյալ կստանաս,
Գարձյալ կը ծաղկի գարուն քո առջև...

[896]

99 **ՄԱՅՐՍ**

Հոգեթաղ ցավով ամենայն գիշեր
Ցնս քուն եմ մտնում արտասուքն աչքիս,
Ցեվ խուռն լերամով տանչող պատկերներ
Շուտ պաշարում են տառապյալ հոգիս...

Մինակ ապրեցա, կարոտ գգվանքի,
Փորձով յես ուսա խորհուրդը կյանքի,
Որքա սևացավ այրող կրքերից,
Ջրգնտա յերբեք մի սիրտ կարևկից,

Ցեվ քուն եմ մտնում ամենայն գիշեր
Արտասուքն աչքիս, հոգեթաղ ցավով—
Հանգիստ չեն տալիս սև սև պատկերներ,
Վոր պաշարում են ինձ խուռն լերամով...

Ցեվ ահա դու յես, վոր ինձ այդ պահուն
Ցերևում ես, մայր, պսակով զարդարուն.
Դու գրկում ես ինձ սիրով կաթոգին,
Գոչում ես՝ «վերդի» ձայնով անմեկին,

Ցեվ տեսնում եմ յես քո փշյա պըսակ,
Ոտքերով ծածկված քո սիրուն ճակատ,
Ցեվ մի թափանցիկ նուրբ շղարշի տակ՝
կուրծքիդ հոսող արյունը կաթ-կաթ,

Աչքդ աղերսալիր տեսնում եմ վերա՝
կանչում եմ քեզ «մայր» յես ձայնով նրվազ,
Ցեվ կրկին յերնում անքուն, վշտահար—
Ա՛խ, մայր, ինչ անես վորդիդ քեզ համար...

100

* * *

Ցավ յեկավ պարուն, և անցավ ամառ,
Բայց յես չտեսա մի պայծառ արև,
Ցավ կարկաչահոս վտակը կայտառ
Լոկ արյան շիթեր ցայտեց իմ առջև։

Ցավ յեկավ թռչունն իմ հայրենի տան—
Լալաձայն վողջույն առա նորանից։
Ա՜խ, վողբով յեկար, կռնչնկ սիրական,
Ցավ անջատվեցար վողբով ինձանից։

Թռչնեցան ծաղկունքն իմ անուշ յերկրի,
Սառույցը կապեց արյունոտ վտակ։
Եվ պիտի ծաղկի կուրծքը սարերի,
Արդյոք կը տեսնեմ աղբյուրներն հստակ...

Յերանի մեկ ել աչքս բանայի,
Ցավ դու, իմ շեն տունն, այժմ գերեզման,
Ավետաբերիդ յես ընդունելի,
Լսելի որհներգ քո վերածնության։

[896]

101

ՍԱՐՆ Ի ՎԵՐ

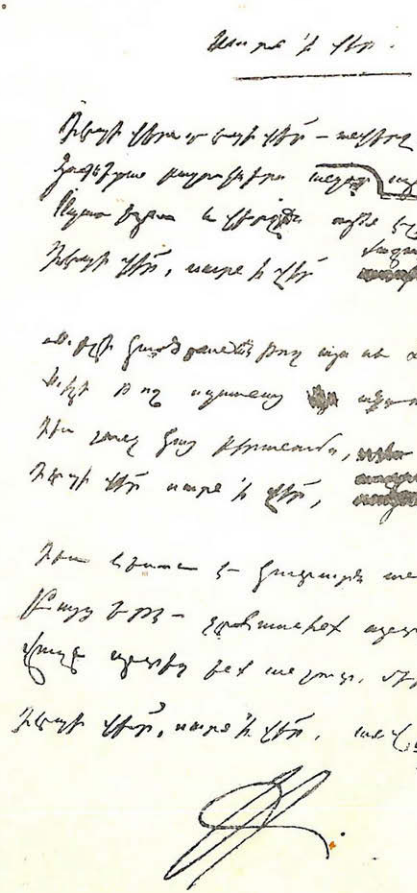
Դեպի վե՛ր, դեպի վե՛ր... Անվերջ և ուղիս,
Հոգնեցան բազուկներս՝ այս կռվում անդուլ,
Սպառեցավ և վերջին ուժն էլ ծնկներիս—
Դեպի վե՛ր, սարն ի վե՛ր, քաջասիրտ գինվոր։

* * *

Ավելի կարծրանան թող այս սև ժայռեր,
Ավելի թող սպառնա անդունդն ահավոր,
Դեռ չունչ կա բերանում, շարժվում են ձեռքեր—
Դեպի վե՛ր, սարն ի վե՛ր, ահ արի գինվոր։

* * *

Դեռ հեռու չի կատարն անամոլ ու հսկայ,
Բայց յերթն չհասնենք այնտեղ մենք այսօր,
Վաղն այնտեղ ենք անշուշտ, մերն է հաղթանակ—
Դեպի վե՛ր, սարն ի վե՛ր, անվեհեր գինվոր։

Ովարն ի վեր բանաստեղծության ինքնագիրը

Հրատարակվում է առաջին անգամ
Սեփականությունը ՀԽՍՀ Գրական թանգարանի

102

* * *

Հավատում եմ — ժեռնվու չի սուրը դաղափար,
Յեվ անմահ և, վոր մեռնում ե նորա համար.
Հավատում եմ — չկա վոչինչ հավերժական,
Բայց սուրը դործի ուժը դյուրթիչ չունի վախճան։

Մի վհատիր, հառաջ գընա, անբա՛դ յեղբայր։
Թող խորտակվի բայց ովկիանում նավդ հողմավար,
Թող դայրանա գլխիդ մրրիկ ահեղաշունչ
Յեվ մոլեգին կլանե հորձանք դիդ անմոռունչ...

Բայց հավատա, դու չես հաղթված, վոչ ուժն հաղթող —
Յեվ նոր քաջեր կելնեն անշուշտ քեզ հաջորդող,
Յեվ կը գրավին նոքա այն ավը ցանկալի,
Յեվ նոր ապտոդ փայլը փառքիդ կը բորբոքվի։

Թող ավերվի հայրենի տունն հիմնահատակ,
Բայց քանի հուրն առկայծում ե դեռ մոխրի տակ,
Նորա կորուստն, վա՛ռ, մի՛ վողբալ դու սպավոր —
Իրրև փյունիկ նա կը հառնե անշուշտ մի որ...

[896]

103

* * *

Ցերը լռում եմ յես, այս վիշտն անագին
Հանգիստ չե տալիս իմ տանջված հոգուն.
Սիրտըս կտրատում, մաշում են կրկին
Այս լացն ու հառաչ, հուսահատութիւնն։

Յեվ ասում եմ յես. հանցանք և լռել,
Ցերը այսչափ մեծ և և անծայր չարիք.
Մ'իթե պիտ ապաւինք, վոր մեզ անարգել
Հասնե և վերջին անհնչի մրրիկ։

Յեվ խոսում եմ յես. բայց ևլ չի հնչում
Գարնան ցնծալից իմ հին մեղեդին...
Յես ևլ միայն կոծում, միայն հառաչում--
Իմ լացն եմ խառնում ընդհանուր վողբին։

[896]

104

* * *

Զուռնիմ քեզ համար, ընկեր թանկագին,
Սրտառուչ, քաղցրիկ վազեմի ձայներ.
Ա՜հ, բնկերիկ լարերն իմ խեղճ քնարին
Շուտով սորվեցան յերգել սև որեր։

Կռիվ և այս կյանքն, և այդ կռվի մեջ
Վերքան անպատասխ, ուխտ մեր ուխեր.
Բայց մենք գնում ենք մի հուսով անվերջ
Յեվ չունենք վոչինչ մենք այլ քաջալեր։

Նույն ակարուԹյամբ մենք վոտք ենք կոխում
Ահա նոր տարին, և առաջնեբիս
Մեր նույն առաջնորդ աստղիկն ենք տեսնում—
Այդ լույսն և, պոտ գեռ լույս և տալիս։

Յեվ քանի վառ և, չև հանգել կրակ,
Հառաջ, միշտ հառաջ, ընկեր թանկագին.
Կյանքն իբրև մի հեղեղ՝ կոհակ առ կոհակ
Շարժվում և, փրկում միայն քաջերին։

[897]

105

* * *

Կուզեյի հնչեր տավիղս մեղմիկ
Սրտառուչ նվագ, անուշ դայլայլիկ,
Ցեվ վառեր սրտեր սիրո կրակով
Դիմել դեպի գործ միաբան հոգով։

Կուզեյի հնչեր իմ վիոլն ահարկու,
Թնդացներ սրտեր յուր ձայնովը հուժկու,
Քնածը զարթներ, թուլլն արիանար
Կռվելու ցմահ սուրը գործի համար։

[897]

106 ՆՈՐ ԳԱՐՈՒՆ

Քեզ ըսպասող չըճընաց,
Ո՞ւր ես գալի, ա՛յ գարուն.
Դավքդ ասող չըմընաց,
Զուր ես գալի, ա՛յ գարուն։

Սև-մութ պատեց աշխարհին,
Սար ու ձոր գառան արին,
Մեզ վայ ըներց ես տարին—
Ո՞ւր ես գալի, ա՛յ գարուն։

Բյուլբյուլը գա՝ թող ձեն տա,
Ել ձվ պիտի չըզ կնդա,
Ել վճիռ սիրտը կը թնդա—
Զուր ես գալի, ա՛յ գարուն։

Բյուլբյուլն յեկավ՝ վարդ չունի,
Ծաղկոցը կա՝ զարդ չունի—
Ել ա՛վ ա՛ւոր զարդ չունի—
Ո՞ւր ես գալի, ա՛յ գարուն։

Դու չես ըներիր հավքերին,
Վճռց տեր ըլնին ըրներին,
Սող տեղ չկա մեր յերկրին—
Զուր ես գալի, ա՛յ գարուն։

Աշուղի բերանը փակ,
Սազ-քյամանչին փակի տակ,
Սիրտն ա երվում անկրակ—
Ո՞ւր ես գալի, ա՛յ գարուն։

Ֆեզ ըսպասող չըմընաց,
Ջուր ես գալի, ա՛յ գարուն.
Գովքըդ ասող չըմընաց—
Ո՞ւր ես գալի, ա՛յ գարուն։

[897]

107

* * *

Գարնան կարկաչուն վտակի ափին
Մոլորված մաքով չես նստած եյի
Ցեվ նայում եյի պղտոր ջրերին,
Պեսպես յավերով տանջված սիրտըս լի։

Ցեվ փունջը ձեռիս քրքրում եյի,
Ծաղիկներն մեկ մեկ ջուրն եյի ձգում,
Ցեվ պղտոր ալիք գարնան վտակի
Միշտ հառաչ եյին անդադար ւ լորում...

Ցեվ աչքըս ջրին՝ ասում եյի յես.
«Կյանք, դու էլ մեկ մեկ որբըս ինձանից
Խլում ես պղտոր այդ վտակի պես։

Ինչպես ծաղիկներն իմ փնջի միջից՝
Անհետանում են անուշ յերազներ—
Սիրտ իմ, դրախտ եյիր, և դարձար ավեր»։

897

108

* * *

Ահ, չես գիտեմ. թշվառ կեղբայր,
Ծանր և խաչը տակար ուսիդ.
Ճակատագիրն, իբրև խորթ մայր,
Չե ժպտացել դեռ կիրեսիդ։

Գիտեմ՝ վաղուց ես դու սովոր
Անցնել անքուն կիրկար գիշեր,
Յեվ արցունքով, ըերդ սպավոր,
Մեկ մեկ համբել կյանքիդ որեր։

Բայց դու գիտե՞ս, վոր դեռ անվիշտ
Չե տեսնված մի հոդածին,
Յեվ չեղածի հուսով և ձիշտ,
Վոր տալիս ենք կյանքին մի պին։

Հավատում ենք, թե կը գա որ—
Բազդը կերազ չի թվիլ մեզ,
Թե կը բացվի նա փառավոր
Առավոտյան վառ շողի պես։

Թե կը ցամքի դառն արտասուք,
Լուսյա կը դառնա այս սև գիշեր,
Կը փարատվին կսկիծ և սուգ—
Կը գա մայիս շընորհաբեր։

[897]

109

* * *

Ցերը տեսնում եմ, ինչպես պայծառ
Ցեվ անարատ զգացմունքով
Ծմբլում ենք այս տոնի համար
Մենք վիտուխյան անունով,
Վերանում են մութ կնճիռները
Իմ ամպամած ճակատից
Ցեվ գնի առ ժամ վիշտն ու հոգսեր
Հեռանում են իմ սրտից,

Ցեվ ասում եմ չես հավատով.
Ահռելի չէ այս գիշեր,
Թե ձոր փայլին մի ջերմ լուսով
Առավոտյան վառ շողեր,
Ցեվ այս որն և այդ առավոտ,
Ձոր բացվում և ճերմակ մեջ—
Թող այդ լուսը լինի աղոտ,
Միևյն ինա միշտ անշեջ։

110

* * *

Մենք միասին գնում ելինք ճանապարհ.
Դու վաստակած՝ հանկարծ վհատ կանգ առար
Ցավ ասացիր. «Ցես յերկինքն ել մթագին
Դառ փոթորիկ և պատրաստում մեր գլխին»։

Բարդ-բարդ ամպեր թող կուտակվին, թանձրանան,
Ամպրոպ ճայթի, շանթեր փայլին մեր վըրան.
Զվհատինք, և միշտ հառած անվրդով—
Դիտեմ, ընկեր, տեղ կը հասնենք արևով։

Ցավ մենք ասանք, անցանք դժվար ճանապարհ,
Պահ մի կրկին արևն ելավ վոսկեվառ.
Բայց չխաբվիս դու այս փայլից կարճատև,
Դեռ շատ փոթանք բաղդը կհանե ձեր առջև։

Կը գայրանա, կը կատաղի չարութիւնն
Ցավ դեմ առ դեմ մենք կը տեսնենք թշնամուն.
Նա սպառազեն և ահարկու, մենք՝ անզոր,
Ցավ մեր շարքեր կը նոսրանան որեցոր։

Ցավ կը խլե նա մեզանից լավերին,
Ցավ կը հասնեն սգո որեր մեզ բաժին.
Կը հալածվինք, կը տառապենք մենք յերկար,
Բայց և կապրենք—մեռնելու չի սերմն արդար...

Ինդիավորված անկածներէ արյունով՝
Յերկիրն ալ պոռալ կը սա յերկունքով.
Ժամը կը գա, կը դաշարի փոթորիկ,
Յեվ հաղթութիւն կը վաստակեն մեր վորդիք։

1897

111 ՏՈՆԱԿԱՆ ՅԵՐԳԸ

Տավիղը ձեռին յերգիչը մանուկ,
Վարպետի առաջ մտախոհ չոքած,
Անվարժ մատներով լարերին փափուկ
Զարկում եր մերթ մերթ ահով ու հուզված։

Յեվ հնչում էյին լարերն վողբաձայն,
Դողդողում էյին, ոգի մեջ ցնդում,
Ինչպես հեկեկանք սգավորի տան
Կամ ճմրան քամին ձյունապատ դաշտում...

Յեվ ժպտաց վարպետն, ասաց դառնությամբ
«Յերգել ուզեցիր դու տոնի համար...
Բայց չի՛ վոր միայն յերկնքումն անամպ
Փայլում և արև ջերմագին ու վառ.

«Յեվ մի՛թե ցավոտ սրտիկ կը թռչեն
Ցնծության և վոչ վշտալից ձայներ.
Ա՜խ, վոսկի լարեր պիտի հառաչեն,
Մինչ աշնան ընդան խամրած են սրտեր»...

112

* * *

Գիտեմ ինչո՛ւ, երբ մառախլապատ
Կախված է լերկինք, և սրտիս վերան
Վիշտ է ծանրանում, և մինչ հուսահատ
Տեսնում եմ մթրիկ ցրտաշունչ ձմրան,—
Ցեղս յերազում եմ մի չքնաղ գարուն,
Վոսկի արեով և ջերմ և պայծառ,
Կանաչ դաշտերալք, լեռներ զարդարուն,
Վտակն առաջիս վճիտ ու կայտառ։

Գիտեմ ինչո՛ւ, երբ տեսնում եմ յես,
Ինչպես սաստկանում, ածում է չարիք
Ցեղ անպատրուչն դաժան Սֆինքսի պես
Ալում և մատաղ մեր կյանքի ծաղիկ,—
Ցեղս մտածում եմ, վոր այս չարիքն ել
Պիտի չըմընա անվերջ, անվախճան.
Թե չար, թե բարի, խնդ թե վիշտ անել՝
Կանցնեն ղերդ յերազ, ինչպես ամեն բան...

113

* * *

Ցերթ կյանքի ուռայն հոգսերից ճնշված
Ցես վհատ հոգով իմ շուրջն եմ նայում,
Տեսնում եմ չնչին կրքերով լցված
Բոլորիս հոգին՝ ասում եմ սրտում,
Թե աղնիվ խոհեր, վսեմ ըղդացմունք
Ել չեն մատչելի մեր քար սրտերին.
Թե դրքա վորպես մի ալ մատաղ տուհնկ
Ծամբացան, յերբ ժանտ փչից հյուսիսին։

Բայց տհա, մինչ մենք իբրև տգավոր
Վողբում ենք պայծառ հույսերի ավեր,
Մինչ դեռ չքացված խավարում և որ
Ցեվ վհատության տիրում մեզ դիշեր,—
Լսում եմ մի ձայն, վոր չերմ հավատով
Դորձի յև կոչում մեզ լքյալներիս.
Վերքեր և վողբում նա խոցված սրտով,
Բայց յուր սերը մեզ ավանդ և տալիս։

Ցեվ ասում եմ յես, թե կանցնի խավար,
Կը վառվի կրկին հուսո արշալույս,
Ցեվ ցանկալի որ կը գա մեզ հաժար,
Կը շողա բադդի ժպիտ սիրահույզ...
Ցեվ նախնյաց վողին մոռացված դամբանից
Մեր խեղճ աշխարհում, վորպես մի փյունիկ,
Կը զարթնի փառքով ավերակներից,
Գարնան պես մատաղ ու միշտ դեղեցիկ։

114 ՊԵՐՁ ՊՈՒՇՅԱՆԻՆ

Հայրենիքիդ ծառ ու ծաղկունք,
Վար ու քարափ, խոր ձորեր,
Անմահական անուշ ակունք,
Արագածի քաղցր հովեր,

Շինականի չարչ ու բարին,
Ուրախութիւն, դարդն ու ցավ—
Թե ավեցին քո հանճարին,
Կարող վրձինդ չարժվեցավ.

Ցեղ պատկերներ չքնաղ, սիրուն,
Կենդանացան՝ շունչ առած.
Նոքա միշտ թարմ, ինչպես գարուն,
Հոտ են բուրում հայրենյայց։

[*899*]

115

* * *

(Պուշկինից)

Ձեզ չեմ ափսոսում, իմ գարնան տարիք,
Վոր անցաք ուշացն սիրո ցնորքով.
Վոչ ձեզ, գիշերվան պայքարները գաղտիկ,
Վոր լերկել եմ ես հեշտաճաշն սրնգով.

Ձեզ չեմ ափսոսում, նենգիա ընկերներ,
Պըսակ ու թասեր անհոգ խրախճանքի,
Ցավ վոչ ձեզ, ժառաղ կուլաները գեղանի.—
Մաքիս հետ ընկած՝ չունեիք վռոսանքներ։

Բայց ձեր դուք արդյոք, հոգեմայլության
Մառաղ հույսերի խաղաղ բոպեներ.
Ո՞ւր և հուրն ու խանդ վոգևորության...
Ա՜խ, յեկե՛ք կրկին, իմ գարնան որևր։

899

*
* *

116 (Պուշկինից)

Ազմկալից փողոցում
Թե տաճարումն յես լինիմ
Կամ խնչուլքի ժողովում,—
Իմ մտորմունքն յես ունիմ։

Ասում եմ յես. տարիներ
Կանցնեն, ու մեզ հավիտյան
Պիտի գրկեն սև պիշեր—
Մեկինս ել արդ մոտ է ժամ։

Կաղնի տեսնում մենավոր՝
Որհնում եմ յես, թե ինձ ել
Կը թաղե այս ալեոր,
Ինչպես նախնյացս է թաղել

Բնքուշ մանուկ գլվիկիս՝
Ասում եմ. կայց դու բարով.
Տեղըս յես քեզ եմ տալիս,
Ծլիս, ծաղկիս քաղցը որով։

Ցեվ ամեն որ, ամեն ժամ
Մտածմունքս է անպակաս,
Աչխատում եմ խնտնամ
Մահուս տարին վերահաս։

Յեվ ահ ուր բապդն ինձ կը տա մահ —
Ճանապարհին թե կռվում.
Թէ հոգիան և մերձակա
Իմ պաղ մարմնին ըսպասում։

Յեվ անդգա թեպետ դիս
Մեկ և ուր եվ վոր փախ,
Բայց հայրենի իմ հողիս
Կուզեյի մոտ նա հանգչի։

Յեվ դրան մոտ իմ շիրմի
Կյանքը ձառող թոդ խաղա,
Յեվ բնութիյունն անհոգի
Միշտ եվ չքնաղ շողշողա։

[899]

117 ԻՆՁ ՈՒ ԻՆՁ

Որևէս անցյան անպտուղ.
Սիրտը վորպես դերեզման
Լուռ և արգելն, և յեքկլուղ
Ինձ չե ազդում վոչ մի բան...

Կորցնելու բան չունիմ,
Վոչ գտնելու ել մի հույս.
Մեկ ե, ուր ել վոր լինիմ
Մեկ ինձ համար՝ մութն ու լույս։

Բայց յեթե կա հիրավի
Հրաշքն ասածն աշխարհում,
Ցեվ հրաշքով կըվառվի
Հանդած կրակն իմ սրտում,—

Կամրացնեմ յես նորան,
Ինչպես մի բերդ անառիկ,
Իմ խեղճ անմա՛տ մանկությյան
Ցնորքներն ել իմ խաբուսիկ։

900

118

* * *

Ալագյազ քարձր սարին
Ջին ա կիտվել կատարին.
Սարի ճամբեք, բաց եկ՛ք,
Եթամ, հասնեմ իմ յարին։

Ա՛խ, իմ ճամբեն քարոտ ա,
Սիրտս երված, յարոտ ա.
Ղարըբի որն ըլնի սև,—
Ազիզ յարի կարոտ ա։

Յարիս տեսա, լալիս եր,
Լալիս, գլխին տալիս եր.
Ճամբա տվե՛ք, այ սարեր,
Ջևռով սրի՝ գալիս եր։

Են ինչ դուշ ա են քարին...
Սիրտս կաթում ա արին,
Ա՛յ իմ թառլան, թև տուր ինձ,
Թռնեմ, հասնեմ իմ յարին։

Վաղ գարնան քաղցր առտուն
Ցնծում ես ցնծա՛ս ցաւագին
Ապրի՛ս ապրի՛ս, մեռա՛ս ցնծա՛ս.
Ցրիա՛ս հառնում իմ հոգին։

Ա՛խ, իմ մանկութեան ցնորա՛ք ես,
Անդարձ կրակած, հեռա՛ւ ես.
Գարնան օրը ցնծա՛ս ուռա՛ս,—
Մինչ յոյսի ճառագա՛ք ես։

Ելար տխուր, լուսնկո՛տ,
Լուսո՛ւ, ցնծա՛ս արագ՛ ես։
Հանգչեա՛ց տա՛ւիղ, այդ ուրա՛խ
Ցնծագո՛ւ արի՛ւ ցոլքն ես։

Ես կ՚ուզեմ ցաւագին հառնել։
Անդարձ հեռացա՛ւ ու ա՛յնքա՛ն—
Այնքա՛ն թաւալա՛ւ, բա՛ւ տա՛ւ ինձ,
Ցնծա՛ս, հանգի՛ստ իմ հոգիս։

12 յունա 1901 Պետ.

«Վաղգայազ բարձր սարիկ» բանաստեղծության ինքնագիրը
Հրատարակվում է առաջին անգամ
Անձնական արխիվ ՀՈՍՀ Գրական թանգարանի

119

* * *

Ջաթիճնում է յերկիրը... Անուշ կարկաչով
Վազում են ջրեր, և առավոտյան
Կենարար հովիկն արդեն ջերմ շնչով
Շոյում է մատաղ կանաչը դաշտան։

Ահա և սարյակ. դալար վոսկի վրա
Կանդնած ճոխողում, սուլում և կայտառ,
Թևեր թափ տալով վողջունում է նա
Վառ արշալուսի ժպիտը պայծառ։

Յեվ ձմեռն անցավ. բայց դու, իմ ընկեր,
Տրտնջում եյիր, սրտնեղած, սրտում—
Յեվ վաղուց չեր այն—թե մոայլ օրեր,
Թե ցուրտն ու խավար հոգիդ են ճնշում։

Ա՛խ, վոչ ըընության, այլ կյանքի ցրտից
Վախեցե՛ր, յեղբա՛յր. ձմեռ եր յերեկ,
Իսկ ալսոր գարուն, զվարթ, ծաղկալից...
Իսկ մե՛նք, մենք արդյոք կը ծաղկի՛նք յերբեք։

902

120 ԱՐԾԻՎՆ ՈՒ ԱՐՏՈՒՏԸ

Արծիվը կանգնած սև ժայռի գլխին
Հանդիստ ու հպարտ նայում է չորս դին.
Յածն ամպեր ձերմակ լողում են ձորում,
Վերևում վճիտ յեթերն և ծորում։
Յեվ ձյունագագաթ լեռների արքան
Չորս դին է նայում, ասում ինքն իրան.
«Ինձնից բարձր ել ո՛վ կարող է սլանալ,
Այս վեհ բարձունքին ինձ պես տեր դառնալ»։

Հանկարծ յերկնքի անհուն կապույտից
Անուշշ ճովողյուն հնչեց բերկրալից։
Արծիվն ահավոր նայեց դեպի վեր,
Տեսավ՝ ուժգին չէ աշխարհին միջա տեր.
Արտուտը վոգբրիկ մինչ յերկինք հասած,
Աբևի վոսկի փայլովն վողողված,
Գովքն էր գեղգեղում կենսաբեր գարնան,
Մահամերձ յերկրի որհներդն հարուքյան։

121

* * *

Լուռ կաց, սիրտ իմ. այս աշխարհում
Դարդ իմացող չես գտնի.
Մեզ պետներին ջուրն և լերում,
Ջուրն ել մի որ կը տանի։

Գետի յերեսն ընկած տաշեղ՝
Մենք դնում ենք հա առաջ.
Հանգիստ չունինք և վոչ մի տեղ,
Լսող չկա մեր հառաչ։

Լուռ կաց, սիրտ իմ. ուրիշներին
Ափսոս և մեր ցավը հայտնենք.
Դարդն ընկեր և մեզ անմեկին,
Մինչ գերեզման կը տանենք։

904

122

* * *

Պատկած եր նա ցուրտ մահճում
Յեվ լսում եր, թե ինչպես
Դուրսը հողմն և հառաչում
Յեվ մերթ լալիս մանկան պես։

Դուրսը մութն եր. կես գիշեր...
Յեվ նա հիվանդ, ցուրտ մահճում,
Յերազում եր ջերմ շոգեր
Յեվ անձկությամբ հառաչում...

[908]

123

* * *

Լուսնակ պիշներ, անքուն պիշներ
Դարդիս հետ եմ յես մենակ.
Սև յերազներս, սև-սև հուշեր
Հոգիս արին ավերակ։

Ուր վոր յեղբայր անվանեցի,
Ինձ թշնամի համարվի,
Յեվ յես ամուր պատանեցի
Շիրիմ-սրտումս իմ սև ցավ։

Ա՛խ, և մեռել, և կենդանի՝
Վոչ յելք ունի, վոչ վախճան.
Դարդս եվ ուրիշ անուն չունի—
Կյանքիս ընկեր անբաժան։

124

* * *

Ա՜խ, իմ անուշ, վոսկի որկր,
Յերազի պես դուք անցաք.
Ինչպես տավղի քնքուշ լարնր
Ջայն ալիցիք ու անցաք։

Հանգավ իմ խանդ, սեր ու ավյուն,
Սիրտըս թոշնեց դիրդ ծաղիկ.
Ալեց ինձնիից մոայլ աշունն
Իմ անուրջներ դեղեցիկ...

Ու միայնակ, որ ու գիշեր,
Վիզըս ճըկած բեռիս տակ,
Ջնզ եմ հիշում, անուշ որկր.
Ա՜խ, այս ինչ շուտ դուք անցաք։

125

* * *

Աչերիդ մեջ լալդս և վառվռում
Բաղդի աստղիկ—անուշ յար.
Սիրտըս դարդոտ, սիրտըս տրտում՝
Քեզ եմ կանչում, անուշ յար։

Աշունն չեկավ, թառամեցան
Նաշխատն ծաղկունք պարտեզին.
Դու ինձ համար վարդ ես գարնան,
Ցես միշտ կարոտ քո տեսին։

Ամ, այս ախուր բուք ու մթնում
Իմ սոխակն ես մխիթար—
Քնքուշ կերգով կեղեմական
Կախարդեցիր ինձ, անուշ յար։

Սիրող սրտիդ ապավինակ,
Թող ծառանամ վողջ աշխարհ.
Ամեն բանով կյանքից խաբված
Գրկումդ հանգչեմ, անուշ յար։

126

* * *

Որը ձիննց, ճամբես յերկար…
Ուժևրս հատան, յես մենակ.
Ա՛խ, ձեր ես դու, ա՛յ անջիդյար,
Ինձ ձեր թողիր մեն-մենակ—

Ջո ճամբեն եմ բռնել գալիս—
Դու փախչուժ ես, անգութ յար,
Ել ինչ ես ինձ նշան տալիս,
Ի՞նչ ես քցում քարեքար։

Արևս անցավ. սիրուդ համար
Սիրտս երվեց անկրակ…
Ա՛խ, դու անուշ իմ յերգող յար,
Ինչո՞ւ թողիր ինձ մենակ։

127

* * *

Ա՛յ վարդ-աղջիկ, մոտ արի՛,
Քեզ եմ կանչում, մոտ արի՛,
Նաղլնւս աղջիկ, շնւկ աղջիկ,
Քեզ եմ կանչում, մոտ արի՛։

Վարդերի հետ խաղում ես,
Ցերեսիս ծիծաղում ես,
Երված սիրտս քաղում ես—
Քեզ եմ կանչում, մոտ արի՛։

Աչքերդ ծով, ունքերդ կամար,
Աղջի՛, սիրտս ձեր տարար.
Բյուլբյուլ դառա քեզ համար—
Քեզ եմ կանչում, մոտ արի՛,

128

* * *

Հայրենի տան լես ինձ տեսա --
Վառ զարուն եր խնկարույր·
Լռուում եյին լերկնից վերա
Մանրիկ ամպեր վոսկեթույր։

Մեղմիկ շնչում եր գով քամին,
Ծառ ու ծաղիկ որորում.
կարկաչահոս վտակներին
Ծիծառն վողջույն եր ընդուում...

Բայց այդ ուրախ բնութեյան տոնին
Մեկը չեկավ՝ խնդակիցը·
Մութ եր պատել մեր սրտերին,
Թռչուն եյինք բունավեր։

[908]

129

* * *

Յերբ գարնան առաչին ծիծեռնակի հետ
Նոր կյանքի մի վառ շունչ լցվում է հոգիս,
Յերբ պղտոր վտակի ալիքներ վեռ վեռ
Տալիս են մի քաղցրիկ վողջույն հենք սրտիս,—

Զգում եմ, վոր մաշված ուչերս են պարթևնում,
Զգում եմ, վոր դեռ ևս մոտ չե ծերուխյունն.
Նոր յերգի դյուխական ձայներ եմ լսում,
Յեվ մատաղ հուր-բոցով յեռում և արյունս։

Բայց յերբ վոր գարնան հետ լսում եմ մարդկանց
Ամպագին ավետիք, թե քրիստոս հարյավ,
Ա՜խ, բոլոր հրապուչյուններն ատում եմ սրտանց
Յեվ գարնան բարիքներ մոռանում դյուրավ։

Զգում եմ յես կիսիքն այլ ուրախուխյան
Յեվ տեսնում, վոր միայն մի որվա համար
Ամենքս էլ սուրբ անունն առնում իրրև բերան
Յեվ առանց ըղդայման կրկնում տղայարար։

Յեվ միշտ էլ այդպիսի սրերն ավելի
Մատնել են տալին, թե վերքն է պակաս
Մեզ հոգու զորուխյուն, թե ինչպես յերկրի
Ուչն և մեզ քաշում դեպի վայր հանապազ։

[908]

130 ՅԵՅԵՑԻՑ

Մի՛ ափսոսիր անցած որերիդ,
Եվ մի՛ ցանկար դու դարձը նոցա.
Ըզդառնանաս թող վշաից հոգիդ,
Թե վաղեմի բաղդըդ միտըդ գա։

Մի՛ ափսոսիր. հետ չես բերելու
Ինչ վոր յեղել, գնացել և արդեն.
Ով, շուտով, քո ճամբան հետուս
Վոտ դիր, ընկե՛ր, կապմ ու սպառազին։

Տեսնում ես ծոմը առաջդ հուզված.
Ո՛ն, շուտ հառաջ. նավակդ և սպասում...
Վայ և նոցա, վոր կյանքին անցած
Վհատ հոգով նզովք են ասում։

Իսկ դու, ընկե՛ր, ազատ, համարձակ
Դու ծոմը ընկե՛ր ու մի՛ վախենա.
Ցեվ յեթե քեզ ըսպառնան անհագ
Կատաղած ալիք, կովիր ու հուսա՛։

Ցեվ հավատա՛—յերկիրն ավետյաց
Նոքա մի որ քեզ պիտի հանեն.
Ազատությունն ու սերդ յերազած
Այնտեղ լաժին քեզ պիտի լինեն։

Ինչ վոր զարնանը անցած օրերին
Կորցրել ես դու, տառապյա՛լ յեղբայր,
Բոլորն այնտեղ կը գտնես կրկին,
Իմ հուսահատ ընկեր վշտահար։

Մի՛ ափսոսիր ուրնմն անցյալիդ,
Եւ մի՛ ցանկար դու զարձը նորա.
Զըզտունանա թող վշտից հոգիդ,
Թե վաղամի լաղդըդ միտըդ գա։

[908]

131 ՀԱՅՆԵՑԻՑ

Այս լինչ յերգ և հեշտագին
Թափանցում և խորքն իմ հոգուն.
Հնչիր, յերգ դու զարնայլին,
Ջայնիկդ հասնի մեզ հեռուն։

Հնչի՛ր, հասի՛ր այն տնակ,
Ուր ծաղկունք են բողբոջում.
Այնտեղ կլինի իմ հոգյակ՝
Կըտաս նորան իմ վողջույն։

[908]

132

* * *

Ժպտում են ինձ այգ աչերըդ պայծառ.
Յեվ հոգումս նորից ծաղկում և պարուն.
Մատաղ յերազներ, իղձեր բոցավառ
Հուզում են դարձյալ իմ սառչող արյուն։

Յեվ քո առաջին, վորպես պատանի
Անվորձ ու յերկչոտ, սիրով յերկյուղած,
Աչքերըս հառած դեմքիդ գեղանի,
Համբիդ գերի՝ ճուում եմ կանգնած։

Ի՞նչ ես դու բերում իմ տանջված սրտին,
Ո՛վ կույս հրաշագեղ, իմ հրեշտակ սիրուն.
Ջե՞ արդյոք այգ նոր մի պատրանք կրկին,
Սիրատենչ հոգուս մի նոր վորձություն։

133

* * *

Արի՛, ընկե՛ր, արի՛ վողբանք միասին,
Թող ուրիշներն ուրախ ասեն ու խնդան.
Արցունք միայն բաղդը տվավ մեզ լաժին,
Ջարչարանքով տոկալ մինչև գերեզման։

Այս և թեև անդութ որենքն աշխարհի...
Մենք ցավերով սի տեղ ընկանք ճանապարհ.
Վայր ել ընկանք, վեր ել կացանք, բայց արի,
Բայց աննկուն միաց ձեր հոգին վշտահար։

Այսօր խոնջած, հյուծված մարմնով կես ճամբին,
Մեզ սիրտ տվող պայծառ աստղին նայելով,
Մնացինք ձեռնակ ձեր վշտի հետ անմեկին,
Ցեվ ալրվում ենք անզոր, անշահ տենչերով...

Մեզ համար չեր կյանքի բարիքն ու խնդում.
Մշակ եյինք, այդ ել միայ մեզ լաժին—
Թաթնյալ հառաչ, անմխիթար ու տրտում,
Բայց ձեռք ձեռքի՝ հառաչ գնանք միասին։

134 ՅԵՂՈՒԿ ՆՈՐԱՆ...

Հուսահատիկ, ջարդված, կարևոր սրտով
Ցնս քեզ մոտեցա, գովանք հայցեցի.
Դու այնպես անուշ, համայիլ ժպտով
Ինձ ընդունեցիր, դու, կույս նազելի։

Ցեվ գլուխս հոգնած քո չքնաղ կրծքին
Ցեքադրում եյի վոսկի յերազները,
Վոր պատեց, պաղեց մոռացված եյին,
Ինչպես վաղեմի մեղեդու ձայները։

Դու քո ափսոսդքն իմին խառնեցիր,
Իմ անուրջներով թևավորվեցար,
Ցեվ յերգերս ապքատ թանգ համարեցիր,
Քան կյանքն աներազ, վոր կը տար աշխարհս։

Բայց... լեզուկ նորան, վոր գին ե տալիս
Կուսի հեշտալից. ջերմ գովանքներին։
Հրապուրիչ ե նա, վորպես վառ մալիս,
Ցեվ դյուրավոխոխ՝ վերդ որ գարնայինն։

911

135

* * *

Ի՞նչ գիշեր և հրաշագեղ, աստղալից ու լուրթավետ.
Պայծառ լուսինն յերկնքից ժպտում, խոսում և ինձ հետ.
Աստղուքյուն ամեն տեղ. վա՛չ մի շշուկ, վհչ մի ձայն...
Յերազներ են յերամով ինձ այց գալիս լռկլյայն
Յեվ խըռովում են հոգիս, ալեկոծում ծովի պես—
Ա՛խ, իմ դարդերն՝ աճեի կոհակներ են գնդապես։
Գարնան չքնաղ ջերմ գիշեր, սիրո գիշեր հեշտագին...
Վողջում, հնծում ես, անքուն միայն տանջված իմ հոգին.
Որս սևցավ վաղաժամ, թև են առել սև հուշեր,
Այրում և ինձ անկրակ կախարդական այս գիշեր։
Ա՛խ, իմ իղձե՛ր, վառ իղձեր, իմ անուրջներ վաղեմի,
Ջևդնով եր կյանքն ինձ համար գեղեցիկ ու սիրելի.
Ջեզ եմ ուզում կարոտով, սիրտս վառնք դուք նորից,
Մի անգամ եկ թող վոր լամ արտասուքով քեզ կրկին...

136

* * *

Ապրել ու տանջվել, ապրել ու տոկալ,
Լռիկ, անայնակ, անհույս, անխնդում,
Միշտ ել հալածված բազդից վոխակալ,
Գնրի աշխարհումս, ինչպես մուկ բանտում...

Որևցոր հալվում մեղրամոմի պես,
Հատնում են ուժերս, և խանդ, և ավյուն.
Մանուկ իդեալիս եմ կարոտում յես,
Ել բացվելու չե ինձ համար պարտեզս։

Ցավ սիրտս, վոր մի տավիղ ես անուշ,
Հնչում ես, վորպես կարկաչուն աղբյուր,
Ա՛խ, այսոր բևեռեկ լարերը քնքուշ,
Մահու ղբոշմով լռել և ախուր...

911

137

* * *

Յերբ խոր փիշերով, ցուրտ անկողնիս մեջ,
Բունը իմ աչքիս հետու չի փախչում.
Յեվ հոգուս վերա սև հուշեր անվերջ
Յերկանի նման ծանրանում սրտում,

Յերբ մելամաղձոտ աշնան յերկնքի
Պղտոր լուսնյակին ել մարում ե խպտոր,
Ու պատերը մութ իմ խեղճ սենեկի
Գրկում ինձ, ինչպես մի շիրիմ խավար,—

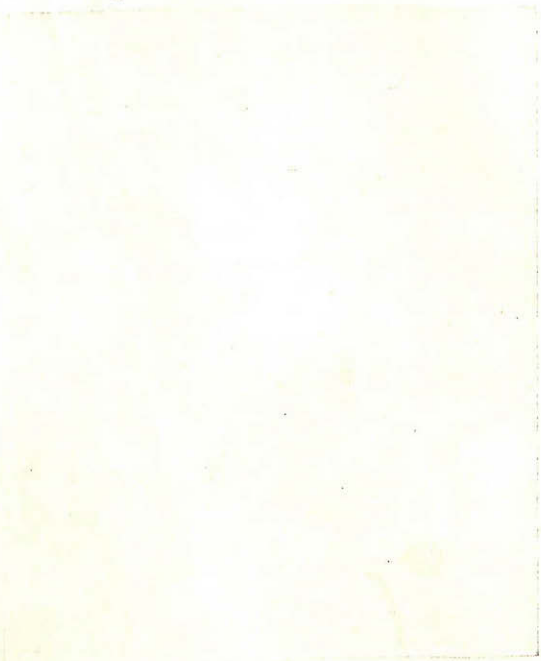
Թվում ե ինձ, թե հետու, մենավոր
Գերեզմանի մեջ դիակ եմ անշունչ,
Բայց յերազում եմ, թե դու անմոռուն
Կանգնած ես կողքիս լուիկ, սպասող,
Յեվ չեմ արցունքիդդ, հոգյակ իմ անգին,
Յես հարուստյուն եմ առնելու կրկին։

Հովհաննես եւ Զարուհի Հովհաննիսեաններ

(1892)

Հրատարակված է առաջին անգամ

138

* * *

Մենակ, միշտ մենակ — ինչ յերջանկութիւն.
Մի պիրկրակին քերկրութեամբ լցված,
Լսում եմ մատաղ սրտիս բաբախուն,
Համարում ամեն վայրկեանն անցած:

Հեռու աշխարհի անմիտ ժխորից,
Ամեն խռովահույզ կրքերից ազատ,
Վշտիս անձնատուր ու անցավակից
Փայփայում եմ իմ տենչերն հարազատ:

Վա՛հ, ինչ անպատում հոգեմտլութեամբ
Յերազում եմ յես, այսպես միայնակ
Իրրև յերկնային մի մոլար ինչ ամպ
Ցնդել յերկնքում անհուն կապուտակ.

Ինչպես ձյուն մաքուր լեռան գագաթին
Արևի շողից հալվել կուզիլ,
Մարգեր շոյելով անցնել մեղմագին
Ինչպես առաջուն գարնան զեփյուռի.

Կամ սիրով արբշիռ, ինչպես պատանին
Մատաղ սիրուհու գրկումը անուշ,
Գլուխս դրած յերկրի ջերմ կրծքին՝
Յուր հետ հավիտյան քուն լինել անհուշ...

139 ԻՄ ՄՈՒՍԱՆ

Յեւ միամիտ մանուկ եմի տակավին,
Հոգիս ցնցեց դողարիկ մի ձայն լերկնային.
Մենութեան մէջ չնաշխարհիկ նվագից
Յեւ արթնացա և, իբրև նոր կապանքից
Ինձ զգալով ազատված,
Ցելա նորա՛ն վրդոնելու, այն դյութին,
Վոր մանկական ցնորքներիս մէջ մթին
Պատկերացավ մի աստված։

Յեվ մէգապատ յերկնքի տակ հյուսիսի
Տեսա նորան, վորպես չքնաղ դիցուհի
Յերազիս պես հրաշագեղ ու անմարմին,
Համակ ճաճանչ, համակ հրապուրյր անմեկին,
Անուշ ձայնով դյութիական
Նա ինձ կոչեց, նա ինձ տարավ դեպի կյանք,
Դեպի մի սուրբ, նվիրական աշխատանք,
Ազնիվ պայքար անվախճան։

Յեվ շշնջուն եր ականջիս մեղմագին
Յուր սրտատուչ խորհրդավոր մեղեդին
Անձնանվեր սիրո մասին ու գործի,
Վեհ անհչների ու խանդավառ իդեալի։
Յեվ բերկրությամբ յես նորան
Հետևեցի հլու, վորպես սիրաշար,
Յեվ նորա յերգն ընտանի յեր ինձ համար,
Ինչպես որոր մայրական։

Յեվ սրտիս մէջ ասես վարդեր ծաղկեցին...
Յեվ վոգևից յես յերգեցի հեշտագին

Ազատութիւն, սէր ու արև և պարուն
Ցեվ քրանաթոր աշխատանքի վհհութիւն։
Անցան տարիք, և այսօր
Մղում են ինձ կյանքի ալիքն հղձանուտ,
Գլխիս վերա բարդ-բարդ ամպեր սև ու մութ
Կուտակված են ահավոր։

Ու չքացա՛ն իմ յերազները վաղեմի...
Ցեվ մ'թնե ինձ դու, իմ կյանքի պիցուհի,
Այսպես ցայսոր պատրում եյիր սիրելով,
Վոր պահեցիր աչքս աքղած ցնորքով...
Սիրտս խոցված կարևեր,
Ձեր կարոտով մ'թնե իջնեմ գերեզման,
Ա՛խ, ոնր եք, ոնր, հոգուս գարնան ծիածա՛ն,
Իմ վոգեշունչ յերգ ու աեր։

140 ՀԻՆ ՑԵՐԳ...

Յերկինքն անուշ, ոդն անուշ,
Բացվից մայիս, հոտն անուշ.
Սոխակն լսկալ առնելու
Իր վարդի կարոտն անուշ։

Յնկ, նազելիդ աննման,
Մայիսի վարդ աննման,
Բացվիր վարդի դուռ նման,
Տևաքըդ անուշ, բուլբդ անուշ։

Յես քո կանաչ թփին թառ՝
Քո սոխակն եմ սիրահար.
Մարող սրտիս բոցավառ
Կյանք թող տա համբուրդ անուշ։

[912]

141

* * *

Մըրիկն անցավ. ցրվեցան ամպեր.
Յետ խնկարուէր ծաղկունք ու թիթեր
Շողշողալով ժպտում են կրկին
Վերջալուսի վոսկի շողերին։

Բայց իմ հոգին, ինչպես թխպամած
Մոայլ յերկինք, մընաց ու մընաց
Կարոտ լուսի, կարոտ ջերմութեան,
Յետ որս անցնում մոտ և իրիկվան։

912]

142

* * *

Յերապն եր անուշ, վոր ոդեղեն թևերով
Մանուկ որից միշտ դեպի վեր, դեպի վեր,
Սուրբ գեղեցկություն ջինջ սահմաններն անխոով
Թաշում եր հոգիս կարոտակեզ կարևեր։

Պայծառ իղձերի, սիրո տենչով հարաճուն,
Ամպերի վրա յես կանգնեցի ինձ համար
Յերկրպագության աննյութ խորան իմ աստծու,
Իմ աղոթավոր մրմունջների վեհ տաճար։

Յեվ ապրում եյի բերկրությանս հետ յես ձենակ.
Վոչ վոք չեր տեսնում ծաղկած գարունն իմ սրտի,
Լոկ ինձ լույս տվող շքեղ վառված արեգակ,
Ինձ թևավորող չքնաղ պատկեր նազելի...

Այլ անցան որեր... յես կամեցա և ծարդկանց
Ցուցց տալ իմ աստծուն. նոցա հոգում կամեցա
կենդանի տեսնել մաքուր ցնորքն այն անանց,
Վորով կյանքս միայն՝ դեղեցիկ և ու անմահ.

Յեվ խորտակեցին մաքուր հավատս ու հույսեր,
Պղծեցին տաճարն ու փշրեցին սուրբ սեղան.
Ջև տեսնում վոչ վոք հոգուս արցունք ու հույզեր,
Մենակ եմ գարձյալ... իմ վշտի հետ անբաժան։

143

* * *

Հոգիս սև պարդ և մաշում,
Սիրտս լալիս և ախուր.
Ա՛խ, ձեր կարոտն և քաշում,
Իմ հայրենի հող ու ջուր։
Ձերապներին մշտական
Տիրուհին ես պաշտելի,
Իմ այցելուն վիշտերման
Վշտի անքուն ժամերի։
Ձեվ այս ոտար յերկնից տակ
Աղոթում եմ քեզ համար,
Իմ հայրենիք ավերակ,
Ջքնաղ յերկիր ու թշվառ...

915]

144 ՀՈՒՇԻԿ

Մտավ արևն, ազիզ յար,
Լույս եմ ուզում, գնաս արի.
Գիշերն անատող ու խավար,
Ո՞ւր ես, լուսնյակ, գնաս արի:

Ծովը ծփում, վշվշում,
Աչքս քյած ջրերին
Են իրիկունն եմ հիշում,
Կարոտ անուշ պատկերին...

Են իրիկունն ել խավար,
Ծովն եր ծփում, վշվշում.
Դու հետս եյիր, անուշ յար.
Են կարոտն եմ դևս քաշում:

Լուսնյակ, աստղեր պետք չեյին
Ջուխտ արև եր լույս տալիս.
Շողուտ, ցողոտ աչքերին
Ջանըս մտատղ լույս յարիս:

Են շողն ու ցողն եմ ուզում,
Ինձ եմ կանչում, յար, արի,
Սիրտըս ծովի պես հուզվում,
Ինձ և մընում, շուտ արի:

145

* * *

Ահա և մայիս. ծաղկում ևն վարդեր...
Բայց մռայլ և յերկինք, և ծովը հուզվում
Դաժան հյուսիսի շնչից մահաբեր։
Ա՛խ, իմ խեղճ սիրտն էլ պարուն և ուզում
Մեզճ սիրտս ավերակ անլույս ու անլույս,
Այս ծովի նըման միշտ խըռովահույզ։

Ի՞նչ զաղանիքներ ես ծոցումդ պահել,
Ծո՛վ դու ալեոր, անժպիտ ծերուկ.
Ի՞նչ վիշտ և արդյոք քեզ այդպես պատել...
Ցես էլ անմռունչ իմ դարդը ծածուկ
Տանջված հոգուս մեջ փակած քեզ նըման
Հեսըս կը տանեմ մինչև գերեզման։

146 ՅԵՐՊԻՍ ՀԵՏ ՄԵՆԱԿ

Быть без людей, быть одному...
В. БРЮСОВ

Յերպիս հետ մենակ, յերպիս թևերով
Թռչեմ, վերանամ
Յեթերքը հատակ, խորունկ լինչպես ծով,
Թռչեմ, վերանամ։

Հեռու աշխարհից, չինչ կապուչյան մեջ
Լողա իմ հոգին.
Ազատ ու անբիծ յերազով անվերջ
Լողա իմ հոգին։

Յես լուսյա եմ ուզում, լուսյա տրվե՛ք ու սեր
Գնե՛ք յերազիս մեջ.
Իմ սուգն անպատում, սգերգիս թևեր
Գնե՛ք յերազիս մեջ...

916

147

* * *

Դուբսը ձմեռ. քամին սուլում,
Հառաչում է վողբագին...
Ցես—խցիս մեջ մինակ, տրտում,
Ցանկվում է լուռ իմ հոգին։

Ցեվ ցնորքի գինուց արբած
Սիրտըս, դերի վշաերի,
Բնդմեվ է լոկ թևավորված
Ու ցնորքիս տիրուհի։

916

148

* * *

[Վ. Բրյուսովին]

Այնտեղ ուր յարդ դաբաւոր
Տեսնում էլին ավերակ
Ու բուերի սգավոր
Լսում վոգիերգը մենակ,

Դու, ով քերթող վշտալի,
Քո հեռավոր հյուսիսից
Շունչ զգացիր կենդանի
Յեվ հնադարյան մեր թախծի,

Յուլյ տվիր, վոր աշխարհին
Մենք յերգ ունենք յերգելու,
Մենք վոր սարուկ ենք տակավին...

Ոհ, այն ճիչն և մեր հոգու—
Շիրիմներից զեպի վյանք
Լուսավոր ու անկապանք։

916

149 ԾՈՎԻ ԱՓԻՆ

Ծովի ափին խոովահույզ
Կանգնած էմ յիս մինաւոր,
Հոգիս մոայլ ու անհույս,
Գլխիս ամպերն անաւոր։

Ու նայում եմ յիս հեռուն.
Այնտեղ ալիք լռնացած
Զայրանում են ու յեռում
Յեվ փրփրադեղ ընկնում ցած,

Յեվ գալիս են վտաքիս տակ,
Փշրվում են առաջիս
Յեվ իրենց յերգը վայրագ
Մռնչում են ականջիս...

Ի՞նչ են ասում դու ալիք,
Ի՞նչ են վշշում անդադար,
Ա՞ւմ ձեռին են խաղալիք
Կամ վոչխում են ձեզ համար...

Ա՜խ, իմ հոգին խոովահույզ
Քեզ նըման միշտ ազատ,
Ծո՛վ, դու մոայլ ու անհույս,
Վոչխում ե հար մինաւոր։

150 ԲԱՂԴԸ ԴԱՐԲԻՆ

Շաինդ ու շաաաչ, վորտա ու թնդյուն,
Վիթխարի կայծեր,
Ծիրանի բոցեր...
Յերկինք ու յերկիր պատել և արյուն։
Աչխարհը դարբնոց, և Բաղդը դարբին,
Հսկա, անսասան, կուռ քաղկով սալին
Կռանն և զարկում, հարված առ հարված,
Մահու յեռանդով կուլը Բաղդը դարբին։
Ձեվ հրաբուխ քուրան՝ ժոռնք բորբոքված,
Ժայթքում և անվերջ փիշեր ու ցեղեկ
Կըռեվու ահեղ յերկաթը հրաշեկ։
Ձեվ գնում գալիս
Սալին և տալիս
Բաղդը յուր կռանն. հարվածն անսարրեր
Ձեվ չախչախում ե, և աեղծագործում
Տիեզերական սալի վրա կյանքեր
Անհագ դարբնոցի հրեղեն ծոցում։
Ապրեր են մեռնում, և նորից ահա
Առնում հարուբյուն այլ ազգեր մեռած.
Կուլը Բաղդը դարբին կըռանը հսկա
Անխորտակելի բազկովը բռնած
Զարկում ե, զարկում,
Կյանքեր և կոփում։
Արյամբ վողողված յերկիր ու յերկին,
Մարում են կյանքեր, վայ տկարներին,—
Մահու յեռանդով, հարված առ հարված,
Յուր մուրճն և զարկում կուլը Բաղդը դարբին։

ԲԱԼԼԱԴՆԵՐ ՅԵՎ ՊՈԵՄՆԵՐ

151 ՁԿՆՈՐՍ

(Գյոթեից)

Ջուրը վշվշուա՛, ջուրն սր պիղանուում.
Ձկնորսը նորա նստած եր ափին,
Անխռով, հանդարտ կարթին եր նայում,
Սառը քնի մեջ ընկղմած հոգին։
Ցեվ մինչդեռ կարթին նայում է նստած,
Ահա պատառվում, բացվում են ալիք,
Ցեվ դուրս է գալիս Ջրիցը հուզված
Նորա առաջև մի կույս գեղեցիկ։

Ցեվ անուշ յերգում, ասում է նորան.
«Ի՞նչու ես վարսում իմ հպատակներին.
Խորամանկ խելքով մանել ես գարան,
Մատնում ես նոցա մահացու տոթին։
Բայց լինչ յերջանիկ, յեթե իմանաս,
Ջրի խորքերումն ապրում են ձկները,
Դու ել ցած կիջնես, հենց լինչպես վոր կաս,
Ցեվ սիրով, քաղցրիկ կանցնես քո որեր։

Մ'էթե վոսկեշող արևն ու լուսին
Ծովի յուրա գրկումը չեն գովանում,
Ցեվ գեմքը նոցա Ջրի յերեսին
Ավելի չքնաղ չե պատկերանում։
Ցեվ պայծառ յերկինք գրավիչ չե քեզ,
Ցերը վճիտ Ջրումն է նա նկարված.
Ցեվ քո խակ պատկերն, յերբ այնտեղ նայես,
Քեզ չե հրապուրում դեպի ծոցն ալյաց»։

Ջուրը վշվշում, ջուրն եր դիպանում,
Վոտները թրջում բոթիկ ձկնորսին.
Անուշ ցանկությամբ հոգին եր լցվում,
Ասես այն սիրո հույզն եր առաջին
Ցեվ կույսը նորան չնրգում եր, թովում,
Ցեվ ձկնորսը խեղճ իրանից դնաց.
Ցեվ կույսն եր քաշում, ինքն ել հետևում,
Ահա և անհետ չրե տակ մնաց:

881

152 ԱՐՏԱՎԱԶԳ

Զարկեցէք, դաբբինները, կըռանը սալին,
Զարկեցէք կըռանը—շղթայքն ամբանան,
Անիծյալ արքայի կապանքն ամբանան.
Զարկեցէք, դաբբինները, կըռանը սալին։

Ահարկու ամպերը յեկան ժողվեցան,
Ծեր Մասսայց ճակատին սև քող փաթթեցին,
Գոռում և փոթորիկ գաղանի նըմանն,
Հառաչում, սուլում և կատաղած քամին։

Զարկեցէք կըռանը. խորունկ քարայրից
Ահա չար հոգմի հետ հասնում են ձայները...
Ցոլացավ վայրկը—արքայի աչքից
Դեպի վեր թռչում են բարկութեան կայծեր։

Կամի նա յեղանել վրեժխնդիր հոգով
Յուր անվերջ տանջանքի թուչնը մահաբեր
Աշխարհի չորս կողմը շաղ տալու մտքով,
Բայց ամուր են նորա ծանրը շղթաներ։

Մըտերիմ գամփռները կրծում են կապանք,
Կրծում են անգադար կապանքն արքայի...
Արտավազդ, վերջ չունի հոգուդ տառապանք,
Յեվ դեռ շատ հեռու յե վախճանն աշխարհի։

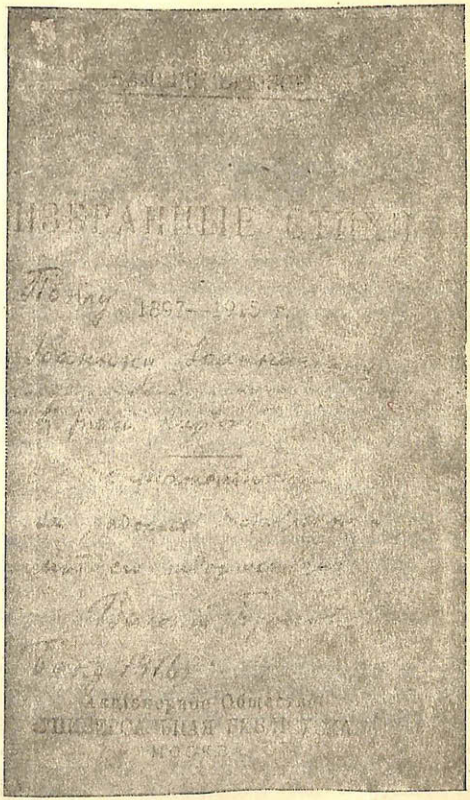
Ցեվ անզոր չարության քո կուռ հարվածները
Դեռ պիտի փշրվին մեր մուրճի տակին—
Մենք սպասում ենք դեռ ևս գեղեցիկ օրեր,
Դեռ հաչա և յերկինքը մեզնում աշխարհին։

Բայց յեթե քարացած՝ մենք չենք լսելու
Նոր կյանքի կոչն հուժկու, և վերածնության
Սրբարար ավազան մեզ չև փրկելու,—
Արտավազդ, փշրվի թող մեր կուռ կըռան.

Մենք ել չենք զարկելու յերկաթի սալին
Թող կրծին զամփռերդ վոսքիդ չղթաները,
Արձակվին բազուկներդ, և դու աշխարհին
Դուրս արի լուրելու կոտրած, ավե՛ր...

Բայց վո՛չ. հավատում ենք դեռ մենք փրկության,
Մեզ մի նոր յերկինքից նոր լույս կը բացվի,
Ցեվ սեսնում ենք ահա արդեն ծիածան
Մենք ազա՛տ, լուսավոր մի նոր վիճակի...

Զարկեցեք, զարբիններ, կըռանը սալին,
Զարկեցեք կըռանը—չղթայքն ամրանան,
Անիծյալ արքայի կապանքն ամրանան.
Զարկեցեք, զարբիններ, կըռանը սալին։

Վ. Բյուսովի գրի անվանաթերթը՝ նեղինակի մակագրությամբ

Հրատարակված է առաջին անգամ
Սեփականությունն ՀԽՍՀ Գրական Թանգարանի

153

ՅԵՐԳԻՒ ԱՍԵՑՔԸ

(Ուլանդից)

Դարեր առաջ կար բարձրաբերձ պարիսպներով մի ղեյակ—
Հոյակապ եր, փառքն հասել եր մինչ ովկիան կապուտակ.
Շուրջը փռված ծաղկապսակ անուշաբոյր պարտեզներ,
Թարմ, զովաշունչ շատրվաններ ցայտում եյին վառ շիթեր։

Յեվ բազմահազթ այնտեղ նստող գոռոզ աքքան հոպշատ
Բազմած եր յուր գահի վերա մոտյլ դեմքով ու գունատ.
Ամեն խորհուրդն արհավիրք եր, կատաղությունն աչքերում,
Նորա ամեն խոսքը—կորուստ, արյուն եր նա միշտ գրում։

Այս ամրոցը յերկու ազնիվ յերգիչ գնացին մի անգամ.
Մեկն ալեզարդ, մին պատանի վոսկեգանգուր ու փարթամ.
Տավիղն ուսին, մի գեղեցիկ նժույգ հեծած ծերունին,
Նորա կողքին գնում եր առույգ ծաղկահասակ պատանին։

Ծերունին ասաց յուր ընկերին. «Պատրաստ յեղիր
իմ վորդյակ,
Մեր սրտառուչ տաղերն հիշիր, յերգիր պատա, համարձակ.
Յերգիր և վիշտ, և խնդություն մատաղ ձայնով դու հզոր,
Գոռ արքայի քարե սիրտը պիտի շարժենք մենք այսօր»։

Արքեն շքեղ և այուներարդ նոքա սրահումն են կանգնած.
Գահի վերա թագավորը և թագուհին են բազմած.
Նա սիրապանծ, ինչպես փայլը արյունավառ հյուսիսի,
Իսկ թագուհին քնքուշ՝ նման արուսյակին լուսալի։

Զարկեց ծերուկն վոգևորված նուբը լարերին՝ մատներով,
Ճոխ արձագանք տվին նոքա լիահնչյուն ձայներով.
Ցնվ գնդվեց տաղ յերկնարժան չքնաղատես պատանին,
Ինչպես համբուռ վոգիների և խլացայն ծերունին։

Նոցա յերգն և գարուն և սեր, յերանավետ վոսկեղար,
Ազատության, խոսք ճշմարիտ, արիության գործ արդար,
Ցնվ հնշտության ամեն վայելք, վոր հուզում և սիրտ մարդկան,
Ցնվ այն ամենն, վոր կարող և մարդուն տալ տիպ վեհության։

Պալատական ասպետները ծաղու խոսքեր մոռացան,
Ցնվ անվեհեր դինվորները հզոր յերգից հաղթվեցան.
Խակ թագուհին՝ սիրտը շարժված, աչքին արցունք բերկրալից,
Ահա հանեց ձգնց յերգչին չքնաղ մի վարդ յուր կուրծքից։

«Գայթակղեցիք դուք իմ ազգը, կամիք խլել և իմ կինն»,—
Ահեղ գոչեց, դողաց ձարմով թագավորը մոլեգին.
Ձգնց սուսերն, ոդում ցոլաց, մատաղ կուրծքը պատառեց,
Վոսկեհնչյուն յերգերի տեղ կուրծքից արյուն դուրս ցայտեց։

Ասես մրրիկ խկուլն ցրվեց այն ունկնդիր ամբոխին.
Ցուր վարպետի գլխումն հոգին փչեց դժբաղդ պատանին.
Ծածկեց մարմինն նա թիկնոցով, նստացրեց յերիվար,
Ամուր կապեց և ամրոցից նա հեռացավ վշտահար։

Ցնվ դուրս յեկավ, կանգնեց բարձր գարպասի դեմ ծերունին
Ցնվ ձեռքն առավ տավիղն, ամեն տավիղներից ձեծազին.
Ձարկեց նորան կճյա սյանը, փշուր փշուր խորտակեց,
Դեպի ամրոցն ու պարտեղներ սոսկալի ձայն արձակեց.

«Վայ քեզ, խրոխտ դու ապարանք. Թող վոչ մի ձայն
քաղցրության,
Լարի հնչյուն, յերգ չլսվի քո հարկի տակ հավիտյան,
Այլ սարսուկների յերկչոտ քայլեր և հառաչանք, հնծության,
Մինչ չար վոգին վրեժխնդրության քեզ գարձընե
սև աճյուն։

«Վայ ձեզ, և դուք անուշաբույր, գարնանածեղ պարտեզներ.
Տեսեք ահա մանուկ յերգչի դեմքին սառած տանջանքներ.
Թող սորա տեղ դուք թառամիք, ալբյուրներըդ ցամաքեն,
Գալ որերին Թող քար կարած և ամայի ձեզ տեսնեն։

«Վայ քեզ, նզովքդ յերգիչների, վայ քեզ անմրգ
մարդասպան.
Աբյուռնպսակ փառքի համար մարտրդ լինի Թող ունայն.
Թող մոռացվի քո անունը մշտապիշեր խավարում,
Ինչպես մանվան վերջին հառաչը, սեվ ձայն, ցնդի
Թող ոդում»։

Ծերուկն ասաց, և յերկինքը լսեց նորա պաղատանքը.
Պարիսպները փոշի դարձած, կործանված և ապարանք.
Բարձր մի սյուն դեռ վկա յի անցյալ ավուրց փառավոր.
Այն ել շուտով պիտի լինի մի փլատակ սպասող։

Ըրկա բուրմունքն այգիներից, շուրջը միայն անապատ,
Ըրկա վըտակ, սաղարթախիտ չը կա մի ծառ սուվերաշատ,
Ցնվ չե հիշում մի սարեկիր կամ յերգ անունն արքայի—
Այսպես ահա կատարվեցավ անեծքն ահեղ յերդչի։

154

ԳԵՐԻ ԱՐԱՓԻԼԸ

(Առաքիից)

Գերի արապին, ինչպես բանտարկված,
Բարձր պարսպի հետևն է փակված.
Կուզեր նա թռչել ու անցնել ծովեր,
Բայց, ափսոս, խնդճի խուզած են թևեր։

Ցավ ըզգում է նա յուր անզոր վիճակ
Ու պահում զլուխը թևերի տակ.
Կուզեր մարիկ տալ, բայց, ավաղ, ինչքա՜ն—
Բարձր պատերն են կանգնած առաջին։

Կարող է տեսնել նա յերկինքամբար
Ցուր մութ, նեղ բանտից, բայց ինչո՜ւ համար...
Ամպաղեղ թռչում է ազատ կարավան,
Ինքը՝ ծառանված զառըն գերությյան։

Ցավ նա անհամբեր սպասում և վշտով,
Վար մեջքին բռանին թևերը շուտով.
Վա՜հ, այն ժամանակ չար գերությունից
Կըթռչե ազատ աշխարհ լուսալից։

Ահա ցրտաշունչ աշունն և փչում.
Արապիները տաք տեղ են թռչում.
Թշվառ, ինչպես սարուկ, նա անհամարձակ,
Վշտապին ու վրդով, շըջում և մենակ։

Լսում է հանկարծ վերից կըընչյուն.
Այդ նորան ծանօթ կռունկների չէ չուն...
Ականջ է գընում չարաւանջ գերին
Ազատ յերամի ուրախ յերգերին։

Կամենում է նա նորից փորձ փորձել,
Ծուռած թևերը բարձր տարածել.
Բայց այլոց նման, ավաղ, նա ազատ
Չէ կարող սլանալ յերկիրն հարազատ։

Անբաղդ արագիլ, խեղճ կալանավոր,
Ել այն հաղթական դու չէս թևավոր.
Թե գորանան էլ թևերըդ ուժգին,
Ջոհ պիտի լինին անգութ դանակին։

889

155

ՅԵՐԱՇԽԻՔ

(Դամոն յեվ Ֆինտիաս)
(Շիլլերից)

Դիոնիսիոս բռնավորի մոտ գընաց
Դամոնն՝ առած հանդերձի տակ մի դաշույն.
Նրան կապեցին թիկնապահներն խիստ,
«Ասա, վերադ ինչո՞ւ էիր սուր պահած»։—
Յեվ նա մռայլ պատասխանեց կատաղած.
—Ուզում էի քեզնից քաղաքն ազատել,
«Աշխի վերա կարող ես լոկ այդ քավիլ»։

Դամոնն ասաց. «Պատրաստ եմ յես մեռնելու.
Կյանքիս խնայել յես չեմ խնդրում քեզանից.
Սակայն թե շնորհ պիտի անես յերբեք ինձ,
Գեթ յերեք որ ժամանակ եմ հայցելու,
Գընամ քրոջս յուր փեսային հանձնելու.
Բարեկամիս թողնում եմ քեզ գրավական,—
Թե չը գառնամ՝ իմ տեղ սպանիր դու նորան»։

Յեվ դու արքան մի նենգ ժպիտ յերեսին
Փոքր ինչ խորհեց, ապա դարձավ ու ասաց.
«Յես քեզ կը տամ յերեք որն այդ քո խնդրած.
Բայց պայմանի յեթե որերըն անցնին,
Յեվ յես յեկած դու չըլինիս դու կրկին,
Նա, իմացիր, քո փոխարեն կը մեռնի,
Իսկ քո պատիժն այնուհետև կը նըվիլ»։

. Հովհաննիսյանի ծնողները՝
Միջին յեվ Ամուր Հովհաննիսյաններ
[Հրատարակված առաջին անգամ

Ցեվ նա յևկավ յուր մահմին. «Ինձ արքան
Հըրամայից, վոր իմ մահվամբ խաչի վրա
Բավևմ հանդուդն այն խորհուրդն վոր հղացա.
Բայց ընդորհնց յևրևք ավուր ինձ պայման,
Վոր կատարևմ քրոջս հանդևան հարսնեկան։
Արդ դու մընա վորպես պատանդ արքային,
Մինչև յես գամ և վերջ տամ քո կապանքին»։

Հավատարիմ ընկերն նորան լուռ գրկից
Ցևվ պնաց, հանձնից բռնակալին նա իւան.
Մյուսն այնտևղից խևուշն բռնից յուր ճամբան։
Ցևվ հենց յևրրորդ արշալույսը կարմըրից
Շառագով քըրոջն յուր վևսայլին հասցըրից
Ու շուտ ընկավ, տապնաղ սրտում, նա ուղի,
Վոր պայմանով վերադրված ժամը չանցնի։

Տեղատարափ ահա անձրև յերկնքից,
Ցևվ թափվում են սարից ջըրեր հորդառատ,
Մըռնչում են վըտակներ ու հեղեղատ։
Նա ցուպ ձևռին հասավ գետը փրփրալից,—
Հորձանքն ահով պոկից կամուրջն ափերից,
Ցևվ ալիքներն վորոտընդոստ վերևցին
Մեծ ճայթյունով կամարները կամրջին։

Ցևվ հուսահատ կանգնած և նա պետափին.
Հևռու, հևռու աչք և ձրդում անձկալից,
Ցևվ ոդնության ճիչեր թռչում են կուրծքից։
Բայց նավակներն անդարժ անքուն յեկերքին,
Ցևվ նայում և նա ցանկալի ցամաքին.
Նավավարներն անցնելու սիրտ չեն անում—
Ալիքները կատաղում են, ծովանում։

Գետակերքին կանգնած կոճուճ և մենակ,
Աղաչում է Զեսին ձեռները մեկտած.
«Վա՜հ, առնձի՛ր դու ալիքները ծովդնած.
Ժամերն անցնում, ճաշին մոտ է արեգակ —
Ցավ լեթե նա մանի, ու չես գեռ քաղաք
Զբժամանեմ՝ տրված խոստմանս համաձայն,
Բարեկամիս էլ հուշս չըկա փրկութ[illegible]ան»։

Սակայն հեղհեղն հորդանում է անհի.
Կոհակն անդ զարնըվում է կոհակին,
Ժամերն անցնում, հաջորդում են մեկ մյուսին.
Ցերկյուղից նա սիրտ է առնում ու հոգի,
Ցավ փրփրագել հոսանքի մեջ վեսակի
Նետվում, պատռում է հորձանքն այն մոլեգին.
Աստվածներից մեկը գըթաց խեղճուկին։

Հասավ մյուս ափն, հառաջ գընաց աչնահոգից,
Շընորհակալ իրեն փրկող աստուծուն.
Բայց ահա տես, նորա հանդիպեն են յերկուսի
Ամազակներ խիտ անտառի մութ խորքից
Ցավ կարում են նորա համբան. աչքներից
Մահ է թափում, և սպառնալից լեզուով
Ուզեորի զսպում են գնացքն հազիվ։

«Ի՞նչ եք ուզում» սարսափահար գոչից նա.
«Ա՜հ, չես չունիմ վոչինչ բացի իմ կյանքից,
Այն էլ արքան պիտի առնի ինձանից»։
Ցավ խըլում է մեկի ձեռից լեռան պա.
«Ի սեր մաերմիս, վո՛հ, գըթացեք ինձ վերա»,
Ցավ յերեքին գըլտրում է նա գետին
Հըզոր բազկով և փախցընում մյուսներին։

Կիպիչ արևն արդեն խանձում է յերկիր,—
Յեվ ուժասպառ, ճանապարհից ջարդված.
Կանգ է առնում ու կանչում է նա աստված.
«Վո՛ւյ, դու, վար ինձ չար ձեռներից փրկեցիր
Յեվ կատաղի այն հոդեդից հանեցիր,
Վո՛ւյ, դու է այժմ ինձ մի մատնիլ կորստյան.
Բարեկամիս պատճառ չլինիմ ծով մանվան»։

Բայց ահանջ դի՛ր. ահա ըղնում է վրտակ
Այնտեղ ճոտիկ, մեղմ կարկաչով արծաթի,
Յեվ նա կանգնում, լսում է ձայնն անձկալի.
Յեվ տե՛ս, ժայռից խոխոջելով ու արագ
Թափվում է ջինջ մի կենսատու աղբերակ.
Յեվ նա ուրախ խոնարհում է դեպի ցած,
Զովացընում է յուր մարմինը թալկացած։

Արեգակը սպաթիների յեռից
Ախտ ծառերի հախ սավերներն է սփռում
Մարգերի վրա կանաչափայլ վառվռուն։
Յերիուս ճամբորդ դնում են նորա առաջից.
Յեվ ըշտապով կամի անցնել նոցանից
Ու լըսում է, վոր խոսում են յուր առաջ.
«Այժըմ արդեն նորան պիտի հանեն խաչ»։

Յեվ յերկյուղից արագ փոխում է քայլերը
Յեվ անհոնգիստ հառաչում է ապտնապով.
Լուսավորված վերջալույսի շողերով
Սիրակուսան ցուցնում է յուր կատարներ.
Ֆիլոսոփաստս, վոր Դամոնի սրընկերն եր
Հավատարիմ, ահա յելավ նրա դիմաց
Յեվ յուր սիրոջը ճանաչից սարսափած։

«Դարձի՛ր դու հետ. չես ապառիլ ընկերիդ,
Հազ ամբ ուրիմն դու քո՛ անձի վերկուբյան.
Նա հիմա խակ գոհ կըլինի չար մահվան։
Ամեն մի ժամ նա սպասում եր քո դարձիդ,
Ցավ հավատով վառած եր միշտ խոստմունքիդ.
Ցավ անընդհուն նորա այն սերտ հավատքին
Բռնակալի ծաղրը չհալվեց դառնապին։

Ցնծե աթդին ուշ և, և ել չեմ հասնի,
Վոր չես նորան իրը ազատիչ մոտենամ,
Կերթամ, վոր դնի մահով նորան միանամ.
Ցավ արյունռուշտ բռնավորը չըպարծի՛,
Թե դրժող եմ ընկերական չես ուխտի.
Աբդ նա չերկո՛ւ կյանքի զահիճ թող դառնա
Ուխտանըվեր լոկ թող սիրո հավատա»։

Աբեզակը մայր և մտնում, և ահա՛
Ծաչը արդին նշմարում և նա կանգնած,
Նորա շուրջին ել խուռն ամբոխը բերան բաց—
Բարեկամին բարձրացնում են խաչի վրա.
Պատառում և խուժանը նա չըվախա
Ցավ վորոտուն. «Ի՞նձ, ո՛վ զահիճ, դու կախի՛ր.
Ա՛յստեղ եմ չես, իմ պատանդիս արձակի՛ր»։

Ցավ բազմությունն ապշեց, մընաց հիացած.
Ցավ գրկախառն ընկերներն են համբուրվում
Ու վշտից ու բերկրությունից արտասվում։
Աբցունքներից և ամբոխի աչքն և թաց,
Աբքայլին ել անցքն հայտնեցին չըլսված.
Մի մարդկային զգացմունք նորան համակեց,—
Ցուր մոտ գալու նոցա հրաման արձակեց։

Յեվ սքանչացած արքան նայում յերկուսին
Ու ասում ե. «Հաղթությունը դուք տարաք,
Դուք՝ վոր հիմա իմ սրտին ել սիրացաք.
Համաստարմությունն ահա չի՛ ըլնորք սին,
Յեվ թե հավան կը լինիք իմ աղերսին,
Ձեր մեկ նաև ինձ բարեկամ դուք առի՛ք—
Յերկու ևյիք, այժըմ լինինք մինք յերեք»։

[895]

156 ՊՈԻԿՐԱՏԵՍԻ ՄԱՏԱՆԻՆ

(Շարունակ.)

Տանիքի վերա նա բարձր կանգնած
Նայում եր, հոգին հրճվանքով լցված,
Իրեն հպատակ շքեղ Սամոսին։
«Հընազանդ է ինձ այս ամենը, ահա.
Մոատալանի՛ր, վար չերջանիկ եմ ես»,—
Նա Յեպիպատոսի ատաց արքային։

Վայելում ես դու յերկնից շընորհներ—
Ահա վաղեմի քո բաղդակիցները
Քո պայծառի ուժին ընկճվեցան։
Բայց կա վրիժառու մեկը տակավին.
Յեվ մինչ կենդանի յես քո թշնամին,
Յերջանիկ քեզ չի՛ ասիլ իմ բերան»։

Յեվ դեռ չեր արքան յուր խոսքն ավարտած,
Ահա Միլեսից հրեշտակն ուղարկված
Յեկավ, ավետիք բերից իշխանին.
«Թող, ասեր, բորբոքվի գոհերի ճենճերը,
Յեվ գալարագեղ վարթ գալիենները
Հյուսվին փառավոր պըսակ քո գլխին։

«Տիգանար արդեն ընկավ թշնամիդ.
Հաղորդում է այս լուրն ուրախաձիթ
Պալիդորն ազնիվ, դրավարըդ քոյդ։
Այսում է, բանում նա մի սև անոթ,—
Յեվ արյունաթաթախ գլուխը ծանոթ
Սոսկալով տեսան երանք թրանց առաջ։

Յեվ սարսուռ ղպաց, նահանջեց արքան.
«Բայց մի՛ հավատար դու յերչանկությանդ,—
Մտահոգ ասաց յուր բարեկամին.
«Հարուստ նավերիդ—այդ մի մոռանա—
Բաղդըն և լողում նենգ ալյոց վերա.
Կը փշրե՞ նոցա փոթորիկն ուժգին»։

Յեվ հազիվ թե նա յուր խոսքն ավարտեց,
Մի ուրախ գանչյուն նորան ընդհատեց,
Վար ծովեզերքից հասավ թնդալով.
Ծանրացած գանձով ոսար աշխարհի
Դառնում են ահա յերկիրն հայրենի
Նավերն՝ իրը անտառ խիտ կայմերով։

Ապշեցավ մընաց ու ասաց արքան.
«Հայոզում և քեզ այսոր ամեն բան.
Բայց ըզգուշացի՛ր հեզեզուկ լաղիից—
Ահա կրնաացվոց գնդիր վինավոր
Պատրաստում են արդ վըտանգ քեզ համար.
Արդեն հեռու չեն նոքա այս ափից»։

Յեվ խոսքը րերնից դեռ նոր դուրս յեկած՝
Տեսան նավերի զրուշները պարզած.
«Հաղթությո՛ւն»,—հազար ձայներ գոչեցին—
«Այլ ևս թշնամու չըկան արհավիրք.
Կրնացիներին ցրվից փոթորիկ,
Յեվ հատավ վախճան զոռ պատերազմին»։

Սարսափով լսից հյուրն այս ավետիք.
«Իրա՛վ, պիտի քեզ ասեմ յերջանիկ։
Վախում եմ սակայն յես կյանքիդ համար.
Աստվածոց նախանձն անհելի յե միշտ,
Յեվ ուրախություն վոչ յերբեք անվիշտ
Հոդածնի բաժին տեսել և աշխարհ։

«Հաչողում եր միշտ ինձ ես ամեն բան.
Բոլոր գործերումս ինձ միշտ անբաժան
Հոմանավոր եր շընորհն յերկնային։
Սակայն ունեյի ժառանգ սիրասուն—
Յես տեսա նորա մահն անպատրաստին.
Պարտքըս հատուցի իմ ճակատագրին։

«Արդ ազատ լինել թե կամիս յամենից,
Ազատչիր անմահ դու ասավածներից
Շընաբնել և վիշտ ընկեր քո բաղդին.
Յես դու չեմ տեսել, վոր մեկի վերան
Միշտ լիաձեռնն մինչև յուր վախճանն
Աստվածներն ուրախ պարգև թափեին։

«Յեվ թե չե լսում աստված քո խնդիր,
Դու բարեկամիդ խըրատն միտ դիր.
Ինքըդ քո գլխին կոչի՛ր դու փորձանք,
Յեվ դանձերիդ մեջ չեթե պատվական,
Սրտիդ սիրելի դու ունես մի բան,
Զգի՛ր, թո՛ղ տանի այս ծովի հորձանք»։

Յեվ Պոլիկրատես սոսկալով ասաց.
«Իմ այս մատանին կղզուս մեջ թանկած
Բոլոր գանձերիցս և ինձ սիրելի.
Կամիմ այս գոհել յես աստվածներին—
Թերևս հաչտ աչքով նային իմ բաղդին»։
Յեվ ծովն և նետում գոհարն յուր մատից։

Դեռ նոր եր բացվել հալորդ առավոտ,
Մի ձկնորս մատավ թագավորի մոտ,
Յեվ ուրախությունն փայլում եր դեմքին.
Տեր, այս ձուկն այսօր ընկավ իմ ուռկանն,
Չեմ բանել դեռ մինն յես սորա նըմանն.
Այս ընծա լիցի յես, իմ իշխանին»։

Ցեվ յերբ խոնարհն ձուկը կոտրեց,
Թագավորի մոտ ապշած նա շտապեց
Ցեվ խիստ զարմանքով գոչեց ու ասաց.
«Տեր, ահա տես քո սիրած մատանին,
Ըլատա նոր բերած յես ձկան փորին։
Վ.Հ., ինչ անսահման բաղդ և քեզ չնորհված»։

Ցեվ հյուրը զարձավ, սրտուքն ահ ու դող.
«Ել այստեղ», ասաց,—«մընալ չեմ կարող.
Ալ ես բարեկամ դու չես ինձ համար—
Կորուստդ են խնդրում ասովածներն յերկնից.
Փախչում եմ՝ քեզ հետ մեռնելու վտանգից»։
Ցեվ շուտ նավ նստավ, ընկավ ճանապարհ։

[895]

157 ՎԱՀԱԳՆԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

Ցերկնից յերկին և յերկիր,
Ցերկնից և ծով ծիրանի,
Ցով յեղեգնիկը կարմիր
Ցերկնից ծովում ծիրանի։

Ծուխ և դուրս գալիս յեղեգան փողից,
Բոց և դուրս գալիս յեղեգան փողից.
Բոցն և պատել կարմիր յեղեգնիկ,
Բոց և զարձել և ծով ծիրանի.
Կարմիր բոցիցն ահա մի մանկիկ,
Վահագն ահա—մանուկ գեղանի։
Բոց մորուքով,
Հուր շրթունքով
Հուր հեր գլխին—հրեղեն պսակ,
Ցով աչերն են զույգ արեգակ։
Ալեծուփ ծովի ծիրանի ալիք,
Գնում են գալիս, ծեծում են ափունք.
Ահեղամռունչ գոռում է մանկիկ,
Սաստում է ալյացն հրավառ շրթունք։
Վահագն ծնավ, լռեցե՛ք, ալիք.
Դու ծովահալած, զարար ահ, մրրիկ։
Թևերն վոսկեհուռ, հրահեր բաշով
Նժույգը տակին՝ սլացավ վերև—
Ցերնսեգ ծածկի՛ր համեստ շղարշով,
Տես, ով է գալիս, և դու, հնար—արև.

Գլուխդ ալևոր, քաջածին Մասիս,
Դու ել խոնարհիր, վահանդ և պալիս։
Յիրկինք ու յերկիր և ծիրանի ծով
Ամեաում են քեզ, յաւիրի դու ծով՝
Ցնծա՛, բյուրիւղաղ Հայաստան աշխարհ
Փրկութեան արև վահանիդ տեսար։

904

158 ԱՍՐԱ

(Հայկեանից)

Ամենայն որ իրիկվան դեմ
Զքնաղ դուստրը թագավորի
Շատվանի մոտն ի դնում,
Վորից ջուր և ցայտում վճիտ։

Մատաղ ըսպուհին ամենայն որ
Շատվանի մոտն ի լինում,
Վորից ջուր և ցայտում վճիտ.
Ու խողում և նա սրնցով։

Մի յերեկո վիմից նորան
Ձեվ ըշտապով կուգար ասաց,
«Ձես անուշդպ կուգամ պիտանալ,
Քո հայրենիքն ու քո ծագում»։

Ձեվ սպուհին ասաց. «Մոտամեզ և
Իմ անունը, Ձեմենցի յեմ
Ձեվ սերված եմ սպրա ցեղից,
Վորոնք սիրուց մեռանում ևն»։

[908]

Վահագնի ծնունդը

(բալլադա)

Երկրեց Խրիմ և Խրիմ
Երկրեց և Հոյ Ծիրանի.
Եւ Խրիմ-Ծիրանի Ջրատիպ
Երկրեց Հոյոտն Ձիրանի։
Ձո-ի և տու-ի գալս Խշմիզան ֆուզեի.
Ֆոյ և տուզս գալս Խոյ-Ջան ֆուզեի
Ֆոյ և գաւեի ֆարեն Խրիմ-Ծիրանի.
Ֆոյ զ-տուզեի և Հոյ Ձիրանի
Ֆարեն Խզոյ ան Ֆի Տուզեի.
Վահագն ան - Տուն-ի Ծիրանի.
Ֆոյ Տզուտ,
Վերտուրտուզեի
Հո-ի հո Ձիրի - Խրիմ-ի ֆ։
Եւ այրն ի Հոյ Ասի-Ծոյ։

«Վահագնի ծնունդը» բալլադի ինքնագրի հեղինակային պատճենի սկիզբը
Հրատարակվում է առաջին անգամ
Սեփականությունն Հ.Պ.Հ. Գրական թանգարանի

ԱՆՏԻՊ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

159 ԿԱԼԱՆԱՎՈՐ

Հեռու չե ինձնից արևի լույսը,
Ամպրոպ և կարկինք, մոայլ և վրաս...
Անդադար խարում և ինձ իմ հույսը,
Հեռու չե ապատ աշխարհն ու անհաս։

Խավարով պատած մի մութ անկյունում,
Անցնում են որերս լացով ու վաղով.
Ուրախն և ինձ միշտ ընկերն՝ չունեմ ես խնդում,
Ահա, ո՞ւմ համ ապասում քո տառապանքով...

Դու ապատություն, սուրբ ապատություն,
Իմ կյանք դու, իմ հույս, դու իմ նպատակ
Արդյոք կերբ պայծառ քո հորիզոնում
Ապաստան ալիտ ասա դու ինձ ավերակ։

880

160 **ՆԱՎԱԿ**

Վառվում են աստղերը յերկնքում,
Լուսինը լողում և հպիվ
Փչում և զեփյուռը մեղմիկ.
Նիրհում է բնությունը լուսթյան...

Թեթևաշարժ ամպերի սավերը
Անցնում և յերկրքրի վրայից.
Հանդարտիկ ջրի մեջ յերկինից
Խաղում են վոսկեվայլ շողերը:

Անսահման ովկիանում գիշերին
Թռչում և նավակը սրընթաց,
Դիմում և յերկիրը ուխտած.
Ուղեցույց և նորան հույսն անգին:

880

161 **ԱՃՈՒՆ**

Սիրուն գարուն, վոսկէ որեր դուք անցաք
Սիրո ժամեր, ուրախ րոպէք, հեռացաք.
Յեկաւ աշուն տրտմազգեցիկ չարագուշ
Զարդից անտառն զրկեց յերկից նա անուշ:

Սոխակ, ո՛ւր ես... ո՛ւր ես, սէր դու և հանգիստ
Անհոգս ուրախ դու մանկութիւն որ նայել միշտ...
Յերկինքն չունի յուր ժպիտը սիրալիր,
Անզարդ, անշո՛ւք, ավազ, ահա յուրտ յերկիր:

Գարունն անցաւ... սէր չկա և սոխակը
Անտառն թողած թոռավ անցավ գետակը.
Թառամեցան ծաղիկները, տերևներ
Վայր են իջած, կոծով թողել մերկ ծառեր...

Վա՛հ, և դու, սիրտս, դու քարացար, սառեցար,
Գարունդ անցավ, աշուն յեկավ, վորբացար.
Բայց քեզ չուտով (թե դերեզման դու իջար)
Սև գետինը քեզ կրկզվի մայրաբար...

162 ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՐԵՎ

Տխրագին քամին սուլում է, հեծում,
Ծառի վրա միակ տերևն տատանում.
Արդեն յուրտ ձմռան փչում է շունչը,
Լռում վտակի խաղաղ մրմունջը։

Անտառն մերկացած յուր զարդ գեղեցիկ,
Կանդնած է այլևս կին սգազգեցիկ.
Ցեղ քամին փչում հեծում է սրտում,
Ծառի վրա միակ տերևն տատանում։

Մահու խորհ վորպի ճնացել է մոգված,
Վերջին շնչի վրա խեղճ տերև չորացած...
Ձմեռը մոտ է. նա դողդողալով
Կպչում է վոսկին հարազատ սիրով,
Դժվար է տես բաժանվիլ վոսկից,
Հեռանալ անխոսք սիրուն անտառից...

Բայց գարձյալ փչեց քուռն հողմը սաստիկ
Բաժանեց հարազատ վոսկից տերևիկ...
Ցեղ ծառը վերջին տերևից զրկված
Անսփոփ մենակ սգավոր մնաց։

163 ԱՅՆ ՅԵՐԱ՞Շ ԵՐ

Յես քնած եյի. Նինջս անուշ եր,
Ինչպես նիրհը լուռ հովտի.
Թռչնոց կերգը ձեզմ քնքուշ եր,
Ջաղցր եր լուրուժ վարդենին։

Վոսկի կերազ. կերանություն
Բաց եր աշխարհն առաջիս,
Ցեվ ժպիտը հավերժ գարնան
Ջվարթ փթթած եր շրթունքիս։

Նինջս խաղաղ եր ու անվրդով,
Յերազս անուշ. կես անսա
Իմ հոգյակը ուրախ գեմքով
Հրեշտակ իջավ ինձ վերա։

Սիրտ անգին համբույր գրոշմեց
Իմ վառվռուն շրթունքին,
Շուշանագեղ ձեռներն պարզեց
Ցեվ ինձ գրկեց քնքշագին։

«Արթ գիրկս, ասաց նա ինձ,
Իմ սիրելի թանկագին,
Հեռու գնանք այս աշխարհից
Յերջանկության սուրբ յերկիրն»։

«Ֆադդր յերգերով սիրանվագ
Ինչ քուն կընեմ իմ գրկում.
Ուրախ կանցնեմ անուշ մեր կյանք
Ծաղկազարդար մարգերում»։

Յետ զարթնեցա... աչերս լաց են...
Ասացիք այն յերազ եր,
Բայց շրթունքս դեռ այրվում են,—
Ի՞նչ ջերմագին համբույրներ...

880

164 **ԱՐՏՈՒՏ**

Վաղջ գիշերը ՝ինչ[ւկ
Տխուր անցուցած,
Արտուտը յերգեցիկ
Բարձրացավ սթափած։
Շողերը վսկեվառ
Վաղջուընեց սիրուն
Յեվ յերկնքում պայծառ,
Շքեղ զարդարուն,
Ինքշաձայն սկսեց
Յուր յերգն վոլորուն.
Իմ սերն եվ զարթնեց
Յերգով իմ սրտում։

880

165

* * *

Ծաղիկ թառամած, ծաղիկ չորցած
Ինչո՞ւ եմ քեզ յես սիրուն.
Ցերբ տեսնում եմ քեզ իմ առաջս
Ե՞ր և սիրտըս դող ընկնում,
Ե՞ր եմ քեզ սիրում...

Վհ՜հ, ինչ քաղցր և քո հիշատակ
Ինչ թանկ, չորցած դու ծաղիկ.
Ո՞վ քեզ տըվավ ինձ, հրեշտակ,
Թե կուլա չքնաղ վիոլիկիկ,
Ահա իմ սեր ծաղիկ։

Կուլա հրաշագե՛ղ, հրեշտակ վեմքով,
Վո՞ր այս ծաղիկն ինձ տվիր,
Գիտեա՞ ծաղիկը ինչ արցունքով
Միշտ տեսնում եմ սիրալիր...
Հոգյակ, ինձ հիշիր...

Դու՛ իմ սերն ես, ծաղիկ սիրուն.
Սիրում եմ քեզ չերմ սրտով,
Թեև չորցած դու այս ևղում
Լուռ ընկած ես հայացքով,—
Կից եմ քեզ հոգով։

166 ԱՀ, ԻՆՉ ԵՄ ՈՒԶՈՒՄ...

Ահ, ինչ եմ ուզում ինքս էլ չգիտեմ.
Ցեղս ո՞ւր եմ ձգտում անհանգիստ հոգով,
Ցավ ինչ և ճնշում սիրտս—չգիտեմ,
Չգիտեմ... սիրտը պատած է մոայլով...

Ամպ, լերկ լիքը շուրջս սառած է
Հեծում է հոգմը, տխուր բնությունն...
Բայց մթին ազնիվ գիտցմունք մեռած է,
Թմրած իբր յերկիր զգայուն սրտում:

Սիրտս ցավում է, հանգիստ է խնդրում.
Դպրի լոզ մըրիկ, յերկինքը պարզի,
Թող խաղաղ հանգչէ խոնջած բնությունն...
Թող վախճ աչերն սիրտը ու հոգի:

Ահ, ինչ կուզեյի մոռանալ աշխարհ
Ու քաղցր քնով հոգիս հավիտյան...
Բայց ինչ և սիրտս տանջում անդադար,
Հեռու յե գեռևս իմ մութ գերեզման:

[880]

167

* * *

Թու իմ սի՛րտը կամիս տեսնել,
Ի՛նչ է արդյոք նորանում.
Անպին գանձ է այնտեղ պահած,
Սրախս դաղտնի խորքերում։—

Զուրկ արևդակ հրաշավառ,
Զուրկ վարդ, դատերք հարավոյ.
Գարնան ժպիտ, յերկինից համբուրյ—
Այն պատկերն է իմ սիրո։

880

168 **ԾՈՒՅԱՆ**

Նորածագիկ չքնաղ շուշան,
Վըճիտ առվին խոնարհած,
Ե՞ր չես նայում սիրուն զարնան
Կապույտ յերկինք վվարթացած։

Յես խոնարհած՝ ականակիտ
Միշտ սեսնում եմ վտակում
Պայծառ աստեղդ քաղցրիկ ժպիտ.
Ինաղը կայտառ յերկնքում։

880

169 ԱՆԲԱՂԻ ՏՐՏՈՒՆՋ

Դոյութիյանըս ծանր բեռին
Տակ եմ իմ բաղդը կյանքըս մաշից...
Ականջ չդրից իմ թուխյ ձայնին
«Հուսա՛, անբա՛ղդ, հուսա՛» կանչից։

Ցես լսեցի... տեսա միայն
Հարվածնեք են իջնում գլխիս...
Եվ վոչ մի խոսք սիրուկան.
«Հուսա՛» լսեցի ձայնը վերից։

Ցեվ տառապնքը իմ սաստկացավ,
Ցեվ բաղդքիվ չես կամեցա...
Նորից նուչնը կրկընվեցավ.
«Թշվառակա՛ն, հուսա, հուսա»

Ցեվ անդունդ եմ առաչես տեսնում
Մի փոքր եվ չես կորա...
Զաբ բաղդըս միշտ նուչնն է պնդում.
«Ի՞նչ գանգատ ես, խղճուկ, հուսա»...

170 ՀԻԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Յերջանիկ որիր, յերջանիկ որիր,
Սիրո ծաղկաբույր վոսկի յերազներ,
Անցաք գնացիք դուք քամու նման,
Տարաք արցունքներ, հույս ուրախութիչյան...
Յերբ անհոգ լարերն անուշ բերկրութիյամբ
Զվարթ ժպիտով իրր յերկինք անառակ
Կանաչ պարտիզում հրաշափեղ կուսին
Փառեյին յերգել սերը խնդագին։
Բայց այժմ բնկճեկված քնարն խեղճ յերգչի,
Կորցրած իզեալն չքնաղ յուր սրտի,
Խուռ հառաչանք և մխայն արձակում
Յեվ սիրա պատառոտ արցունք անկաւում։

880

171 **ԱՌԱՋԻՆ ՍԵՐ**

Հիշում եմ լուսնի կախարդիչ փայլը,
Հիշում եմ պայծառ աստղերն յերկնքում,
Սիրուն ամպերի թեթևաշարժ քայլը,
Ցավ ներքը բնության ծայրերի սավերում...

Հիշում եմ ինչպես դու սիրատենչիկ
Ամոթխած դեմքով հետս եյիր ճամում...
Ցավ յես հիացմամբ մերթ դեպի յերկինք
Ցավ մերթ քեզ վրա աչք ձգում:

Մերթ տեսնում եյի քո դեմքի վրա
Ինչպես դյութական ցույց աստղեր փայլում,
Ցավ մերթ կուզեյի պետհնալ ինչ կա
Քո սրտում և ինչ և քեզ խռովում...

[880]

172

* * *

(Դյութեյից)

Ոգն անվրդով է և խաղաղական
Քնով հանգչուած են դաշտերն ամայի.
Յեվ անուշ լուսիսնիք և մի անսահման
Թեթև թափանցիկ մեզ յերկնքից.
Վահ, պարգեւեցիք հանգիստ յերկնային
Աշխատավորի վաստակած գլխին.
Որոր ասելով քունք նորան
Դալար ու քնքուշ մարգերի վրան.

Ահա և գիշեր. յերկինքում ցլված
Յեվ տարածված են բյուրավոր աստղեր,
Փայլում, յողում են վորպես հուր վառված,
Այստեղ ու այնտեղ արձակում շողեր.
Ներհում և գետը. ջրերը՝ վճիտ,
Յեվ ջինջ և յերկինք. գիշերը՝ պայծառ—
Յեվ քունը բնութեյան գեղեցկաժպիտ,
Տես, պահպանում և լուսին պերճափառ.

Արդեն և ժամը հասավ ննջելու,
Յեվ ուրախութեյուն և վիշտ հեռացան.
Դեռ կրկին և քո հոգին զարթնչելու
Այդ նորեն փայլին հավատն որվան.
Ահա և շունչը հովիկ գիշերի
Բլուրի վրա փչից հաճելի,
Յեվ արծաթափայլ ճեպմ ալյակներով
Արան և ծածանվում լիքը հասկերով.

Հավատա լուսին և հեռու թախիծ—
Յեվ ամենայն ինչ մատչելի յի քեզ։
Այդ թեթև նինջը թոթափիր քեզնից.
Վորպես ըմպելի նա հաղթուած և մեզ.
Յեղիր դու կտրուկ և մի խռովիր
Ամբոխի առաջ անզոր, դանդաղկոտ.
Նա յի հզորը, վոր անախտակիր
Յեվ խելացի յի և չի վհներոտ։

881

173 ԱՆՄԵՂ ՁՈՒՆԵՐ

Նայի՛ր. խոնավ գետնի վրբա
Նիհար գեմքով վշտաբեկ
Ո՞վ է ընկած գերդ անզգա
Այս անկյունում կիսամերկ.

Նայի՛ր, խորունկ կնճիռներով
Նորա հակատն է ծածկված...
Անգութ բաղդի հարվածներով
Նորա սիրտը չարչարված։

Յեվ թշվառը լաց է ուզում,
Բայց... ցամաքել են արցունքները.
Նայի՛ր, առջևն իր սիրասուն
Մեռնում են խեղճ զավակները։

Ա՜խ, մեռնում են, լսո՞ւմ եք դուք,
Բարի՛ մարդիկ, ողնեցեք...
Ա՜խ, մեռնում են սովալուկ,
Բարի՛ մարդիկ, հաց տվեք։

Անտուն անտեր թափառական
Չալածված են ամենքից
Բարի՛ մարդիկ, պատսպարեք
Նոքա կամին ձեզանից։

Բայց դո՛ւ, անսիրտ գայլ գիշատիչ,
Ծցած են քո ականջները,—
Դու չես լսում սիրտ պատառող
Ազիզդրմ այս ձայները

Դու վոսկեփայլ ապարանում
Անցնում ես պերճ քո որեր.
Յեվ խիղճդդ սև քեղ չե տանջում,
Յեվ քո հոգին անեղներ.

882

174 * * *

Դու հարուստ ես, կյանքդ անհոգ,
Վայելչութիւն ես սիրուն.
Դու չգիտես ընալ մտածել
Թե՞ինչ է քեզ սպասում։

Ցույց ես տալիս քեզ միշտ վսեմ
Քո ցանկութիւնն այդ է միայն—
Քո առաջին պիտի սողա
Տգետ անկիրթ ցած խուժան։

Դու չես ուզում հավասարել
Քեզ ճգնասեր գյուղացուն,
Որ՝ և նորա յերակի մեջ
Ազնիվ արյուն չե վազում։

Բայց լինձ ասա՛, ով մեծամիտ.
Ի՞նչով նա ստոր և քեզնից,
Ի՞նչ և արդյոք նորա մեղքը,
Որ չե ծնել մեզ ազգից։

Կամ մի՞թե քեզ քո արծաթը
Տալիս է այդ իրավունք.
Դու՛ որ չունիս մի սիրտ բարի
Մի խղճալ, համոզմունք։

Դո՛ւ վոր գիտես անմտաբար
Պաթծել քո կեղծ կոչումով։
Թեև իրոք դու թշվառ ես,
Տղա՝ մաքիդ տարաղով։

Դու վոր այն խեղճ ամկի հացը
Իր բերանից ես կտրում,
Յեվ լսելով նորա լացը
Անհոգ, անվիշտ խրխնջում։

882

175 **ՀՐԱԺԵՇՏ**

Առանց մի խոսքի, առանց արտասվաց,
Նա լուռ ու ցնծկիկ, բայց սիրտը լցված
Գեղեցիկ գլուխն իր սիրականի
Կրծքին խոնարհեց։ Փայլը աչերի,
Ճակատը գունատ, այլվող շրթունքը
Վկայում են նորա ներքին հուզմունքը։
Շքեղ գանգուրներ ցրված ուսերքին,
Մեղմ ծածանում և գաբնան զով քամին.
Նա լաց և ուզում, բայց արցունք չկան.
«Յիքրը քեզ սպասեմ, ընկերը սիրական»։
—Ա՛խ, մի խոռվիր, հոգյակ իմ անգին,
Սիրտ այս քաղցրը վայրկյանը վերջին.
Իմ հեաին խոսքը. իմ ուխտը լսիր,
Քո սերը, հավատ դու անխախտ պահիր։
Յերդվում եմ ահա, կամ քո տեսութեան
Ազատ հայրենիք ազատ պիտ դառնամ
Կամ ոսոր յերկրում պիտի իջանիմ
Սև գիրկը հողի, նեղ սառը շիրմիմ։

176 ՄՈՒՐԱՑԿԱՆ

Ցերը վոր բաղմած տաք սենեկում,
Ուր ճոխ այնպես ամեն բան
Վոսկի փայլով աչք և գրավում—
Փարթամ արդյունք շռայլության—
Ձեր ականջը մեղմահնչյուն
Փայփայում և զաշնամուր,
Ցեվ անխռով կերջանկության
Վալևլում եք կերկնատուր,—
Մտածեմ եք՝ թե դուշն ժամին
Դողդողալով ձեր դռան
Մեկը կանգնած և լալագին,
Ձոհ ձի թշվառ կացության.
Մտածում եք թե մինչդեռ դուք
Ձեր ճաշակն եք բթացնում,
Նոքա բաժին—լոկ արտասուք,
Լոկ հառաչանքն և ցնում...
Վո՜հ, սիրտ ունիթա, դու մեծատուն.
Ծո փշրանքով սեղանի
Նա կըպահե մի ամբողջ տուն
Մի վողջ ամիս, մի տարի...
Վո՜հ, սիրտ չունիթա, չի՞ նորանից
Ծո շունն ել և կերջանիկ.
Բայց և նորա նուշն մի հողից
Ցեվ քեզ ստեղծի՞լ չե կերկինք...

Հ. Հովհաննիսյանը Մոսկվայի համալսարանի ուսանող
1886

Հրատարակվում է առաջին անգամ

178 **ՅԵՐԳ**

Հասէր, ո՛վ կույս աչափեզ,
Վերջ դի՛ր խոսուն իմ կրքիս.
Տո՛ւր այտերըդ այդ գունով
Սեղմեմ այրվող շրթունքիս։

Թո՛ղ այդ կրծքիդ ձյունափայլ
Դնեմ գլուխս բորբոքված,
Յեվ ամեն մի գարկ հուզյալ
Լսեմ հոգով սիրաղպաց։

Արի՛, ո՛վ կույս, և բա՛ց ինձ
Դըրախտ սիրուն աչերով,
Յեվ պլասան հեշտալից
Լըցրո՛ւ սիրտս քո շնչով։

178 ԱՐԵՎ

Արև՛, արև՛, ո՞ւր փախար,
Մեղնից արդյոք խռովեցար.
Ինչո՞ւ թուխ թուխ ամպերում
Այդպես դու շուտ թաք կացար։

Դու ծածկվեցար դնացիր,
Անմխիթար մեզ թողիր,
Պարզ յերկինքը կապուտակ
Դու սև սըդով պատեցիր։

Եվ վտակը չե վազում
Առաջվան պես կարկաչուն.
Դու խլեցիր նորանից
Կայտառ անհոգ խնդութիւնն։

Յեվ չեն տեսնում քո շողեր
Նորա հատակ ալյակներ,
Ջեն այցելում եվ նորան
Սիրուն յերգիչ արտուտներ։

Իսկ մանուշակը տես, տես,
Գլուխը կոր վորբի պես,
Թփի տակից չե ժպտում
Ինչպես առաջ քաղցրատես։

Ամպերն յեկան վաթթեցին
Սև քող քո լույս յերեսին.
Վոսկի արև, դեռ տղայք
Աշուն—ձմեռ չկամին։

Ալե՛, արև՛, ձեր վախար,
Ինչո՞ւ մեղնից կառվեցար.
Դուրս յե՛լ, արև՛, յերկնքում
Կրկին շրջիր վոսկեփառ։

883

179 **ՁՄԵՌ**

Ձմեռ է. ձյունը սպիտակ սավանով
Ծածկել է անտառ, դաշտ, սարեր, ձորեր.
կապած կապկապած ամուր սառուցով
Լռել են գետակ, աղբյուր, առվակներ:

Տխուր է յերկինք, մոայլ, ամպամած,
Ինչպես վոր հոգին ցավոտ ծերուկի
Վորի ճակատից կնճռված, խորշոմած,
Չև ջնջվել պիրը անողորմ քաղցի:

Ցուրտ է, խստաշունչ հողմը հյուսիսյան
Ձարկում է ուժգին մանկան յերեսին
Վոր փողոցներում խեղճ թափառական
«Հաց» ձայն է տալիս ամեն անցնողին:

Սառցապատ գետնին կխամրիկ, բոբիկ,
Ահա նա կանգնած այստեղ անկյունում,
Նա դողդողում է, նա՛ թշվա՜ռ վորբիկ,
Ամենից մի տաք խորշ է աղերսում:

Անցավ մեծատունն իր շքեղ կառքով
Ձեվ չը նկատեց խեղճուկ մանուկին.
Փաթաթամ տիկինը կծու հայացքով
«Ի՜նչ ապտոտ եյակ» ասաց ընկերին:

Բայց ահա՛ տեսավ այդ մի պատանի
Հագի վերարկուն մաշված, պղպված,
Ձևին լոկ ուներ մի կապոց թղթի,
Բառիը վաղուց պարապ եր ճռացած...

Ձուներ հայի գին վոր տար խեղճ մանկան
Ձևիցը բռնեց իր տունը տարավ
Տաքացրեց նորան, հագցրեց նորան,
Յեվ մխիթարած ճանապարհ դրավ...

Ձմեռ և, յուրթ և տաք ճուշտահնեռով
Շրջում են մարդիկ, կին, ճանուկ ու ծեր.
Կիսամերկ, բոբիկ և դողդողալով
«Հա՛ց» և ձայն տալիս աղքատ վորը անտեր։

883

180

* * *

(Յուզդոյից)

Ուժգին հողմերը արձակ դաշտերում
Կանաչ ծառերի գագրերն են ցրվում,
Դոռում են, սուլում գառնաշունչ վայրագ
Յեվ խաղացնում են բաց ծովում նավակ
Յեվ սարսափ բերում մինակ ճամփորդին։
Դուխպես պատանի՛, անողոք բաղդին,
Ճնշում և կյանքը մեզ խիստ հալածով,
Խաղում և մեզ հետ անտարբեր վոգով,
Դուխպես ծաղրում և մեզ անողոքաբար։
Պատանի՛, դու վոր դիտես վիշտ ճարդկան,
Պատանի՛, սիրտդ բաց կարեկցաբար
Չգալու անելու կարիք գառնուքյան,
Տես ծանր պիտույքն համայն աշխարհի,
Տես քո շուրջն ինչ ցավ, հառաչանք, կսկիծ...
Յեվ տխուր, մռայլ այս ժամանակում
Կարող ես չանուսալ ոտարի վշտին,
Բեռն համարել կարեկից զգացում,
Անձնատուր լինել ուրիշի քո շահին։
Վո՛չ. պատվիրանը հիսուսի պահած
Ա՛ռ դու յերգեցիկ քնար քաղցրուղի,
Փոքրոգի և կուշտ յերկյուղը թողած
Յեվ փարատելու կարիքն աշխարհի
Արհամարհելով անհոգը մարդկան

Յեվ անուշադիր նոցա սպառնալից,
Ախատ պատժի՛ր ձեռքը չարագործութեյան,
Սեղմի վրա թափիր հեղեղ արտասվաց։
Անկեղծ չատադով կլինի՛ս ճշմարտին։
Խայտառակ գարուս խարազան անխնա,
կլինիս սոսկալի լոլոը չարերին,
Անշուշտ կըլինիս դու... մարդ, հավատա՛։

883

181

* * *

Տխուր և դուրսը, մթին ու խոնավ,
Բարակ մաղում է ձյունը վերևից,
Տխուր եմ և յես, մաշում և մի ցավ
Իմ հոգին խավար և անկարեկից։

Ախ, յես ուզում եմ արտասուք թափել,
Ամբողջ հեղեղատ դառն արցունքներով,
Ահ յնպես իմ կրծքում զգացմունքը անել
Խռնել և, ասես խեղդել ինձ կամիլ...

Հոգիս վողբում և, տանջվում եմ սաստիկ,
Բայց արտասուքս... ախ, մի շիթ գոնե
Հառած աչքումըս, գոնե մի հատիկ
Սրտիս դառնությանն մասը դուս հանել...

Նստած եմ ահա՛ մենակ, լուռ ու մունջ,
Լապտերը ախորժ լույս և ինձ տալիս,
Կամիլ մոտացիլ... բայց տես ցրտաշունչ
Ձյունիկն և քամին լուսամուտներիս.

Ջղերըս ցնցվում ու գրգռվում են,
Միտքըս թռչլացած գործել չի կարող,
Յեվ տխուր ցնորք ինձ նկարում են
Հազար մի պատկեր մռայլ, սևաքոսոր...

Ա՜խ, կես ուզում եմ արտասուք թափել,
Ամբողջ հեղեղատ դառն արցունքներ...
Ա՜խ, կեթե սրտիս դառնությունն հայտնել
Գոնե կես մեկին կարողանայի...

883

182

* * *

Սիրում եմ լերքեմն՝ լերը ծանրանում և
Հոգուս վրա տպել իրականութիւն,
Ցերը վոր նայելով աչքըս հաղնում և,
Չև տեսնում մի վատ նըշույլ լերկինքում,
Ցերը վոր այս թուխպերն իրը լերկնաքար
Ճնշում են սիրտըս,անել մի վշտով,
Ցերը սերը հայտնած ինձ մտերմաբար
Չև կարող գրավել խորհրդա ժպիտով,—

Սիրում եմ թռչել սլանալ հեռու
Հոգով ու մարմով այն միակ անկյունն,
Ուր անկեղծ փայլով պատկերն արևու
Լցնում է սիրտըս մի անպորրութիւն,
Ուր մի դյութական զորութիւնամբ լերկինք
Ջինջ, հատակ լինով մանկամարդ կուսի
Մոռանալ բոլոր տալիս և կարիք
Բազկին խաղալիք դարձած մի կյանքի...

Այնտեղ, վրհ, այնտեղ զերթ ոձ գալարուն
կանաչ դաշտերով սահում է Քասախ,
Այնտեղ զերթ գոհար, միշտ արևասուն
Խաղողն և հասնում վորթի վրա մատաղ,
Այնտեղ ազդյուրներ վըճիտ ջինջ բյուրեղ,
Դալար ափերում կարկաչուն վտակներ,
Այնտեղ բնութիւն մանուկ, հրաշագեղ,
Միշտ պարգևում և ձեղ յուր բարիքներ,

Թռչում եմ այնտեղ ուր յերջանկանալ
կարող և մարդը անխարդախ սիրով,
Ուր խաբեբային կարծիք կանխակալ
պատժում և անխնա ամոթը սըրով.
Թռչում եմ այնտեղ ուր մարդ չէ կոչվող
Մնալ անտերունչ, անհոգ ու անտուն,
Ուր խեղճի համար սիրտը չունի սեր,
Ուր թշվառն ունի միխիթարություն...

183

* * *

Հալիվ արևն յուր առաջին
Վոսկի շողը ցույց տվավ
Ու գիշերվան քողը մթին
Լուսո առվև պատռեցավ,
Յելավ պառավ կարոտությունն
Կարճ անհանգիստ յուր քնից
Նիհար, գունատ, մեռելությունն
Առնս թափում և ճակատից.

Յելավ քնից և շուտաքայլ
Յեկավ գեղջկի դուռն հասավ,
Յեվ իրըև հյուր անակնկալ
Զարկեց դուռը, ձայն տվավ.
«Զարթնիր, զարթնիր, խեղճ գյուղացի,
Հերի՛ք անհոգ քնանաս,
Լուսյար բացվեց, յել դու վոտի,
Աչքըդ ճմռե, նայե՛ վրաս։

«Թռչունն, գազան վաղուց գործի
Դուրս են յեկել բույներից.
Մի մեղկանար, ծույլ գյուղացի,
Թռի՛ր խկուն քնատեղից։
Բաց աչքերըդ, տես սև կարիք
Մոտենում և կպրկում,
Յեվ շուտ լծե, քո ժիր յեղնիք,
Դուրս յե՛կ արտը անհապաղ»։

Ասաց, դնաց. իսկ գյուղացին
Զայնը լըսած չըլսած,
Շուտ զարթեցավ ու ցուբտ առվին
Ջեռք ու յերեսը լըվաց։
Յետ գետ հագիվ մի ժպտացին
Դաշտ ու հովիտ արևառ,
Հնչեց նորա յերգ վողբագին
Յետ արտուտի ձայն կայտառ...

184

* * *

Անցավ դրեթե և այս մի տարին...
Բայց ի՞նչ շահեցար, հոգի՛ դու տանջվածս
Կարճդ ես ասել ալդյոք դեթ մեկին
Թե դու ել նուչնպես կյանք ես ունեցածս
Ավա՜ղ, և վոչ մի շրջան յերջանիկ—
Դոնե չեմ տեսնում մի հետք ընավին,
Յեթե յեղել և մի որ գեղեցիկ,
Ծածկել և վոսկի լույսեր իմ հոգին։
Այո՛, կարծես թե բաղդը ծաղրելով
Կամեցավ մի որ ինձ ել փայփայել,
Կամեցավ պատիր խաբուսիկ ցնորքով
Վարդագույն կյանքի որեր նկարել...
Յես հավատացի, ավելի մտայլ
Վոր հետո տեսնեմ իմ յերկնամաքը,
Վոր անբադդ սերըս վողբում ես դարձյալ
Վողբում այս որեր լեղի, անմխիթար,
Յեվ իրա՛վ, ինչո՞վ յես բախտավորվեմ,
Ի՞նչ ուրախական ոչնի իմ այս կյանքը.
Վոչ մի կարեկից, ընկեր մտերիմ,
Վոչ մի ձեռք սատար և միայն գրկանք...

85

* * *

Հոգիս տխուր և. ուզում եմ ցրվել
Այս դառըն մտքերը, զվարճանալ անհոգ,
Ինչպէ՞ս կես կամիմ, ասել ծիծաղիլ,
Բայց... ա՜խ, ընչո՞ւ չե այս վիշտն անտրտունջ
Իրրև մի բեռըն, ծանր վորձաքար
Ճնշում իմ սիրտը, խեղդում վորպես մահ,
Յեվ արտասուքըս չեն ինձ մխիթար,
Այլ աչքումս ցամքած՝ տանջում են տնխնա,
Այրում են, մաշում այս տկար կուրծքըս...
Վորպես մի մանուկ կես լալ եմ ուզում.
Ա՜խ, պատառում էլեն ցաված աչքերըս,
Գեթ արցունքս լիներ ինձ սիրելի՜ յուն...

186

* * *

Սուրում և հողմը, ուժգին տատանում
Տերևթափ ծառերն ու թփերն անպարփ,
Ջյան տարափները պատում և ոչում,
Բոզաբկում սպիտակ սարերի գագաթ,
Յեվ հարվածում և ճամբորդին չիրես
Վոր թափառում և մինակ մոլորված...
Յեվ տխուր չերկինք սպիտակ կնոջ պես
Նայում և ահա՛ անշարժ, ամպամած։
Բայց շուտով, սպասի՛ր, կելնեն խնդալով
Արեգը գարնան վոսկի ժպիտով,
Յեվ բնությունը մանուկ լուսեղեն
Կբնայտա նորից շքեղ պչրանքով...

883

187

* * *

Անշուք կ՚անքնիս մէջ յաճեմ ընութիւն
Դնեմ մի որ ուղիը իմ մէ անընչին
Կատարել վերջին—միակ ցանկութիւն,
Ո՛վ կուգ ալ ապիղ, հոգի՛կ աննման,
Մի համեստ խնդիրք միայն կու ունիմ—
Վոր մահիցս առաջ գոնե կերջանիկ
Ինձ համարելու կու կարող լինիմ,
Վոր՝ թեպետ այսոր, իմ սե՛ր գեղեցիկ,
Արհամարհված եմ առված քեզանից,
Վասկի հուսերըս քեզնով խորտակված,
Ցեվ հոգիս այրված սիրս կրակից
Ցեվ քո նենգութեամբ վողջ կ՚անքս մաշված,—
Վոր գոնե դու գաս մի վերջին անգամ
Նայիլ կերեսիս, փակիլ իմ աչերը,
Վոր տեսնես թէ կու պիտի քեզ մընամ
Ցեվ մյուս կ՚անքում այնպես անձնուէր.
Վոր գաս նայելու ինչպես պիտ մեռնիմ
Թեզ միայն սիրելով և քո ծաղկափթիթ
Որճնելով հասակն, հոգի՛կ իմ անգին,
Կարուտ նվիրակա՛ն բախտավոր որիդ...

189

* * *

Արդեն փչում և չունչը պարնաչին,
Արագ դեռնիցը ձյունն և վերանում,
Յեվ արևն այնպես ցոլում խնդագին
Յեվ ջինջ յերկինքը ուրախ ծիծաղում։
Ուժգին ցատկում և սիրտը վշտահար,
Պատառել կուրծքըս դուրս թռչել կամի.
Ա՛խ, գարնան ոդը այս կենդանարար
Իմ հոգու համար ղորությունն չունի։

Տանջվում եմ, հոգյա՛կ, տանջվում քո սիրով
Յեվ չունիմ վոչինչ մխիթարության.
Ա՛խ, ի՞նչպես, ի՞նչպես մի անվերջ քնով
Կուզեյի դոնել յես հանգստության...
Բայց բաբախում և կուրծքըս վերանար,
Դեռ չէ լռացել չափը տանջանքիս,
Յեվ արդեն ընկճված իրըև ալևոր
Թառամած եմ այս ծպիկ հասակիս...

90

* * *

Յես ասում եմ. «Սիրեցի՛ք, քանի
Ծաղկում և սիրտը վերթ մանուկ զարուն.
Դուք չեք նշմարիլ անակնելի
Ինչպես վերահաս կըգա ծերուԹյուն,
Յեվ դուք կանիծեք ձեր ճակատագիրը
Վոր կյանքից բարիք գնաւ չտեսած՝
Սրզհն ձեր դեմքը մի խորակնճիռ
Ակոս և ալիքն և տխուր զարդարած»։

Այո՛, սիրեցիք. Թեպետ Ջինչ ասաը
Սիրելով անկեղծ՝ յես գեռ չունեցա
Վոչինչ, բացի մի մաքից Թունավոր
Թե ինձ յերջանիկ վիճակ եղ չըկա...
Սիրել անմռունչ հպարտ տանջվելով,
Մերթ յերանելի, մերթ խո՛ղճ, հուսահատ,
կյանքից քո անձը զուրկ համարելով,
Սիրել և սիրվել, սիրել և խաբված
Տեսնել վերջապես սուրբ զգացմունքները,
Վորպես ծուխ ոդում ցնդված խորտակված
Վարդագույն ապագաք, վոսկի հույսերը,—
Անա մի վիճակ՝ վոր վոչ վոք կարծեմ
Բաղձալի յերբեք պիտի համարե։
Դա յե սիրողը. բայց նորին կասեմ.
«Պատանի՛, մինչդեռ մատաղ ես՝ սիրե՛»։

Վա՜հ, սերն և վոր մեզ ապրել և տալիս·
Յեվ առանց սիրո վո՛չ կյանքն և մի բան,
Վա՛չ յերջանկութիւնն և մեզ մոտ գալիս,
Յեվ առանց սիրո դրկանք կենսական
Կարծես ավելի ծանրը ճնշում և
Մեր կխաակենդան միաքն ու հոգին,
Յեվ առանց սիրո ավելի դժում և
Յուր դատարկութիւն սիրտը մարդկային...

884

191

* * *

Անցնում են որեր, յես պարձյալ մենակ
Տխուր մաքերիս, զգայմունքիս հետ եմ.
Ըղդաս ցայժմ և վոչ մի սփոփանք,
Դարձյալ նույն վշտից այրվում տանջվում եմ...

Ա՛խ, ինչո՞ւ արդյոք չեմ կարող մոռնալ
Այս կարոտաբեր մեքերը մահացու,
Ինչո՞ւ չեմ կարող դոնե քընանալ
Մի անվերջ քնով, աստվածե իմ, ինչո՞ւ...

192

* * *

Վա՛հ, գեղեցիկ և աշխարհն ասուածո,
Գեղեցիկ և միշտ մատաղ բնութիւնն.
Բայց ինչու՞ մարդը բախտի ու սիրո
Վառ ղպացմունքիցը միշտ զուրկ և մնում։
Ինձ ասելի չի սառ հաշիւներով
Կեանքը ծաղկաթափ անող կենդանին,
Վոր լոկ խորամանկ խաբղախ ուղեղով
Մորհում և հասնել չուր նպատակին.
Յետ այդպես կեանքը հաշվով սահմանած
Ջունչի չուր խորհուրդն, չուր եյութիւնը,
Քանի վոր զուրկ և, սա միշտ կորցրած
Գաղափարական գեղեցկութիւնը։
Լինի թող միտքդ առողջ, պատանի՛,
Բայց և միշտ ազնիվ ղպացմունքի համար—
Աղճի և սիրո—սիրտդ բաց լինի—
Այդ ճայնն և բնութեան, այդ և քո սիրալիր։

193

* * *

Ցերեկինքը պայծառ, ոդը կենսաշունչ,
Նոր հոգի առել և համայն աշխարհ,
Իսկ յես տանում եմ իմ վիշտն անմռունչ.
Ինդուհյուն, ժպիտ չկա ինձ համար:

Արևի վայելը, կապույտը յերկնից
Ինձ ամենևին չէ մխիթարում.
Ցավ մ'ըթե յերբեք լինել յավակից
Մի այլված սրտի կարող և ընություն...

Բայց յերբ միայնակ սենեկում փակված
Ցերեկյըն տխուր մտքիս հետ եմ յես,
Ցավ իմ հոգեկի պատկերը սիրած
Կանգնում և առջևս տխուրժ ցնորքի պես.

Հոգիս լցվում և մի վեհ զգացմունքով,
Մի աղնիվ և սուրբ վոգևորությամբ,
Ցավ յես ապրում եմ յերջանիկ կյանքով,
Ցավ սիրտըս պայծառ և ճակատս անամպ...

Ցավ մոռանում եմ իմ դառըն վիճակ,
Ցես մոռանում եմ վողջ չարն աշխարհի,
Ցավ իբրև մանուկ լալիս եմ անհագ,
Որհնում այն մատաղ կյանքը սիրելի...

194

* * *

Արցունք և արցունք, անվերջ, անդադար...
Ախ, յես խեղդվում եմ, կուրծքս լի ցավով,
Ուզեղըս հոգնած և վոչ մի պայծառ
Միտք ինձ ափսոսում և յերջանիկ հուսով...

Ախ, մ'թթե այսոր ինձ այն զգացմունք,
Վոր յերբեմն այնպես թևավորում եր
Միտքըս ու հոգիս և մի վեհ հուզմունք
Ճոխ ապագայի ինձ միշտ ազդում եր,

Վոր վոսկի օրեր աղնիվ վաստակի,
Հասարակ ոգուտ զործունեության,
Յեվ խաղաղ սիրով յերջանիկ կյանքի
Գուշակում եր ինձ վարպես բազդի ձայն,

Այն զգացմունքը վոր յեղել և յայսոր
Աստղըս ուղեցույց և իմ քաջ ձիրը,
Մ'թթե այժմ իրրև մի կիրք բռնավոր
Յուր կույր թուլամորթ գերին սիրտ անեը...

Ախ, յես ասանվում եմ ընկճված հաղթահարված,
Ձև վոգևորում ինձ մի միտք պայծառ,
Ախ, սիրտս և մաշվում և կուրծքըս ճաքված.
Արցունք և արցունք անվերջ, անդադար...

884

195

* * *

Ա՜խ, ինչո՞ւ և չես չեմ կարող խնդալ,
Ինչպես այլք ասել, խոսել, ծիծաղել
Ինչո՞ւ չեմ կարող ընկերիս բանալ
Սիրտը և վիշտս ուրիշին պատմել.
Ինչու, ասասյած իմ, արցունքըս ցամքած—
Չեմ կարող կուրծքըս թեթևացընել
Այս հևծող կուրծքըս տանջված, չարչարված,
Ինչո՞ւ—պիտի միշտ վողբամ չնչաբեկ։
Ա՜խ, թողնք դոնե մի անգամ ապատ
Նայիմ արևուս վոսկեշող լուսին,
Իբրև բնութեյան զավակ հարատատ
Անհաղորդ չըմնա նորա բարիքին։
Թե անկեղծ սերը մաերիմ սրտի
Ունի իրավունք վերջանիկ օրվան,
Ա՜խ, թողնք և ինձ կյանքը սիրելի
Իմը համարեմ դոնե մի վայրկյան։
Թողնք անարգել տեսքովը հրճվիմ
Սրտով սիրածիս, թողնք վոր կրծքին
Անգին հոգևկիս չես քուն մատնիմ,
Քուն մոռացութեյան, քաղցր քուն վերջին...

196

* * *

Աղոթքը, հոգյակ, քո սիրտը ամբիծ
Պիտի սիրելի միշտ լինի յերկնից.
Քո միտքը մաքուր վոր զբաղված և
Միայն վարդապետն որերի ցնորքով,
Վոր ըմբռնելու դեռ ընդունակ և
Սուրբ խոսքն աղոթքի անմեղ հավատով,
Կարող և այսոր սիրով հայցելու
Անձնավեր հոգուն հանդիսա շնորհելու։

Աղոթքը, հոգյակ, այսոր, ինձ համար.
Իմ միտքը չուենի մի նշույլ պայծառ,
Ցեվ սիրտս քնավ ասես թե դատարկ—
Ցևրկինքն իմ ձայնը խուլ և լսելու,
Ցեվ իրեև հավերժ հանցավոր անարգ
Ջեմ կարողանում յես ազոթելու.
Ցևրկուս կաթ արցունք անուշ աչքերիդ
Դըլնեին սփոփանք, հոգյակ, ընկերիդ։

Իրեև կապարի պատանք խեղդամահ
Ճնշում և կուրծքըս վիշտը անհնա.
Հեծում և սիրտս, բայց թեթևացնել
Ցավը չեն զալիս ոտի արտասուք,
Ցեվ յես տանջվում եմ, և վիճակս անել
Ինձ ապաքայում այս ավուրց խեղճուկ
Պատկերը կրկին ցուցնում և ալսուր
Ցեվ իզուր ցընորք և հուսալս իզուր...

Արի ուրեմն, կարևիկ հոգով
Միտոզ ընկերիդ տուր շունչ քո սիրով,
Վատառիած պլխին տուր հանգիստ կուրծքիդ
Աստ ադռիել կամիս ինձ համար—
Ցնվ յես ընդունեմ քո մի վատ ժրպիտ
Նորոգ արշալույս սիրտ կենդարար,
Մի վերածնված կյանքի ավետիք,—
Ինձ այնուհետև ասեմ յերջանիկ...

884

* * *

Դարձյալ, սիրակից, ինձ լիրևեցար
Ցնվ հնագոլ քերթը դառն հիշատակ
Անցած օրերին, յորս մի շող պայծառ
Ցոլում եր սիրուս ճակտին դիզուն ակ,
Ցորս քո մանկական սիրախոս լեզուն
Խոստովանում եր անմեղ հուլսերով
Քո մատաղ սրտի ներքին խռովությունն,
Ցորս դու, նազելի, յիրկնայինն ժպտալ
Թուշակում էիր ինձ կյանք յիրջանիկ,
Ցորս հուզված գլուխս յես արբեցնան մեջ
Հանդչեցնում էի կուրծքիդ դիզուցիկ,
Ցնվ դիզուն զգացմունք հրճվանքս եր անվերջ...

Իսկ այսօր, հոգյակ, միայնակ նըստիլ
Վաղուց ես էյանքիս յես դատարկությունն,
Վարպետ հուլսերըս, խորտակված քեզնից,
Սիրո պատրանքի կեղծ վայելչությունն:
Անցյալից չունեմ ոչինչ սիրելանք.
Հիշողությունը տանջում է միայն,
Իսկ ապագայում... ով դիտե, հուսանք
Արդյոք մեր բաղդի միշտ փոփոխական
Հոսանքի վրըս. բայց աշխարհային
Սնոտի կյանքը կեղծիքը սուտ ոչնչին
Ցնվ ունայն կարող փառքի չերկրային—
Ահա թե միայն ինչ է խոստանում:

98

* * *

(Լերմոնտովից)

Ցնս դուրս եմ գալիս մենակ ճամփու վրան.
Փայլում է հեռու միգապատ ուղին
Աղտոտ գիշեր է և ներքնած բնությունն
Ատորեն են հսկում պրուցկոտ լուին։

Նայում է յերկինք շքեղ հրաշալի
Ցավ կապտաղգեստ յերկիրն է հանգչում,
Բայց ինչու՞ ին այս վիշտը իմ սրտի.
Սպասում եմ մի յոն թե կորցրածս վոգուս։

Կյանքից հաւտալու ել վոչինչ չունիմ
Ցավ չեմ ափսոսում որերս անցյալ,
Ցնս ապատություն, յես հանգիստ կամիմ,
Ա՛խ, յես կուզեյի մոռացվիլ քնանալ։

Բայց վոչ մահատիպ ցուրտ շերմի մի քուն
Կուզեյի մտնել այնտեղ հավիտյան, —
Վոչ վոր իմ կուրծքը չտար զորություն
Միշտ յերխտասարդ կյանքի քաղցրություն,

Վոր գիշեր ցերեկ ինձ անուշ մի ձայն
Մեր յերգեր զգվեր իմ լսողություն,
Վոր կանաչախտ կաղնին իմ վրան
Խոնարհած հաներ մի աշխուժ շշյուն։

199

* * *

Վճիտ առվակը վազում և կալտաս,
Հանռւմ և հեզիկ կարկաչ հատակից.
Գլորվում են ալիք, արևը պայծառ
Ժպտում և նորան հատակ յերկինքից։

Ծագկում և շուրջը նորափթիթ մի կյանք,
Թավշյա կանաչով ափերը պճնված
Գրկել են ջուրը և անվերջ բերկրանք
Յեվ սիրո բուրմունք շունչն են այդ կենսաց։

Յեվ թավալում և առուն ալեակներ
Դեպի մեծ ծովը, կենաւոտ ծնբունի,
Շաչում են ալիք, ծնծում են ժայռեր—
Սոքա անսաթրեր և անդրդվելի։

Յեվ վորպես մանուկ հուսով ներայաալով
Հասավ ծովափը խաղալով անհոգ—
Հորձանքը ուժգին մի ազատակով
Ընդունեց նորան կորստյան յուր գոգ...

Ա՛յսպես չքա և դու, խեղճուկ պատանի,
Տոգորված վոսկի վառ յերազներով՝
Յերբ ճոռնում ես փչացած կյանքի
Բուռըն հոսանքին դու անբիծ սրտով...

200

* * *

Ապրում ես, յեղբա՛յր, և հույսըդ միշտ վառ
Ձեվ հավատում ես թե կըգա մի որ,
Բաղդի ալեկոծ նավը հողմավարը
Ինչ դուրս կըշանեն աշխարհ բախտավոր,
Ուր բոլոր կըրած տառապանքներիդ,
Հոգուդ տանջանքի, վշտի փոխարեն
Ինչ յերջանկութեյան դեղերկաժպիտ
Սեր, վայելչութեյուն, բերկրանք կվողջունեն։

Բայց գիտե՞ս ինչ և այդ հույսըդ ունայն —
Վա՛հ, լոկ վրդովմունք պատանու սրտի.
Ձեվ թախիծ և վիշտ և ուրախութեյան
Չգիտ արտասուքը քո սպառած կյանքի
Ձեվ այն բոլորը վոր քեզ սպրնվու
Տալիս և բաղձանք, հավատա՛, յերբալը,
Ձեվին վոչ այսրը—վարն և անցնելու
Վորպես խաբուսիկ մի յերազ պայծառ։

Ձեվ հաճատարբի այն դառն կատակ
Վոր կյանք ենք ասում, իբրև ուրվական,
Իբրև վարանցիկ սիրտ մի պատրանք,
Իբրև մի բոլորք մարքի մանկական,
Պիտ անհետանա, հետանա մեղնից
Առանց թողնելու մի հետք բնավին.
Հավատա՛, յեռուն աբյան հուզմունքիդ

Միայն տալիս ենք կյանքին մենք մի պին...
Կանցնին տարիներ — և մեր կյանքյան
Վաղջ հետքը պիտի մընա լոկ ածյուն.
Կը քակեն պատկ քո դործոնութիյան—
Մոռացոնք — ահա՛ քեզ վարձատրութիյուն...

884

201

* * *

Տանջվիլ հանապազ, տանջվիլ անվախճան,
Լռիկ տանելով կյանքի զրկանքներ,
Ցավ լսել կոպիտ յեսամոլության
Այս կուլր աշխարհի չար նախապինդներ,
Այրվիլ յեռանդից զոլծունեության
Խստովանելով կամքիդ թուլության,
Ցավ լինել միշտ դոհ խարխափության,
Խորտակված տեսնել ազնիվ ցանկության—
Ահա, դու խեղճ մարդ, քո ճակատագիրը...
Դու հավատում ես վոր քո գոյության
Ունայն և նպատակ, ինչ ել լինելիր,
Բայց կրկին կամիս ապրիլ աննշան,
Վորպես խաղալիք քո բաղդի ձեռին։
Ախ, չես պատրաստ ես կյանքը անվանել
Ընության դեղեցիկ մի ձիրք մեծագին,
Ցավեն կարող ես մեկը համարել
Յուր աշխարհային անցվոր գոյության
Անվիշտ, յերջանիկ գոնե մի վայրկյան...
Բայց վախ. չես միայն մի յերջանկության
Խոստովանում ես, յերբ որհասական
Իմ ժամը կըգա, կիջնեմ մութ շիրիմ,
Այնտեղ կըգրկեմ մի սեր հարատև,—
Միայն ա՛յդ սիրուն հավատալ կամիմ,—
Այնտեղ ցուրտ հողի վերմակի ներքև,

Մտած անխառն անտարբեր մի քուն,
Կհանդիպեցնեմ զքեզ թաց հոգնած
Ինձ չարթված սիրաբաս մայր յերկրի կրծքում,
Կքսեզմեմ շրթունքս նորա ցաւրա շրթանց...

884

202

* * *

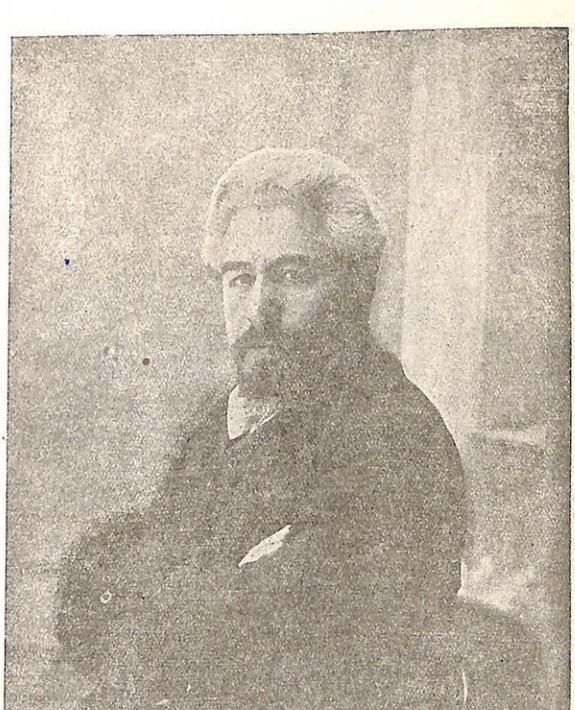
Խաղաղ վառվում է լուսինն յերկինքում
Յեվ չինչ կամարը ախտակիր յերկրին
Մի հաշտ հայացքով նայում է ժպտում,
Դյուրթեկան մի փայլ ուժած աշխարհին։

Յեվ այնպես հատակ յերկինքն անտարբեր,
Այնպես անխռով, այնպես յերջանիկ—
Այստեղ կռվում են յերկրային կրքեր,
Այստեղ դեղխությամբ կուբացած մարդիկ...

Նայում եմ շուրջըս. ահա՛ ջրիզ կատքով
Թափում է դռռոց անսիրտ մեծատունն,
Իսկ պատին կրծնած ցրտից դողալով
Բոկոտն յերեխան չոր հաց է խնդրում.

Դիմացիս վարժուհի ապարանքներից
Հեշտասեր նվագի հառնում է ձայներ,
Կողքիս անտերունչ ծերուհին անցնողից
Լալով խնդրում է անցնել սև դիշեր...

Յեվ յերբ ես զարձյալ նայում եմ յերկինին,
Դառնացած մարմով շնչում եմ անզոր.
«Թե այս տեսնում ես, անամո՛թ լուսին,
Յեվ ծիծաղում ես դիմքով լուսավոր»։

Հ. Հովհաննիսյան
Նկարահանման թիվը անհայտ է

Հրատարակվում է առաջին անգամ

203

* * *

Ձևրկինքըն ամպոտ, միակերպ տխուր
Ձեվ անտառը զուրկ յուր զարդարանքից,
Ձեվ աչքդ հանդչիլ կամենում և զուր
Պատկերի մի վրա բնութեյան կենսալից.

Արևը հանգած և լուռ և թմչնակ
Ձեվ ձևրկ են ծառեր, կանաչը խամրած
Ձեվ արդեն պանդալ սահում և վըտակ.
Սպասում և խոր քուն համայն ապրածն։

Պիտի գա ձմեռ, մռայլ ծերունի,
Պիտի ծանրանան աչքը բնութեյան
Մինչև մահասիլ այս ներկը անցնի
Ձեվ փայլի մատաղ ժպիրը գարնան.

Ա՜խ, լսեր և զուռ, հոգի իմ տանջված
Բուռն յեղերը և զուռ, վայելքը հանդիստ.
Ո՞վ գիտե, գուցե մի որ քեզ մոռցած
Ճակատագիրըդ ժպտի քեզ նորից.

Վոչ յուր վշտերով, այլ վառ բերկրութեյամբ
Ձեվ յերջանկութեյան հուլսը քեզ ցոլա
Վորպես արշալույս, կրկին քաղցրութեյամբ։

204

* * *

Ծածկվիր շուտ, արև՛, քո վիմքը խարտեաշ
Թող վարագուրեն ամպերն ալեոր.
Ցեղս չեմ կամենում, այլ վիշաս խաղաղ
Իմանաս, ծաղրե աշխարհն կեղծավոր...

Հասիր սև դիշեր, պատկեր տխրության,
Վհո՛ւ ինձ քաղցր և քո թախիծը դիմքի,
Ցնվ այս իմ խորունկ ցավը հոգևկան
Քո գառնության հետ սիրով պիտ հաշտվի։

Թանձր խավար և, և քուն և մոռած
Համայն արարած, խորհն լռության...
Աղատ և շունչըս. մաքերով զբաղված
Ցնս վայելում եմ սուրբ անդորրության։

Չև նեղում սիրտըս ախտ աշխարհային,
Հետու չի ինձնիկ խարեբայության,
Սառն ատելության պատկեր տխրագին
Ցնվ փայլն չեռացավ փարթամ կացության։

Կարող եմ դնել առ ժամ մոռանալ
Տգիտությունը իրական կյանքի,
Ախորժ արամության մանել, խորհալ
Ընտանի աշխարհն փոքրիկ մաքերի...

Հիշել և հուսալ և ջերմաբարյունքով
Վողջունել այլը սիրած յերազին,
Յեվ վառ բերկրությամբը և անկեղծ հոգով
Խրկել պատկերը ցանկալի կյանքի...

984

205 ՆՈՐ ՏԱՐԻ

Յուրտ գիշեր և, բարակ քամին
Սառցնում է ձեռք ու յերես.
Ճրագները փողոցներին
Վառ հսկում են պահակի պես...

Մեկի տակին, պատին կրթնած
Դողդողում է վոբր յերեխան.
Սդոտ լույսը դեմքին ընկած
Յուցնում է փայլ անհուսության։

Արտասուքը տխուր աչքում
Ծես սառել և, լացել է դա...
Յեվ կանգնած է, հաց է ուզում
Բայց մին նորան լսող չկա։

Նոր տաթի յե, բոլորն ուրախ
Վայելում են քաղցրիկ ժամեր.
Իսկ նա անտուն, իսկ նա, ավազ
Ջունչի ծնող, բարեկամներ։

Մինչդեռ ուրիշ տղա ազգիկ
Հրճվում են ճոխ դահլիճներում,
Նա փողոցում, անբաղդ մանկիկ,
Մի տաք անկյուն, հաց է խնդրում։

Սիրուն մանկուկք, մի մոռանաք,
Ձեր փշրանքը կեթ տաք նորան,
Նա ել գիտցեք մի ժամանակ
Ունեցել և մայր սիրական։

Հիմա մենակ պատին կրթնած
Կանգնած և յուրա գիշերին,
Ձուռնի ասող. «Ինձզ արարած,
Շնորհավոր քո Նոր Տարին»։

[884]

203

* * *

Ո՛վ նազելի կուսյա, դու մի լար
Քեզ համար չեն սև որեր·
Մանուկ հոգով, չեն քեզ համար
Յեվ սրտամաշ դառ վշտեր։

Քանի մատաղ քո սրտի մեջ
Նոր զարթնում և դու զարուն,
Յերանուելյան ձայներ անվերջ
Պիտի լսես դու կյանքում։

Արտասուքը քո աչերից
Հեռու, ոտաբ տակավին,
Ինչպես զեմքը հստակ յերկնից
Պիտի անոգ դեռ ժպտին։

Բայց յերբ, չքնաղ ինչպես թռչնիկ
Վանդակի մեջ, կսթափի
Անուշ քնից և քո սրտիկ
Ազատութեյուն կը խնդրի·

Այն ժամանակ կը հասկանաս
Յեվ դու միտքը մեր կյանքի,
Յեվ դու տանջիլ կը յանկանաս,
Ծերի մի քաղցր յերազի…

207

ՅԵՐԱՉ

(Փիցկենվիւնց)

Գուցե նախանձոտ խիստ ճակատագիր
Ցեվ մեր որերին զըրկել է սահման,
Բայց վոչ մի խոսքով դու այդ մի հիշիր,
Ցերը վերահասնի հրաժեշտի մեր ժամ։

Վերջին ժամերը վերջին գիշերվան
Անհագուելի սիրով թող անցնեն...
Ցեվ միայն վերջը տխուր տեսութեյան
Դու ինձ թուլյն կըտաս—սիրով կընդունեմ։

Ցեվ վերջին անգամ քաղցը քուն կլինեմ
Իմ շրթունքներըը քոնին սեղմելով.
Ցեվ վերջին անգամ թուլյնը կըխմեմ,—
Թուլյնը համբույրի,—աչքիդ նայելով։

Ցեվ որեր կանցնեին, գուցե տարիներ—
Կը գա բոլորի ժամն յելնելու—
Ընկերիդ համար դու այս կամարներ
Կը թողնես, կիջնես ինձ զարթեցնելու։

Բեզ այն ժամանակ նորից կըգթեմ,
Ցեվ քո ջերմ գրկում առաջվա նման
Վառ սիրով աչքիդ կը նայիմ, կասեմ,
Թե նիրհել եյի քեզ հետ առ վայրկյան։

208

* * *

Ա՜խ, պատռռում է իմ սիրտը վշտից
Յեվ խեղդում են ինձ դառն արտասուքներ,
Մ'թին, այս անբաղդ անգութ աշխարհից
Ինձ մի յերջանիկ որ պիտի չհասներ։

Հոգիս վողբում է—յես անտեր, ձեռնակ...
Սրտիս մեջ դժոխք, հուսահատութիւն.
կարծես ինձ համար չունի մի պատրանք
Վոչ կուսի սերը, վոչ գեղեցկութիւն...

Միշտ նուէն հակադիր ճաքեր տանջական
Մաշում են ուղեղս անողոքաբար...
Ա՜խ, լռիր, սիրտ իմ, բերնիցը մարդկան
Չես լսի յերբեք մի խոսք միխիթար...

209

* * *

Մայրաքաղաքը փաթաթված լուսով
Հանգստանում է լուսինն յերկնքում
Լողում է վաւաշ արծաթ շողերով,
Սառիկը ճկվիկ զրուցց ին անում։

Ծորերն լռութիւն. յերբեմնըն միայն
Մի չքեղ սահնակ թռչում է սրընթաց
Ցեխ զանգակներով ազմկաձայն
Վրդովում նիրհը պահնորդին հոգնած...

Ցեխ տարածվում է փողոցի մէկին
Անմիտ զվարճութեան լայնբերան մի ճիչ,
Անհոգ մի յերգի ձայներ խնդագին,
կամ մի լիասիրտ կանացի քրքիջ...

Նորից տիրում է նախկին լռութիւն,
Ցուցղում է ձյունն հազար կայծերով.
Ո՛վ է նա—հագիվ քայլերն է փոխում
Գլխարաց, բորիկ, պատռած շորերով,

Ջուրն ճոխ գլուխն ուսերի վրա
կամ կեաւ է ընկնում կամ կախվում առաջ,
Ինքն անմիտ կերպով, ասես անզգա
Մեկ ձախ է ծռվում, մեկ ձգվում դեպ աջ։

Ցեղբեմն ել պատին կրթնում է, կանգնում
Բթամիտ դեմքով, աչքը կիսաբաց,
Նոր քայլ փոխելու նա փորձ է անում
Ցեվ թավալվոր ինում է փռված...

Մարդիկ տաք մահճում յերջանիկ քնով
Հանգստանում են... Լուսինն յերկինքում
Լողում է վառված արծաթ շողերով,
Ամպերը ինչիկ զրույց են անում։

886

211

* * *

Ցեխ տանջվում եմ, ցեխ այրվում եմ,
Վայելչության ծարավի,
Բայց այն ինչ վոր ցեխ խնդրում եմ
Բաղդը ինձ տալ չըկամի։

Ցեխ սառած եմ թշվառ յերկրի
Մեղկդիներ ձանձրության,
Ցեխ սպասում եմ մի հրաշալի
Յերգ անվախճան քաղցրության.

Վոր հրավառ աննուն կրքով
Մարդու հոգի բորբոքեր,
Կյանքն այժմ լի դառնությունով
Մեզ սիրելի դարձներ...

886

212

* * *

Ա՛ւմ հայտնում ցավըս, տանջանքս հոգեկան,
Դառնացած սիրտըս սփոփանք և խնդրում,
Յեվ անհոգ խնճույքն վառ ուրախության
Ինձ վազուց արդեն ոտար և թվում...

Յեվ ինչպես հանգչող կանթեղը ազոտ,
Թոշնում և, մեռնում ծաղիկն հասակիս.
Մի քնքուշ սրտի, ջերմ սրտի կարոտ,
Նոր կյանքի հուսով մաշվում և հոգիս...

886

213

* * *

Յես տանջվում եյի, չափ չըկար վշտիս.
Յես կարծում եյի, նորան հավատար
Ըր կարող լինել վողջ վիշտն աշխարհիս
Յեվ վոչ հազուս պես գժոխքը խավար։

Հասկանալ չուզեն, յես ասում եյի,
Իմ ցավը ահագին մարդիկ քարացած,
Յեվ քնքուշ սերը իմ սիրող սրտի
Հաճարում եյի մի չար քեն դարձած։

Բայց դու յերևցար, նազելի ընկեր,
Բացիր ինձ սիրտդ ջարդված խորտակված,
Սարսափով տեսա յես նոր սև խոցեր,
Տեսա վոր ինձնից դու շատ ես տանջված։

Յեվ յես այն որից ուսա համբերել,
Վիշտըս կիսով չափ իր. ուժը կորուց.
Ուրիշի վերքը քո ցավը անել
Իմ մտածության առարկա դարձուց։

214 ***

Ո՛վ իմ չքնաղ, իմ անգի՛ն,
Վառ աչերով հեշտասեր
Խոստանում ես դու յերգչին
Յերջանկության քաղցր որեր։

Յես ալրվում եմ քո սիրով,
Սիրտըս արագ բաբախում,
Աբի՛ ա՛ի քաղցր համբուրով
Ցրվի՛ր հոգուս տխրությունն։

Թող մարմարյա քո կուրծքին
Սեղմեմ գլուխս իմ հոգնած,
Քո մեղրածոր շրթունքին
Իմ շրթունքը րոբրոզված։

Յեվ աչերիդ նայելով
Յես մոռանամ վողջ աշխարհ
Յեվ մի անվերջ համբուրով
Այրվի՛մ, հալվի՛մ անդադար...

* * *

Ա՜խ, սև սև աչեր, ինչու՞ ձեզ տեսա
Այդ հուրն յերկնային ձեր մեջ բորբոքած,
Հանգիստս այն որից յես կորած տեսա,
Սրտումբս սիրո կրակը վառված։

Ձեվ վշրքան ախուր հիշողություններ,
Անցած որերի կորած պատկերներ,
Ձեվ քաղցը արտասուք, բերկրալի ժամեր
Հարություն առած յես նորից տեսա։

Ցերանի՜ ձեզ էլ կարողանայի
Վայելել սերը քո քնքուշ սրտի—
Ցես իրավունքով, ով կույս, կասկի
Թե չերջանկությունս կատարյալ տեսա։—

886

216 ***

Ազի՛զ բալա, չա՛ն բալա
Նանի բալա, չա՛ն բալա·

Մեչքըս կոտրվեր են որը
Վոր չես աշխարհ քեզ բերի,
Թաղն ու պտակիդ տեղակ
Վոր սև հողը չդնեյի—

Յարաբ վո՛ր մեղքիս համար
Գլխիս ընկավ ես քարը,
Լիս արևը մեր մտավ
Գլխիս պատեց խավարը·

Թառլան դուշ եկիր ձեռիս
Թառար կոտար, բալա չա՛ն—
Ընչի սազ սազ չդրիր
Ազիզ նանիդ գերեզմանն·

Նանիդ աչքը դուրս պրծիր
Քու մեյիտը չտեսներ·
Ինձ էլ հետը տաներիր
Յարաբ, բալես, ինչ կըլներ·

217

* * *

Ցեխ յերգելու ձեն չունիմ
Բուլղուրի լեզվի նման,
Ի՞նչ անեմ վոր սեր ունիմ
Սրտումըս՝ լոցի նման,

Ա՜խ, ինչպես կերգեի
Սերը հալվող իմ սրտի,
Թե վոր դալամըս գրեր
Ինչքան ջրի նման...

Գիշեր ցերեկ անդնդում
Ցեխ կըտայի քու անուն
Կարմիր վարդի տեսութեան
Կարոտ բուլղուրի նման...

886

218

* * *

Ցեւս փառք չեմ ուզում, վոսկի չեմ խնդրում,
Ցեվ վոչ վայելքը ունայն աշխարհի.
Պահկն հաղթության յես քեզ թողնում,
Արյունով սրնված հզորըդ յերկրի...

Ա՜խ, ինձ մի յերգող, վո՛չ մեր սին կյանքի
Անձիա ցնորքը փոքրիկ կրքերով,—
Մի չնաշխարհիկ յերազ հրաշալի
Աղատ, անսահման, անշինջ զգայմունքով։

Վոր և առելը լինի կատարյալ,
Ինչպես և սերը ազատ, անվախճան,
Վոր իմանաս թե՝ կարող եմ զգալ
Ցեվ խորհիլ ինչպես երկիր բանական—

Վոր իմանամ թե՝ վարդերով շրթունքիդ
Մեղրի հետ մի տեղ յես թույն չեմ ծծում,
Թե՝ յերգը լղհած կենդանի սրտից
Գուժկան շղթային շաչյուն չի դառնում։

887

1819

* * *

(Թումանից)

Այն դեղնցիկ որբեր էլին
Կայտառ՝ ինչպես թիթեռնիկ,
Գերի էլի չես քո ձեռին
Բեղնով միայն չերջանիկ.
Մենք ծաղկազարդ հասմիկի տակ
Նստած էլինք հրճվանքով.
Մեզ ժպտում եր վառ արեգակ
Վոսկենշուլլ յուր ցոլքով.

Բայց այն սիրուն որբերն անցան,
Հանգան մատաղ այն կյանքեր.
Լեռան կուրծքին հանգստացան
Վերջալուսյի վառ շողեր.
Միայն թևերն հիշողության
Շուշնչ են տալիս իմ հոգուն
Ցնով վաղեմի չերանության
Կրում կրկին ինձ գարուն.

0 * * *

Սիրուն մարդիկը, կանաչ պուրակ,
Հրապիրում են դեպի հանգիստ.
Վըրաս յերկինք չինչ կապուտակ,
Առջևս բլուր պեղեցկանիստ.
Ամենայն ինչ խաղաղություն
Ներշնչում է խոնջած հոգուն։

Յեվ յես գլուխս կուրծքիդ դրած
Նայում եմ քո չինչ աչերին
Յեվ զմայլմամբ, աշխարհ մոռացած,
Անձնատուր եմ իմ ցնորներին։
Յեվ ասում եմ, թե յերանի
Այսպես անվերջ քուն լինելի։

891

221

* * *

Ձյունը հալչում, գառնում է վտակ,
Վաղուց առաջ հեղիկ կարկաչով,
Ահա արդեն արտեր սևորակ
Շուտով պիտի ծածկվին կանաչով
Ցեվ ծաղիկներ սիրուն։

Դու լաց լեզար, յեվ ինչպես ցողով
Վարդն է թրջվում, այսերդ լեղան թաց...
Ցեվ իմացա, վոր դու էլ չուտով
Պիտի զարթնես, ինչպես նորաբաց
Մի ծաղիկ սիրուն։

Ձմայլված հոգով լես դուբս եմ թռչում,
Ձեմ կշտանում այս վառ բուրմունքից.
Բայց զարձյալ քեզ, միշտ քեզ եմ կանչում,—
Անուշ ես դու զարնան հրապուրքից,
Իմ ծաղի՛կ սիրուն։

222 * * *

Իբրև յերազ նա նորից
Յերևեցավ հրաշագեղ.
Սիրտըս թնդաց բերկրալից,
Յերգըս հնչեց սիրագեղ։

Նա ինձ ժպտաց գերբ արև,
Յեվ վար կտրեց իմ հոգին...
Ա՜խ, եվ ինչո՞ւ սըրաթև
Թըռավ նման ծիծառին։

900

223 ԱՌԱՋԻՆ ՍԵՐ

Ա՜խ, չի մոռացվիլ գարնան հրապուրը
Զըվարթ ճռվողուն նորիկ ծիծառան...
Բավական և, թե այս սևաթուխը
Ամպը պատռավի, և շողշողուն
Բարձր կատարներ ճյուճյոտ լեռանն,—

Յեվ ահա կասկնք, թե այս արև
Փարուն պիտ բերե զեղածիծաղ.
Թավիշ կանաչով մեր առաջև
Պիտի զարդարվին ափեր խաղաղ,
Ծիծեռնակն ոդում յերգե ուրախ։

Ա՜խ, չի մոռացվիլ սիրո սենչանք,
Առաջին անգամ, վոր մեր հոգին
Լըցրեց անծանոթ անուշ տանկանք,
Վոր մեզ կախարդեց մի հեշտագին
Անհուն ցնորքով գերերկրայինն...

Յեվ ո՞վ այն սիրո չի զգա հրապուրը,
Յերբ ծերությունն իսկ հասնի վերա.
Ո՜ւմ շրթունքն արդյոք առաջին համբույրը
Չի այրիլ կըրկին, յերբ միտը գա
Ա՜հ, սե՛ր մանկության—անմոռաց և նա։

ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

225 I

Կռունկները շարան-շարան
Հավաքվեցին ու թռան,
Ա՛խ, իմ վոսկի յերազները —
Աշունս յեկավ,—ուր թռան։

922

226 II

Մաղ—մաղ անձրև ու մշուշ.—
Ծառերը մերկ, տերևաթափ...
Արցունքներն են, վոր անուշ
Սիրաս են ցողում հուսաթափ։

922

227 III

Մխաքըս մոլոր քեզ եմ նայուած,
Ա՛յ իմ սիրուն Ալապյազ,
Հոգիս խոցված, հոգիս տրաւած,
Քեզ և կարոտ հանապազ։

228

* * *

Դեպի վեր, դեպի արև բոցավառ—
Այդ ցընորքն եր խիզախ մանկութեան—
Սլանալ դեպի վեր ղերդ իկար
Պատառել լուսեղեն ովկիան։

Ցեղ ապա այդ անշիջ հուրն հոգում
Սարուկ կյանքի խավարից դեպի լույս,
Իկարն պես բավիղն և լքում
Ցեղ պայքար և նեռում խռովահույզ։

Ու վառում, ու այրվում և անվերջ...
Մերթ մարտիկ քաջարի՝ զինավառ
Խոյանում և ահեղ կռվի մեջ,
Մերթ չքնաղ, խմաստուն զեկավար։

Բռնության շղթաներ խորտակում,
Ազատ կյանք և կոփում կուռ բազկով,
Ախտյան ազգերին համակում
Սերտ սիրով վոգեշունչ նոր խոսքով։

Դեպի վեր, դեպի արևն այն ազատ
Նա հրավեր եր կարդում բոցավառ.
Մինչ գտավ յուր տարերքն հարազատ
Հրեղեն մի վոխճան, նոր իկար...

229

* * *

Արի՛, գարուն, սիրուն գարուն,
Թող կանաչեն մեր մարգեր,
Գեղեցկանա դաշտ զարդարուն
Հնչեն թռչնոց քաղցր յորդեր
Լա, լա, լա…

Արի, թմրած գյուղն ազատի՛ր
Յուր ձմեռվան կապանքից.
Թող վառ ծաղկունք մեզ սիրալիր
Ժպտան բլրի գագաթից.
Լա, լա, լա…

Արի և բեր դու մեզ համար
Ծիծեռնակ ու ճնճղուկներ,
Յեվ հովտի մեջ դվարթ, կայտառ
Թող վազվզեն գառնուկներ.
Լա, լա, լա…

Հ. Հովհաննիսյանը գործերի ընդունում 1928 Հրատարակվում է առաջին անգամ
նստած է ձախից աջ. Փ. Լեվոնյան, Շիրվանզադե, Հ. Հովհաննիսյան, Ա. Խնկոյան,
կանգնած են՝ Մ. Մանվելյան, Ստ. Զորյան

230

* * *

Ձմրան ծածկույթն էլ չկա,
Ձմրուխտի պես վառ կանաչ.
Արևի տակ շողշողուն,
Արտն է փռված ցորենի։

Առուն վազում է ահա
Ուրախ հանում մեղմ կարկաչ.
Վրան կախվել է ճկուն
Դեռևս անզարդ ուռենի։

231 * * *

Ինչ եմ անում վարդ ու շուշան,
Դու իմ վարդն ես, նազանի.
Նոր բահար ես դու՝ աննման,
Թագ ու պսակ, նազանի՛:

Իմ լինչ պետքն են մութ գիշերով
Լիքըն աստղեր յերկնքումն.
Արևի պես վառ աչքերուն
Ջահ ես դառել իմ հոգումն:

Աշուղ, կարոտ չեմ քու տաղին
Քու ձենն ինձ ինչ քյար կանի.
Բան չի հասնի բնավ քու հաղին,
Բաղի բյուլբյուլ, նազանի:

Ճտովս ընկիր, մի ջան ասա.
Աչքը դուս գա պռշմանի
Թող նախանձի խան ու վաշա
Ասրի ամբոլ նազանի:

232

***

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Զարանենդ բաղդի կոպիա խարազան,
Ինչպես ցուրտ ձմեռ մահարեր շնչով,
Կապել և, խցել ձեր ազատ բերան,
Ծածկել և զգացմունք մի հասա կեղեով։

Թառամած ինչպես ծաղիկը աշնան
Սպասում ենք լքյալ՝ մի խորունկ քնի.
Ձեվ ձեր և չեռանդ պատանեկութեյան,
Ձեվ ձեր յերազները լսորդքվող սրտի։

Ձեվ կյանքը բընական դեռ չըճաշակած
Կարծում ենք արդեն թե դար ենք ապրել։
Հին ասավածներին վաղուց մոռացած՝
Ձեվ մի նոր ասաված մենք դեռ չենք գտել։

Վձիռ սիրտ համար, վձիռ առևտրչյան
Մենք եվ սիրտ չունինք, ժեռած զգացմունքով։
Փոքրիկ կրքերի կանգնած ախոյան՝
Լոկ մեզ ենք պաշտում հիմար պարծանքով։

233

* * *

Ա՜խ, դաժան ցավից սիրտս և պատռտվում,
Սև-մռեք և պատել դառնացած հոգուս,
Անսրև կյանքիս չմնաց խնդում,
Ցավ որս և անցնում վերդ փշեր անլուր։

Թովիր լինձ, հոգյակ, անուշ դեվանքով,
Այդ չքնաղ կուրծքիդ վառիս հանդչի,
Ու վառ աչերիդ նայիս հրճվանքով,
Ջայնըդ հեզասքին ականջիս հնչի։

Քաղցր համբյուրդ աշխարհ մոռանամ,
Թախիծըս անցնի, ինչպես սին յերազ,
Թող կյանքը յիս ել արհնեմ մի անգամ,
Ել փուչ չե, թե գա մահըս վերջնաս։

234 * * *

Վաթսուն մի ցուրտ խավար գիշեր,
Անցնում նյին իմ անապատ,
Անմխիթար կյանքի որեր—
Բայց իմ հոգին միաց անվհատ։

Յեվ հույսն ահա պատկերացավ.
Դու լուսաթև իրրև հրեշտակ
Իջար վերաս,—և փայլեցավ
Վոսկեհնըշուլլ իմ արեգակ։

235

* * *

Յերբ հոգիս մըռայլ յերկինքը գլխիս
Պըռով եմ տեսնում, և վոչ մի հրապուրը
Ել չունի կարծես աշխարհն անհամբույր,
Ծպտում ես, հոգյակ, ամպած յերեսիս,
Յեվ վորպես մատաղ գարնան արեգակ
Լուսավորում ես յերկիրը ու յերկինն,
Ու ծով-ծով աչքիդ վառ բոցերի տակ
Նոր կյանք և առնում իմ մարող հոգին։

236 ***

Զքնաղ գեմքիդ եմ նայում,
Այդ աչերիդ լույսատու,
Ու հրճվանքով անպատում
Սիրտս է լցվում վշտանար։

Ցեղ յերազներ վաղեմի
Այդ են գալիս իմ հոգուն,
վորպես քուրմուհք յեղեմի
կամ շուհչ պարնան թրթռուհն։

Կո՛ւյս դու, վոր կյանք ես համակ,
Հո՛ւյս իմ, աշք իմ նպատակ.
Դու՝ վոսկեշող արեգակ,
Ջեզնով եմ լոկ կենդանի։

Գեղուհի հարուստ թագուհի,
Ցնո՝ մի յերգիչ եմ խեղճիկ,
Սիրուդ արդյոք արժանի՞
Նվեր է յերգս աղքատիկ։

237 ***

Գարնան նման խայտալով
Մարդոյ կյանքիս շունչ ունիր,
Հուր աչերովդ ծով-ծով
Սիրտս նորից վառեցիր։

Գաղջաժպիտ մայիս ես,
Լուսիկ հուսիկ ինձ համար,
Ինչպես երեշտակ գալիս ես
Սգավորիս մխիթար։

Վարդի նման բուրավետ,
Գոհար շաղով դուռ ցողված,
Բլբուլ դարձա յես քեզ հետ,
Ջեռիդ պերի կախարդված։

238 ***

Վարդը ձեռիդ դու ներս յեկար
Ինքըդ սիրուն վարդի պես.
Սիրաբս պիրի հեարդ տաբար՝
Բլբուլի յար վարդի պես։

Ունքերըդ թուխ կամար կապած,
Աչքըդ տակին չուխա արև,
Լույս շող ավին զարդիս ամպած
Մաշված սրտիս՝ չուխա արև։

Քու ճամբեն և աչքըս պահում,
Ճամբիդ ձեռնեմ, անուշ յար.
Դու քաղցր յերազ իմ խեղճ կյանքում,
Ախ, ձեր ես, ձեր, անուշ յար։

239

* * *

Ամպրոպ յերկինք, դող քաձին
Գուն և բերուա աչքերիս,
Սառն աղբիւրի մեմ ձայնին
Սիրտս արձագանք և տալիս։

Հզոր յերկն և բնութեան,
Վոր հնչում և իմ հոգում,
Մեքի որորում և նորան,
Մեքի վառ լոյսով բորբոքում։

Կանաչ սարեր, ջինջ յերկինք,
Ծառ ու ծաղկունք յերիսեանպ,
Անուշ խոխոջ վտակին
Ու սոխակի պիղծեանք։

240 **ՊՈԵՏ**

(Ա. Չեմնբելինից)

Մերթ հիմար եմ, մերթ իմաստուն
Մերթ վոչ այս եմ, վոչ այն,
Դրուժյան շնորհ եմ,
վոչ յերկբրինն եմ, վոչ յերկնքինն։

Մի՛ հալածիր, յերե՛կ սեռնես հիմար,
Մի՛ հիանար իմ իմաստուժյան վրա,
Ուրիշն և ինձ վրա իշխում,
Իմ մարքին, իմ զգացմունքին։

Այս սիրտը հայելի յե,
Բնուժյան պարգևն և.
Ցույց և տալիս
Միայն իրևն նայողի դեմքը։

Լեզուս ել այն և ասում,
Ինչ վոր սվանջս և լսում
Աչքս և տեսնում
Կամ միաքս չափում հշտում։

Այն չեմ, ինչ վոր կարծում եք
Այն ել չեմ, ինչ ուրիշներն են կարծում.
Մի՛շտ մարդ եմ հաւասարակ
Մերթ յերկրինն եմ, մերթ յերկնքինը։

241 **ՓԻՆԱՁԻ**

Մեզանից առաջ շատ ու շատ տարի
Կար մի փինաչի ապրատ բայց բարի,
Հենց անուշներն և ցույց տալիս մեզի,
Թե ինչ պիտի լիներ գրուխ-յունն այս մարգի.
Փինաչուն աստված շատ բան չէ տվել.
Մի յերկու կոշիկ հագիվ կարկատել,
Տալիս են ամբողջ օրվան մեջ խեզճին,
Այլ առհասարակ. խակ մեր փինաչին
Ուրիշ շատերից անփոդատիք եր.
Բան կոպեկից մեզք եր համարում
Առնել ավելի օրվան ընթացքում:
Հենց վեր վորոշյալ վարձըն ըստացավ
Ամեն բան ու գործ արդեն վերջացավ.
Դազգյահն ու մուշաի, յուր տակի մորթին,
Բլպլըն ու ասեղ, թել կռնատակին
Կառներ ու, յալլահ, դեպի յուր տունը:—
Եվ, չաի չունեի նրա ուրախությունը:—
Տի մարդ, ահագին գեռ ժամանակ կա,
Փորըգ կըծակիծ վոր եվի չկորգ գա
Իակ յուր վիճակից նա գոհ բոլորով
Աբաթին չիքում տուն և գնում շտապով.
—Ա՛յ կընիկ, փառք տո՛ւր ասծուն վոդորմած,
Տես մեզ այսոր եվ մեր սովորական
Տըվիվ և վարձը, առնենք գինի հաց.
Դարձյալ քեֆներս քոր, բաղդը մեր դրան:
Ասում և գնում տան վերի անկյունն
Դազգյահն ու մուշաին, ամեն բան ձևիվ
Ցավ տես թե ոնր և նա շտապով գնում

Յուր թևև ազքատ, բարդավոր անխիղ,
Յուր աշխատանքի նա չորրորդ մասը,
Այսինքն հինգ կոպեկ՝ տալիս և հացն
Տասը կոպեկի առնում է գինի,
Իսկ հինգ կոպեկի խորովածի միսը։
Դառնում և ուրախ ատածուն փառք տալով
Յուր համեստ խրճիթը գնին իրիկվան ձևին։
— Դե՛հ, կնիկ, ոշդուն չաղ արա՛ շուտով,
Ահա խորովածը, գի՛ր թեժ կրակին.
Դահիրան ցած բե՛ր, սուփրեն բաց արա՛,
Դե՛հ, իմ սիրական, հիմի գինի արա՛։

Մուխը կոխել և, չերկըրին սիրել,
Գիշերվան ցողը դաշտերում սիրել.
Ամեն տեղ լռութիյուն, խաղաղ և աշխարհ
Լուսինն չերկնքում փայլում և պայծառ
Մարդիկ որական հոգնած գործերից
Հանգիստ ննջած են իրենց անկոում
Վոչինչ չե լսվում բայ շների հաչից
Այն քաղաքում ուր փինաչին և ապրում։
Մի խուլ փողոցի աղքատ խրճիթում
Միայն գեռ վառ և լուսի ճրագը.
Յերգի ձայները են այնտեղում լսվում
Յեվ չե գադարում այն քաղցր նվագը։
Այդ փինաչին և յուր սիրուն կինը.
Ինքը նվագում և կինն և պարում;
Կինը նվագում և պարում և ինքը։
Դահիրի ձենը լռութիյուն ընդհատում
Այսպես ամեն որ նուչնն և կրկնվում.
Գաղաքում միայն նոքա չեն ննջում
Գիշերվա կիսին իրանց խրճիթում։

Արթուն թագավոր կար այն քաղաքում,
Նա խաղաղութիյուն խիստ շատ եր սիրում.

Ուստի շարաթը գոնե մի անգամ
Դիշեր ժամանակ շրջում եր քաղքում
Նա իր վիպիրի հետ ի միասին
Տեսնելու թե ամեն բան և կարգին։
Յետ յերբ մի անգամ նա ման եր գալիս
Խաղաղ քաղաքում գոհ ժողովրդից
Հանկարծ հեռվից լսում և լիրգի
Ալաձայն հնչյուն... պատվեր ուղղակի
Տալիս և գնալ դեպի այն կողմը
Ուր ձայնն և լսվում։—Այս ձեմ խրճիթն և,
Հարցնում և արքան և մեծ վիպիրը՝
—Աղքատ վիճակում մի ուրն, ասում և։
Դուռը զարկում են. անկոչ հյուրերը
Մեծ ուրախությամբ ուրն են ընդունվում.
Արքան ու նորա հետ յուրյանները
Շորները փոխած այլ որում
—Բարով եք յեկել, ասածու բարին
Համեցեք, նստեք դուք բարի հյուրեր
—Ասաված քեզ որհնե, ազնիվ հյուրընկալ
Վոչինչ քեզանից մենք չենք խնդրելու
Ցերմե մեզ տեղ տաք դիշերս անցնելու։
Իմ ուրնը քաց և ամենքի համար
Ասաված չե տվել այն լավ ինձ համար
Մի հացի կտոր և տալի մեզ նա
Վոր մենք պատրաստ ենք բաժանել ձեզ հետ
Նորա սուրբ աչքը հովանի մեզ վրա
Հեռու մեր միջից չարությունն անհետ
Ասաց բարեպաշտ, պլուտ *) փիլոսոփին
Ու յուր հյուրերին պատվավոր տեղը
Իսկույն ցույց տվավ իրանց հետ միասին։
Այն ել իմացեք՝, վոր գահերային

*) Պլուտ-պղտու։

Կանգնեցավ քաղցած ու մի կտոր հաց մուրաց։
Բայց ասաված բարի փինաչուն չը գրկեց
Ու սիրան հացթուխի ի դուխ նա շարժեց.
«Դու լավ կարող ես մեզի ծառայել,—
Ասաց հացթուխը—և գուցե մեծ վարձ
Ինձանից ստանաս թե հավատարիմ
Վարձկան մեղանից լինիս ճանաչված»։
—Որական ավելք ինձ միայն մի հաց
Բայի դրանից ատանուհինդ կոպեկ
Ցեվ չես մտերիմ ձեզ միշտ ծառայիմ
Ցեվ խարդախություն չեմն գուք յերբեք
Իմ կողմից տեսնեք՝ իսկույն պատրաստ եմ
Թողնել հավիտյան չես ձեր խանութը։
Ցեվ գարձյալ տեսեք քեֆը փինաչուն
Քոք ե, ու անհոգս վաճառելիքնը
Ցուր կարգովը և պնուսմ ազքատ խրճիթում,
Արքան վոր փորձել նրանց կամեցել եր
Այս գիշեր կրկին չեկավ հյուր նոցա
Ցեվ նորա զարմանքը այլևս չամի չըուներ
Ցերը փոփոխություն տեսավ անդ չկար։
—Ասա, բարի մարդ, ինչպես գու այսոր
Նույն քեֆն կարեցար սարքալ փառավոր.
Մեր թագավորը այս որը կարծեմ
Տըվել եր պատվեր վոր մի փինաչի
Վողջ որվան ընթացքում ասել չդանացնի։
—Էն այդ դըրուստ ե, ըշ չես սարքեցի...
Բայց մի բան ուրիշ չկար ել հնար
Վոր չես մի կտոր հաց ինձ ճարեիլ
Հացթուխի մոտ եմ այժմ ծառայում
Բացի մի հացից 15 փող ստանում
Ու ահա տեսնում եք ամեն բան առաջվան
կարգովը և պնուսմ։

Ախքան զարմացած զառնում և յուր տունն
Մաքուրը դրած փինաչուն նորից
Փորձել։ — Տեսնեմ ինչպես այդ խրճիթում
Չեն դադարիլու անխափող քիֆիլ,
Վորից զբացիք կուցե անքուն ևս։
Ասաց ու նորան յուր ձառը կանչից
— Բաբի փինաչի, կես շատ լսել եմ
Թե դու մի բարի, բայց ալքատ մարդ ես
Ձեվ վորալհետև ավել եմ հրամայում
Փինաչիք չքանաս մեր հրապարակում —
Վոր անգործ չմնաս նաև նեղութեան
Ձևնթարկված ապրես դու այս քաղաքում
Ուր վողորմություն և թագավորում —
Ձես քեզ, բարեկա՛մ, իմ արքունիքում
Մի պաշտոն պիտ տամ, կյանքդ ապահովիմ։
— Վողորմած արքա, աղքատաց պաշտպան
Դու մեր հրեշտակ, դու հայր բարեգութ։
Ի՞նչպես քեզ հայտնե քո խոնարհ ծառան
Թե յուր խեղճ կյանքը քեզ և պարտական։
Բայց նեբիր նորան կեթե քեզ ասե
Թե այդ չնորհքին նա արժանի չե։
— Բաբի չե խոսքդ, աղնիվ բարեկամ
Հենց այսորվանից քեզ լավ տուր կուտան,
Մեկքիդդ կը կախես ու իմ հրամանին
Պատրաստ կըկանգնես միշտ իմ առաջին
Ձեվ դորա համար լավ վարձ կատանաս
Ու իմ պալատում փառավոր կկենաս։
— Արքա՛, պատրաստ եմ կամքդ կատարելու
Միայն տուր իրավունք տունս դառնալու
Ամեն յերեկու — Վահչ, այտեղ պիտ ինաս
Ձեքին ուղում ես վարձդ առնուալ
Սրալ։ — Թագավոր, իմ խնդիրքըս և
Վոր ինձ որակաև քան կոպեկով

Տուն արձակելիր. բայց թե քո կամքն է
Վոր նշանակած իմ վարձը տաս ամսով
Թե ամեն իրիկուն իմ տունը գնամ,—
Ցես վերջինին եմ, արքա՛, համաձայն։

Փինաչին տխուր յուր տունն է դառնում.
Ինչպես փող ճարեմ... Առանց կոպեկի
Տեղն յուր խրճիթում այս է մտածում.
«Ա՜խ, ինչու արքան ինձպես մի խեղճի
Ախպես հալածում հանգիստ չի տալիս—
Հնար կը գտնիմ... կին, ինչ ես լալիս
Առաված վողորմած քաղցած չի թողնի։
Առաց ու ուրախ ժպիտն յերեսին
Դուրս յեկավ տանից։

Առտերն փայլեցին կապույտ յերկնքում
Ու բոլոր աշխարհ խաղաղ քուն մտավ
Փինաչին իրա ապքատ խրճիթում
Յուր սովորական քնքշն սկսավ։
«Դե, թող թագավորն ինչ կուզե անի
Բայց ինձ նա յերբեք քաղցած չի թողնի.
Աչերը՛մ իմ թուր, տեսնում թե ինչպես
Պիտի գլուխ կարես. յեթե ասկին
Ցերկինքն կարկտաբեր—յես այն կանեմ
Բան թե մի անմիղ գլուխ կարեցի.
Այն ավելի հեշտ հավատալի յե։
Գողպատից, իմ թուր, գու փայտի դարձար
Ապա թե բանակից խեղճդ ազատվեցար
Գո դրությունը նախանձելի յեր։
Դուռը բացվեցավ և ծանոթ հյուրերն
Խրճիթը մտան։
—Արքան լավ ոչին իմ գլխին խաղաց

Ինչ եր մնացել մեր ուրախ որերն
Սևվնայկին ու մեր տանն սուգ ու շիվան
Լիներ փոխանակ մեր այժմյան քեֆին.
Բայց ահա դու տես բաղդը ինձ ժպտաց
Ու ինչ միտք ծագեց այս անբաղդ գլխում.
Առա այս թուրը, շուտ գինապործին շտապեցի,
Նորա գրավ դրի խանութում
Պողպատ պատվական փոխեցի փայտին
Ու հիմա սրանով յես անասուածքս
Պիտի գլուխ կարեմ արքայի խոսքով»։
Ասաց փինաչին ու կարիչ ձեռքով
Յուր փայտի թուրը յուլյ տվավ նոցա
Պատենից քաղի պես դուրս քաշելով։
Հյուր—արքան ժպտաց այլը ծիծաղեցան
Ցեվ այդ յերեկոն նրանք վերջին անգամ
Լավ քեֆից հետո հյուղից մեկնեցան։

Անցավ այն որից քանի ժամանակ
Ամեն բան ուներ յուր կանոնն ու կարգ
Փինաչու տանը։ Յերթևեկում եր
Ահ ու յերկյուղով նա արքունիքը
Իսկ արքան նորան արդեն մտածում եր
Փոքձել իրա նոր գործ—պաշտոնումը։
Ցեվ մի որ ահա ստացավ պատվեր
Վոր գնար ու վորին առաջինն տեսներ
Կոչեր արքայի մոտ ու գլուխը կտրեր։
Ցեվալ նա փողոց մի խեղճ ծերունի
Ձեռին գավազան նա առաջ եր գնում։
—Մթթեն այս անբաղդն հաճույքն արքայի
Պետք և վոր լցնեմ... Ի՞նչ և մտածում
Աբդյոք թշվառը այս րոպեիին.
Կարծում և թե կա այս փուչ աշխարհում
Այնպես գազաններ վոր լոկ հաճույքին

Իրանց ցանկալով տալ կեր ու հագուրդ
Յուր պես մի անմեղ ծերուհի արյուն
Ինչպես մի հավի պիտի զուր թափեն...
Գուցե զգում և վոր թախիծ սրտմոլթյան
Պատած է կնճռոտ նորա ճակատին,
Բայց քո այս խեղճին վրա մտածելով
Իմ անձը մոռցա վոր վտանգի մեջ է.
Ատրդախուէթյուն արքան տեսնելով
Անշուշտ ինձ սրա տեղ կլխատելու չի
Յեվ իմ խեղճ կինը ինձնից պիտ զրկվի,
Ուրեմն և կյանքից—հաճելյքն արքայի
Սղճուհի ծերունին սրտագող յեկավ
Արքայի առաջ վախով կանգնեցավ։
Փինաչին վոր յուր բանն պիտ տեսներ
Դարձավ ու ասաց մեծ թագավորին.
«Թագավորդ ապրած կենաս ինձ լսիր.
Այս անբաղդ մարդը վոր յուր վախճանին
Այժմ սպասում է ազնիվ ու բարի—
Մեր վողջ քաղաքին—յերկրին և հայտնի,
Իշնչու սա պիտի արդյոք գլխատվի։
Վոր հանցանքն փիտես դու այս թշվառի»։
Արքան հոնքերը վրան վոլորեց
Ու խոժոյն կատարել հրամանը տվեց։
«Ինչ կուզես արա արքա, իմ թուրը
Այս մարդու գլուխն յերբեք չի կորի.
Այլ թե արդար է այս ծերուկը,
Թուրըս պողպատիկ կդառնա փայտի»։
Ասաց ու քաշեց սուրը պատենիկ
Յեվ իսկ վոր փայտ եր... Խոժոյն պալատիկ
Ծերունուն թողին. իսկ թագավորը
Փինաչուն տվավ առատ պարգևներ
Վոր ատում է վերջապես յուրյունը,
Ջեր առնում փող ել քան ինչքան պետք ել

242

ԲԱԳՐԻ

(Վ. Բոյիկ)

Կանաչազարդ հովիտներում,
Ուր ծաղկում է մատաղ կյանք,
Կամ լեռների ազատ կրծքում,
Ուր բռնության մի ոտքանք
Գլուխ ցույց տալ չէ կարող,
Ուր իրավունքն՝ վոռնակոխ
Վրեժ է խնդրում դառ բողոքով,
Ուր միապես անկախ հոգով
Ծերն է ապրում և յերեխան,
Յերիտասարդն անվեհեր
Յեվ առնացի դուստր բնության,
Կին սևաչյա, սևահեր,—
Անբուժել եր նա մանկությունն
Իր ծաղկաբույր ազատ կենաց,
Վայելել եր անհոգությունն
Անվիշտ ավուրց յերկնիկ որննած,
Յեվ հարազատ սիրած դավակ
Վառ հարավո աշխարհի,
Բացվել եր նա դերդ դեղնաձակ
Քնքուշ վարդը նազելի.
Յեվ այն աչկունք իբը արեգակ
Հրացայտ՝ փայլով դյութական
Թովում եյին միաք, հոգի...
Յեվ կուրծքը, սիրո որբան,

Այնպես չքնաղ բարձրանում եր
Ու ցածանում, ինչպես վըճիտ,
Յերեվում են թեթև ջրեր
Վտակի մեջ վոր մեղմ ժպիտ
Դարնան վոսկի արևին
Արտացոլած ցուցնում և վառ,
Յեվ զեփյուռը զվարճագին
Խաղում հետը սիրողաբար։

Յեվ գիշեր եր, հրաշալին
Գիշեր զգացմանց փափկասեր,
Յերբ և ոդում մի հնշտագին
Բուրմունք անուշ սիրոը ձեր
Ընկղմում և արբեցման ձեջ,
Վայելչություն անհուն, անվերջ
Զեզ տանում և ուրիշ աշխարհ,
Յերբ և յերկրին թագուն մի բան
Շշնջում և աստեղց կանաս,
Յերբ սոխակը սիրազմայլած
Վողջունում և վարդենին,
Յերբ քաղցրության մի քուն մտած
Լուռ և բնության բնավին
Յեվ գիշեր եր. յերան կրծքին
Մի խարույկ եր ըտցավառում.
Վըրաններըն առաջին
Բանի սավերներ եյին շարժվում,
Յեվ կրակի բոլոբաիքը
Նստած եյին մանուկներըը,
Պառավ տատին ականջ դնում,
Յեվ քրդուհին ծիրանի
Ավանդություն վազեմի
Նրանց պատմում եր, և մեծ ուշով,
Լսում եյին քաջ նախնյաց

Բայ գործերը, մեծցած փառքով
Ամեն աշխարհ տարածված։
—«Նոքա մեկին չերբեք խոնարհ
Հնազանդել չեն ուզած.
Ամեն մարդիկ, ամեն աշխարհ
Դողացել են նոցանից,
Նոցա անվան ձայն փառավոր
Յերկրի ամեն կողմ հեռավոր
Հռչակված և գարերից։—
Ահա մի նոր փայլուն համբավ,
Դղրդում և հյուսիս-հարավ.
Մի պատանի շեյխի խմբից,
Իբրև յերկնից խարազան,
Ահ և ձգել սիրտն ամենքի։
Բաղաքացին, գյուղական
Հոլորն ույժը նորա զենքի
Յեվ փորձել են և տեսել են
Նորա բազկի հարվածներ։
Վոչ մի անգամ ցայժմ, ասում են,
Նա չե հանել իր սուսեր
Ի գուր տեղը. չվնացած
Թուրը արյամբ յերբեք պատյան
Մինչև այսոր նա չե գրած»։
Այսպես պատավ տատն եր պատմում
Կրակի շուրջը ճանուկներուն—
Մի փոքր հեռու այնտեղ փարախ
Վայելում և հանգիստ խաղաղ,
Յեվ շները պահապան
Հավատարիմ հսկում են։
Բայց դու լսիր, այս ինչ ձայն
Բառաչյուն գազաթին.
Մերթ իբրև փող ազատության
Ջորում հնչում և արձագանգ,

Մերթ ընդ մերթ անուշ ձայն հնչուեցյան
Սիրտ քաղցրիկ մեղմ թոթովանք,
Թափանցուեմ և մարդու հոգի—
Այդ սրինգն և մատաղ հովիւ,
Մի որ անխռով բնակարանն
Մէ անծանօթ այլ յեկաւ.
Դա անցորդ եր ոտարական,
Լեռնորդոցը հյուրը իջաւ.
Նորա հանգերձ գինքի միջին
Չև յերեւում ամենևին.
Յեվ հրաւառ նորա աչքը
Ցուլյ են տալիս այրական
Անընկճելի նորա վոգին.
Նրա լեռանդուն շույտ շարժվածքը
Վկա եյին կրակոտ բընութեյան.
Յեվ մի անգամ մենակ վրանում
Մինչ նստած եր տրամագին,
Ահա քնքուշ յերգ և հանգում
Ծանոթ նորա ականջին.
Խռովեցավ նորա սիրտը,
Նա շարժված և... ծանոթ ձայնը
Նոր վոտորիկ և կրծքումն
Յերխտասարդ դրդռում,
Նա խնդրում և իր մոտ յերգչին,
Յեվ համարձակ մտավ բագրին.
Սիրուն աղջիկ, դու ինձ համար
Պիտի ասես յերգ մի քաղցրիկ.
«Յեթե Բագրին համհատարար
Չը կատարե քո այդ խնդիրք
Նորան պետք և դու ատես.
Լսեր» և նա գողտրիկ աչքով
Պատանուն սիրուհատես
Նայեց հուզված ու մեղմ ձայնով

Իր յերգն անուշ հնչեցրեց.
Նորա զեմքը վառվում եր,
Կուրծքը ուժգին բարախում...
Հանկարծ յերգը նա ընդհատեց.
Նա մոայլեցավ... նա լալիս եր...
Թուխպ տխրության նրա սիրուն
Յերեսն հանկարծ քողարկեց.
—«Ինչո՞ւ, Բագրե՛, դու լանցիր
Ի՞նչ վիշտ արդյոք այժմ հիշեցիր.
Ե՞ր դեղեցիկ քո վառ աչեր
Պղտորում են այդ արցունքները»:
—«Ա՜խ, պատանե՛, իմ անցած
Յերջանկության դառն հիշատակ
Կենդանացավ քո դիմաց.
Սիրում եյի մի ժամանակ
Յես անխարդախ ջերմ սիրով,
Յեվ առաջիս պարզ հուսով
Նայում եյի իբրև մանուկ,
Վորին գարուն պարգևում է
Բազդը ժպիտ և իմ զգայմունք
Մինչև այժմ դեռ բորբոք եր.
Նա մի քիզ պես յերիտասարդ
Դուռ ճակատով, աննկուն,
Բայց հայացքը նորա զվարթ
Ինչպես դու եր նա սիրուն:
Նա գնաց—արդեն քանի տարի...
Յեվ չդարձավ. նա գնաց անուն
Ժառանգելու դաշտում մարտի,
Վոր քաջությանն զարդարված
Դափնիներով զառնա դիրքը
Իր հոգևի:—Յեվ նստած
Ամբի ափին յես սուրն յերգը
Յերգում եյի նորա առաջ.

Յեվ մինչ վտակն հանդարտ կարկաչ
Իր հատակիցն եր հանում
Յեվ սոխակը թփերում
Հնչեցնում եր իր եվազնեը—
Հոգեմտյալած մենք ձիվ ժամեր
Անցնում էյինք մխասին»։

Անցավ մի կարճ ժամանակ.
Դեռ ապում եր խեղճ Բագրին,
Բայց չժռացավ նրա հոգյակ
Իր սուրբ ուխտը։ Պատանին
Վար իրը անցորդ նոցա վրանում
Իջած եր հյուր մի ոտար,
Ծեր քրդուհու հեքյաթներում
Ան հռչակված վոզջ աշխարհ
Յերիտասարդն եր քաջարի։
Նա իր սերը պիտի պսակեր
Մխայն քաջի ձեռ փառքով,
Յեվ զգացմունքը անկեղծ սրտի
Վկայել սիրով լոկ կարող եր։—
Ահա դարձավ— և սիրով
Ամենք նորան գիրկ ն֊ան քանում,
Բայց իր կյանքը, յերջանկություն,
Վոզջը, վոզջը աշխարհային
Նա և ձիակ, սիրուն Բագրին։

243 [ՔԵՐԻՄԸ ՅԵՎ ՆԱԶԼՈՒՆ]

Յես, ինչպես մանուկ անհոգ մաքերով,
Սիրում եմ ցայժմ կարմիր խնձորներ։
Այդ խնձորները ուրախ ժպիտով
Յես շատ եմ տեսել, յերբ վոր յերաշներ
Վոսկի—անխռով ինչպես որբանուշ
Հանդիստ քան մանկան,—իմ մատաղ մաքում
Վառվել են հաղար, ղերդ պայծառ աստղեր։
Սիրում եյի միշտ (սիրում եմ հիմա)
Տեսնել թե ինչպես սիրուն խնձորներ
Բաժանում եր մեզ ամենիս վըրա
Յերգիչը ծերուկ. «աստըվածանից
Ընկավ յերեք հատ խնձոր կարմրիկ.
Մինը աստղին նվեր յերկնքից,
Մյուսը լուսին, յերրորդ գեղեցիկ՝
Ամանչ դնողին»։ Յեվ սիրում եյի
Մաքի աշխարհը, ինչպես ապրը հին,
Շքեղ ու փարթամ, բայց դեռ ևս վայրի.
Պայծառ և ամպաեղ կապուտակ յերկին,
Ծփում են ալիք անվերջ ովկիանոսում,
Ջրի յերեսին շողերն են խաղում.
Ամուր պատերով ամրոցն և կանգնած
Կղզյակի վըրա, վորտեղ նոր ծաղկած
Մեռնում և սերը, կուլյան և թշառամում
Յեվ լճի ափին պատանին տանջվում...

Յեվ արքայորդին այնտեղ կրտըսեր,
Բաղդի սիրելին, ամեն արգելքի
Հաղթելով՝ անգին գանձում է գանձեր,
Հասնում մուրացին, յուր մտածմունքի
Միա կ առարկան գտնում գեղեցիկ։—
Անցել են դարեր, անցնում են տարիք,
Յեվ չենք կամենում հավատալ ճշմարտին.
Բայց կուսակրոն դեռ այն աշխարհի
Դևերը, վհուկներ, վիշապ ահագին,—
Վաղջ կենդանի չեն մարումը ազգի.
Յեվ դողդողալով ահանջ են գնում
Մանուկներն ինչպես դևերի տանը
Աբյունլի խանջուխք են նրանք պատրաստում,
Տանջում են զոհին ուրախությանը...
Յեվ կախարդական մի զորությունով
Անապատները դառնում են անտառ
Միա առ խիտ կանդնած մի փոքրիկ սանդրով։
Յեվ մի հատիկից բարձրանում է սար,
Յեվ կաթիլ ջրից փուռում ովկիան։
Անըսպառելի, ճոխ է այդ աշխարհն.
Սահում են հստակ գետերը վճիտ,
Ծաղկունք ափերին շքեղ զարդարուն
Բուրում են անուշ, աստղերին ժպիտ
Անշեջ փայլում ե. աննման է գարուն
Յուր բարիքներով խաղաղ հովիտում,
Հեծում են հոտեր ճմուռն սարերում.
Մարդիկ և չար են և բարի սրտով—
Անվերջ պատիժով, առատ պարգևով.
Թագավորում է առաքինություն։
Վաղին չարության նորան խոնարհում։
Այդ աշխարհն է փառքի աշխարհը,
Վորտեղից հյուսած պսակը փառքով

Պատում և պայծառ ապրի ճակատը...
Բայց... յես վառքիցը վախչում եմ անով.
Տերևների մեջ դափնի վոսկերի
Փուշ եմ յես տեսնում... դափնին իմը չե։
Ա՛ն եմ սիրում վոր միշտ և սիրելի.—
Սիրով վարդենի հյուսած մի փունջ և...
Սիրտը դարկում և այդ փնջի համար
Վոր քաղցր և ինչպես ժպիտը գարնան,
Ինչպես մանուշ թույն ու լեղի չե դառ.
Բայց այդ թույնն և հոգուս պատասան։
Նա չե ճանաչել կյանքը ճշմարիտ,
Ով վոր չե ըմպել այդ դառնըն լեղի,
Ով վոր չե տեսել կուսական ժպիտ,
Ով վոր չե քաղել համբույրն յերկնքի.
Տեսել եմ յես այդ կյանքըն ու սերը,
Կուզեմ նկարել դորա պատկերը.
Այդ սուրբ պատկերը սրտումն ամենի
Կուզեյի տեսնել յես միշտ կենդանի...
Բայց և միշտ բաղդը պակ և բերկրած
Ցնծուքյան ժպտով սրբազան այդ կայծ։

Յեվ ամեն բան անդ առատ և.
Միայն ապրում են շատ տարիք—
Յեվ խիստ բաղդը նրանց ծալրում և,
Այնտեղ թշվառ են մարդիկ...
Ապերջանիկ ոմ դու աշխարհ,
Քեզ սիրում եմ յես հոգով.
Դու ժպտացիր ինձ մայրաբար
Մանուկ որբոս գգվանքով։
Աչերս բացի—քեզ տեսա յես,
Քո յերկինքը հեշտաշունչ
Քո վտակաց ուրախներս
Յես լսեցի մեղմ մրմունջ։
Մշտադալար քո թփերում

Բաղցը սոխակի դայլայլիկ,
Ծաղկաժպիտ լուբասաններում
Անուշահոտ վարդենիք,—
Ցեվ այնտեղ և անդորրության
Դյուրում գարնան որկրին,
Հովիտների անուշության,
փթթած կյանքը մարգերին,
Դալարագույց ալուբներըը
Զարդարում են գաշտերայք,
Կանաչագեղ այգիները
Զքնաղատեսս շրջակայք:
Իբրև հակա—պահապաններ
Սրտխտ կանգնած են լայն կրծքով
Անտառախիտ սիրուն լեռները,
Ցեվ վողջագնալն արտույնով
Գետն և անցնում ձորի միջին.
Ահեղատաս սև ժայռեր
Ամառրնած են գոռ ալիքին,
Ցեվ փառում են ներանց ջրեր,
Գրկախառնած համբուրվում են,
Ինչպես սիրով պատանիք,
Արցունքն ասես թե թորում են
Կույսի աչքից գեղեցիկ...
Սավերախիտ ծառաստաններ,—
Պատպարան ուղորդին,
Ծաղկազարդար գետի ափեր
Ծիծաղում են խնդագին,
Սրաչյա բաղեն արագընթաց
Ծաղազ ճախրում և ոդում.
Ծիծառները զվարթացած
Ջրի վրա չեն թռչտում.
Ցեվ հնչում և մեղմանվագ
Թռչնոց անուշ մեղգին—

Յեվ բերկրութ֊յան այնտեղ ե կյանք
Սիրուն գարնան որերին,

Յեվ գարուն եր. գարուն այնքան
Վոր սիրելի ե հայ աշխարհ,
Վոր շնչովը կախարդական
Կյանք ե բերում մեզ պայծառ։
Յեվ գարուն եր Հայաստանում,
Յերբ վոր տեսավ արևի
Շողն առաջին չքնաղ Նազլուն
Կենաց ծոպյլ կամարի։
Ծաղալ գյուղում Նազլուն ծնավ,
Բայց չլսեց ուրախ ձայն,
Ինքուշ զգվանք այլ չտեսավ
Նա այն որից մայրական։
Պատիր ժպտով բաղդը գրկեց
Թշվառական յուր գոհին,
կեղծյալ լուսով այգն վողջունեց
Մանկան ճիչը զվարթագին.
Յեվ ասես թե այն վերջինն եր—
Մոր կորուստը—չար դիպված,
Պարզ յերկնքում վերջին ամպն եր
Ասես խավար սքողած.
Ա՛յ, խեղճ Նազլու. նա չեր տեսնում
Թովիչ փայլից հորիզոն
Ուր գառնաշունչ մրրիկն ե գոռում.
Թռչնոց քաղցրիկ յերգեհոն
Նա չգիտեր թե սրտունջ ե
Անհուսութ֊յան սոսկալի,
Վողբանվեր հառաչանք ե
Բազմաչարչար մի սրտի...
Ո՞վ չե սիրում յուր մանկութ֊յուն,
Դեռափթիթ կենաց գարուն,

№ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ 5.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ
ՏՊԱՐԱՆԻ ԵՒ ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. Ա. ՀԵՐՈՒԿ.
1887.

Հ. Հովհաննիսեանի բանաստեղծութիւնների անդրանիկ ժողովածուն
բանաստեղծի մահագրութեամբ (նկիրված Գ. Սունդուկեանին)

Հրատարակվում է առաջին անգամ
Սեփականութիւն հեղ. Գրական Թանգարանի

Զվարթարուչը հովտում խաղաղ
Սիրուն ծաղկունք նորաբաց,
Աբշալույսի գալուստն ուրախ
Վոսկի շողերն շուրջ սփռած.
Հետ տևաշունչ սառըն ձմրան
Վտակի առվին հնչ կարկաչ,
Թփոց վրա մարգարտանման
Վարդ—արևոլից ցողն առաջ
Ցնվ քաղցըր և մեղ մանկություն,
Ինչպես հանգիստ նավարդին
Հետ փոթորկին խրոխտ ովկիանում,
Ինչպես ագռյուրն անցորդին
Ամրան տոթին զով ստվերում:
Յերբ աշխարհս ծանր հոգսերը,
Հուզումն անդուսպ կրքերի,
Վիշաը, թախիծ— դառ մաքերը
Մրրկում են մեր հոգի—
Միակ քաղցր հիշողություն
Յերանավետ մանկության
Ամոքում և խիստ պառնություն
Ցկար հոգու անձկության.
Որ ինչքա՜ կը դուք, անցյալ տարիք,
Մատաղ զարուն միշտ գեղեցիկ…
Ցնվ Նապլուի մանկությունը
Նաև որ ինել կը յերկինք…
Այսինայն ինչ վոր կյանքումը
Համարում ենք գեղեցիկ,
Վարդ անվիշտ, անհոգ որդը
Մեր սահում են խնդամիտ—
Նորա զարուն զարդարում եր,
Սիրուն զարուն ծաղկափթիթ:
Նա չգիտեր քանի՛ տարի
Թե ի՛նչ բան և արտասուք.

Կայտառ ինչպես յուղնիկ գաշտի,
Նա ուրախ եր ու առույգ.
Նորա մատաղ որբերն անցան
Վորպես յերազ վոսկեվառ,
Միակ հույսը ըսիրուհյան
Նա եր ծնողին վշտահար։

Նոր տաս գարուն անցուցել եր
Յեվ հրաշագեղ եր Նազլուն,
Ազատ ոդը սնուցել եր
Նորան գետի ափերում։
Իրըև վարդի յեղեմական
Կոկոն ճեղքած չքնաղ եր,
Ինչպես գառնուկ մի գառիկական
Նորա սիրտը անմեղ եր։
Դեղեցկին եր միայն տեսնում
Յուր կյանքում այդ հասակին,
Յեվ դեղեցիկ եր համարում
Աչեհայն ինչ նրա հոգին։
Նա չերմ սրտովը յուր մանկական
Անձնատուր եր լոկ մեկին—
Յեվ յուր սերը նրան հայրական
Չեր խնայում ծերուհին։
Յուր վիճակին միշտ հնազանդ
Համբերող եր քահանան,
Այլ կըլիներ կյանքը մութ լանտ,
Թունով բաժակ զառնուրյան,—
Յեթե Նազլուն, նորա աստղիկ,
Առժամ թեև խավարեր...
Բայց նա գոհ եր և յերջանիկ,
Վոր վողջն հետո կորցըներ...
Այսպես բադրը միշտ չարանենդ
Մեղ ծաղրում և ու խարում.

Ազահությամբ նախ հրճվում ենք
Ամեն բանի աշխարհում,
Կարծում ենք թե յերանության
Բաց և դուռը առաջնից,
Անճառուր ենք վայելչության,—
Յերբ նայում և մեզ վերից
Ճակատագիրն արհամարհած
Ուրախ օրերն մեր կյանքի,
Յեվ ինում ենք միայնացած
Ինչպես դաշտում մերկ կաղնի,
Թռա տեսնի՞ս ես դաշտում մենակ
Ջոր տերևը հալածված.
Ինչպես տխուր սահում և կյանք
Նորա այնտեղ միայնացած:
Անապատ և դաշտն համասիրուն,
Անապատ և նորա կյանք.
Շնչեց անուշ մեղմիկ զեփյուռ,
Մ ըղեց նորան դեպ առվակ:
Յեվ խայտալով գլորվում և,
Հասավ ահա վախճանին...
Ի՜նչ բերկրանքով ընդունում և
Ջուրն յուր գիրկը տերևին:
Կայտառ խաղացք ալիքների
Թավալում և կարկաչով
Նորան դեպի ծոցը ծովի,
Փափկությամբ փաղաքշելով:
Նա հրճվում և... յերջանիկ և...
Այժմ նա ունի յուր ընկերը...
Ահա նորա առաջ ծովն և,
Յեվ ուռչում են ալիքներ
Գոռում փոչում իրրև պազան,
Հանգստանում են նորից,
Ասես վոգին խաղաղության

Զեր հետացել նոցանից.
Թևատարած փոթորիկը
Բուռն ընդում է մոլեգին,
Այդ կապուտակ լայն հովիտը
Հնադանդ է հզոր կամքին։ —
Ցեղ ալեկոծ տատանում է
Ահագ տերևը ալյաց վրա.
Ախտ հուպմունքից տառապում է
Ցեղ տանջանքին վերջ չկա.—
Բայց քաղցր է նրան այդ տանջանքը,
Նա սիրում է և մրրիկ.
Ի՞նչ եր նորա առվոտն կյանքը
Տխուր դաշտում միայնիկ։
Առանց սիրո տան, ով մարդ,
Վո՞րն է կենացդ արժանիք.
Զե՞ր տանյի արդյոք քո դարդ
Ցեղ ինչն եր քո գեղեցիկ։ —
Թե չունենար վարդը սիրուն
Յուր սիրուհին կերգնկլին
Կը թառամեր... առանց սիրույն—
Մռայլ, ընկեր անմեկին։
Զեր յերկնային հրաշալի,
Սերն է կենաց մեր պսակ,
Առանց վորին ջրտո ուղի
Մեր ավուրցն եր ավերակ։
Լի բաժակ է յերանութեյան
Սերը հոգուն մարդկեղեն,
Աղբյուր առատ և քաղցրութեյուն
Բարձր շնորհ աստվածեղեն.
Քաղցր է սիրո և տանջանքը,
Համբուրյրն այրող—պաղատան
Վոր տալիս է սիրել կյանքը,

Դրախտ և ժպիտ կուսական...
Սերն, մանկութիւն — անբաժան են,
Գիզակիկ են միասին.
Յեվ անջրդի անապատ են
Միմյանցից առանձին։

Վո՞ր պատանին չե զգացել
Զքնաղ կուսի հայացքից
Յեվ վորի սիրտ չե սթափվել
Մեռելական յուր քնից։
Կուսի շունչը նոր ծնունդ ե,
Կյանք անմահ պատանուն.
Սիրո գալուստ միշտ որինյալ ե
Բաղցր հույսերով զարդարուն։
Յեվ վո՞ր կույսը չե անցուցել
Շատ պիշերներ առանց քուն,
Յերբ վշտալից սիրան ե կոչել
Բնաքըշատես պատանուն։
Յեվ կույսն մատաղ և պատանին
Միշտ յեղել են հոգով կից.
Յեվ ըմպել են ուրախագին
Սիրո գառն բաժակից։
Թող խիտ բաղդը և միշտ չանա
Զատել սիրող չերմ սրտեր.
Որհատական վճիռն նոցա
Բակտիւս չե անվերջ սեր։
Մինչ ընկճված կապանքներից
Կուռ չարատանջ յերկրային,
Վոչնչութեան կուր ցավալից
Սև հող կիջնե մեր մարմին,—
Սերը կըմնա նուչնպես հզոր.
Միշտ կենդանի և անհուն,
Աժենակար և փառավոր
Թագած սուս աննայնութեուն։

Մատաղ սրտեր, վերհ, սիրեցեք.
Ժամանակը կանցնի շուտ,
Վերհ, սիրեցեք, մինչ ժանուկ ևք,
Կենաց հիմքն և միշտ խախուտ·
Կը քայքայուիլ և սրբազան
Սրտի տաճարն ամայի.
Զարդարեցեք այն սրբութեան
Պատկերով—մաքուր սիրի·
Առանց սիրո նա խավար է,
Այդ տաճարը մանկութեան.
Նորա չահը խիստ պայծառ է.
Աստուածպաշտ աննմանն,—

Ցեվ ահա հասաւ մի ժամանակ,—
Սիրեց նաև մեր Նազլուն.
Ցեվ սիրտ մեջ կամիը թե կյանք
Թե՛ բախտ գտնել քաղցրաստուն·
Սիրեց բոլոր նա ջերմ սրտով,
Ցեվ անցյալը մոռացավ.
Սերը անուշ յուր հրճվանքով
Նորա մտքին տեր գարձավ·
Ցեվ ճշմարիտ նոր համարեց
Աշխարհավոր գոյութիւնն.
Ցեվ սրտակից նա ճանաչեց
Իրան ընկեր բնութիւն·
Սոխակների քնքուշ լեզուն,
Բուրումն վարդի հեշտալից—
Սիրեց լինչպես յուր սերն Նազլուն·
Ցեվ բազդ խնդրեց նոցանից...

Ցեվ պետհաս գերդ նոր գարուն,
Նա չքնաղ եր, աննման, սիրուն·—
Տասվեց տարին ասես հրեշտակ
Իջուցել եր յերկնագեղ·

Պայծառ հայացքը անուշակ
Ի՞նչ սիրելի կեր, անմեղ։
Ջուխտ արեգակ նրա աչերում
Հայաստանյայց լուսավառ
Լողում էլին մութ ամպերում.
Համեստության էր տեսար
Ոտնարկ ճակատը դեղալիր.
Վարդ ու շուշան՝ գարնային
Գինում էին ի՞նչ սիրալիր
Այտերն փափուկ հնչատին
Ցնծ կերկնածիր ժպիտ շրթունքին
Սիրը եր, կյանք եր խոստանում...
Նրա հոգիվարճ մի համբույրին
Վողջը կուտիր աշխարհում։
Ցնծ հրաշափայլ կուրծքը նորա...
Դու տեսեի ես, ասա, արդ,
Ցերը զեփյուռը կը դուրդուրա
Այդ հասկերին վոսկեզարդ...
Ինչպիե՞ս անդորը, ի՞նչ հանգստիկ
Տատանում է նրա ծոցում
Ցուր պաճուճանք,—անբիծ բարիք—
Այդպես ուներ լանջ Նազլուն։
Ցերը բարձրանում, ցածանում եր
Կուրծքը մեղմիկ շնչելից,
Վ՚րքան հոգի, սիրտ փայլում եր
Աչերումը լուսալից։—

Բայց այդ սրտին, մատաղ սրտին,
Ո՞վ եր տերը կերջանիկ,
Ո՞վ այն մանուկ անհոգ մաքին
Վերջը դրեց անուշիկ...
Ամեն, Նազլու, ձուր են խաղեր
Կայտառ ուրախ քո գարնան,
Բո քաղցրունակ պարզ նվագներ

Ո՞ւր հանդստիդ հետ կորան.
Ինչու՛ խաղաղ յիրը ընութիյուն
Գիշերն առնում և գազար
Դու, խե՛ղճ Նապլուս, չունիս, ախ, քուն
Ինչպես լուսինն այն պայծառ։
Ինչու՛ մռայլ քո ընկերներ,
Զվարճութիյունք դաշտերում.
Ձեվ ծաղիկքաղ սիրուն մարդեր
Ե՞ր նոցա հետ չես դնում...
Նապլո՛ւս, և քո արդ վերջապես
Սիրտը ավից հարկ սիրին.
Միայն ինչու՛ նա սիրից քեզ,
Քեզ պես անբադդ խեղճ Բերիմ...

Զոհ ապագա ճակատագրի,
Ախտ վշտերի դառնութիյան
Դատապարտված չար որհասի
Բերիմ չուներ մի կայան
Այս աշխարհում. չուներ հանգիստ
Մրրկածուփ ովկիանում...
Վարում նրին այն լայնանիստ
Ալիքները հովիտում,
Միշտ հեղհեղուկ, ինչպես վար են
Միշտ մտքերը մարդկային
Յերջանկութիյունը հողեղեն,
Ինչպես բաղդի չար անիվ։
Նա յերջանիկ կամեր լինել,
Կամեր սիրել և մարդիկ...
Բայց մութ բանտը—աշխարհն անել
Ծածուկ պահեց յուր լարիք.
Ձեվ նորանից հեռու ճնացին
Սև չարութիյան վորդիները—
Բայց վիր սառեցված վեհ հոգանին
Չև դնում և նորա սեր։

Հիմ հոսում և տխուր վտակ
Խոնարհության մրմունջով
Ցավ ափերը լուր գժնդակ
Ջունին նորան սեր, դորով։
Նա մենակ և... և վաղուց և
Յուր վիճակը դառնության,
Բայց ձվ և վոր ցավակցում և
Նորա վշտին խեղճության։
Հեռու այնտեղ մի վիմ ընկած
Թիրկին և առնում յուր պիճին
Աստանդական վտակն մենակից
Գիշատ այնպես սրտապին։—
Սուրնակա Բերիմն հալածական
Բահանային հանդիպեց,
Նորա տանը ասպնջական
Իրան անքուքի պատսպարեց։

Տարիները անցնում եյին...
Ապաստանը հյուրընկալ
Մատաղահաս մեր Բերիմին
Խաղաղության միշտ արհյալ
Պարգևում եր յերկընաշունչ
Մանուկ սրերն անձկալի,
Ցավ նա չուներ վոչինչ սրտունջ
Վըրան խարդախ յուր բաղդի։
Ցերջանիկ եր Նազուկի հետ,
Ջքնաղ հրնշտակ նորատի,—
Բայց լինչ վշտեր նրան այնուհետ
Պիտ տանջելին թուեալի,
Նա չգիտեր...

Ցավ մանկության
Անցավ անս. միացան

Նոքա հոգով. անհոգութիւն
Նախկին ալուրց մոռացան...
Սիրն և նոցա սրտերին տէր.—

Յեվ անցնում են կամաց որբը...
Ուբախութիւն նրանց հաճար
Թեև այլ չկա, բայց անվրդով
Յերջանիկ են որ պայծառ
Վողջունել մի քաղցր հայացքով.
Յերջանիկ են հավատալով
Վոր սիրուն են միմյանց,
Վոր թևպես և սիրն իրանց
Լիներ բաժակ դառըն թունով,—
Վերջին կաթիլն յերանութեյան
Լինելու յի ըմպելի,
Վոր առնի բոլոր մարդկան
Կըմնան իրար սիրելի...
Վոչինչ սերը բռնազաւթել
Նոցա կարող չէ բնավին,
Նոցա սերից հզոր լինել
Վոչինչ ծնունդ յերկրային,

Յերբ վոր յերկինք դեղափայլեր
Այգի մատաղ ճաճանչով,
Շուրջ յուր ճակատն արփին պճներ
Մարգարտային պսակով,
Յեվ թևավոր յերգչայ յերամ
Սավերախիտ պարտիզում
Յուր հեշտ նվագ ուրախութեյան
Հնչեցրներ վողորուն,
Յեվ ժպտերես ծաղկունք քնքշիկ
Յերբ արշալուսյան վողջունած
Տարածեյին հոտ անուշիկ

Թարմ ցողովը զվարթացած,—
Սովոր եյին քաղցր հրճվանքով
Տեսնել իրար առաջին անգամ,
Միմյանց հավերժ սեր թոթվելով
Յերջանկանալ նոր կրկին.
Այնտեղ վճիտ առվի կարկաչ
Նոցա սրտի հետ խոսում,
Վեռ վեռ ալյակք նոցա առաջ
Կայտառ խաղով գլորում.
Գոհար շիթեր փայլուն ցողի
Մշտադալար թփոց վրան
Ջինջ կաթիլներ արտասուքի
Կարծում եյին բերկրութեյան...
Այնտեղ նոցա նեղված հոգին
Սեր եր գրկում ազատագին,—

Լուսանում ե. և ծածկել և
Լուսին դեմքը յուր սիրուն
Սմալի հետև. և հասել և
Ժամն յերբ յերկիրն և զարթնում։—
Կանաչազարդ պարտիզի մեջ
Գեղգեղում և յուր գայլայլ
Առխակն այրված, և սիրասեռնչ
Վարդին շատագում վողջույն տալ
Առավոտյան ցողը իջած
Իբրև գոհար թփոց վրան,
Ծաղկունք վառ վառ շուրջ փըթըթած
Զեփյուռի հետ կըխաղան։
Ցեվ վտակը հեզակարկաչ
Սահում անցնում և մեզմով,
Գլորվում և ալիքն առաջ—
Զվարթ ափերը շփելով։

Ահա Նազլուն հրաշափեղ
Իջավ պարտեզ. և նորա
Թշերն վառվում զերգ վարդ գունով,
Բունը զեռ ևս աչաց վրա։
Մոտենում և նազելաճեմ
Առվի ափին. սառ ջրով
Յուր յերեսը—վորը Յեղեմ
Զև ունեցել զարերով—
Լուսանուշ և, և զվարթափին
Զերդ թեքաբաց կոկոն ծաղկին
Անոգ ձագերն աված զեհյուսվին,
Մեկ-մեկ սիրած յուր ծաղկունք
Վաղջունում և, և արցունք
Սիրո քաղցրիկ հիշողության
Ցայտում նորա այտից վըրան...
Յեվ Քեքիմը վոր տրտում
Զրոսնում էր պարտիզում,
Տեսավ յուր—սերն, յուր հրեշտակ
Յեվ հոգեվարճ ժպիտով
Նրան ձոտեցավ. «Ո՛վ դու իմ կյանք,
Ասա՛, յերբեք Չերմ սրտով
Սիրե՞լ ես դու, ինչպես վոր յես
Քեզ սիրել եմ, քեզ համար
Արցունք թափել անհամար.
Ինչպես վոր յես դու տանջվե՞լ ես...
Ո՛վ իմ հոգյակ, դու դիակին
Շուտով ես տալիս և հոգի
Դու իմ մեռյալ անշունչ սրտին
Սիրո վառ հուր ես տալի»։
Յեվ խեղճ Նազլուն անդգա
Նրան նայում էր և արտասվում,
Յուր վառվուն շրթանց վրա
Համբույրներ էր սիրո զգում...
—«Բայց մեր սերը... ավա՜ղ, մի՞թե

Բաղդը այնչափ մեր անգութ և,
Վոր մեր սիրուչն դրնե վախճան.
Մի՞թե պսակն յերանութեյան
Մեղնից լավերն կժառանգնեն...
Յեվ ճվ և վոր պիտ սիրեն
Իրար մեղնից ավելի.
Ինչիմ, բայց չե կարելի
Վոր մենք այլևս միանք միասին...
Թեև սև մահ, սառ յերեգման
Սպասում և խեղճ Նազլուին
Թե քո սերը թողնե նորան,
Բայց, իմ անգին, դու պիտես
Յես չեմ կարող տեսնել քեզ
Սրանից հետո. հորըս կամքն և...
Նա մեր սերը իմացել և
Յեվ դու պիտի մեղ թողնես»...
—«Նազլու, Նազլո՛ւ դու անգութ ես,
Դու իմ հոգյա՛կ, ինձ կսպանես...
Ասա՛, արդյոք չինչ առվակում
Դու տեսել ես աստղերին
Ցոլանալը պայծառ սիրուն
Յերը յերկինքից խնդագին
Վըճիտ ալյացն կուզարկեն
Իրանց ժպիտ վոսկեգեղն
Այնտեղ աստղեր դու չես տեսնի
Յերը առվակը ցամաքի
կամ յերկինքը յուր ամպանյուս
Վարագուրով ծածկըվի
Արդ իմ սրտում և քո սերը
Ունի դուչն իսկ պարզ պատկերը.
Միայն յերբե՛ք, յերբե՛ք սրտիցս
Չնջվիլ սերդ կարող չեն,

Թևև ամուր ապառաժից
Անգամ սիրտըս քար կըտրեի
Սիրե՛ր, Նազլո՛ւ և միշտ հուսա՛
Տերը անշուշտ մեզ կխղճա։
Արշալույսը վայելչութեան
Բո աչերումն է վառվռում
Հույսն ու գրախտ յերանութեան
Անհաւասիկ ցոլանում։
Չե՛, իմ Նազլո՛ւ, մենք անբաժան
Պիտի լինենք միշտ ի մահ,
Իսկ յերբ մեռնենք կը միանան
Մեր հոգիները... բայց հիմա
Դեռ յերջանիկ և ուրախ եմ,
Սիրուն պատկերդ դեռ կը տեսնեմ»։
—Ջվհդ, արյուն և սիրտըս կաթում...
Յերի՛մ, փոքրուց սիրել եմ,
Բեզ նուէն սիրոյն այժմ եմ սիրում
Կյանքըս քեզ զոհ ուխտել եմ...
Յես կը մեռնեմ առանց քեզի,
Յեվ խնդրում եմ հեռանաս.
Հրաբորբոք սերն իմ սրտի
Վառ կըմնա հանապազ,
Ինձ կը մաշե, յես կը հանգչիմ
Թե ինձ նեցուկ չը լինիս...
Բայց և զղում եմ վոր պիտ կորցնեմ
Այդ նեցուկը... Պիտ փախչիս,
Պիտ հեռանաս դու ինձանից,
Կյանքըս ու սերըս պիտ տանես.
Մեր անապատ այս խրճիթից—
Վոր դու, Յերի՛մ, ծաղկի պես
Դրախտ հոգիդունչ զարձրել եյիր,—
Բո որբանից մանկութեան
Պիտ գնաս շրջես յերկրի յերկիր...

Յեվ քո Նազլուն քեզ միայն
Հիշելով կիջնե սև հող
Յուրտ գերեզման վոտնակոխ»...

Յերբը կոխում եր մուխը պետին
Յես հիշում եմ սենեկում
Բահանայի ձրագի լուսին
Բաղցը մի ձայն ևր հնչում։
Այն Նազլուն եր. մինչ ծերունին
Սուրբ գրոց վրան նիրհում եր
Նազլուն մեղմիկ սիրում եր
Յերգ սկսել, ախուր լերքեմն՝
Վոր ծերունու ցավոտ կրծքեն
Դառն հառաչանք եր հանում
«Հոգյակ իմ, հայրն եր ասում—
Ինչու՞ սիրտը քո վեհահաս
Վշտով լցնում ես հանապազ։
Ինչո՞ւ, Նազլո՛ւ, անուշ ձայնիկ
Քո քաղցրը նըվագդ այդ դեղեցիկ
Հնչում է ախուր։ Մատաղ ես
Դու և անհոգ սիրտ ունես.
Յերգի՛ր ուրախ նվագներ
Գարնան զվարթ մեղեդիք
Ինչպես կհնչեն սոխակները
Իրանց անուշ դայլայլիկ
Յերբ կվողջունեն գալուստ գարնան
Ծաղկազարդար մարզերուն,
Յերբ գգվանքով կըգուրգուրան
Բոսորատիպ վարդերուն»։

[Ջեռագիրն այստեղ ընդհատվում է]

244 [ՀԱԿՈՐ ԴՈՒՐՑԱՆ]

Գարուն և, բայց վոչ շքեղ հարսվի
Ծաղկազարդ գարուն վոր գարթնցնում և
Ջեր թմրած հոգին ու լռիկ սրտի
Լարերը նորից քաղցրը հնչեցնում և,
Վոր մի նոր կյանքով շնչել և տալիս
Մանուկ բնության համայն արարած,
Հանում և բնակ ամենայն մարդկից
Ապուշ հարությամբ քնից ամբարած.

Վո՛չ, սառնամանյայց ժառանգ արժանի,
Ջև վառում սրտումս կիրք ամենևին
Գարունն հիվանդատ տխուր հյուսիսի
Իսկ յեթե և իմ գարթնում և հոգին
Անտարբերը քնից ձմռան սառնաշունչ—
Այդ հիշատակն և անուշ հայրենյայց
Թռչնոց նվագներ, վտակին մրմունջ,
Մանկությանս վոսկի որեր անցած...

Գարուն և ահա, դուրսը նայեցե՛ք.
Ջեք տեսնիլ ժպիտ մեկի յերեսին,
Դուք ձմերայնի դեռ ոչ պիտ շնչեք,
Ջյունը չե թողել դեռ խոնավ դեսին.
Դուք պիտի դառնաք՝ նստեք սենեկում
Յեվ... կարդաք, յերգեք, պարեք վերջապես,

Բայց իմ փուչիկը չէ այդպես իմ կարծում,
Ամեն մին ունի հաճույքներ պնեպես։

Դուք յիրդ եք սիրում, դուրս չեկէք փողոց,
Կամ, վա՛չ, կարող եք չխողնել իզուր
Ձեր գահավարակն ու փափուկ սրոց
Ցեղ թերթից առնել կարող եք դուք լուր,
Ցեղ նվագահանդես ժողովարանում
Կամ իտալական գընալ ոպերա
(Դեպ իտալուհիք կարծեմ ձեղանում
Առանձին սէրս քանիւթիւն մի կայ)։

Դուցե և դուք էլ պարահանդիսի
Սիրողներից եք—ահ, ճաշակ ունիք—
Մանավանդ յերկմիտ խոսքեր դիմակի—
Անշուշտ ձեզ համար ինչ հրապոյրը գողարիկ։
Դուցե սիրում եք... բայց ալեւորդ և
Ամենը թվիլ մին տանձն է սիրում,
Մյուսը՝ կոթը։ Ուրեմն սէրկ և,
Վտրին դուք յերկսից հավան եք կենում։

Իսկ ես և վոչ մին կարող եմ սիրել,
Ցես սենեկուհըս նատած իմ փակված,
Ցեվ ահա կամիմ մի փոքր զրուցել
Բեզ հետ, ընթերցո՛ղ։ կարծեմ չէ շարժված
Հետաքրքրութիւնդ գիտնալու պատճառ,
Ինչո՛ւ այս խեղդուկ չեմ յելնում ոդից.
Անշուշտ կհամարեք ինձ մի լեվագար
Այն դատարկապորտ անմիտ ֆալանդից,

Վոր և լույս աշխարհ տեսել են միայն
Զլանալու յերբեք, խոսել—գրելու.
Ե՛հ, ինչ վոր կամիք՝ բնավ ինքնիշխան
Կարող եք դուք իմ մասին ասելու։

Դէ՛հ, ժամանակ է, մեր վեպն ըսկսենք,
Իմ նախերգանքը շատ յերկարեցավ.
Զը կարծեք միայն թէ պիտ բաժանվենք
Մենք ամենևին. վո՛չ, սրտիս մեծ ցավ

Պիտի պատրաստեր այդ հրաժարման
Հեղակարծ ժամը։ Ցես քեզ սիրեցի,
Բարի՛ կարգացող, վոր մինչ այս սահման
Անխոով հասար չսկսած վեպի։
Ցես հուլս եմ տածում, վոր կը ծուլանաք
Դառնալ այստեղից և անտաշ տողեր
Իմ թուլլ գրիչիս, թեև ձանձրանաք,
Պիտի ընթեռնուք, և այն անհամբեր։

Դուք կը գիտենաք, հարկավ մի տեղից
Լսած կը լինիք վոր հաճախակի
Թռչում են անհոգ մանուկ շրթունքից
Կամ խեղճ ապուշին ու հայկատակի
Սրախոս բերնից դատ ճշմարտության
Զուտ մարգարիտներ։ Ինական եմ տեսնում
Ցես այդ յերևույթ կույր տխմարության
Մեր հասարակաց կեղծավոր դարում։

Իսկ յես, յեթե վո՛չ դոհար թանկագին,
Գեթ մի քանի հատ անաղնիվ քարեր
Հուսով եմ կդնեմ հիմքը իմ շենքին։
Մի քանի անփորձ, անվուլթ կարծիքներ,
Աչքասիք մաքիս իմ ինքնահավան,
Ցեռուն կրքերի, զգացմանց յեռաղներ
Դայտառ, կենդանի պատանեկության—
Ահա իմ գրիչ ինչ տալ կարող եր։

Հիմա վոր պետք և հրապարակ հանեմ
Ցես իմ հերոսին, հիշում եմ սիրով

Լորդին Ալբիոնի վարմունքը խոհեմ.
Դուք գիտեք վոր նա քրքրեց վուժով
Շատ հասա հատորներ ժամանակագիր—
Հերոս եր պատում, և այն չը գտավ.
Թողնենք հնության և մենք սև մոխիր,
Գնանք ժուան և մեզ ոգնության հասավ։

Ուրեմն խնդրեմ, ահա ձեզ Դուբյան
Իմ բարեկամը թող ծանոթ լինի.
Թե ինչ եր նորա կոչումն իսկական—
Մեզ հարկավոր չէ, յես այդ չեմ ասի.
Մենք Հակոբ Դուբյան բավականանանք
Տալով հատկանուն վեպիս հերոսին, —
Գնե՛ք առ ժամանակ,—ու այնպես դառնանք
Պատմելու նորա արկածները կյանքին։

Գյուղում նա ծնավ, խեղճ գերդաստանից.
Բայց այդ մեզ համար կարծեմ վոր չունի
Նշանակություն. Գյուղից, քաղաքից
Դուք ունեք ծագում՝ չե՛ և պիտանի
կարող եք լինել և անպետքի մին,
Թեպետ, իրավ և, դեռ նախապաշար
Հասարակության դժվար թե մեկին
Արժանյացը սա քննության արդար։

Դեղջուկ շրջանում նահապետական,
Բնության ազատ, հյուրասեր ծոցում
Անհոգ աճեցավ, մեծացավ Դուբյան,
Ձեվ որ՝նեց յերկինք նորա մանկություն.
Այնտեղ հովիտներ կանաչապսակ,
Այնտեղ գալարուն հեզիկ վտակներ,
Ձեվ սաղարթախիտ հովասուն պուրակ,
Ձեվ մարգեր ծաղկոտ, թմրմ, խընկանըվեր.

Յեվ դայարագդեսա վառ այգինեբում,
Թվեբում թաղված վոգիուդյ խաղողի
Սամթեսած թուշը հալիվ և ցուցնում
Արևի անուշ շողերին վոսկի,
Ծերուկ ծիրանին այստեղ կոբացած,
Այնտեղ ժպտում և խնձորը կարմիր,—
Յեվ ուբ վոր նայես՝ լի ձեռբով ատաված
Յուր շնորհատրել և հարատատ յերկիր:

Յեվ այս անկյունում չքնաղ բնության
Դուբյանը անցուդ անվուղթ, յերջանիկ
Որերն առաջին յերևխայության.
Վախ, վերքան ապեիվ, քաղցր, զեղնցիկ
Մտքեր են դալիսնում մի մարդու վրիսում,
Յերբ անցած ավուբց մատաղատատ կյանքի
Հիշողությունը նրա սիրտն և հուզում,
Յեվ հրատուբը նորա լցնում և հոգի...

Բայց յես չեմ խոսի թե ինչպես անցավ
Հերոսիս կյանքի այդ ժամանակը.
Կարծում եմ վոր յես չեմ սխալվի ընավ
Թե ասեմ վոր մեր այդ վառ պարունը
Ամենից գերեթե նույն յեղանակով
Փոքըր իշատե միշտ անց և կենում,
Մանկական անմեղ յերգով, խաղերով,
Կայատա չարության զբոսանքներում:

Ուբեմն այսպես, Ծնողքն Հակոբի
Իրանց վատատկոմը առուբեյական
Հայթայթում եյին միճ գերդատանի
Կաքավը պիտույքն, ապրուստ կենսական,
Յերբ լրանում և մանկան ուրթ տարին,
Հայրը տանում և ձեռիցը բռնած

Նորան տեր հոր մոտ գալուցը գյուղի—
Այտտեղ ուսումը վաղուց և մտած։

Մինչև ինչ հիմա գյուղերն ել չուզեն
Բազաքներիցը յետ մնալ այսուհետ,
Յեվ սպիտակ շապկով վարժապետ կուզեն
Վոր իրանց հարեն ուսման տրահետ։
Բայց բարեկամքս չուր յեղբայրներից
Բազդավոր դտավ, վոր ինք խուլս տվեց
Յեվ վերջին հրեշից և փալախայից.
Մի խոսքով պայծառ աստղի տակ ծնեց։

Զհարցնեք ինձնից ինչպես ու ինչումն—
Յես լոկ այն գիտեմ վոր քիչ մինոցից
Հայտնվում է Դուբյան մայրաքաղաքում
Փարթամ կովկասի, ուսման յերանդից։
Այո, աղքատ եր հայրն Դուբյանի
Հաղիվ յուր վորդոց կարողանում եր
Կարդալու վարձը տալ քահանայի,
Թեև այբբենը լավ գնահատում եր.

Բայց Հակորն ուրիշ վիճակ ունեցավ,
Առանց հոր վբրա դառնալու մի բեռ,
Պետական գպրոց նա հաջողեցավ
Ուսման մտնելու Դուք, ընթերցողներ,
Յերևի լավ եք չկոլան ճանաչում
կլասսիցիզմի նորոգ ուղղութեյան,
Վոր արժանապես քայլն և ցուցնում
Հզոր աշխարհի հատաջդիսութեյան։

Ավաղ, բոլորըս գիտութեյան կմախքն,
Աբրավիլակին հետ Հռոմի—Հելլադա
Ծանոթ յեղել ենք. խավար քաոսի—

Վոր հառաջ նուչնիակ քան ծնունդ Ադամա—
Լաբյուրինթոսում մենք ամենևքյան
Ջուր խարխափել ենք, խելացնորութեյամբ
Պարելով այդտեղ դոնելու այն՝
Ինչ կարող եյինք միայն դիտութեյամբ։

Բայց վո՛չ, ինչ պետք և, չես այն չեմ ասում,
Ի՞նչ ուսում, ի՞նչ բան. և ով և հիմա
Խելքը կորցրել վոր կրթարանում
Գիտութեյունների կրթութեյուն մուրա,
Կյանքը գործնական—անա մեր դպրոց,
Մեզ քարոզում են դրակտն մարդիկ.
Իսկ թե այդ կյանքը ի՛նչ աննպատոց—
Այդ մի հարցնեք, ցնորք մեա մարդիկ։

Ջը գիտեմ ինչու, միայն իրավ և
Վոր դեռ որ չքաշած մենք պատաված ենք,
Թե՛ կամքի ուժը, թե՛ յեռանդն ինչ և
Այդ՝ ավելորդ և վոր մենք ճանապինք։
Յեվ արդեն այնքան ճնշված ենք հոգով,
Կորցրած մարքի մեր ունակութեյուն,
Վոր թեպետ անփորձ, բայց կուզենք շուտով
Վոտ դընել կյանքի սայթաք շավիղում.

Այդտեղ մեր արձակ կշարժին կրքերը,
Յեվ թուլութեյունը մեր վոգու, սրտի
Կը ծածկեն ունայն վայելչութեյուններ
Դատարկ, շահասեր, փտած աշխարհի...
Յեվ մենք ինքնագոհ և ինքնահավան
Անցնում ենք որիր և յերջանկանում.
Ազատ հոսանքի նման կենդանութեյան
Յեվ ամենևին պետքը չենք զգում։

Բայց ներեցե՛ք ինձ, վոր այսքան չիրկար
Անմիտ խոսքերով ձեզ զբաղեցնում եմ.
Վոչ թե գրքուլկըս վոր լիներ սուվար,
Այլ կամի՛մ խոսել, չես այդ անում եմ։
Ցես ասացի վոր հիմա գարուն է,
Իսկ խորին աշուն, գարուն առաջին—
Այդ օրեր լեզվիս կապը քակվում է,
Ցեվ ազատություն խնդրում իմ հոգին...

Աբդ ինչ և իցե, պատանին Դուբյան
Գիմնազիոնում է և սովորպես
Ինչպես լինում է, հաճախ գասական
Թողնում է ժամեր։ Ազատ թռչնի պես
Նա կամի ապրել. այդ այժմ որենք է
Հարցրեք ուսմից վոր դուք կամենաք.
Զարգացնողը իրական կյանքն է,
Գասե ձեզ այժմ ամեն մի համբակ։

Դուք ինչ սորա դեմ կարող եք խոսել,
Ջի այս ընդունված է ազմարտություն—
Հարկավ չեք խնդրիլ ձեզ բացատրել
Թե ինչըն է այդ կյանքի նյություն—
Դեռ չորս ամ Դուբյան ունի առաջին,
Ցեվ կյանք է վարում վորպես վայել է,
Արժան է իրեն ծաղիկ հասակին,
Ցեվ ընկերական շրջանն անցնում է։

Ուսմանը շատ քիչ նա հոգ է տանում—
Ցեվ չե մտածում վոչ վոք այդ մասին—
Հորաս, Հոմերոս ամենքն են տառում,
Նա ել չե տեսնում այդտեղ իր սրտին
Ընտանի մի բան. Նապոն, Սոֆոկլես,
Վիրգիլ Կիկերոն—բոլորը վաղուց
Մեռյալ են կոչված հավատարպես,
Ցխսոր կարդացվին՝ կը մոռցվին եգուց։

Դուբյանը չուներ հոգի պռնակի,
Բայց մի բան կարծեմ պիտի ամենքին
Մի մեջոց անշուշտ փերթող պարծնի—
Յերբ լռանում է տանուհինդ տարին.
Այդ—ինձնից առաջ կամիք գուշակել—
Այդ գեղաժպիտ Սերըն է խարդախ,
Վոր հավատացիք և միշտ անարգել
Պետք է ամեն սիրտ խոցե ուշ թե վաղ։

Փախչում է Հակոբ յուր ընկերներից,
Զգուշում է դեպի միայնակութիւնն,
Յեվ հաճախ նորա անկապ խոսքերից
Չեք անել վոչինչ յեզրակացութիւն.
Յեվ հուզվում է շուտ և կարմրում Ն,
Յեվ չէ հասկանում ինքը յուր արած,
Պարզ է մի մըրիկ բարձրանում և
Նորա մանկական սրտում աղմկած։

Բայց այդ զգացումի ձվ եր առարկան.
Վհո, նա ծածկում է փուքիզ այդ անուն,
Յեվ տալ չկամի մեկին պատասխան,
Թե դա ախորժելյանն հարցներ ինչո՛ւն։
Միայն մի ուներ ընկեր սրտակից
Վորին յուր սրտի բանում եր գաղտնիք,
Յեվ կարծես նա այդ մտերմութիւնից
Ամելլե զգում եր իրան յերջանիկ։

Դուբյանը մի շատ համեստ սիրող եր.
Այն մատղաշ դեռսի նաչէ ուչերին,
Ցնցվիլ ինչ հոգով, և վոր կոպմ լիներ
Նորա ճանապարհ, թեթև քայլերին
Հետևել աչքով և միշտ հառաչել—
Ահա վողջ նորա սիրո պահանջը։

Յեվ յերբ պատահեր գասերը թեքթել
Կամ ընկերներըն խոսակցութեանը

Լինել մանկակից — միշտ հորանջում եր,
Կամ հանկարծ սիրտը մի ինչով բռնկած
Փայլուն աչերը նա գարձնում եր
Դեպի մութ անկյուն և ապա հուզված
Թողնում սենյակը յուր խեղդուկ ոդով
Յեվ թռչում փողոց շնչելու ազատ,
Յեվ կամ պարտիզում նստած սպասելով
Անցնելու յերկար ժամեր անընդհատ...

Կարծեմ չկա վոք վոր գատապարտե
Այս մանուկ սրտի ըզգայողութիւնն.
Ահ, մի՛ այդ անեք. անկեղծ ու սուրբ և
Սիրո առաջին արտահայտութիւնն
Բաղցըր, սիրելի քանի հիշատակ —
Այդ պայծառ որեր, այդ անմեղ որեր
Թողնում են մեզի. և կարծեմ մեր կյանք
Առանց այդ զգացման լոկ անապատ եր։

Բայց ժամանակը ահռում է առաջ,
Յեվ վոսկե ծիծաղ մեր մանկութեունից
Վոչինչ և մընում. սիրտ հեշտ հառաչ,
Լսիկ արցունքներ, — ամեն ինչ մոքից
Անհետանում և, յերբ կոպիտ ձեռով
Այդ քնքուշ գարնան դառն վորձ կյանքի
Շոշում և յերես՝ Ջմրան հուր շնչով
Ամրում և այդպես կոկոնը վարդի։

Անցան տարիներ, անա և Դուբյան
Աշակերտական յուր նստարանին
Տալու յե շատով վողջույն հրաժարման,
Ինչպես վոր և մի լրանա տարին։
Նայեցեք նորան. դուք չեք ճանաչի

Վո՛չ նախկին գեղջուկ դեռ անտաշ ու պարզ
Յեվ վոչ ցնորասեր սիրող պատանի.
Հիմա կերևի նա ձեզ չափահաս,

Զգալով կյանքի մոտավորությունն,
Աշխուժ պատանու գործի ասպարեզ,
Նա իրան արդեն անկախ և կարծում—
Նա կամի լինել և կյանքում այդպես,
Անցյան յերաղներ անհոգ օրերի,—
Նա մըտածում և, կամ խորհիլ սովրում.
Յերիտասարդներն այսորյան դարի,
Նա լավ տեսնում և, այդպես են շարժվում.

Յես սոխպված եմ, իմ ընթերցողներ,
Այսպես խոսելու. ալի ով և հիմա
Գիտուն, խորագետ այն իմաստասեր,
Վոր յերիտասարդ սերունդն այսորվա
Լուծեր կեղծավոր այլև ձաքրամիտ
Յուր բաղդրությամբ. Յես հոգերան չեմ,
Բայց հաջողվում և վոր յերբեմն սևսիրտ
Ծարդախին պարզից զանազանում եմ,

Չը կարծեք թե յես ակնարկ եմ անում
Արատավորելու անուն Դուբյանի.
Այլ կամիմ ասել՝ թե նոր աշխարհում
Հասարակապես, հայրենասիրի
Դիմակ ընդունած պոռոտախոսներ
Մենք շատ ենք տեսնում, և այդ բանակին
Հավատ ընծայել անխոհեր չարժեր.
Ջեմ խոսում հատուկ հերոսիս մասին,

Այսված թող լինի դոցա գատավոր.
Յես սակայն տանել յերբեք չեմ կարող,

Յեթե վարելով կենցաղ փառավոր
Հայ յերիտասարդն անե վատնակոխ
Խիղճը մարդկային, և անմիտ խոսքով,
Ինքը պորտաբուխ և շահախնդիր,
Հոչակվի խեղճին հայը սիրագորով,
Ընդհանուր դործում մշակ անձադիր...

[. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .]

Ամենայն ժողով մտերիմների,
Յեվ հասարակաց—թե այդ հայ ողնը,
Նա հաճախում եր վառ յեռանդով լի.
Յեվ այստեղ նորան տեսնող պիտ լիներ,
Ի՛նչ ղգում, ինչպես և վառվում եր նա.
«Կըրանկ ե, այո՛, շատ բան դորանից
Պետք և ըսպասել»—և նորա վըրա
Ցուլց եյին տալիս ամենայն կողմից։

Դուք զարմանո՞ւմ եք. իզո՞ւր,—կամեյի
Հավատացնել յես ձեզ վոր այսոր
Այդ պատկերն ունի ամեն պատանի.
Թողնել հեռանալ յերկիր հեռավոր
Ուսման կարոտով, և վոսկի հույսեր
Նեըշնչել բոլոր բարեկամներին,
Յեվ հետո... Բայց վո՛չ. այդ մտածմունքներ.
Մեզ շատ մեր վեպից պիտ հեռացնեյին։

Ասենք մի խոսքով վոր հիմա Դուբյան
Ապագա պայծառ մի աստղ և հաշվում
Ո՞ռայլ կամարում աղքատ աղգության։
Յեվ սովորաբար ինչպես մեր կյանքում

Այժըմ լինում ե, ամենայն տեսակ
Բարեմաղթութիւն անում են նորան.—
Լինիս հայրենյաց փրկութեան հրեշտակ,
Ազնիվ, անձնվեր անդամ հայութեան.

Ջի նա նոր, հեռու հեռու ճանապարհ
Ընկնում ե չուտով—դեպի սուռ հյուսիս՝
Յեվ տեսե՛ք ինչպես նա անկեղծարար
Այդ ամենին ել խոստում ե տալիս,
Ի՛նչպես տոգորված ազնիվ մաքերով
Այնտեղ նա՝ խելքով, հոգով զարդարված,
Պիտի պատրաստվի վորդի մաների,
Ողնութեան կարոտ յուր խեղճ հայրենյաց.
Բայց այդ կը տեսնենք յուր ժամանակին։

Այժըմ Դուբյանը այցելել կամի
Յուր ծննդավայրը մի վերջին անդամ.
Նա սրբելյացը այս յերկու տարի
Խիստ փափագում ե անուշ տեսութեան։
Յեվ ահա՜ մենակ սայլակում նստած
Սլացընում ե նորան սուրհանդակ,
Յեվ փոշոտ ճամբան առաջին ձգված
Նա կուզե կարճել դնացքով արագ։

Յեվ նորա շուրջը ծագկող բնութեյուն
Սրտառուչ այնպես ժպտում և քաղցրիկ.
Ծիծաղկոտ արև կապուտ յերկնքում
Տարածուած և մի վոսկեփայլ գողտրիկ,
Անկաթույր ծագկունք, թարմ արոտ դալար
Լցնում են ոդը անուշհոտութեյամբ,
Յեվ կարկաչաստհ վտակներում պայծառ
Նկարվում են ջինջ կամարը անամպ,

Անհուն ծավալով անասքը յեթեր
Յուզնում և, ինչպես մի վարագույրից,
Ցեվ այն թափանցիկ, կանաչախոտ ծառեր,
Ուր արծաթափայլ թիթեռի միջից
Հոսում և գետը հեզիկ ու հանդարտ.
Բլուրներն շքեղ այնտեղ հեռավոր
Գեղեցկանում են մի տեսքով վարթ,
Վերն այտեղ ճախրում բաղեն մենավոր։

Հիշում եմ և յես այս նվաբչական
Տեսարաններըը չքնաղ հարավի,
Ցեվ յես իմ քայլիր ուղևորական
Փոխել եմ բնության ծոցում կենդանի,
Ցեվ ով մթանգամ յեթե տեսել և
Նա հուսապրում և յուր խեղճ հայրենիք
Ազգասիրական գաղափարներով
Ցեվ ցնորքովը կյանքի յերջանիկ...

Ցեվ այսպես՝ Դուբյան գիմնազիալի
Ավարտել և յուր ընթացքը ուսման,
Ցեվ շուտով պետք և ընկնել նա ուղի
Բարձրագույն կենդրոն լուսավորության,
Այդ կախարդական անկյունը յերկրի,
Նա գիտե անշուշտ, նա լզգացել և
Ինչ սիրտն եր հուզում և իմ հերոսի։

Ագահ աչքերով նայում և Դուբյան
Յուր շուրջն և առաջ, ու նորա հոգին
Լեցնում և մի հեշտ ըներկրանք անսահման,
Ցեվ նա հրճվում և, ինչպես միայն վորդին
Կարող և հրճվիլ բնության հարազատ—

Այդ ընտանի չե բոլորը նորան։
Յեվ բաբախում ե նորա սիրտն ապատ,
Նա վոտ ե դընում շեմն հայրենական։

883

[Ձեռագիրն այստեղ ընդհատվում ե]

[ՀԱՏՎԱԾ]

Նայի՛ր գեպի վեր. հրաշալի յերկինք
Գարնան ամոթխած մանուշակի նման
Փայլում է կապույտ, ստղերը գեղեցիկ
Բյուրավոր վառվում վայլով դյուրթական
Ցեվ չքեղազարդ յերկինքն են նաղխում,
Ինչպես գեղափայլ ծաղկունք պաշտերում։

Լուսինն ամաչկոտ ամպերի միջից,—
Վոր ինչպես փոքրիկ սիրուն կղզյակներ
Հանդարտիկ ծովում հեզ ալիքներից
Մերթ բարձրացնում են իրանց բլրակներ
Ցեվ մերթ կորչում են մութ հորիզոնում,—
Ծուր մելամազոտ դեմքն և դուրս հանում։

Յերբեմն թափչում, կարծես ատլակացած
Դարձնում և յերեսն մեղավոր յերկրից,
Իբրև թե նորան լինելին հասած
Սրտամաշ վողբեր ապիրատ գործից.
Կամ դարձյալ հպարտ ժպիրն յերեսին
Ել դուրս և լողում ամպերի միջին։
Ցեվ իբրև գոռոզ փառքով հաղթական
Զայնում և «Ընչին, անմիտ դուք մարդիկ
Ներքել եմ յես ձեզ», Ցեվ վողջ բնությյան
Հսկում և փռած թևերն, իբր արծվիկ
Յերբ պտույտ տալով ոդումն անսահման
Նայում են սրաչյա իրանց բնի վրան։

Տխուր ուղիով գնում եր սայլակ,
Սայլորդն յերգում եր հուսահատ ձայնով,
Պատանին մոայլ նստած եր մենակ
Յեվ հրաշագեղ գմայլած տեսքով
Աբցունքն աչքերին խոստում ինքնիրան՝
Հիշում եր օրերն անհոգ մանկութեան։

«Ո՛վ ժամ ցանկալի, բերկրութեան րոպե...
Տառապյալ սիրտս հուսով լցվեցավ.
Դարձյալ հայրենիքս իմ առաջին և.
Ծանոթ վայրերում հոգիս հրճվեցավ
Վհռ քաղցր հովիտներ, անուշ բլուրներ,
Ծառեր ու ծաղկունք, կանաչ այգիներ
Դարձյալ ձեզ տեսա...

Բանի՜ ամ անցավ իմ անբաղդ կյանքից
Հեռու աշխարհում, տակ ոտար յերկնից.
Բանի՜ դառն օրեր արցուն արցունքով
Անցրի հյուսիսում, մոայլ հյուսիսում
Յեվ այժմ, ի՜նչ սուրբ, ի՜նչ վեհ ջերմ զգացմունքով
Վողջույն եմ տալիս այս քաղցր վայրերուն։

Սիրալի՛ր յերկինք քաղցրիկ աշխարհի,
Որ շնորով անված մեծացած վրդիվ
Սառն աշխարհում չմոռցավ քեզի.
Յեվ ահա նորից գրկում եմ անմիա,
Անհուն բերկրութեամբ զեփյուռը անուշ,
Վոր յերբեմն հրաշեկ մազերս եր փարում,

Յերբ յես դեռ մանուկ ուրախ ու քնքուշ
Այս հովտումն եյի անհոգ խաղ բռնում...
Անցավ մանկություն և ուրախություն,
Զըվարթ ժպիտը թռավ շրթունքիցս

Յեվ վողջունեցի վիշտ ու տխրութիւն,
Նոր բարեկամներ իմ նորոգ սրտիս,

Յեվ դառն պատրանք մարդկային կենաց
Թունաւորեցին իմ խաղաղութիւն,
Ասի՝ հավիտյան դու բարյալ մնաս
Որնյալ ու կրկին որնյալ մանկութիւն»...

Սայլակը հասավ. զանգակը լռեց
Վար վողջ միակերպ հնչում եր ճամբին։
Սայլորդը իջավ պատառուն ասեց.
«Հասել ենք արդեն մեր իջևանին»։
Բայց խնդճ պատանին խոսքերը չլսած,
Որ մտածմունքի մեջ եր ընկղմած...

Տներն անխռով քուն եյին մտած,
Յեվ լռութիւն եր խուլ փողոցներում.
Միայն վերն անհուն աստղերն պար բռնած
Ասես ժպիտով յերգ եյին յերգում,
Յեվ այնպես քաղցրիկ, այնպես նրբաշնորհ
—Հաղվագյուտ կհատկանա այն յերգն իմաստակ—

Յերբեմն ամպերը խաղաղ անցնելով
Ամոսր յերամով յերկինքի վրայից
Հով եյին ձգում արագ թռչելով
Լուռ փողոցներում. շնորի հոլից
Որ լռութիւնը նրբհած տներին
Միայն ընդհատվում եր զերեզմանայինն...

Յեվ առավոտ եր սերուն մայիսյան,
Հեշտաշունչ առավոտ զարնան զեղեցիկ
Նոր նշույլները վառ արևելքան
Վոսկի ժպիտով թափչյա զալարիք,

Լուռ ագռաւաբոյները, և՛ պաշա, և՛ անտառ
Ակտիւ դուչներով նեղկել են պայծառ։

Նորաբաց ծաղկանց թարմ կոկոններըը
Կանաչ թիթեռում ինչպես կույս մատաղ
Ամոթխած իրենց հոգ գլուխները
Թարձրացնում են ղեղաթի ու ուրախ
Ծածուկ համբուրով—սիրո նվերը առջին—
Վաղջունում են այդը խնդապին։

Ցողն առավոտյան քնքուշ արոսին
Վառ շողշողում ևր, ինչպես գաղտը արցունք
Լուռ ուրախության, վոր չքնաղ կուսին
Թափում են յերբեմն սիրափայլ աչկունք։
Յեվ խոր անտառում նոր կյանքով զարթած
Հնչում ևր նվագը թռչուոր յերգչայ։

Ժրաջան մեղուն արդեն փեթակից
Թռչում ևր դաշտը և ուրախագին
Գուրգուրում ծաղկանց անուշ հյութալից։
Փոքրիկ պարգևով դառնում փեթակին։
Այսպես յերկիրը կապանք թոթափած,
Առնում ևր ժպիտը զարնան զվարթացած։

[Քևռագիրն այստեղ ընդհատվում ևր]

245 [ՀՈՍԵՐՈՍԻՑ]

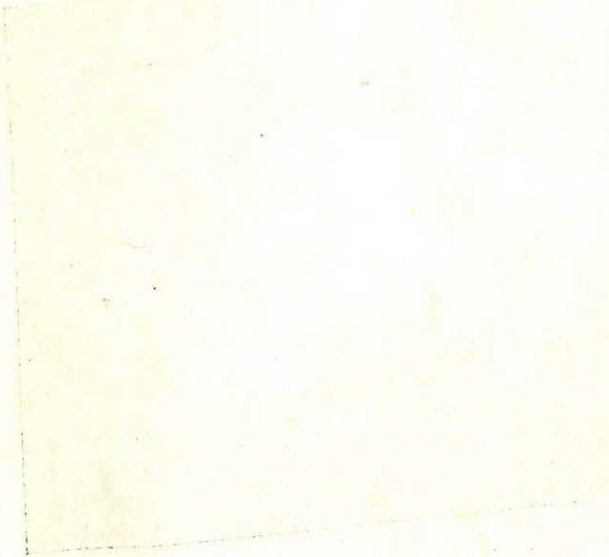
Յերգի՛ր ցաւումն, ով դիցուհիդ, Պելիսյանն Աքիլևսի,
Կորստաբե՛ր, վոր բյուրավոր ցավեր բերից աքայեցվոց.
Շատ դյուցազանց արի հոգիքն ուղարկեց Նա Այիդես,
Իսկ իրանց ձըգից իբրև կերակուր Նա շըներին
Ցեվ դիշատիչ բոլոր թռչնոց—կատարվեցավ Զևսի վճիռ
Այն օրվանից, յերբ գժտությամբ կովեցան մի՛մյանց հետ
Ատրիդես՝ արանց արքան և դիցազարմն Աքիլևս.
Բայց ո՞վ ասավածներից կըռիվ հարույց նոցա մեջ.
Զեվսի վորդին և Լետոյի. արքայի վրա Նա սրամատ
Զորքին չար ախտ ուղարկեց, և կոտորվում էին մարդիկ,
Վորովհետև Ք՛րյուսես քրմին անարգել եր Ատրիդես:
Ցեկիվ եր Նա աքայանց դեպի նավերն արագասահ
Յուր գոտերն ազատելու՝ փրկանք տալով մեծագին.
Պըսակ ձեռին բռնած հեռաձիգն Ապոլլոնի
Վոսկեղեն ցըպի վրա՝ խնդրում եր Նա աքայեցվոց.
Ցեվ առավել ազգից իշխան Ատրեյանց յերկուսին.
«Ատրեյանք և դուք, բոլոր քաջազրահ աքայեցիք,
Թող տան ձեզ ասավածներն, վոր Վոլիմպուսի են բնակում,
Ավերել Պրիամոսի քաղաքն ու տուն բարով դառնալ.
Ազատեցե՛ք սիրուն դուստրս և փրկանքն ընդունեցե՛ք,
Ի պատիվ Զեվսի վորդի Հեռաձիգն Ապոլլոնի»:
Ցեվ ավին հավանություն աքայեցիք ամենեքյան
Հարգել քրմին և ընդունել այն փըրկանքըն հոյակապ.
Բայց անհաճո թըվեցավ Ագամեմնոն Ատրիդեսին,
Ցեվ. զայրույթով ու չարացած նա սպառնալից խոսք ասաց.

«Ձը տեսնեմ քեզ, ով ծերուկ, խորագոյ նավերի մոտ
Վոչ հիմա մընացած և վոչ հետո նորից յեկած
Ասա թե չի ոգնիլ քեզ ցուղն ասածուդ ու հերակաս.
Ձեմ արձակիլ յիս նորան, մինչև վոր նա ծերանա
Իմ տանըս մեջ, Աբգոսում, հայրենիքից հեռավոր
Վոսատյնի շուրջը պտտելով, ինձ լինելով անկողնակից։
Բայց հետացիր, և մի ինձ զայրացնիլ վոր վողջ յերթաս».
Այսպես ասաց, և ծերունին ահաբեկ լսեց խոսքին.
Յեվ գնաց նա լռելյայն մըրկածուփ ծովի ափ,
Յեվ ապա առանձնացած շատ աղերսեց ծերունին
Ապոլլոն արքա վորդուն քաջագանգուր Լետոյի։
«Լսիր ինձ, արծաթաղեղն, վոր պահպանում ես Քրյուսեն
Յեվ կիլլան նըվիրական, հըզոր տեր Տենեդոսի,
Ո՛վ Սմինթյանդ, յեթե յերբևէ չծնաղ տաճարդ իմ պատկել
Կամ թե ձոն յես քեզ համար պարարտ ալրել իմ աղջըրները
Յեղների ու այծերի, կատարիր այժմ այս իմ փափագ.
Թող տան դանայացիք փոխն արցունքիս քո սլաքներով»։
Այսպես ասաց աղերսավոր, լսեց Փեբոսն Ապոլլոն,
Վոլիմպոսի գագաթից լջալ, յեկավ զայրացած՝
Աղեղն ու ամրապինդ յուր կապարիճքն ուսը ձգած.
Յեվ նետերը լարեցին նորա ուսին, յերբ սրմտած
Շարժվեցավ ինքն ու հառաչեց, գնաց նրման գիշերի։
Ապա նստավ նա նավերից մեկուսի, նետն արձակեց.
Յեվ արծաթյա աղեղից շաչյուն յելավ ահարկու։
Նախ հարվածեց ջորիներին և շներին յերակընթաց.
Իսկ հետո նետ ինքյանց վըրա արձակելով դառնագետ
Ջըզեց, և դիների խիտ բոցերը վառվեցան։
Ինն որ նետերն ասածո՝ բանակի վրա թափվեցան,
Իսկ տասներորդ որն Աքիլլես ժողով կոչեց ժողովրդին.
Հերան նորա միտն այդ ձըզեց, ճերմակբազուկ դիցուհին,
Վշտացած դանայեցվոց կոտորածը տեսնելով։
Յեվ յերբ սոքա ժողովեցավ խմբվեցան համագումար,
Արագոտըն Աքիլլես յելավ կանգնեց ու ասաց.

Հ. Հովհաննիսյանցը իր վերարտական տան՝ Վեստայի հետ
[1897]

Հրատարակված է առաջին անգամ

«Աբրիկա, այժմ կարծեմ մենք գնալի հետ վերադառնալ
Պիտի սահմանենք, եթե մեզ ազատվենք կատաղածից.
Ցերը և մահ և պատերազմ Ջարդ են տալիս աքայեցոց.
Բայց հարցնենք մենք գուշակող մի մարդու կամ թե քրմի,
Կամ թե մեկին երազանմա, երազն էլ Զևսն է գրկում—
Որ ասի, Ը՛ր և այսպես մեզ բարկացել Փեբոս Ապոլլոն,
Կամ ազոթքի կամ թե զոհի պատճառով և նա դժգոհ.
Գուցե ճենճերն անարատ գառների և այծերի
Ընդունելով կամի մեզնից կատաղածը հեռացնել։
Յեվ այսպես նա խոսելով՝ կրկին նստավ, ասա յելավ,
Կալքաս Թեոդորիդեան ամենալավ հավահրմամն
Ամենից, որ այժմ կան, յեղած են ու կըլինեն.
Նա իլիոն առաջնորդեց աքայեցոց նավերին
Գուշակությամբ, որ նորան տվել էր Փեբոսն Ապոլլոն.
Նոցա համար բարեմիտ այսպես խոսեց ու ասաց.
«Ո՛վ Աքիլլես, սիրելիդ Արամազդն, ուզը լինձ հրամայեց
Պատմեմ ցասումն ես Ապոլլոն հեռաձիգ թագավորի.
Այդ յես կասեմ. բայց և դուռ ուխտ արա և խոստացիր
Ինձ ոգնել պատրաստական թե խոսքով և թե բազկով.
Գիտեմ, պիտի բարկանա նա, որ իշխում է ընդոր
Արգիվոցոց և որին հընազանդվում են աքայեանք։
Զի կարող է թագավոր, թե բարկանա անազատի.
Վորովհետև եթե զոհի նույն որըն նա յուր բաժնությունն,
Սակայն հետո կը պահե նա վոխը յուր սրտի մեջ,
Մինչև հանե. արդ խոստացի՛ր, վոր դու լինձ կը
պաշտպանես».
Աթագոռն Աքիլլես պատասխանեց ու ասաց.
«Սիրտ առ, ասա մեզ համարձակ, ինչ պատգամ որ գուշակես
վրկա Փեբոսն, Արամազդի սիրելին, ուրբից, կալքաս,
Անդրեվով կամքն ասպատնեների հայտնում ես դու
պանագիցյոց.
Քանի որ յես յերկրիս վրըա ղեռ ես կամ լինդանի,

Քեզ բոլոր դանայեցվոց վոչ մեկը ձեռ կարող չե տալ
Գոդալոր նավերի մոտ, և վոչ նույն իսկ Ագամեմնոն,
Վոր այժմ իրեն աքայեցվոց ամենաքաջն և հռչակում»։
Այն ժամանակ իրաիռւովեցավ, ասաց դուշակը պատվական.
«Վհո՛ւ աղոթքը և վո՛չ զոհի պատճառով և նա դժգոհ,
Այլ թե քրմի համար, վորին անարգեց Ագամեմնոն,
Զաղատեց նորա դստերն ու վոչ վրկանքըն ընդունեց
Այս պատճառով ցավեր տվավ Հեռաձիգըն և դեռ կը տա։
Դանայեցվոց այս զարշ մահն այն ժամանակ նա կը կարճե,
Յերբ սիրելի հորը հետ տա բոլորաչյա որիորդին
Առանց գնի ու վրկանքի, և նվիրական զոհ բերե
Բրյուսեյուս. հետո գուցե հուսանք նորան հնշացնել»։
Յեվ այսպես նա խոսելով կրկին նստավ, տպա յեղավ
Աարիդես դյուցազն մեծ տիրապետ Ագամեմնոն
Ջայրացած. և բարկությամբ խիստ ծռայլ սիրտն ևր
լցված,

Յեվ աչքերն ինչպես հրակ փայլում եյին բոցավառ.
Դեմքը խոժոռ՝ նա կալքասին առաջ նայեց ու ասաց.
«Ջարիքների դու դուշակո՛ղ, յերբեք լավ բան ինձ չասացիր.
Միշտ սիրելի յես քո սրտին գժբախտությունն դուշակել,
Իսկ բարի խոսք դու չես ասել վոչ յերբեք կամ կատարել.
Յեվ այժմ էլ դանայեցվոց դուշակելով ասում ես դու,
Թե հեռաձիգն այն պատճառով նոցա ցավեր և ուղարկում,
Վոր յես վրկանքն հոյակապ Քրիսեյիս որիորդի
Ընդունել չը կամեցա, նորան շատ ցանկանալով
Տանս ունենալ և սիրելով ավելի կլիտեմնեստռա
Իմ հարազատ կնոջից, վորից բնավ նա չե պակաս
Վոչ հասակով և վոչ դեմքով, վոչ խելքով և վոչ գործով։
Սակայն պարձյալ կուղեմ հետ տալ յես նորան, թե այդ և
լավ.

Ժողովրդի վրկությունն եմ ցանկանում և վոչ կորուստ.
Բայց ինձ համար շուտով պարզև պատրաստեցեք, վոր յես
մենակ

Աբդեացվոց մեջ չը ճնամ հանիրավի անպարզև.
Տեսնում եք այդ ամենքդ էլ, գնում և պարգևս իմ ձեռից»։
Պատասխանեց աստվածազարմ արագոտն Աքիլլես.
«Ո՛վ պանծալիդ Ատրիդես, դու ամենից ընչասե՛ր,
Ինչպես արդյոք քեղ վհհանձն աքայեցիք պարգև տան.
Գիտենք վորևե տեղ պահված մի գանձ ընդհանուր,
Իսկ ինչ վոր քաղաքներից մենք ձեռք բերինք,
բաժանվեցավ,
Ցեվ անվայել է, վոր մարդիկ կրկին մի տեղ այն ժողովենք։
Բայց հեռ առ՛ւր այժմ աղջկանն աստծուն, և աքայանքըս
Յեռապատիկ, քառապատիկ կհատուցանենք, թե Արամազդ
Տա վոր մենք Տրոյա քաղաքն ավերենք ամրաշարքիսպ»։
Ագամեմնոն արքան նորան պատասխանեց ու ասաց.
Դու վոր աղնիվ ես, Աքիլլե՛ս դիցանըման, մի՛ լինիր
Նենգամիտ, քանի վոր ինձ վոչ կխաբես, վոչ կհամոզես.
Թէ կամենում ես ըստանալ ինքըդ պարգև, իսկ յես այսպես
Մնամ կարոտ, և հրամայում ես, վոր սորան հետ գաձնեմ.
Բայց ինձ վհհանձն աքայեցիք պիտի տան սրտես ուզած
Մի պարգև, վոր տվածիս գինն ունենա հավասար.
Իսկ յեթե նորա չըտան, ինքըս կըգամ, կը վերցընեմ
Կամ քո պարգևն կամ Այասի կամ թե չէ Վոդիսևսի,
Յես կըտանեմ, և վորին վըրա հասնեմ՝ կը կատաղի։
Բայց այս մասին կարող ենք կրկին անդամ մենք խոսել,
Իսկ այժմ մենք դիցանվեր ծովը քաշենք ևս նավակ,
Յեվ ճարպիկ նավասաիներ ժողվենք վըրան և պատրաստենք
Զոհն ու իբան ներսացընենք դեղեցկատ Բրիսեյսին.
Յեվ մի մարդ էլ թող լինի խորհրդատու առաջնորդ,
Կամ Այաս, կամ Իդոմնե, կամ Վոդիսևսն աստվածազարմ,
Կամ թե դու, Պելիայանըդ, անվո՛ր դու ամենից,
Զոհ բերես Հեռածըդին, վորպեսզի մեղ վողորմի»։
Խեթ-խեթ նայեց, ասաց նորան արագոտըն Աքիլլես.
«Ո՛վ դու, ով անամոթ ու նենգամիտ, ինչպես արդյոք
Աքայեցի մեկը լըսե բարեհամ քո խոսքերին—

Գնալ ճանապարհ կամ քաջությամբ պատերազմել
մարդկանց հետ։
Ձես այսօրով նիզակավոր արձայվոց հետ կռվելու
Ձեմ չկռվել, նոքա ըզնամ մնզավոր չեն իմ առաջ,
Քանի վոր յերկնք բերրի ու բազմամարդ փթեցյալում
Ձեն վընասել վերջերին, վորովհետև շատ կան այնտեղ
Լեռներ բազմերանգ, նաև ծովը մռնչող։
Այլ մենք քեզ, ով լերըդ դու, հետևեցինք, վոր խնդաս,
Վրեժն առնելով Մենելավի և քո, ով դու շնաչյա,
Տրոյացիներից. այս չես տեսնում և վոչ ընդմ մըտածում։
Ահա և ապառնում ես դու իմ պարգևն էլ խլելի ինձնից,
Վոր աքայացոց ըզվիճն վորպիսի աշխատանքիս փոխարեն.
Բայց չես պարգև չեմ առնում հավասար, յերբ աքայացք
Ավերելու լինեին քաղաքն այս բազմամարդ տրոյացոց.
Ձեվ սակայն շատ ավելի ասժանելի պատերազմում
Իմ ձեռներն են աշխատել. իսկ բանջանում յերբ վոր կը գա,
Քեզ և հասնում մեծ պարգևն ու չես քշվով գնացած
Դեպի նավերն եմ դընում, թեև մարտում շատ առնված
Բայց չես հիմա փթեա կերթամ, վորովհետև լավ և շուտ
Տուն հետ դառնալ ճանկածն նավերի հետ. չեմ մտադիր
Ըզնալ այստեղ անպատիվ, քեզ առացվածք ու գանձ
կիտել»։

Նորան ապա պատասխանեց արանց արքան Ագամեմնոն.
«Փախի՛ր, յեթե սիրտդ և ուզում, և չես յերկնք չեմ
խնգրիլ
Վոր ինձ համար այստեղ մընաս. ուրիշներն էլ կան ինձ
մոտ,
Ինձ պատվողներ, և մանավանդ խմաստունըն Արամազդ։
Ինձ առելի չես դու լավոր ատովածատուն իշխաններից,
Վորովհետև սիրում ես միշտ վեճ ու կռիվ և պատերազմ.
Թե անհնարին հզորն ես դու, այդ էլ ատոված ե քեզ տվել։
Տուն դու հետ վերադարձի՛ր ընկերներովդ ու նավերովդ,
Իշխիր Միրմիդոնացդ, չես քեզ համար հոգ չեմ անում

Ցնվ վոչ վախում թարկութիյունիցդ այլ և սպառնում եմ քեզ ասպես.
Բանի վոր Փերն Ապոլլոն խլում և ինձնից Բրիսեիսին,
Յես նորան ընկերներիս ուղեկցութիյամբ և իմ նավով
Կուղարկեմ և գեղեցիկ Բրիսեիսին յես կատանեմ՝
Բո տոգավարըն ինքըս գալով, քո պարգևն, վոր լավ տեսնես՝
Փղնիկց վորքան եմ գերազանց, և վախենա ամեն այլ վոք
Ինձ հավասար իրան կարծել և ինձ հետ համեմատվելու։

[Հետագիրն այստեղ ընդհատվում է]

246 ԼԵՍՔԻԼՈՍԻՑ

Ա՜հ, տառապանք, անհուն, անվերջ տառապանք...
Սանդարամետ և յուր բոլոր արհավիրք
Զեն հավասար իմ անվախճան ցավերին։
Վկա յիշե՛ք տանջանքներիս, ովքիա՛ներ,
Լուսին, արե՛, և դուք ատղեր ժպտագեմ,
Լեռներ, գետե՛ր, համայն տարե՛րք աշխարհի.
Վկա յիշե՛ք անդուլ Զևսի չարութեան։
Տեսե՛ք, ինչպես հայրն ատվածոց և մարդկան
Տանջում և ինձ վրեժխնդրութեամբ անխրավ.
Դահիճս ահա շուտով դարձյալ կը հասնի,
Այս լեռների խիտակ արքան ոգաչու։
Արի, արծիվ, ովոր քո աղատ վիս հոգին
Տվիր քաժին բռնավորին ցնորամիտ.
Զեն ահարկու քո նոզկալի մադիլներ,
Պոռմեթևսին դու չես ընկճել տանջելով.
Ցեղ դու, ով Զևս, վոր ժահաբեր շանթերիդ
Ապավինած՝ սպառնում ես ինձ խրոխտալով,
Տես վոր միայն արհամարհել գիտեմ յես
Քո բռնակալ անարդ հոգու չարութեան։
Ծառայամիտ սպասարկուներն աթոռիդ
Հայր և արքա թող տան, ով Զևս, քեզ անուն,
Թող քո առաջ առատ կնդրուկ միշտ ծխեն,—
Զե՛ն ահռելի քո զորութեանն ինձ համար.
Դու տիրացար իմ հիմք հեք մարմնին անպաշտպան,
Ինձ դոհ ավիր արենարբու այս արծվին,

Ցեվ չեմ տեսնում տառապանքիս յես վախճան,
Բայց բռնութիւնդ եվ ավելի ուժ չունի,
Սահմանն է այս արքայական զորութիւնդ...
Ցեվ մի թեթև դու կարծում եիր, թե ազատ
Հոգու վերա իշխել պիտի կարենաս,
Թե կը փակես դու իմ շրթունք, վոր մարդկանց
Քո ապիկար ու չարանենդ վարչութիւն
Գաղանի խորհուրդն ու նպատակ ցույց ավին,
...Ահ, դու խափա՛ն ինձ կործանել ես սպառնում,
Շանթ ու վորոտ ես ուղարկում իմ գլխին.
Ահա լեռներ դղրդելով անգին.
Զարհուրելի վիհ ես բանում ինձ համար...
Բայց դու գիտցի՛ր, կործանելով իմ մարմին՝
Ցերբեք իմ գործն էլ ըսպանել չես կարող.
Մարդկանց աչքերն յես բայ արի, ավի լույս
Նոցա խավար, ըսարկացած խելք մտքին.
Ցեվ կը տեսնես, վոր կը գա որ, և նոքա,
Վոր սարսափում, դողում եյին առաջիդ,
Կը ծանակեն հպարտութիւնդ քո շանթեր,
Ցեվ կիմանան, վոր ամպերով միշտ ծածկված
Գահդ անսասան պիտի վորջի մեկ և կանգնած...
Որը կը գա, կը խորտակվի Ոլիմպոս,
Ցեվ լուսավոր յերկինքի տակ թև առած
Կը սավառնի ազատութեյան վեհ վոգին։
Թող հավիտյան իմ տառապանքը տեւի,
Բայց յես գիտեմ, կերթան, կանցնեն սերունդներ,
Ցերկրի վերա Զևսի անունն էլ չեն տա,
Իսկ Պրոմեթևս մարդկանց փրկիչ կը մնա։

[ՍՈՖՈԿԼԵՍԻՑ]

247

ԱՆՏԻԳՈՆԵ

Ո՛վ քուէրդ իմ հարազատ պա՛ւ սիրելի Իսմինե,
Գիտե՞ս արդեօք թէ Զեւս Իդիպոսի չարիքներից
Ի՞նչ և թողել մեզ վերա միա դեռևս անկատար։
Ել չկա և վոչինչ վիշտ և վհո՛ւկ մի թշուառութիւն,
Անպատուութիւն և անարգանք մեր չես դեռ ևս չեմ տեսած։

Թե քեզ, թէ ինձ մինչև այսօր վերա հասած աղետներից։
Ցեղ հիմա՝ ի՞նչ և պարծալ մեր ասում են թե իշխանն
Արձակել և նոր հրաման քաղաքիս ժողովրդին.
Դու՞ բան գիտե՞ս և լսե՞լ ես, թե անհայտ և քեզ մինչ արդ
Մեր սիրելեաց դեմ խորհած թշնամական չարիքներ։

ԻՍՄԵՆԵ

Վոչ մի համբաւ սիրելեաց մասին դեռ ինձ, Անտիգոնե,
Վոչ ախորժ, վոչ վշտալից չե հասել այն օրվանից,
Ցերը մեր յերկու յեղբայրներից մենք զրկվեցանք
յերկուքս ել.
Վորոնք մեռան միևնո՛ւյն ավուր մէջ միմեանց ձեռքից
Իակ յե՞րբ գնաց Արգեացվոց զորագունդն այս գիշեր
Այլևս վոչինչ այնուհետև չեմ իմացել, չես բընաւ
Վոչ մի լուր ուրախարէթ և վոչ մի բոթ վշտալի։

ԱՆՏԻ[ԳՈՆԵ]

Լավ պիտեմ, և քեզ այս ուրախ դանեկից զուրս
Նորա համար չես կուզիչ վոր զուռ մնանի այս լեռս

ԹՄՄՆԵ

Յեվ քինչ կա. վորովհետև զուռ խոսում ես մատաանչ[...]

[*Հետագին այստեղ ընդհատվում է*]

ԽՄԲԱԳՐՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

1. Ծանոթություններ
2. Այլ երեսումներ
3. Մաշենադրական տառատակ
4. Այբբենական տառատակ
5. Ժամանակագրական տառատակ

ՄԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այս բաժնում ժողովված են այն ինքնուրույն և թարգմանական բանաստեղծությունները, որոնք յերբեմն հեղինակը հրատարակել է Այս բաժնի նյութերը կազմելու համար հիմք են ծառայել տարբեր ժամանակ հրատարակված յերեք ժողովածուները, ինչպես և այն պարբերականները («Ծղոտ.», «Աղբյ.», «Աբատ.», «Գիզմ.», «Գրծ.» և այլն), վորտեղ լույս տեսած բանաստեղծությունները կամ չեն գեհեղվել ժողովածուներից վորևե մեկի մեջ կամ էլ լույս են տեսել վերջին ժողովածույից հետո (1912), բնականաբար թողված միտքով տեսել վերջին ժողովածուի կազմում. Բաժնում տեղ են գտել նաև այն բանաստեղծությունները, վորոնք, սրբագրի կան 1887-ի ժողովածուում, բայց վերջինս. չի հրատարակվել ժամանակ չեն անցել (ինարկե, հեղինակի կամքով) 1908-ին լույս տեսած ժամանակ մեջ։

Ինչպես մյուս, այնպես էլ այս բաժնի ծանոթությունները առավելապես ժամանակագրական նշանակություն ունեն։ Ծանոթությունների նպատակն էլ է տեղ կամ վերականգնել յերկի գրության օրը և վերջը, անդրանիկի հրատ. և ճշտել «Ամառնադրության տախտակ» (վերհրատ. համեմատականությունը տրված է «Այլընթերցումներ» բաժնում), կրճատումները (ատյուններն ու շեղումները տրված են «Այլընթերցումներ» բաժնում), ինչպես և պարզել յերկի ինքնագիրը կամ նրա հեղինակած տեսակները, յերբեմն էլ հայտնի չեն լաղարյան ձեռագրերն ամենևին հայտնի չեն, մինչև հիմա հայտնաբերված համարները. դրա համար էլ առայժմ հրատ. «Հույս» ձեռագիր պարբերականի համարները չեն լույս տեսել։

---

1. Տեսել ես արդյոք այն բլրակները... — Տպագրված է բանաստեղծությունների մեջ, իր վերջադրությամբ անդրանիկին և գրել է հունվ. 17-ին։ Վերջադրությունը հատասավում է պահպանված ինքնագրով և ինքնագիր հեղինակի սրբագրությամբ։ Տպագրվել է 1887-ին («Ա[ղբ]յր»)։ Ձերբերող է յերբորդ ժողովածուն։ Տպագրվել է 1887-ին անհամեմատելի պատճառներով, մի պատճառներ կարելի է, չէին։ միանգամայն անհամեմատելի պատճառներով, մի քանի այլ բանաստեղծությունների հետ, չի մտցրել և այս։

Ստորև բերում ենք մի ինքնագիր, վորը, մեր կարծիքով, պետք է. տեղած լինի առաջին գրվելը։

Տեսել ես ծերուկ ժայռերի միջով
Կա-դաս անցնելիս գետը փրփրած [1],
Ականջ դնել ես խռոված սրտով
Այն աղմկալից զառագին այցց [2]։

Տեսել ես դյուղը ճոխի մեջ մենակ,
Յեվ շուրջը փռված շեղ պատեղներ [3]
Վռոսկի հասկերը յեվ խաղաղ վտակ.
Լսել ես հաղցրիկ արտուի յերգեր [4]

Յեվ դու տեսել ես նորա գանձն անգին,
Գեւրով Հրեշտակ, հասակը փարթամ
Հարավո դուստրը հրապուրիչ աչերին [5],
Շերուենք ալ վարդ, ոսպիսի անթառամ...
Սիրատանջ այրված ճիվաչը այտերից
Քաղել ես նամբույր, վոր խաղց է մեղրից... [6]

Զնոյ հիշեցնում է Լերմոնտովի «Жалобы турка» քանաստեղծությունը, նույն բովանդակությամբ նրա հակապատկերն է, ընդհանուր գծեր ունի նաև Սմբ. Շահազիզի «Լիռնի վիշտը» պոեմի վերջ հատվածների հետ։

Թե Շահազիզի, թե Հվհն. քանաստեղծություններն ավարտը կարող է յեղած լինել Գյոթեին. ընդհանուր գծեր շատ կան, ինչպես Շահազիզի պոեմի վերջ կտորներից, այնպես էլ Հվհն. քանաստեղծության է Մինևոնն յերգի («Վիլհելմ Մայստեր») միջև։

---

1) Մոլեգին գետը կատաղած անցնելիս
2) Ալյաց գոռոցին ազդակալից
[գրված է և ընդված]
Տեսել ես, ասա, հայրենիքդ սիրուն
Անարկու նորա խաղաղ ձորերուն։

3) Շառագարդ շուրջը փռված պարտեզներ
4) Արտուին քաղցրիկ լսել ես յերգեր
[գրված է և ընդված]

Ասա՛ վոր յերկիրն քան իմ հայրենիքը
Աւասիկ չքնաղ է և գեղեցիկ
5) Հրեշտակ գեմքով, հասակը փարթամ
6) Քաղե՞լ ես համբույր վոր քաղցը է մեղրից...

Այս բանաստեղծությունն ունի հետաքրքրական պատմություն։ Նա ունեցավ իր պրպտող արձագանքները։ Այս բանաստեղծության հետաքրքիր նմանությամբ մի ազգնուրն բանաստեղծ (Մարգար Կոջոնենց) իր խմբագրությամբ լույս տեսնող «Մասիս» պարբերականում (1914, № 17), հրատարակեց «Իմ հայրենիքին» ազգայնական բանաստեղծությունը։ Բանաստեղծը Հվհն. հայրենասիրական համամտիկային հակադրում է իր հետևյալ պզտիկ բանաստեղծությունները։ Դրանց մի քանի տարի առաջ Հվհն. թարմացնում էր «Հարիզոնում» (1910, № 83) լույս ընծայից Հվհն. այս բանաստեղծության առթիվ գրած իր հայտնի «Parodia»-ն, ուր գտնում էր հեղինակը հակադրված է իշխող դասակի ազգայնական նկարագիրը։

2. Ին վարդ աղջիկ.— Թարգմանություն Պուշկինից (1799—1837). Մինչև վերջին ժամանակները անհայտ էր, թե ովքեր և թարգմանել «Պուշկինին» (հոդվածներ և նյութեր) ժողովածուում սխալ տեղեկություն է տրված. առված է «Ին վարդ աղջիկը» Հվհն. Թարգմանել է 1899-ին, երբ թե Պուշկինի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ։ Արեխիում հնարավոր չեղավ գտնել ինքնագիրը և նրա մի քանի տպագրություններ։ Հաժաձայն ինքնագիր տետրակի, թարգմանվել է 1880-ական. 30-ն։ Տպագրվել է 1899-ին («Տերգ. դրուհյան, Թարգմանվել է 1880-ական. 30-ն։ Տպագրվել է 1899-ին («Տերգ. դրուհյան, Թարգմանվել է 1880-ական. 30-ն։ Տպագրվել է 1899-ին («Տերգ. դրուհյան, № 26)։ Նույն բանաստեղծությունը թարգմանել է նաև Ալ. Միասուրյան («Մրճ», 1893, № 10)։

Պուշկինը, ինչպես և Լերմոնտովը Հվհն. սիրած բանաստեղծներն են։ Տուրի Վեսելովսկուն գրած նամակում, Հվհն. ասում է.

...„Хотя первыми поэтами, произведшими на меня сильное впечатление, были Байрон и Гейне, но потом я очень полюбил Пушкина и Лермонтова. В подражание «Евгению Онегину» я написал, будучи еще учеником Лазаревского Института, целую поэму (никогда, конечно, не напечатанную)» (Ю. Веселовский, «Русское влияние в современной армянской литературе», Москва, 1909, стр. 19).

3. Անապատ պատիր — Թարգմանություն Պուշկինից։ Պահպանվել է ինքնագիրը, վորոլ վերագրվում է թարգմանության թվականը—1880, ինքնագիրը, վորոլ վերագրվում է թարգմանության թվականը—1880, ինքնագիրը, վորոլ վերագրվում է թարգմանության թվականը—1880, տպագրվել է 1899-ին («Տերգ. Պուշկինի»)։ տպագրվել չեղ. Տպագրվել է 1899-ին («Տերգ. Պուշկինի»)։ տպագրվել չեղ. Տպագրվել է 1899-ին («Տերգ. Պուշկինի»)։

4. ... (Ցես գրանում եմ բեհրամիս).— Գրել է 1881-ի ապրիլի 29-ին։ Պահպանվել է թվագր. ինքնագիրը, Մյուս ժողովածուների մեջ չի մտել։ Բանաստեղծությունը, վոր նախնական ծրագրով կոչվելու է «Հիշատակ», նախատեսված է Մաքսիմ Զանուժյանին, վորը

առնձեմին գրած նամակի մեջ, Հվին. հեչում և իր աշակերտուհիներին, վորոնց նվիրաբերել է իր յերգերի առաջին տիպրը։ «Աշակերտուհիներս ամառանոցից յեկել են,—գրում է Հվին. 1887-ին ոգոստ. 17-ին—առավոտները որը գնացի փորը աշակերտուհուս տանը ընտրավորելու և տարա գրքերը նոցա բնծա, քեզ ուղարկած գրքիս պես կազմած և նույն թղթի վրա տպագրված, շատ ուրախացան և շնորհակալ լինանը։

5. Ցնդ.—*Թարգմ. Բառի դասնալիքը, Պանպանվել և ինքնագիրը, վորը թվագրված չէ։ Ինքնագիրը 1881 գրած բանաստեղծությունների շարքի մեջ է։ Գիտք և գրված լինի սեպտ. ամսին։ Տպագրվել է 1887-ին («Մ. . . . 1*

6. Իմ աղոթքից բուսնում են.— *Թարգմ. Հայնեյից (1798—1856)։ Ունի մի ինքնագիր նշմի հեղինակային պատճեն։ Թվագրված է—1881, ամսաթիվ չկան։*

7. Նոր տարի.— *Թարգմ. Նեկրասովից (1821—1877)։ Պանպանվել է ինքնագիրը, վորով և վերականգնում ենք թարգմ. թվականը—1882, փետր., նախնական ծրագրով «Նոր տարին» պետք է մտներ 1887-ի ժողովածուի մեջ։ Գրաքննությունն արգիլք է դարձել գրան. 1887-ի ժողովածույից դուրս մնացին մի շարք բանաստեղծություններ, վորոնց հրատ. վախի տակ է գրել գրաքննությունը։ Բանաստեղծությունների այդ շարքը լույս տեսավ Մարսելում, Մ. Փորթուգալյանի «Եմմենիա» ԺԵրԼում (1887)։ Այդ բանաստեղծությունների մեջ եր նաև Նեկրասովից կատարած թարգմ.։ «Եմմենիա»-ից հետո այդ թարգմանությունը տպագրվել է «Մշակ». (1896, հունվ.)։*

8. ... (ԵՒս առավոտ պետք էր ինձ ոգնել։ Առաջ եմ նայում) *Տպագրվել է 1887-ին («Ի-եր») Գրել է 1882-ի նոյեմբ. 22-ին, վորը հատատվում է պանպանված ինքնագրով։ Ինքնագիրը նախապես խորագրված է յեղել այսպես—«Բրաիանովյան», վորն հետո ջնջել է և այլևս չի պահպանվել։ Հետագա ժողովածուների մեջ չի մտել։*

9. ... (Շետպեր, պատանի տալ վայելչության). *Գրել է 1883-ի փետր. 27-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Ի-եր»)։ Թվագր. հատատվում է պահպանված ինքնագրով։ Հետագա ժողովածուների մեջ չի մտել։*

10. Ցնդ.ու ճաճապարհ. *Գրել է 1883 մարտ. 1-ին, վորը հատատվում է՝ թվագր. ինքնագրով։ Ինքնագիրը բանաստեղծությունը վերջնական է հնհանալ յերկտողով, վորը Հվին. չի պահպանել տպագրված տեքստի մեջ (1887)։*

Աչդեղ կարող եմ գեր մի՛ բռնող
Տալ անդորը հոգով լսման իմ ձեռի,

11. ... (Չինջ յերեկից վոսկի առել). *Տպագր. է 1883-ին («Աղբյր.», № 4). Հ. Հ. տարաբաժանությամբ։ Հվին. առաջին տպագրված բանաստեղծությունն է։ Ձեռագրերի մեջ պահպանվել է ինքնագիրը։ Ժողովածուներից վոչ մեկի մեջ չի մտել։*

12. Պոեֆին։— Պահպանվել է յերկու ինքնագիր. մեկը կոչվում է «Բերթոզիա». Տպագրվել է 1889-ին («Քնար Պուշկինեի»). Նույն բանաստեղծությունը թարգմանել են նաև Յերվանդ Տեր Դավթյան Ոձնեցին («Մեղու Հայաստանի», 1867, № 18) և Հարություն Թումանյանը («Բանաստեղծություններ», 1899)։

13. [Ելենկա]։— Թարգմանություն Պուշկինից։ Մինչև վերջին ժամանակները անհայտ էր։ Լույս է տեսել «Պուշկինին հավաքածույում (1937). Թարգմանության կատարել է Բագրատիկում յեղած ժամանակ, 1884-ի ապր. 11-ին։ Ինքնագրում չի պահպանված պուշկինյան խորագիրը, գրված է միայն «Պուշկինից»։ Բայց այս և այլ թարգմանություններից, որ գեռևս չեն նկատված ժողովածույի մեջ, չկան. Պուշկինից թարգմանել է նաև հետևյալ յերկու բանաստեղծությունը.

ՊՈԵՏ

Մինչ Ապոլոն ճվիռական
Ձոն պոեզից չի խնդրում,
Նա անոտի ոսխարհական
Ընկղմած է հոգսերում,
Լուռ է նուռա հնար արբազան,
Սառն ճի մեջ է հոգին,
Ու յերկրի վորոշ նա անճշան
Ամենիցը է չրնչին։
Բայց յերբ բարբառն աստվածեղեն
Հասնի նուռա ականջին,
Պոետի հոգին կսթափի հենց,
Ինչպես զարթնում է արծիվն։
Ոսխարհն ուռախ է, նա տրտում,
Չայնին չե լսում մարդկային.
Հպարտ գլուխը չե խոնարհում
Ամբոխի կուռքի առջին։
Նա փախչում է դժնճայաց
Այրի պլաց ափերը,
Լայնածավալ մարգերը,
Յեվ արտաույզ յեվ խրոված...

24 ոգոստոս

ՎԱՍՏԱԿ

Ժամը հասավ անձկալի ծանր զործիս կատարման։
Բայց Ես ծածուկ մի թախիծ խավարմ է իմ հոգին։
Թե կատարած իմ վաստակ՝ յես եմ անգնեմ մի վարձկան,
Վար ոտվարձն ստացած սպասում է նար զործին։
Թե իմ չաճին եմ ափսոսում, գիշերաև լռիկ ուղեկից,
Վոսկի Այգին մեհիմ յեվ արբազան Պենատից։

21 մարտ 1883

Առաջին անգամ լույս տեսան 1·37-ին («Պատկինին»)։ Բայց այդ Հվհն ձեռագրերի մեջ պահպանվել և մի մանկավարժական փոքր հատոր զրույցներում առածոց վերաբ. ուսուցչանոցում համար. նրանք «Վահակ Ձկնիկ» հեքյաթն եւ Հվհն. դրել և մի փոքրիկ դրամատիկական Պատկինին «կատիտանի աղջիկը» պատմական վիպակի հայերեն թարգմանության տեսքով («Արա», 1895, փետր.)։

15· ·. (Վարպետ հարցանգամ մի ծերուկ եկավ...) Դրել և 1884-ի սեպտ. 5-ին։ Տպագրվել և 1887-ին («Բ—եր»)։ Ունկնդել և բազմաթիվ վերահրատ.։ Թարգմանել և անգլերեն (The rock) Զ. Բոյաջյանը։

16· Ավետաբ. Դրել և 1884-ի սեպտ. 17-ին։ Թվագրությունը հատատված և պահպանված ինքգրր. Տպագրվել և 1887-ին («Բ—եր»)։ Դուբս և մնացել միայն 1912-ի վերջից։ Թարգմանել և աուսերեն (Развалина) Պատեսով—Յաբլոնսկիին։

17 ·. (Ա՜խ, տվեք ինձ խոցքր մի ուան). Դրել և 1884-ի սեպտ. 19-ին։ Տպագրվել և 1887-ին («Բ—եր»). ունկնդել և բազմաթիվ վերահրատ.։ Պահպանվել են յերկու ինքգրր., մեկը ԴԹ, մյուսը ժողովածուի մեջ։ Ցերկու ինքնագրերն էլ հատատում են ժողովածուի թվգ.։ Հետաքրքրական և ժամանդների մոտ յեղած ինքնագիրը, վորտեղ ընդումներ և ուղղումներ կան։ Ինքնագրերից մեկում խորագրված է «Ճանկոլեխյանին»։ Այս բանատեղծությունն ընդհանուր գծեր ունի Հովհեդի «կուզիյի անհետ հետանալ, կորչել» վոտանավորի հետ։

18· ·. (Կուզեի աննեռ ճեռանալ, կորել)։ Թարգմանություն և Հովհեդից (1817—1875)։ Թարգմանել և 1884-ի սեպտ. 21-ին։ Պահպանվել և ինքնագիրը։

19 ·. Ցերգ·— Դրել և 1885-ի հունվ. 14-ին։ Թվգրր մեջ չկոթ կա։ 1887-ի «Բ—եր»-ի մեջ թվգր. և 1886-ի հաշվին, ինքգր. մեջ՝ 1885-ի։ Պահպանել են վերջինը։ Ինքնագրի թվգիրը պետք և ուսավել հավանական համարել, քան տպագրվածինը, վորը կարող և և տպագրական վրիպակ լինել։ Ունի նաև հեղինակային պատճեն։ Ինքնագիրը խորագրված չեն։

20 ·. (Ի զուր ե, ոգին՛ս, ի զուր, իմ հրեստ՛կ)։ Դրել և 1885-ի նոյեմբ. 22-ին։ Թվագիրը հատատված և պահպանված ինքնագրով և հեղինակ. պատճենով։ Տպագրվել և 1887-ին («Բ—եր»)։ Ինքնագրերից մեկը խորագրված և «Անցյալի մի հիշողությունը»։

21· ·. (Աճապաղում յեռերուն կյանքի). Դրել և 1885-ի նոյեմբ. 24-ին։ Ունի ինքգր. և հեղինակ. պատճեն, վորոնք հատատում են թվգր։ Տպագրվել և 1887-ին («Բ—եր»)։ Հետաքրքրություն յույս տեսած ժողովածուի մեջ չի մտնել։

22. ·. (Այս ուերուզմը ընկճեցուր սուգի). Դրել և 1885-ի դեկտ. 19-ին։ Պահպանվել և ինքնագիրը հեղինակային պատճեն։ Տպագրվել և 1887-ին («Բ—եր»)։ Առաջին հրատ. մեջ յեղած ուղիղը («Նվիր որ. Ս. Բ.») չի պահպանել վերջերս ժամանակ։

23· ՛՛. (Կարդայով նոր տարի. թղթ. ուրախանանք). Գրել է 1886-ի հունվ. 3-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (Բ—եր»)։ Պահպանվել է ինքնագիրը հեղինակային պատճեն։

24. ՛՛. (Տխուր յերգիչը ինարի ձեռին)· Գրել է 1886-ի հունվ. 21-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Պահպանված ինքնագիրը խորագրված է—«21 հունվար»։ Ըստ նյության դա յերգի խորագիրը չե, այլ գրության որը։ Պահպանվել է նաև մի ինքնագիր հեղինակային պատճեն, վորի խորագիրը միանգամայն այլ է—«Միգամած»։

25· Ինձ մի՛ պերիր. անդրադ ոչխ.—Գրել է 1886-ի հունվ. 25-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Թվող. հատատավում և պահպանված ինքնագրով, վորը, սակայն, խորագիրը չունի։ Պահպանվել է նաև մի ինքնագիր հեղինակային պատճեն։

26. ՛՛. (Ցերանի նուռ վար տիր և ապաս)· Գրել է 1886-ի հունվ. 27-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Պահպանվել են մեկ ինքնագիրը և մի հեղինակային պատճեն։

27. ՛՛. (Գնում եմ արդեն, ճանկրտում ե ճոպիս)·— Գրել է 1886-ի փետր. 17-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Պահպանված ինքնագիրը և նրա հեղինակ. պատճեն հատատում են թվադիրը։ Թարգմանել և ուսանքեն (Моя душа печально замирая) Յուրի Վլասլովսկին։

28· Անգրպես·— Թարգման. Վ. Սիրոիմ-Յակլով (1823—1862)։ Թարգմանել է 1886 թ մարտ. 2-ին։ Տպագրվել է 1886-ին («Ազգը». № 7)։ Պահպանվել է ինքնագիրը չնչնանելով և ուղղություններով։ Նույն բանատեղծից թարգմանել է նաև «Տիկինը», վորը, սակայն, տպագրության չի հանձնել։ Բերում ենք այդ թարգմանության ամբողջությամբ՝

ՏԻԿԻՆ

Դե իմ տիկինը ել լաց չը լիներ
Յեվ իրան պաներ ուրիշների պես—
Ինչվոր ասում են, խոսում են մրբե մեծեր,
Բայց նորան կը պատմելի չես։

Ինձ համար տնինի նար շատ լը պատեն,
Յես կը խելոհանամ, կը սիրտնեանամ,
Ազորի կկատրամ յես Ցերանսերեն
Յեվ մայրիկի հետ յես ժամ կը գնամ։

Դառ տես, բայորն ել պիտի արմանան.
Չե Ցերանսերեն բան չեն հասկանում՝
Յես ապաս աղջիկ—մյուսների եժան
Վեներեն ազորի ինձ չե վայելում

Լեռներեն ազգիդ բարձր չեմ կարդա,
Բայց ցած... լեռներեն կը խնդրեմ փրկիչին
Վար ըաս մեծանամ, վար ես վող ըաս տա
Հարթ ել, մոտ ել, ապիտակ ու դեղին։

Ահա, ինչպես ճոխ վող ըաս են սիրում,
Նայճամբուր մի-մի տալիս են վոսկի,
Իսկ ինչ վար ասծուն դու չես ընդունում,
Հայհոյասպաստիկ ես են ի տալիս։

Յեվ ահա ճոխ զոհում են ասծուն,
Յեվ վարձատրում է ես նոցա սիրով։
Մեզիր ել կը դիզենիր վող, հարստություն,
Ո՞վ գիտե կարցենիր հաշիվն ել ըանով։

Տիկի՛ն, ա՛յ տիկին, ա՛հա, ինչ հիմա՛ ես.
Պետմ. գլուխդ աճուոցս պիտի գա,
Թե ասված իմիր կամ հրեշտակը մեզ
Կը գան, հայրիկին վող բերեն ըենա։

Ինչպե՛ս չե .. վողը բերում է հրեան
Աստու կամիով միշտ պիտի բերեն—
Մենիր վողը կը տանիր, կառնենիր չորս ավան
Հետն ել ըաս նորեր, վար նոգը վարեն։

Դու չես իմանում. մենիր ազատներ ենիր,
Ձորերը բոլորն ել անապատ են.
Նոտա միշտ անխոնջ, ինչ վար մենիր ուզենիր,
Աստու հրամանով պիտի կատարեն։

Պատած ըարերավ, կեղտոտ, անճոռնի,
Ասես կենդանի մարդու չեն նման—
Աստված է պատժում վար իմ հայրիկի,
Բրանց ազգի չեն յուում հրամանի։

Ա՛յ տես, հայրիկս ձի ըաս է սիրում,
Մայրս Քաթոյին, նորերին՝ վոչով.•
Նղնում եմ նոցա, բեպես չեն պաճում
Ձորերը իրենց վայելուչ կերպով։

Ցերեկ տեսնեի՞ր... Հայրիկս արդեն
Մահին եր մտել, բն ճոր եր ուզում՝
Աջըմ պես տուն են բախվում, գոռում են.
«Հա՛յ տուր, սովա՞ծ ենք, մենք հա՛յ ենք ուզում»...

Քեռցին ճօցա... սասկիկ ջարդեցին.
Բայց կը տեսնես, վոր ըերբ յին մեծանամ—
Ինձնեվ գյուղ սցիմ վոչ գոն չկինին,
Ձեռ բեռվ հուրս պիտի մոռանամ։

Ո՞ւմ հուր կտանի. յերբ հաց ե ուզում
Ագռաս ամբոխը, դռաներ կանգնած։
Ու տես՝ հաց չըտա՞ս... գուցե ւերազում
Մեռել ել տեսնես... ճոռ գոզր գնաս։

Ձեվ չե՞ անպատճառ կիմանա ասված
Վոր կերտդրում ե միշտ սովածներին...
Ա՛խ, տիկի՛ն, խնդրենք վոդջություն ու հաց
Հայրիկի մայրիկին, բոլոր ճորտերին։

1886, մարտի 8

1889-ին «Արձագ.»ի Գ. առարկությամբ ապագրվել է մի հոդված «Ժողովրդական դպրոցականների կարևորությունը», վորտեղ իբր ենթադրած է ուրիշ տող «Անգրագետից» Հ.Ղ.Ն. թարգմանությամբ։

29. ... (Յոդուն ասոդերը կապույտ յերկնքում)։ Թարգմանություն Պրեշտովկինի (1818—1872)։ Թարգմանվել է 1886-ի մարտ. 14-ին։ Պահպանվել է խնքնագրիը։ Ջոդր. մեջ պահպանվել են յերկու այլ թերմ. եվ Պրեշտովկինից «Որիորդը ծոմը եր նայում» և «Պայծառ արևն յերկնքում»։ Յերկու թարգման. կատարվել են 1886-ին, մեկը մարտի 14-ին, մյուսը՝ 15-ին։

30. ... (Գեղեցիկ ոռեր, ծաղկավառ ոռեր)։ Գրվել է 1886-ի մարտի 15-ին։ Տպագր. է 1887-ին («Բ—նը»)։ Վերջնատարակ. մի քանի անգամ։ Պահպանվել է ինքգր. և նրա հղկ. պատճեն։ Առաջին հրատ. մեջ բանաստեղծությունը ձոնված է Ցեղիսաբեթ Չմշկումյանին, վորը նուիրական յերկել է նրա աշակերտուհիներից մեկը։ Ցեղիսաբեթը Մարիամ Չմշկումյանի ավագ քույրն է։

31. Գյուղի ժամը. Գրել է 1886-ի մարտ. 16-ին։ Պահպանված ինքգր. և նրա հեղինակային պատճեն հատատուած են թվագր.։ Տպագր. է 1887-ին («Բ—նը»)։ Մի անդամային անհանգիստի պատճառներով այս գեղեցիկ վտանգավորը դուրս է մնացել ժողովածուից։ Քննադատական գրականության մեջ

Ադասին եմ, աշխատեցի ինչ նայով,
Առտաւտ թախկով վողջոյով, լալով
Հոգին գրավել աշխարհի մայով.
Ամանաք ուռանող կեղծավոր տեսեր։

32. ... (Ցես ինչ սիրում եմ, սուրբ գեղեցկության). Գրել է 1886-ի մարտի 20-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Պահպանվել է ինքնագիրը։ Ինքգրքում կա մի ամբողջ քառատող, որը կրճատվել է գուբս և ձնացել հրապարակված տեքստից։ Ահա այդ քառատողը.

Վոյ, կույս նազելի, սիրում եմ ինչնում
Իմ ցնորքների կատարելիություններ.
Իմ նուրբերոմ պատկերը յերազուն,
Իբրեվ նուռազոն մի չքնաղ ահեղված։

Ինքնագրում սրանք կազմում են 7, 8, 9, և 10-րդ տողերը։

33. ... (Գանի՛, գանի՛ կամեցել եմ). Գրել է 1887-ի մարտի 23-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Պահպանվել է թվագիր ինքնագիրը։ Ինքնագրում չնչված է յերկրորդ քառատողը, որը, սակայն, պահպանված է տպագրվածի մեջ։

այդ յերեսուքին փորձել են սոցիալդեմական մեկնաբանություն տալ։ Սակայն անհամանական չէ, որ բանաստեղծը պարզապես ունկնդրած լինի քննադատական խոսքին։ Անդրանիկ դրքի գրախոսներից մեկը ճիշտ և սեղմ կերպ է հայտարարել այդ բանաստեղծությունը («Ազգը», 1890, №№ 1—2)։

Սիզբում խորհրդել եմ «փառերը ավելն», հետո՝ «Գիշերվան ժամը»։ Տարբեր վերնագրերով և հայտնի։ Մի տեղ, որ նշանակ, «Գնդկիսհոս գարդը»։

Հիշեն. ձեռագրերի մեջ պահպանվել են մի քանի աշըղական յերգեր, վրանք նա գրի յե առել Սուրմալու գավառում, Զաքրվիցի Աշըղ Ազատա ասածներից։ Դրանցից մեկը սոցիալական հետաքրքիր յերանգ ունի, որը և կարող եր «Գիշերվան ժամ»-ի գեմ հետաքրքիր առարձը յեղած լինել։ Սարսի բերում ենք այդ աշըղական յերգը.

(Աստվածվա գավ՝)

Յերեսուն տարի չարչարանքով ապրեցի
Ամանաք ուռանող եղծավոր տեսեր.
Վերեվ աստված ինձի, ա՛ դող դատի
Ամանաք ուռանող կեղծավոր տեսեր։

Աստված թող անիւի մեր եղ հնանիկ,
Տեր Մարտիրոս խաթեց իմ Շողեր ճանիկ,
Իմ ցաւն նայեցեմ մեր սրբազանիկ,
Ամանաք ուռանող կեղծավոր տեսեր։

Ցես եղ շատ բլնել եմ ես բարձր ծառեն
Ուրտիս մէջըն զարկիր խանչըլի ծառեն
Տեր Մարտիրոս կեռավ աշըդի վառեն,
Ամանաք ուռանող կեղծավոր տեսեր։

Լուսավորչա, ազգն բոլորը հայ է,
Աշխարհի մեջ լավ մարդ եղ կա՞ է,
Վերեվ աստված իմն առդար վիպա է,
Ամանաք ուռանող կեղծավոր տեսեր։

Պլխիս վրա դնեմ ես բարի վոտդ,
Անուշագույն վարդի պես ա ես ֆոտդ,
Վերեվ աստված ներեվ չեկել եմ ես մոտդ
Ամանաք ուռանող կեղծավոր տեսեր։

34. ։ (Ամենայն անգամ. յերբ տեսնում եմ ձեզ). *Գրել է 1886-ի մարտի 25-ին, Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Պահպանվել են մի ինքնագիրը և մի հեղինակային պատճեն. յիսրնան էլ թվագրված են։*

35. Հաչիկ. *Գրել է 1886-ի ապր. 2-ին։ Պահպանված ինքնագիրը և հեղինակային պատճեն հատատում են թվագրերը։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Ունեցել է բազմաթիվ վերնագրատարբեր։ Թարգմանել է ռուսերեն (Зерно) Ցև. Սերեբրյակովան։ Քննադատական գրականության մեջ ակնարկ կա այն մասին, որ «Հաչիկը» հնարավոր նմանություն ունի Կոլցովի „Песня пахаря"-ի հետ։*

Ձեռագրերի մեջ պահպանվել է հետևյալ առավարտ գեղջկական յերգը։

Ջառվոս եր. դու դաշտ յեյար
Անուշ յերգով հողի հերկեցիր.
Ցանեցիր սերմն, ածխատեցար
Դու ամբողջաս ու անձանձիր։
Հասար կյանքիդ յերեկոին,
Խաղաղ հոգով հեռ ես նայում։

36. Չասիկ. *Գրել է 1886-ի ապր. 4-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է թվագիրը ինքնագիրը։ Ինքնագիրը խորտակված չէ։ Պահպանվել է նաև մի հեղինակային պատճեն։*

37. ... *(Ա՛խ, ի՛նչպես, ուզյա՛կ, կը կամենայի). Գրել է 1886-ի ապր. 5-ին։ Պահպանված ինքնագիրը հեղինակային պատճենը։ Թվագրված է։ Տպագրել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։*

38. Ցիրկու համբույր. *Գրել է նույն օրը, ապրիլի 5-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է ինքնագիրը, վորը թվագրված է և մի հեղինակ. պատճեն։ Ռուսերեն թարգմանվել է յերկու անգամ։ Թարգմանությունը գտնված են Սանկտ. Պետերբուրգում և Ն. Ուժհորոդում։*

39. ... *(Ցնծա անմոռանչ զբնում եյի հանապարհ). Գրել է 1886-ի ապր. 9-ին։ Թվագրի մեջ չկոթ կա։ Պահպանված է ինքնագրի և հեղինակ. պատճենի մեջ իբր գրությանն որ, նշված է ապր. 9-ը, մինչդեռ գրքում (1887)—ապր. 6-ը։ Ասածիս համաձայան պետք է համարել ինքնագրի թվագիրը։ Տպագրվածի մեջ թվահամարը կարող է նույնիսկ շրջված լինել։*

40. (Քնարս տաղտուկ յես պիտի յերգեմ). *Գրել է 1886-ի ապր. 14-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է միայն ինքնագիրը հեղինակ. պատճենը։*

41. ... *(Ցնվ այս գարուն կանցնի շուտով). Գրել է 1886-ի ապր. 15-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է միայն ինքնագիրը հեղինակային պատճենը։ Թարգմանել է ռուսերեն (Пройдет весна, как светлый сон) Յուրի Վեսելովսկին։*

42. ... *(Ցերբ յես նստած եմ տխուր յեվ մենյակ). Գրել է 1886-ի ապր. 15-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է ինքնագիր հեղինակային պատճենը։*

43. ... *(Ցերբ յես տեսնում եմ, վոր ուրախանաք). Գրել է 1886-ի ապր. 17-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է միայն ինքնագիր հեղինակային պատճենը։*

44. ... *(Ինչպես վտակ յես կը թափեմ). Գրել է 1886-ի ապր. 19-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է միայն ինքնագիր հեղինակային պատճենը։*

45. ... *(Ցերբ մատաղ մուսաս ժպիտն յերեսին). Գրել է 1886-ի ապր. 20-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ—ևբ)։ Պահպանվել է ինքնագիր հեղինակային պատճենը. Հիմն. ձեռագրերի մեջ պահվում է հետևյալ տարբերակը, վորը սակայն, գրված է մեկ տարով ավելի ուշ (1887, 21 տեղ.).*

Նա յերեվեցավ անժպիտ դեմքով,
Յեվ արտույտի ձայն վոսկեվառ
Չեր խաղում ճախարի կենդանի ղոլիով,
Սախակի յերգը չեր ճոռա համար։
Վռեից խավարած. արգուլին աչերից
Փռյա պակր բղխած գլիխի
Նա զարթնցրեց իմ մանուկ հոգին
Յեվ բարյացրցս տանջանին վոդբարև համար չեվ ալլեւ

46. ∴ (Ալինում ե ոպան, յես անինձում եմ). *Գրել ե. 1886-ի ապր. 22-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։*

47. ∴ (Չինա՛պ մանուկ, հրեշտակ դեմքով). *Գրել ե 1886-ի ապր. 23-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։ Թարգմ. ե ռուսերեն (Дитя сияя красотою) Յուրի Վեսելովսկին։*

48· 26 ապրիլի. *Գրել ե 1886-ի ապր. 26-ին, յերբ լրանում էր իր 22-րդ տարին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։*

49. ∴ (Դու արտասվում ես չեվ չես ամաչում). *Գրել ե 1886-ի մայիսի 7-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։*

50· ∴ (Ինձ հեզ ձեռքս, բնիկ բանգագին). *Գրել ե 1886-ի մայիսի 9-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։*

51· ∴ (Թող այսոր մարի ե հեզ համար աշեվ)· *Գրել ե 1886-ի սեպտ. 28-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։ Պահպանվել ե թվագրված ինքնագիրը։*

52. ∴ (Յես հեզ սիրեցի, բայց չեմ կամենում)· *Գրել ե 1886-ի դեկտ. 14-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։ Պահպանվել ե թվագրված ինքնագիրը։*

53. ∴ (Յերբ դեռ Նա նոր ե յուր ոշխարհ տեսել). *Գրել ե 1886-ի դեկտ. 16-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։ Պահպանվել ե թվագրված ինքնագիրը։*

54. ∴ (Մի՛ թողնիր, յերգի՛չ, հնարդ կախած)· *Գրել ե 1887-ի հունվ. 22-ին։ Պահպանվել ե թվագրված ինքնագիրը։ Թարգմանել ե ռուսերեն* (Не оставляй, певец, отзывчивую лиру) *Յուրի Վեսելովսկին։*

55. ∴ (Հասի՛ր, սիրելի՛ս, բե՛ր վոսկի էրնար). *Գրել ե 1887-ի հունվ. 1-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։ Պահպանվել են մի ինքնագիրը և յերկու հեղինակային պատճեններ։*

56. Ասող. *Գրել ե 1887-ի հունվ. 22-ին։ Տպագրվել ե 1887-ին (ԹԲ—ևր»)։ Հայտնվում Մալխասյանի պրքում մի հետաքրքրական դիպված և պատմվում այս բանաստեղծության կապակցությամբ։ «Պատմում են հետևյալ առասյգ դեպքը.— Մոսկվայում Հ. Հովհաննիսյանը, ուսանող ժամանակ, պրում*

և «Աշուղ» վտանգավորը յերկու կողմանից վրա. ըստ իր սովորության Հակոբ ք. Սուբենյանին դուսարն այդ յերկին արտագրում և իր պոեմի սեփականությունն է յեղել պտեմ սիրքնական յերկերը՝ ոչ որ դույց և տալիս Ս. Շահազ պին. Ս. Շահազիզ կարդում և և հետևյալ խոսքերն ասում «Ինչ գեհերի բաներ» (Հ. Մալխասյան, «Հովհաննես Հովհաննիսյանց», 1913, եջ 14). Թարգմանել և ռուսերեն („Amyr") Նշանակը: Ուշացել և բաղատիրել վերահրատ.:

Ձեռագրերի մեջ մնացել և մի անավարտ յերգ, գրված դարձյալ նույն վազով, վորը և բերում ենք.

* * *

Դարդու սիրտդ ցամաքեց, որ ու աբով չեեսար,
Ելի ձենդ ճնշում է, ձենիդ դուրբան, այ աշուղ,
Վանց մի բոչուն տարագիր իմ ավերակ բնին բառ՝
Վորը ես կարդում արտաբեկ, վորդիդ դուրբան, այ աշուղ:

Խոսքերդ ամեն մարգարիտ, ափսոս միայն գուր անցան,
Հոգուդ ազբյուրն անապատ, գանձդ վոչինչ իմացան,
Սերդ տվիր աշխարհին ճիշտ յերգով բաղդրածային,
Աչեցողներ շանեցիր, յերգիդ դուրբան, այ աշուղ:

Ես աշխարհը չորացել, անապատ է ինձ նամար,
Ինձ պեսները կը մնան եսեղ մենակ ու ոսար՝
Քո սիրտն է վար մշտական մի գարուն և ծաղկավառ,
Դարդ մ, անի, եղ անուշ դարդիդ դուրբան, ջան աշուղ:

57. Յերաչին.— Գրել և 1887-ի հունվ. 27-ին, Տպագրվել և 1887-ին (ԱԲ—ԱԸ), Պահպանվել և թվագրված ինքնագիրը, Ինքնագիրը խոտագրված չեր: Վերահրատարակման ժամանակ կրճատել և յերկրորդ քառատողը, վորը և քարդում ենք առաջին գրքից.

Մենք չրկամիրճ խարխափել
Խավարի մեջ տիեռաբյան,
Կամիրճ սիրվել յոկ սերել,
Հավատարիմ մեր կոչման:

58. ՛. (Միրուճ գրուխրդ կուրծիս խանարհած). Գրել և 1887-ի հունվ. 27-ին, Պահպանվել և ինքնագիրը, վորը հատատատած և թվագրը, Տպագրվել և 1887-ին (ԱԲ—ԱԸ): Ինքնագիրը ինչպես և անդրանիկ տպագրությունը խոտագրված և «Յերաչ»:

59. .·. (Ամենայն անգամ յերբ բերեմ)։ Գրել է 1887-ի հունվ. 26-ին։ Տպագրվել է 1887-ին (ԱԲ-ում)։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Բանաստեղծությունը նվիրված է քրոջը, Փառանձեմին։ Ծառանդներ (քրոջ Ս. Տեր-Մկրտչյանի, ընդ. Զ. Հովհաննիսյանի) ասելով, բանաստեղծը մտերմիկ կապերն ունեցել է Փառանձեմի հետ։ Մյուս կողմից՝ Ս. Տեր-Մկրտչյանը պատմում է, թե ինչպես սանդուխքին անասելի կերպով սիրելիս և յուղել մանուշակ՝ իր մի նամակով Փառանձեմին խնդրում է մանուշակ ուղարկել իրեն, գրելով թե՝ մանուշակին նայելով, կհիշեմ քեզ։ Նամակը վերջացնում է յերեք քառատողից բաղկացած մի վոտանավորով, վորի մյուս մի յերկտողն է իր հիշողության մեջ պահել Ս. Տեր-Մինասյանը։

Փառանձեմն է անուշակ
Կապույտ գլխով մանուշակ։

Նամակը, քրոջը ասելով, կորսվել է։ Պահպանվել է Հվհն. մի սրտահույզ նամակը ծնողներին Փառանձեմ, մանրամասն տեղյակ նամակը, վոր մի պերճախոս վկայություն է վերջի Փառանձեմին ունեցած նրա քնքուշ զգացմունքների, բերում ենք քաղվածաբար

«Այս իսկ զուլում եր՝ մեր գյուղն յեկավ, այս ինչ ցավ եր, ինչպես միամամայ ախր ինչու աստված այսպես պատժեց մեզ Հայրիկ ջան, մայրիկ ջան, ու է իմ սիրելի, իմ քույրիկ Փառանձեմը, միթե էլ ես նրան պիտի էլ չտեսնեմ. չեմ հավատում, չեմ հավատում. բայց անիծյալ հեռագրի տառերը ուղղակը այրեցին, էլ մարիցս չի հեռանում, վոր Փառանձեմն էլ չկա...»

Առաջ ն հրատարակության մեջ յեղած բնագրականը—«նվիրում եմ իմ քույր Փառանձեմինդ յերկրի վերհրատ. ժամանակ, հանել է։

60. .·. (Դու չլինաիս, ո՛վ կույս լիներ)։— Գրել է 1887-ի հունվ. 27-ին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Ինքնատիպ վերջին քառյակին զուգահեռությունն այլ ե։ Քնարգատական դրականության մեջ ակնարկ կա այն մասին, վոր վերջին քառատունը նման է հայնեյի հետևյալ քառյակին։

Это сердце - тоже море,
Так—же часты бури в нем,
Так—же шумное богато
Многоцветным жемчугом.

61. .·. (Ասում են. «Պոե՛տ. մենք չենք կանենում) Գրել է 1887-ի փետր. 9-ին։ Տպագրվել է 1887 ին (ԱԲ-ում)։

62. .·. (Քեզ մոտեցա սեր ունալով). Գրել է 1887-ի փետր. 11-ին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։

63. ՛՛. (Մնա՛ք բարեվ. սրեվ, զաուն). Գրել է 1887-ի փետր. 12-ին։ Պահպանվել է հնդհնակային, պատճենը վորով և հատատում ենք թվադրությունը։ Ունեցել է բազմաթիվ վերնագրա. Դարձել է Հովհ. Թումանյանի «Պատմիչ» բանաստեղծության զրքյան պատճառ։ Թումանյանի բանաստեղծության մեջ ինչ վոր պռեմեն ուղղված անհասցե ակնարկը, մեր կարծիքով, վերաբերում է Հովհաննիսյանին։ Թարգմանել է առևտրին (Прощайте, солнце и весна...) Լ. Զիլովը։

64. ՛՛. (Դու ծաղկում ես. ինչպես վարդը նոտավին)։ Գրել է 1887-ի փետր. 14-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Պահպանված ինքնագիրը հատատում է թվագրությունը։

65. ՛՛. (Միայն այն կապրի, վոր միշտ է անմահ). Գրել է 1887-ի փետր. 20-ին։ Թվագիրը վերականգնում ենք ինքնագրի մեջտղայի։ Բանաստեղծությունը գրված է անդրանիկ գրքի հրատ. առթիվ։ Առաջին անգամ լույս է տեսել 1887-ի ժողովածուի առաջին նշումի իրր ընծայական հատկալ վերնագրով. «Ընկերներիս, նվիրում եմ առաջին գրականական փորձերս»։ Առաջին հրատարակության մեջ բանաստեղծությունը բաղկացած է 3 քառատողից, վորից մեկն վերջինն է պահպանել վերնագրա. ժամանակ է այն եղ իրրն գրքի բնաբան։ Առաջին գրքից քաղում ենք բանաստեղծի կրճատած առաջին և յերկրորդ քառատողերը.

Ձեզ եմ ճվիրում իմ անվարժ տոհեր,
Ձեզ, իմ ընկերնե՛ր, վոր մամուր սրտով
Դեռ պանպանում եք ազնիվ միտ յեվ սեր.
Վոր կյանքն եք տեսնում դեռ պարզ հավատով։

Յեվ սիրելի չե պատանեկության,
Այդ վառ հավատը, վոսկի յերազներ,—
Թեպետ յեվ հակե բաղդն անազորույն
Մեր սիրուն պահկի չլինող ծաղիկներ։

66. ՛՛. (Աբազն եկավ լափին տալով). Գրել է 1887-ի հուլ. 21-ին։ Տպագրվել է 1888-ին («Հանդ. գր. և պատմ. տարեգիրք»)։ Ունեցել է բազմաթիվ վերնագրա. Պահպանվել է ինքնագիր հնդհնակային պատճենը, վորը թվագրված է։

1916-ին հայ պարբերական մամուլում այս յերկի շուրջը վիճ բարձրացավ. ժողովրդական է թե գրական վեպին մասնակից յեղավ և Հովհ. մի հոդվածով, վորը մենք բերում քաղվածաբար։

...«Ձեռս չդիտեմ վորտեղից և դրի տեղ, ումից և լսեւ Հ. Տեր Սամոնյանը, բայց այսքանը պարզ է, վոր նրա հրատարակած տեղը կամ ժողովրդական բառականների (Զանգեզուրից) չափին չեն համապատասխանում, վորովհետև նուշությամբ վերցրած են «Աբազն եկավ»-ից (չանդյուղ տեղը յոթ վանականի յեն, իսկ «Աբազն յեկավը» ութ վանականի), որինակ։

«Քեհերն ասիում գիր կը գրեմ
Առտասուխ գես կռիվներ...»

Կամ ապացված են այնպես, որ ոչ չեմ կարող եմ այդպես պրել, ոչ էլ ժողովուրդը: Իսկական ժողովուրդը կասող և ասել որինակ «Ամպերն ինչան Մասիս լու, գկասես շոդ քարին ընկավ», «Ծաղիկ Լիլման Չանիս ընկավ» և այլն: Իսարկե խոսքս սեր բարբառի մասին է: Իմ վոտանավորի առաջին տունն է, վոր Հ. Տեր Ասատուրյանի ժողովածուի մեջ չկա, և հենց այդ տան առաջին տողն է, վոր կարող եմ ասել Նոյեմբերյանս ժողովրդականից և տպավորվել յերեսակայության մեջ և հետս հյուսիսում հայրենիքի կարոտի արտահայտություն դարձել ինձ համար. ժողովրդի մեջ յերդում են «Ջուր և դալի լավ տալինն», «Գետ ա գալի լավ տալինն» հիշում եմ և «Արադն եկավ լավ տալինն»:

Մեր գյուղում Ջրի համար, գետի համար ասում են «Լափին ա տալիս»: Այստեղ ան յերևակայությունս մեջ պատկերավորվել և «Արադն եկավ լափին տալով» մեացածն էլ յեկել և իրրև շարունակություն: Ինձ մնում և կրկնել Գ. Լևոնյանի հետ, վոր «այսոր հրապարակի վրա բանական քվով ժողովրդական հրապարակագրություններ կը գանեք, ուր թե «Արադն եկավը», թե Խահակյանի ու ուրիշների յերդերը ապացված են ժողովրդական յերգ անունով, առանց հեղինակների անվան հիշատակության»:

Հ. Տեր Ասատուրյանի գրի առած չանդյուկների մեջ («Բանաստեր». 1903, № № 3—4) հանդիպում ենք այնպիսի քառատողերի, վորոնք բնիկերդցին կարող են չգիտեի մեջ դնել, յենթադրել տալով, թե իրավ Հ/ին «Արադը» մշակելիս հիմք և ունեցել ժողովրդական քառյակներից մի քանիսը:

Քեհերն ասիում գես կը գրեմ,
Առտասուխ գես կը ճիներմ,
Ալուզ, ծեզր ջրիդ չարած
Իմ սեվ դարդը ճեզ կը բերեմ:

Կասես ձորը ճառեն ըննկավ
Երակն արեխ մեջր ընկավ.
Կամար ուսիից, բալխ ասիից
Ցավն ջիվան չանիս ընկավ:

Հ/ին. գրական յերկը գրված և ժողովրդական յերդերի վրդով և վոճով. ժողովրդի մարքին և արաին մտա լինելով, նա հետաքրքրությամբ անցել և նրա մեջ, տարածվել, կրկնելով իր հարևաններ. Այդ նույն մթոլորտը Հ/ին. իր հոգվածում ձևակերպել և այսպես. «Հասարակ ժողովրդին մասչելի ու ժողովրդա-

կան յերգի արտաքին ձև ունեցող վոտանավորները ընականաբար կարող են անցնել ժողովրդի մեջ և, կարող եմ ասել, վորքան ուժ լինեն նրա բառն ու վորքան պարզ, այնքան ավելի յինքնիակա կյինեն փոփոխություններից։ Գրականության պատմության մեջ նման արձնականները շատ կարելի յե գտնել։

«Արագիծ» հետևյալ տողը

Գիշերն անհուն գիր կր գրեմ

դյուրությամբ մատնում է այս յերկի գրական ծագումը ունենալը։

«Արագը» թարգմանվել է մի քանի լեզուներով. ռուսերեն, գերմաներեն, անդլիերեն և ուկրայիներեն։ Ռուսերեն, վորքան մեզ հայտնի յե, պետք է թարգմանված լինի յերեք անգամ (Араз припел, волной бия чам Араз)։ Թարգմանել են Կ. Լիպսկերովը. Վ. Շերբինինովը և Ա. Գլոբան։ Գերմաներեն (Um felsen der Araxes braust) թարգմանությունը, վորը սկսվն յերբ քառատող է, լուրջ և տեսել Արթուր Լայստի հրատարակած գրքում։ Անգլերեն (Araxas came de vountingly) թարգմանությունը, վորը մյուս հինգ քառատող է, կատարել է Զ. Բոյաջյանը։ Ուկրաիներեն թարգմանությունը պատկանում է Պավլո Տիչինային, վորը մանրամասն կապերի մեջ եր ձվին. հետո ձվին. 1929 ին թարգմանել և Տիչինայից յերեք բանաստեղծություն և «Նոր ուղիում» հոդված և գրել նրա մասին։

67. *∴ (Հրաբալի՛ գիշեր... խաղաղ ուռի մսած). Գրել է 1887-ի հուլ. 27-ին, բայց տպագրվել է շատ ուշ, մոտ յերկու տասնամյակ հետո, 1908-ին («Աբուռ.» փետր.)։ Պահպանվել է ինքնագիրը, վորով և վերականգնել ենք թվագրությունը։*

68. *∴ (Ինչպես բաղդ յեռազ՞արեր կանցնեն). Գրել է 1887-ի սեպտ. 26-ին։ Տպագրվել է 1889-ին («Հանդ. գր. և պատմ»., յերկրորդ գիրքը)։*

69. *(Ըլնկեր խմ...)։ Թարգմանություն Նադսոնից (1863—1887)։ Թարգմանել է 1887-ի դեկտ. 24-ին, Մոսկվայում։ Տպագրվել է 1889-ին («Հանդ. գր. և պատմ». յերկր. գիրք)։*

70. *Մնաս բարեվ. Թարգմանություն Տեննիսընից (1809—1892)։ Թարգմանել է 1887-ի դեկտ. 18-ին։ Տպագրվել է 1888-ին («Ազգ»., № 2)։*

71. *∴ (Թեպեհ խեղդված եմ յես դատաս վոսից). Գրել է 1887-ի դեկտ. 25-ին։ Պահպանվել է ինքնագիրը, վորով և վերականգնել ենք թվագրությունը։*

72. *Պռես. Թարգմանությունն Նադսոնից։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Հնարավոր չեղավ վերականգնել գրության որը և թիվը։*

73. *Հիշողություն. Գրել է 1888-ի հունվ. 1-ին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Տպագրվել է 1889-ին («Հանդ.» գր. և պատմ»., յերկ. գիրք)։*

74. *Մլաբիա Նիկոլայեվնա Ալիմովայ]-ին։ Գրել է 1888-ի հունվ. 17-ին. Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Տպագրվե՞լ է 1888-ին («Հանդ. գր. և*

պատմ.», առաջին դիրք)։ Ունեցել է բազմաթիվ վերահրատ.։ Լույս է տեսել տարբեր վերնագրերով. «Փափագ», «Բանաստեղծի սերն ու իղձը», մեծ մասամբ՝ «Մ-ին»։

Բանաստեղծությունը նվիրված է Մ. Ն. Ակիմովային, դեպի վորը, ինչպես բանաստեղծությունը, այնպես էլ ժամանակակիցները վկայում են, վոր Հվին. անտարբեր չի եղել։

Թարգմանվել է առաջինն է գերմաներեն Ռուսերեն թարգմանել է Ի. Ուսմանցը։ Գերմաներեն թարգմանությունը (An die Geliedte) լույս է տեսել Սբ.-Պետ. Հայտարարություն։

75. «Ցեվ դուրս են գալիս դաշտ ամայի». Թարգմանություն Գյոթեի Պֆեոֆֆելից (1822—1849). Թարգմանել է 1888-ի հունվ. 30 ին։ Տպագրվել է 1895-ին («Արտ.», փետր.)։ Պահպանվել է մի թվագրված ինքնագիր և մի հեղինակ. պատճեն։

76. Կյանք. Գրել է 1888-ի հունվ 30-ին։ Տպագրվել է 1888 ին («Հանդ. գր. և պատմ.», առաջին դիրք)։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։

77. Դաշտի վարդը. Թարգմանություն Գյոթեից (1749 1832)։ Թարգմանել է 1888-ի փետր. 9-ին։ Տպագրվել է 1888-ին («Ազգեր», № 4) «Մանկական յերգ» (Գյոթեից) վերնագրով։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Նույն յերգը թարգմանել է նաև Հովհ. Թումանյանը։

78. (Դու յերեկեցար, ինչպես վառ գարնան). Գրել է 1888-ի մարտ 12-ին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Ինքնագիրը իբրև բնաբան ունի հետևյալ խոսքերը. Laissetoi donc aimer! oh! Gamour, cesd ea vie», վերցված է Հյուգոյի «Les cheeores» գրքից։ Ինքնագրում կան այնպիսի քաոատողեր, վորոնք Հվին. կրճատել է յերգը տպագրության հանձնելիս։ Ահա այդ քառատողերը.

Շատ չլինաղ կուսաձ դյուրախաբ ոգիս
Գրավել են ճաճախ. բայց յես վոչ մե ին
Սիրտս չեմ տվել բնավ. սիրելի՛ս,
Վոչ մեկըն չե տեսել խանդըս կարոգին։

Ցուրտ սիրտս նորից չերմություն ցրիր,
Շատերի նրման դու ել յերջանիկ
Բաղդ ես գուշակուս, ոբեր սիրալիր.
Վհն, այս ել չլիներ յերազ վազանցիկ։

Ինքնագրում սրանք կազմում են բանաստեղծության յերրորդ և չորրորդ քառատողերը։

79. «. (Ախ՛, իմ ոգյակ. իմ գիրկը արի՛». Գրել է 1888-ի մայիսի 9-ին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Տպագրվել է 1889-ին («Հանդ. գր. և պատմ.», յերկր. գիրք)։

80. ։։ *(Ձեմում եյի բուռաստանում). Գրել է 1888-ի հունւ. Տպագրվել 1888-ին («Ազգ.», № 8—9). Վերջերս ժամանակ չունեմ կրճատել և հետեյյալ քառատողը.*

Ասա՝ մեկ մեկ յես բաց արի
Թերթիկները նայելու,
Բայց, ախ, ինչու նորա սրտի
Վերին պետ կար դիպչելու...

81. ։։ *(Անցի՛ր, սե՛վ ամպ, դու իմ սրտից). Գրել է 1888-ի դեկտ. 13-ին, Վաղարշապատում. Տպագրվել է 1889-ին («Ազգը.», № 1). Պահպանվել են թվագրված ինքնագիրը և մի քանի հեղինակային պատճեններ.*

82. ։։ *(Ո՛վ իմ խեղճուկ կյանք)[ուռուդ սոսկալի). Գրել է 1889-ի մարտի 20-ին, Վաղարշապատում. Տպագրվել է «Արևելքում». Նախապես վերնագրված է յեղել «Իմ կյանքը». Բանաստեղծությունը ձոնված է Մխիթա Զերազին, վորի սեր նամակը պահպանվել է Հվհնն. ձեռագրի մեջ. Պահպանվել է ինքնագիրը.*

83. ։։ *(Կար ժամանակ, յերազում եյի). Գրել է 1889-ի նոյեմ. 3-ին, Վաղարշապատում, վորը հատատվում է թվագրված ինքնագրով. (Տպագրվել է «Հանդ. և պր. և պատ»., չորս. դիրք). Ինքնագրում և առաջին հրատարակության մեջ իրը քնաբան բերված են հետեյյալ խոսքերը. «Datmi pace, o duri miei penseri! վորոնք, սակայն հետագա հատատրակություններին ժամանակ հանվել են. Բնաբանը վերցված է Պետրարկայի կանցոններից.*

84. Անհուսք.— *Թարգմանություն Լեոպարդիից (1798—1839). Թարգմանել է 1889-ի նոյեմ. 7-ին.*

85. ։։ *(Սիրո ցնորքներ, վսեմ յերազներ...). Թարգմանել է 1888-ի նոյեմբ. 7-ին. այդ հատատում է թվագրված ինքնագիրը. Տպագրվել է 1890-ին («Ազգ», № 1).*

86. Մանկաբանք. *Գրել է. 1890-ի դեկտ. 6-ին. Տպագրվել է 1891-ին («Ազգ.», № 4). Պահպանվել է թվագրված, բայց անհատագիր ինքնագիրը.*

87. ։։ *(Յերգի՛ր նոգյակ յերգի՛ր, իմ մանուկ). Գրել է 1890-ի դեկտ. 7-ին. Տպագրվել է 1894-ին («Հանդ. պր. և պատ.», հինդ. դիրք). Առաջին հրատ մեջ. պատ և «Զ[արիկո]-ին». Զարիկոն Հվհնն. ամուսինն է, Զարուհի Հովհաննեսյանը, վորին մանրիմները սովորություն են ունեցել յերկտասարդ հատատում այդպես կոչելու.*

88. ։։ *(Անհեայն անգամ, յերբ յես միայնակ). Գրել է 1891-ի դեկտ. 17-ին, վորը հատատում է պահպանված թվագրված ինքնագրով.*

89. Գուն յեղիր, նոյյակ, Գրել է 1891-ի դեկտ. 19-ին։ Տպագրվել է 1894-ին («Հանդ. գր. և պատմ.», հինգ. գիրք)։ Առաջին հրատարակության մեջ վերնագրված է այլ կերպ՝ Հ[ալբիկ]-ին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։

90. Ցեղագ. Գրել է 1882-ի հունվ. 1-ին։ Տպագրվել է 1892-ին («Արձ.», №1)։ Առաջին հրատարակությունը խորագրված չէ, առարկել է Հ. Հ.։

91. Աշուն. Գրել է 1882-ի հոկտ. 6-ին, որը հաստատվում է պահպանված թվագրված անպրուկամբ։ Տպագրվել է 1892-ին («Արձ.», № 118), վերահրատարակվել է մի քանի անգամ։

92. Հառաջ. Թարգմանություն Պլեշչեևից (1825—1893)։ Թարգմանել է 1893-ի նոյեմբ. 5-ին։ Տպագրվել է 1893-ին («Արձ.», № 129)։

93. ... (Մի՛ վհատիր, յերե ավեր). Տպագրվել է 1895-ին («Արտ.», փետր.) «Մի վհատիր» խորագրով։ Վերահրատ. ժամանակ կրճատվել է, ինչպես խոբապիրը, այնպես էլ առաջին յերկու քառատողը, որոնք բերում ենք.

Տես՝ խավարը բանձրանում է,
Վերջին ծաղն էլ կրճանգչի.
Սեվ, ցուրտ գիշեր մոտենում է—
Աւ՜վը ըուս կըթագչի...

Հոգուդ ֆեւնը ճեռու ֆեիր—
Մեռելություն չը բերե,
Հուսո ձայնը բաղ սիրալիրշ
Սրտիդ բոցը վառ պահե։

94. ... (Բացվեցավ գարուն։ Հոգիս բերկրությամբ). Տպագրվել է 1895-ին («Արտ.», ապր.)։

95. Տենչանք։ Թարգմանություն Շիլլերից (1759—1805)։ Տպագրվել է 1895-ին («Արտ.» ապր.)։

96. ... (Հեզիկ կարկաչով վազում են ալիք). Գրել է 1895-ի նոյեմ. 2-ին։ Տպագրվել է 1895-ին («Արտ.», հունվ.)։ Պահպանվել է ինքնագիրը հեղինակային պատճենը։

97. Գարուն։ Տպագրվել է 1895-ին («Հայաստանի սոխակ», հատոր առաջին)։ Վերահրատարակվել է մի քանի անգամ։

98. Սգո որեր. Տպագրվել է 1896-ին («Արտ.. ապրս.)։ Պահպանվել է ինքնագիրը, որը թվագրված չէ։

99. Մայրս. Գրել 1896-ի սեպտ. 27-ին Տպագրվել և 1896-ին («Արտ.», հոկտ.)։ Վերահրատարակվել և մի քանի անգամ։

100. ∴ (Եթե յեռալ զարուն յիլ սնցավ ամառ). Տպագրվել և 1896-ին («Արտ.», նոյեմ.)։ Պահպանվել և ինքնագրերը, որոնք թվագրված չեն։

101. Սարն ի վեր. Տպագրվել և 1896-ին («Արտ.», նոյեմ.)։ Թարգմանվել և ռուսերէնն Թարգմանել և Վ. Բրյուսովը։

102 ∴ (Հավատում եմ—մեռնելու չե սուրբ գաղափար). Տպագրվել և 1896-ին («Արտ.», դեկտ.)։

103. ∴ (Ցերբ լռում եմ յես, այս վիշտն անագին)· Տպագրվել և 1896-ին («Արտ.», դեկտ.)։

104. ∴ (Չունեմ ես համար, ընկե՛ր բանկային). Տպագրվել և 1897-ին («Արտ.», հունվ.)։

105 ∴ (Կաւզեյի ճնչեր տավիղս սեղմիվ). Տպագրվել և 1897-ին («Արտ.», հունվ.)։

106. Նոր զարուն. Տպագրվել և 1897-ին («Արտ.», փետր.)։ Ունեցել և քազմաթիվ վերահրատարակութիւններ Պահպանվել և ինքնագրերը, որոնք թվագրված չեն Ինքնագրերում առաջին քառատողից հետո գալիս և մ. պեցյակ. որը, սակայն, անընթեռնելի յե։ Բայց այդ կրճատված և 6-րդ (ինքնագրի) քառատողը, որը բերում ենք։

Եղեն ու կրակ անտեռունջ.
Մնացել ենիմ սմմռունչ,
Ո՞ւմ ճասցենեն մեր տրտունջ...
Ո՞ւր ես գալի, այ գարուն։

Այս քանաստեղծութեան հոդիմման պատմութիւնը կապված է մի հետաքրքրական դիպվածի հետ. ժամանակակիցները պատմում են, որ Հինդ դեղ են մի սենյակ, զանազան փակել և պատճան դրել, որ չեն բացի, մինչև որ մի քան չի դրի։ Մի քանի ժամ հետո, յերբ բացին, են անոյակը, Հինդ դուել են քնած, իսկ սեղանի վրա՝ «Նոր գարուն» քանաստեղծութեան ինքնագիրը։

Ռուսերէն, որքան մեզ հայտնի յե, թարգմանվել և յերեք անգամ (Новая весна)։ *Թարգմանել են Յուրի Վեսելովսկին, Վերխովսկին և Յև. Բոգոլյավսկին։ Թարգմանվել և նաև անգլիերէն։ Թարգմանել և Զ. Բոյաջյանը։ Անգլերէն թարգմանության մեջ վերնագիրը փոխված և «Spring» և պահպանված և մեկ յերեք քառատող։*

107. ·՝· (Գարնան կարկաչուն վտակի ափին)· Գրել է 1897-ի ապր. 26-ին, վորն հատատավում է պահպանված թվագրված ինքնագրով։ Տպագրվել է 1897-ին («Ազատ», ապր.)։

Лепестки упали на землю, и ветер разбросал их (Соцветие. Над рукописью черновиками). Թափվանել են ծաղկենի բ–ն և վ. բրյուսովը։

108. ·՝· (Ախ, չես գիտեմ, բոլոր յեղբայր)· Տպագրվել է 1897-ին («Ազատ», մայիս)։ Պահպանվել է ինքնագիրը, վորը թվագրված չէ։

109. ·՝· (Ցերբ տեսնում եմ, ի՛նչպես պայծառ)· Գրել է սեպտ. 27-ին։ Տպագրվել է 1897-ին («Ազատ», սեպտ. և հոկտ.)։ Վերահրատարակության ժամանակ Հ. Իսրայելը և «Ճեմարանի տունը»։

110 ·՝· (Մենք միասին գնում ենք ճանապարհ)· Գրել է 1897-ի նոյեմբ. 29-ին։ Տպագրվել է 1901-ին («Վաստակ»)։ Պահպանվել է յերկու ինքնագիր և մի հեղինակային պատճեն։ Ինքնագրերից մեկը ժառանգների մոտ է, մյուսը՝ Գ. Հեղինակային պատճենը՝ Վրթանես Փափազյանի արխիվում։

111· Տոնական յերգ։ Գրել է 1887-ի դեկտ. 21-ին, վորը հատատավում է պահպանված ինքնագրով։ Տպագրվել է 1898-ին («Ազգ», № 1)։ Առաջին հրատարակության մեջ խորագրվել է «Վարքն տոնական յերգեց»։

112. ·՝· (Չգիտեմ ինչո՞, յերբ մառախլապատ)· Գրել է 1898 ի հունվ. 15-ին, վորը հատատավում է պահպանված ինքնագրով։

113. ·՝· (Ցերբ կյանքի ուրախ հոգսերից ննջված)· Գրել է 1899-ի փետր. 27-ին։

114. Պետե Պոռշյանին. Ինքնագիրը չի պահպանվել։ Տպագրվել է 1899-ին («Թիֆլիսեցի», № 1)։ Ձեռագրում ենք, վոր գրված պետք է լինի վիպասանի հոբելյանի առթիվ, վորը նշվեց 1899-ի մայիսին։ Ձեռագրերի մեջ մի բանաստեղծություն և պահպանվել, վորն ընդհանուր դեմք ունի Պոռշյանին ձոնված քանաստեղծության հետ։

Տխուր որերում դու տեսար ափսոսի,
Մեծ հայրենասերի ծեռատուկ ծաղկոց.
Փշերով ամցար Ձո ձիգ ճանապարհ,
Անմահ Ներսեսի սիրատուկի ծաղկոց։

Մինչ հայրենյի տան ավերի համար,
Կենդանացնող խորհուդ եր ճնար,
Քեզ ծնավ չլսող Հոգին ողիարար,
Հայ ամապատին կյանք տվող ծաղկոց։

Ցեվ դու ծաղկեցիր ու հայ աշխարհում
Սփռեցիր անուշ զարնային բուրում,
Շուրջդ չորացավ ամեն սրտերում
Հանուրց անձկալի բուրավետ ծաղկով։

Ձեռագրերի մեջ պահպանվել է Պռոշյանի լուսանկարը հետևյալ մակագրությամբ «Իմ սիրելի բարեկամ, տաղանդավոր քանաստեղծ Հովհաննես Հովհաննիսյանին, 26-ամյակիս առիթով։ Պերճ Պռոշյան։ 26 մայիսի, 1899»։ Պահպանվել է նաև Պռոշյանի մի նամակը Հովհաննիսյանին, ուր վիպասանը խնդրում է հանձն առնել «Հայցի խնդիրը» ռուսերեն թարգմանելու գործը։

115. ... (Չեկ չեմ ափսոսում, իմ զարնան տարիք)։ Թարգմանություն Պուշկինից։ Թարգմանել է 1899-ին։ Պահպանվել են ինքնագիրը և մի քանի հեղինակային պատճենները։

117. Ինձ ու ինձ։ Գրել է 1900-ի հունվարի 3-ին։ Տպագրվել է 1900-ի («Լումա», գիրք բ)։

118. ... (Ալպյան բարձր սարին)։ Գրել է 1901-ի հունվ. 12-ին։ Տպագրվել է 1901-ին («Լումա», № 1)։ Թարգմանել են ռուսերեն (Снега засыпали все пути...) Ա. Գլոբան և Ցե. Բոգոսլավսկին։

119. ... (Չարքնում ե լերկիր... Անուշ խոխոջով)։ Գրել է 1902-ի փետր. 8-ին։ Տպագրվել է 1892-ին («Լումա», № 2)։ Պահպանվել է ինքնագիրը։ Ինչպես ինքնագիրը, այնպես էլ առաջին հրատարակությունը վերնագրված է «Գարնան խոհեր»։

120. Աւրիվին ու արտուր։ Գրել է 1904-ի մարտ. 7-ին։ Պահպանված ինքնագիրը հատատուած է թվագրությունը։ Տպագրվել է 1904-ին («Մրճա», № 3)։ Վերահրատարակվել է մի քանի անգամ։ Քննադատական գրականության մեջ ակնարկ է եղել այն մասին, որ այդ գործը գրական պլագիատ է («Տրէ», 1904, № 2)։ Պահպանվել է հեղինակային պատճենը։

121. ... (Լուռ կաց, սիրտ իմ, այս աշխարհում)։ Գրել է 1904-ի հոկտ. 31-ին։ Տպագրվել է 1904-ին («Մրճա», № 12)։ Թարգմանել է և ռուսերեն (Будь молчаливо, сердце) Ցուրի Վեսելովսկին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։

122. ... (Պառկած եր նա ցուրտ մահճում)։ Տպագրվել է 1908-ին («Մրաբ», № 2)։ Թարգմանել է ռուսերեն (Он лежал на холодной постели) Կ. Լիպսկեյոմը։ Ինքնագիրը թվագրված չէ։

123. (Լուսնյակ գիշեր, անհուն գիշեր)։ Գրել է 1908-ի աոր. 25-ին։ Տպագրվել է 1908-ին («Գրվող», № 2)։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։

124. (Ա՛խ, իմ անուշ, վոսկի՛ տէր)։ Գրել է 1908-ի մայիսի 1-ին։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։

125. ∴ *(Աչերիդ մեջ բադդս և վաւրամ). Գրել է 1908-ի աներա. 18-ին։ Պահպանվել է ֆիլադելֆիայի ինքնագիրը։ Տպագրվել է 1908-ին («Ձայնդ», №1—2)։*

126. ∴ *(Ուր մրնեց, նամբես յերկար). Գրել է 1908-ի դեկտ. 15-ին։ Պահպանվել է ֆիլադելֆիայի ինքնագիրը։*

127. ∴ *(Ա՛յ վարդ աղջիկ, մոտ արի՛). Պահպանվել է ինքնագիրը, վորը, սակայն ֆիլադելֆիայի չէ։ Թարգմանել է առաջինն* (Дева роза, подойди) *Վլադիմիրով Իվանովը։*

132. ∴ *(Ժպտում են ինձ այդ աչերդ պայծառ). Գրել է 1909-ի նոյեմ. 7-ին։ Պահպանվել է ֆիլադելֆիայի ինքնագիրը։ Տպագրվել է 1909-ին («Գրվա.», №3)։*

133. ∴ Աւր, բնկեր, աւր վորքանի միասին). *Գրել է 1911-ի փետր. 27-ին։ Պահպանվել է ֆիլադելֆիայի ինքնագիրը։*

134. Ցնդուկ նուռան... *Գրել է մարտի 3-ին, երեվանում։ Թիվը անհայտ է։ Տպագրվել է 1911-ին («Գրվա.», № 4)։ Պահպանվել է ինքնագիրը։*

135. ∴ *(Ինչ գիշեր է հրաշագեղ). Գրել է 1911-ի մարտ. 27-ին։ Պահպանվել է ինքնագիրը։ Տպագրվել է 1911-ին («Հառաջ», № 15)։*

136. ∴ Ապրել յեվ տանջվել, ապրել ու տոկալ). *Գրել է 1911-ի դեկտ. 4-ին։ Պահպանվել է ֆիլադելֆիայի ինքնագիրը։ Տպագրվել է 1911-ի («Կոչնակ», № 5)։ Ձևափոխված մեջ պահպանվել է մի անավարտ բանաստեղծություն, վորն ինչպես յերևում է, սրա վարիանտներից մեկն է։*

Ապրել յեվ տանջվել, ապրել յեվ զգալ
Ինչպես հալվում են ֆա մոտալ ուժեր,
Վարպես մեղրամոմ, ապրել յեվ վողբալ
Որեցոր ապառվող, հանգչող զգացմունքներ,
Տեսնել թե ինչպես անկեղծ յերանգի
Կրակը մարում է ցաված հոգուդ մեջ.
Աննույն սպասելով այս կյանքում գործի,
Ապրել յեվ տանջվել յեվ մեռնել անտեր,
Ով հակատագիր, ինչ անգամ ես,
Ինչ ծանր է, դառըն, ֆա դատավճիռ.
Անսիրտ կոպտությամբ դու մեզ ծաղրում ես։

* *Ձևափոխվում է։*

137. ∴ (Ցերբ խոր գիշերով, ցուրտ անկողնիս մեջ). *Գրել է 1911-ի դեկտ. 5-ին։ Տպագրվել է 1912-ին (Տրգ.», № 1)։ Պահպանվել է ինքնագիրը։*

138. ... (Մենակ, միշտ մենակ ի՞նչ յերջանկություն). Գրել է 1911-ի դեկտ. 12-ին։ Տպագրվել է 1913-ին («Արտ.», № 1)։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագրերը, վորի յեղերն զրված է «Արարատում»։

139. Իմ մուսան. Գրել է 1912-ի մարտի 6-ին։ Տպագրվել է 1912-ին («Տըղ.», № 3)։ Առաջին հրատարակության մեջ բանաստեղծությունը նվիրված է Տ. Նազարյանին։

140. Ինչ յերգ. Գրել է 1912-ի (...) մայիսի 2-ին։ Տպագրվել է 1913-ին («Տըղ.», № 4)։ Հվհն. բանաստեղծության հետ «Տըղ.»-ի խմբագրին մի նամակ է ուղարկել վորտեղ պատմում է, թե ինչպես է գրել «Ինչ յերգը»։

«Նամակս վերջացրի, - գրում է Հովհն.,—ամաթխիվ զրի, և.-դի աբի հասկացիր, թե ինչ բան և մարդու հոգին հասկացրը իմ հոյնանությունը— ես անպիտան տրամադրությունս հանկարծ գլխուս իյնաը հետից՝ մաչս, վարդ, սոխակ, համբույր և այլն ...վերջապես, ե спромтом, անպատասխան, ինչպես քարտմանում են սեգանում, դրեցի այս յերկը տուն քանը, վոր ուղարկում եմ սրա հետ։ Վերնագիրն էլ հանկարծ զրը—ճշտ վոր հինց շատ հրս. աշխարհի տեղծագործությունից սկսած սերը, համբույրը կա, սոխակին ու վարդն էլ նույնպես. բայց ինչ անես, վոր միշտ նոր է ու նորը նամակը ապատրվել է «Տըղ.»-ում։ Այս բանաստեղծության հեղինակային պատճենը գտնվեց Մ. Բարխուդարյանի թղթերի մեջ։ Այդ բանաստեղծությունը դրանվում էր 90-ական թվականներին մի շարք բանաստեղծությունների հետ, վորոնցից մեկը («Գարնորվ լայրը, ոմ մայր հայրենյաց») տպագրվել է 1896-ին Կասիածի տակ առնելով Տ. Նազարյանին ուղղված նամակի մեջ յեղած թվագրությունը զրվեց այն ուղիղ փակագծերի մեջ։

141. ... (Ժողին աճցավ. ցրվեցան ամպեր) Գրել է 1912-ի (...) մայիսի 9-ին։ Պահպանվել են մի ինքնագիր և նրա հեղինակային պատճեններ։ Վերջինը Մ. Բարխուդարյանի արխիվումն է։ Տպագրվել է 1912-ին («Կռատ», № 29)։ Այս բանաստեղծության թվագրության պատմությունը նույնն է ինչ վոր «Ինչ յերգ»-ինը։

142. ... (Ցերազն եր ասուս, վոր ոդեղեն բեվլոով). Գրել է 1913-ի փետր. 19-ին։ Տպագրվել է 1913-ին («Արվիթ», № 13) իբր ինքնագիր (ֆակսիմիլե)։ Պահպանվել է մի սևագրություն և մի հեղինակային պատճեն։

143. ... (Հոգիս սեվ դարդ է մասում). Գրել է 1916-ին։ Տպագրվել է 1917-ին («Գործ», № 1)։ Պահպանվել է անթվագրված ինքնագիրը, վորում յերկու տող Հվհն ջնջել է, վորոնք անընթեռնելի յեն։

144. Հուբիկ. Տպագրվել է 1914-ին («Տըղ.», № 4)։ Պահպանվել է յերկու ինքնագիր։

145. ... (Ահա յեվ մայիս. ծաղկում են վարդեր). Գրել է 1915-ի մայիսին։ Տպագրվել է 1916-ին («Գրլ.» № 6)։

146. Ցերեխա հետ սենյակ. Գրել է 1916-ի հունվ. Տպագրվել է 1916-ին («Գրվա.», № 6)։ Պահպանվել է ամբիոգրաֆը ինքնագիրը։

147 (Դուրսը ձմեռ. համին սուլում). Գրել է 1916-ի հունվ։ Տպագրվել է 1916-ին («Գրվա.», № 6)։

148. ... (Այնտեղ, ուր ցարդ դարավոր)։ Գրել է 1916-ի հունվ. 15-ին Բագվում։ Տպագրվել է 1917-ին («Արև», № 5), «Հայկական բանաստեղծությունից հատվածի մեջ. Հասկնալու առիթը «Հայկական բանաստեղծությանը» մասին Բրյուսովի կարդացած դասախոսությունն է Բագվում։ Բրյուսովը դասախոսել է հունվ. 18-ին։ Բագվի հայ գրասեր ներից անունից ռուս բանաստեղծին վողջունել է Հ. Հետևյալ ճառով.

«Մեզ համար ինձ Բագվի հայ գրասերների ընկերության կողմից վողջունել ձեզ. վոր պանծալի ներկայացուցիչներից մեկն է բոլորիս սիրելի ռուս դրականության, վորով անվել ու անվում է հայկական յերիտասարդ բանաստեղծությունը, վորով կրթվում և Ռուսաստանի ուսումնասիրում հայ բնակչությունը։

Այդ անհնարին ենք Բրյուսով բանաստեղծով և միանգամայն խոնարհվում ենք մարդ—Բրյուսովի առաջ, վոր մեր այս ծանր ներկացրության պահուն այնքան համակրություն ցույց տվեց մեր տառապյալ ազգին։ Մեծ է ձեր մեզ արած ծառայությունը և անհավանդ գնահատելի յե այժմ, յերբ մենք կարող ենք մաքուր աղբյուրի բվնած ուղղմիտ դասատուներին։ Իսկ վոր աղբյուրը կարող է ապիկ մաքուր համարվել, քան ազգային ստեղծագործությունը, վորի մեջ արտահայտված և ամեն մի ազգի ամբողջ բարոյական կերպարանքը, ամբողջ հոգեոր կյանքը։ Չկա այնպիսի բացատրություն, վոր բավական համարեյնք մենք այն ձեռնարկության համար, վորի գլուխն եք անցել դուք. ձեռնարկություն, վորը նպատակը ուներ հասարակությանը համատատ հայ ժողովրդի բազմազգրյան ստեղծագործության ծանոթացնելին է։

Ուն, ո՞րին վողջույն ձեզ և արտազին շնորհակալություն ձեր ազնիվ աշխատանքի համար։

Ճառն ավարտելուց հետո Հ.Հ. կարդացել է Բրյուսովին նվիրված իր բանաստեղծությունը և հաս սրահ ուրիշ ծափերի տակ յերկու բանաստեղծները սրտատուչ գրկախառնություն են ունեցել։

Ինքն գիրը չի պահպանվել։ Մնացել է մի հեղինակային պատճեն, վորը դանվում է Բրյուսովի արխիվ մոտ, բանաստեղծի դրադարանում։ Հ.Հ. Բագվում Բրյուսովին հանդիպել է, նվիրել է իր 1908-ի «Բանաստեղծությունները» ժողովածուի մի փառակազմ օրինակը. գրքի ճակատին իր ձեռով գրել է «Дорогому Валерию Яковлевичу Брюсову, другу армянской поэзии, на добрую память от автора. 8 января 1916 г. Баку». Ա՛յս գալիս է Բրյուսովին

*նվիրված բանաստեղծութիւններ *)։ Բրյուսովին և իր մի գրքույկն և նվիրել Հինն. և վրան տակագրել՝ «Поэту Иоаннесу Иоаннесияну в знак глубокой признательности, за радость, доставленную мне его творчеством. Валерий Брюсов. Баку 1916 г.»*

Անկասկած չենք համարում մեջ բերել Բրյուսովի պատախոսության ծրագիրը, զորը պահպանվել և Հինն.-ի թղթերի մեջ։ Հարկավ, ուշագրավ փաստաթուղթ և մեր գրականության պատմության համար։

ПРОГРАММА

Лекции Валерия БРЮСОВА об Армянской поэзии.

1. Историческая судьба армянского народа, в их влиянии на его культуру. Различные воздействия, которые испытывала Армения за два с половиной тысячелетия своего существования: древней Персии и Эллады, Рима и Парии, ранней Византии и новой Персии (иранизм и эллинизм); Сирии, арабской культуры, позднейшей Византии (ислам и христианство); Запада, в эпоху Киликийского царства; монгольского нашествия, владычества турок и персов; новой Европы (через армянские колонии).

2. Общая характеристика армянской литературы. Ее возникновение и развитие. «Золотой век». Основные течения в древности и в эпоху Средних веков. Общее значение армянской литературы. Ее место в ряду других литератур, ее самобытность и своеобразие.

3. Армянская народная поэзия. Языческий период. Песни духовные и обрядовыя. Песни любовныя. Древнейшие поэты Армении. Григорий Нарекский, Мкртич Нагаш, Нерсес Благодатный, Нагаш Ионатан и др. Поэты «Шараканъ».—

4. Лирика XIУ—XУШ веков. «Трубадуры» и ашуги. Наапет Кучак, Фрик, Ованес, Григорий Ахтамарский и др. Саят—Нова, ашуг Дживани (XIX в.) и др.

5. Новая армянская литература. Ее возникновение и выработка нового литературного языка. Два течения: консантинопольское (турецкое) и русское. Патканян и Шах—Азис. Дуриян и Бешикташлян. Трехзвездие: Иоаннесиан. Туманян, Исаакян; А. Цатурян, его деятельность переводчика и самостоятельная. Демирчян и мн. др.

6. Молодая армянская поэзия. Териян и др., поэты идейные (Ш. Кургинян и др.).

7. Общие выводы. Возможности, открытые перед армянской поэзией. Значение армянской поэзии для европейских литератур, в частности—для русской.—

**) Բրյուսովի գրադարանում պահվող Հինն. բանաստեղծության ինքնագիր հեղինակային պատճենի մասին մեզ իրազեկ դարձրեց բնկ. Ս. Սուքիասյանը։*

Հիմն. 1914-ին («Արեւ», № 206) գրել և մի փոքրիկ հոդված Բրյուսովի մասին։ Վերջինս էլ Հիմն. վորդու մահվան առիթով 1914-ին մի բանաստեղծություն գրեց («Это—не надежда и не вера»), վորի մեքենագիր պատճենը Բրյուսովի առարագրությամբ դանվում է բանաստեղծի ժառանդների մոտ։

149. *... (Մովի ափին խռովահույզ)։ Գրել է 1916-ին։ Ոչն անհայտ է։ Տպագրվել է 1917-ին («Գործ», № 1)։ Պահպանվել է անթվադիր ինքնագիրը։*

150. *Բաղդր դարբին. Գրել է 1917-ի փետր. 5-ին։ Տպագրվել է 1917-ին («Գործ», № 3)։ Ինչ պահպանվել է մի անթոթագիր ինքնագիր։ Մի ինքնագիրը հեղինակային պատճեն, մատիտագիր ուղղություններով դանվում է Վաղարշապատի Գևո. մատենադարան — Հեռագրատան։ Ձեռագիրը հայտաբերել և մատենադարանի գիտ. աշխատակից ընկ. Հ. Աբրահամյանը։*

ԲԱԼԼԱԴՆԵՐ ՅԵՎ ՊՈԵՄՆԵՐ

151. *Չկնոտ. Թարգմանություն Գյոթեից (1749—1832)։ Թարգմանել է 1881-ի նոյեմբ.։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։ Տպագրվել է 1884-ին («Արտ.», տպտ.)։*

152. *Ասեավազդ. Գրել է 1887-ի փետր. 18-ին։ Տպագրվել է 1887-ին («Բ—եր»)։ Նույն թեմատով բալլադ են գրել նաև Բաֆֆին («Փանջ», I), Ս. Պապյանը («Արտ.» № 1)։ Ունենալ է բազմաթիվ վերահրատ.։ Հիմն. բալլադի համար հիմք է ծառայել Մովսես Խորենացու պատմության հետևյալ հատվածը.*

«Ցետ Արտաշեսի թագաւորէ Արտաւազդ որդի նորա...

Զամանէ երդիչքն Գողթան առասպելաբանեն այսպէս. Եթէ ’ի մահուանն Արտաշեսի բազում կոտորած ինչքին ըստ օրինի հեթանոսաց գրաւորի, ասեն, Արտաւազդ՝ ասելով դ’այրն. Մինչ զու դնացիր, և զերկիրս ամենայն ընդ քեզ տարար, ես աւերակացս ոչինչ թագաւորեմ։ Վասն որոյ անթեւ դնա Արտաշէսի՝ ասաց այսպէս. Ցետէ զու յորս հեծցիս յորատ ’ի վեր ’ի Մասիս, գրնդ կայցեն քաջք, որպէս յորատ ’ի վեր ’ի Մասիս, անդ կացցես, և պոյս մի տեսցես։

*Զրուցեն զամանէ և պատմուճանդ, եթէ արդելեալ կայ յայրն սիրուդ՝ կապեալ երիվարի չղմայլուբ. և երիս չունք հանապազ կրծելով զչղմայսն, զանց եւանել և առնել վախճան աշխարհի. այլ ’ի ձայնէ կառաւարութեան գարձնաց զօրանաւ, ասեն, կապանքն վասն որոյ և առ մերով իսկ ժամանակաւ՝ բազումք ’ի գարձուց, գնեւս երդիչով առասպելին, յաւուր միաշաբաթուայ երբեք կամ չերկնս լսանեն գալն, զի զօրացեն, ասեն, չղմայքն Արտաւազդայ։ *)*

) Մովսես Խորենացու պատմության հայոց, Թիֆլիս, 1913, էջ 189—190

Ռուսերեն թարգմանել է (Легенда о царе Артавазде) Վ. Բրյուսովը։

153 Յերգչի աւետիս. *Թարգմանութիւն Ուլանդից (1787—1862)։ Թարգմանել է 1888-ի հունվ. 19-ին։ Տպագրվել է 188[illegible]-ին («Հանդ. գր. և պատ», առաջին դիրք)։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիր. վերահրատարակվել մի քանի անգամ։*

154. Գերի ստեփան. *Թարգմանութիւն Արանից (1817—1889)։ Թարգմանել է 1889-ի նոյեմ 18-ին։ Տպագրվել է 1890-ին («Մշակ», № 1)։ Պահպանվել է թվագրված ինքնագիրը։*

155. Յեսայեան. *Թարգմանութիւն Շիլլերից (1759—1805)։ Տպագրվել է 1895-ին («Արարատ», տարի)։ Պահպանվել է մի անթվագիր ինքնագիր։*

156. Պոլի ռատեան մատանին։ *Թարգմանութիւն Շիլլերից։ Տպագրվել է 1895-ին («Արարատ», հուն.)։ Պահպանվել է թարգմանութեան ձեռագիրը և մի սևագրութիւն։*

157. Վահագնի ծնունդը։ *Տպագրվել է 1904-ին («Մշակ», № 1) կրճատ, հետո 1908-ին («Գիտելիք», № 1) լրիվ և հետևյալ ծանոթագրությամբ.*

«Այս քանաստեղծութիւնը, յորը դեռ չեմք վայելում տպագրական խոսքի ազատութիւնը, «Մուրճ» ամսագրում լույս տեսավ կրճատված այժմ մենք հնարավորութիւն ունենք տպագրելու լրիվ, իւր ամբողջութեամբ»։

Հվհն. քալաղի համար հիմք և ծառայել Յորենացու պատմութեան մեջ յեղած հետևյալ հատվածը։

...«զորժէ ասեն առասպելք. Երկնէր երկին և երկիր. երկնէր և ծերան ծով, երկն՝ ի ծովուն ուշէր զ'ամպրիկ եղեչնկին. ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր, ընդ եղեգան փող քոց ելանէր և՝ ի բոցոյն պատանեկիկ վազէր. նա հուր հէր ուներ. ապա թէ քոց ունէր մօրուս, և աչխունքն էին արեգակունք» *)։

Սա. Մալխասյանը մի հոդված և դրել «Ինչ տաղաչափութիւն ունի «Յեկնեա յերկիրս յերդոյ վերնադրով («Արձ.» 1889, № 1)։ Հոդվածագիրը խոսում է էմինի (և մյուսների) այդ յերդը չափածոյի վերածելու փորձերի մասին։ Բայց այդ մշակելիս, Հվհն. կարող է նկատի առած լինել Մալխասյանի մի քանի դիպվածական առաջարկները։

Պահպանվել է ինքնագիր հեղինակային պատճենը։ Վերահրատարակվել է մի քանի անգամ։ Ռուսերեն թարգմանել է (Рождение Ваагна) *Վ. Աշխարհի Իվանովը։*

158. Սարա. *Թարգմանութիւն Հայնեից։ Պահպանվել և մի մասնատիպ ինքնագիր և մի հեղինակային պատճեն։*

---

*) *Յորենացւոց պատմութիւն հայոց, Թիֆլիս, 1913, եջ 87.*

ԱՆՏԻՊ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Այս բաժնում հավաքված են, որքան մեզ հայտնի է, մինչև այժմ վոչ մի տեղ չհրապարակված բանաստեղծություններ. Նրանց ժողովածուի հիմնական բաժիններն արդեն տպագրված պատրաստ էին, որ դիջելով «Գրական կյանք Թիֆլիս»-ի խմբագրությանը, անտիպ բանաստեղծություններից մեկը ամիսը հրատարակելու, բանաստեղծի մահվան 8 րդ տարելից, տոթիվ։

Ուշադիր ընթերցողն անմիջապես կնկատի, որ նրանցի ծանրությունկենտրոնը կազմում են 1880. 1883, 1884 և 1885 թվերի գործերը — այսինքն այն տարիներից, երբ Հին. անկ-սեկ հանդես էր գալիս «Ազդ.»-ում, և դեռ հրապարակի վրա չէր նրա բանաստեղծություններին անդրանիկ հավաքածուն 80—87 թ. թ., որ Հին. աշակերտական և ուսանողական կյանքի տարիներն են, նրա բանաստեղծական գործունեության ամենաբեղուն շրջանն են կազմում. Մոսկվա իր անսիրտ տեսարժանություններով, բնակելով վանական ծայրամասի մեջ, ծանրաբեռնվելով ընտանիքով, ճեմարան ում եղ բազմաթիվ դասերով՝ ընտանիքի նյութական ապահովելու համար, հետզհետե բանաստեղծի ուժերն սկսում են ջլատվել և սպառվել։ Նրա ժամանակակիցներից մեկը (Բ. Հարությունյան) իր հիշողությունների մեջ (դեռ ևս չհրապարակված) պատմում է, թե ինչպես նրանը 90-ական թվերի սկզբներին, մի որ բարեկամաբար նախատել է Հովհաննիսյանին «Իլի սկանդ» սկսած թարգմանությունն այլևս չշարունակելու համար, Հին. աչքերը, ասում է պատմողը - երջվեցին, արցունքներ երևացին. վշտացած ձայնով ասաց — էլա շնորհս ընկած ես ամբոխ չես տեսնում։ Այնտարին բնտանիքի մասին էր։

Սույն բաժնում բնդգրկած նյութերից մի քանիսը բանաստեղծն նախնական ծրագրով պետք է ամենյին 1887-ին լույս տեսած ժողովածուի մեջ սակայն անհայտ պատճառներով դուրս են մնացել և այլևս չեն արժանացել ապագրվելու բախտին։

Բոլոր բանաստեղծությունները, գրեթե առանց բացառության (բացի Շևրեֆիլի «Պահած-ից), վերցված են Գ.Ի. դանվող Հինի. արխիվից, մյուսն մեկը. («Մարտիրոսության») Մ. Բարխուդարյանի արխիվից, որոր նույնպես դանվում է Գ.Ի. Վերջում ժողովված են այն բանաստեղծությունները, որոնց գրության տարեթիվերն անկարող եղանք վերականգնել։

---

159. Կալանավոր. Գրել է 1880-ի հունի. 11-ին։
160. Նավակ. Գրել է 1880-ի հուն. 12-ին։
161. Աշուն. Գրել է 1880-ի սեպտ. 3-ին։
162. Վերջին տերեվ. Գրել է 1880-ի հոկտ. 12-ին։
163. Այն յեռմդ ես. Գրել է 1880-ի հոկտ. 15-ին։
164. Աստղ. Գրել է 1880-ի հոկտ. 17-ին։
165. .·. (Ծաղիկ բռնված, ծաղիկ չորացած). Գրել է 1880-ի հոկտ. 2-7-ինջ

166. Ձև ինչ եմ ուզում· *Ինքնագիրը թվագրված չեմ, բայց յենթադրում ենք, որ գրված պետք է լինի 1880-ի հունս. Ինքգիր. տեսրում այս բանաստեղծությունը տեղադրված է 1880-ի հոկտ. կր. շարքում։ Ձեռագրում ուղղումներ կան։*

167. ·.· (Դու իմ սի՞րտը կամիս տեսնել). *Գրել է 1880-ի նոյ. 11-ին։*

168· Շուտան· *Գրել է նոյ. 14-ին։*

169· Ալբադղի տրտունջ· *Գրել է 1880-ի նոյեմ. 25-ին։*

170 Հիշողություն. *Ինքնագիրը թվագրված չեմ։*

171· Առաջին սեր. *Ինքնագիրը թվագրված չեմ, բանաստեղծությունը դանվում է մի տետրում, որտեղ հավաքված են գրեթե բոլոր այն յերկերը, որոնք հորինվել են 1880-ին։ Ձեռագրում ուղղումներ կան։*

172· ·.· *(Ոգն անվրդով է յեվ խաղաղական). Թարգմանություն Գյոթհեյից։ Թարգմանել է 1881-ի նոյեմ.։*

173· Անմեղ զոհեր· *Գրել է 1882-ի մարտի 28-ին։*

174. ·.· *(Դու հարուստ ես, կյանքդ անհոգ). Գրել է 1882-ի սեպտ. 27-ին։*

175. Հրաժեշտ· *Գրել է 1882-ի հոկտ. 17-ին։*

176· Մուրացկան· *Գրել է 1882-ի նոյ. 7-ին։*

177. Ցերգ· *Գրել է 1883-ի մայր. 1-ին։*

178. Առեվ· *Գրել է 1883-ի նոյեմ· 13-ին։*

179· Ձոհեռ. *Գրել է 1883-ի նոյեմ. 13-ին։*

180. ·.· *(Ուժգին հողմերը ուռնակ դաշեցուում). Թարգմանություն Հյուգոյից (1802—1885)։ Թարգմանել է 1883 նոյեմ 14-ին։ Պահպանվել է յերկու ինքնագիրք*

181. ·.· *(Տխուր է գուրսը, մթին ու խոնավ). Գրել է 1883-ի նոյեմ. 17-ին։ Հետևյալ յերեք քառատողերը բանաստեղծը կրճատել է։*

Ահա նա՝ վոր ինձ այնպես զգայուն
Հայտնեց յուր սերը խոռամանկ, խաղալս,
Նա վոր զուտակեց յերջանկություն
Ցեվ վոսկի ուրեր յեվ կյանք մրես խաղալ։

Ահա նա՝ ոձի չարաթույն լեզվով,
Բայց լույս աչերով իբրեվ մայիսյան
Սիրուն առավոտ, նա վոր ժպիտով
Մի վերմ մահացու կրտա հոգեկան։

Ցեվ յես տանջվում եմ խաղալս հայացիից
Այդ չընաշող կուսի, նագելի կուսի.
Եսկ նա ինձ լինել չուզե վջտակից,
Ձարատանջ հոգիս տեսնել չկամի ..

Սրանք պետք է կազմեյին բանաստեղծության 6, 7 և 8-րդ քառատողերը:

182. .·. *(Սիրում եմ յերբեմն՝ յերբ ծաւրացուած է). Գրել է 1883-ի նոյեմ. 18-ին: Ինքնագրում ուղղումներ կան:*

183. .·. *(Հազիվ արեվն յուր առաջին). Գրել է 1883-ի նոյեմ. 19-ին:*

184. .·. *(Անցյալ գրեթե յեվ այս մի տարին...). Գրել է 1883-ի նոյեմ. 20-ին:*

185. .·. *(Հոգիս տխուր է· ուզում եմ գրվել). Գրել է 1883-ի դեկտ. 6-ին:*

186. .·. *(Սուզում է հողմը ուժգին տատանում). Գրել է 1883-ի դեկտ. 7-ին:*

187. .·. *(Անճատ կյանքիս մեջ յերբ բնություն). Գրել է 1884-ի փետր. 13-ին:*

188. .·. *(Բավական է լաս, չարտասանջ հոգի)· Գրել է 1884-ի փետր. 21-ին:*

189. .·. *(Արդեն փչում է ըունչը գարնային). Գրել է 1884-ի մարտի 13-ին:*

190. .·. *(Յես տասում եյի. «Սիրեցնիմ, ըանի). Գրել է 1884-ի փետր. 17-ին:*

191. .·. *(Անցնում են որեր, յես դարձյալ մենակ). Գրել է 1884-ի մարտի 18-ին:*

192 .·. *(Վահ, գեղեցիկ է աշխարհիս տատուծո). Գրել է 1884-ի մարտի 31-ին:*

193. .·. *(Յերկինքը պայծառ, ողը կենսաշունչ). Գրել է 1884-ի ապր. 12-ին:*

194. .·. *(Արցունք յեվ արցունք, անվերջ անդադար)· Գրել է 1884-ի մարտի 18-ին:*

195. .·. *(Ախ. ինչու՞ յեվ յես չեմ կարող խնդալ). Գրել է. 1884-ի հունի. 26-ին, Բոզորդսկում:*

196. .·. *(Ադոթիր, հոգյակ, ըո սիրտը աճրիծ)· Գրել է 1884-ի ապռ. 10-ին, Բոզորդսկում:*

197. .·. *(Դարձյալ սիրահանը, ինձ յերեվեցար)· Գրել է 1884-ի ապռ. 19-ին, Բոզորդսկում:*

198. .·. *(Լերմոնտովից). Թարգմանությունն Լերմոնտովից (1814—1841) 1884-ի ապռ. 26-ին:*

199. .·. *(Վչից տավար վազում է կայտառ). Գրել է 1884-ի ապռ. 31-ին:*

200. .·. *(Ապրում ես, յերբայր, յեվ հույսդ միշտ վառ). Գրել է 1884-ի սեպտ. 8-ին:*

201. .·. *(Տանջվիլ հանապազ, տանջվիլ անվախճան). Գրել է 1884-ի սեպտ. 15-ին: Հիմն. նախնական ծրագրով պետք է տաներ 1887-ի ժողովածուի մեջ:*

202. .·. (Խաղաղ վառվում է լուսինն յերկնքում). *Գրել է 1884-ի սեպտ. 22-ին։ Հմմտ. Նախնական ծրագրով պետք է մտներ 1887-ի ժողովածուի մեջ։*

203. .·. (Յերկինքն ամպոտ, մթակերպ տխուր). *Գրել է 1884-ի հոկտ. 12-ին։ Հմմտ. Նախնական ծրագրով պետք է մտներ 1887-ի ժողովածուի մեջ։*

204. .·. (Ծածկի՛ր ըռւտ, առե՛վ, ո՛ր դեմքը խաղաղ) . *Գրել է 1884-ի նոյեմ. 27-ին։*

205. Նոր տարի. *Ինքնատիպը թվագրված չէ։ Տեսքը, վրան քաղում ենք այս բանաստեղծությունը, կրում է հետևյալ թվագրությունը— 1883 ամի նոյեմբ[եր]. տետրում մի՛ չէ 14-րդ էջը 1883-ի տարբեր ամ.աններին գրած բանաստեղծություններն են շարադրված, հետո սկսում է 1884-ի շարքը։ 1883-ի շարքի նախավերջինը թվագրված չէ —վերևում գրված է 1884, տակը՝ Նոր տարի. Ցննթադրում ենք, որ հետո է գրել, բայց մնացած տեղում, թե ձեռագիրը, թե թանաքի յերանգը վկայում են այդ։ Բանաստեղծությունը բաժանված է Ա. և Բ. մասերի. Ա-ն կրճատված է։ Բևրում ենք կրճատված մասը.*

Շեհ գալիքը փայլում է պայծառ,—
Սիրուն տղայոցն ուրախ մի հանդես—
Վառ լուսավորած կանաչ տոնածառ
Նայում է տուրջը գույներով պես-պես։

Յեվ մանուկներ, անմոռ ու գվարթ
Ինչպես բիբեռներ արձակ դաշտերում
Յեվ թռչկոտում են յեվ պռռում ազատ,
Միմյանց անուշիկ ժպտում, կատակում։

Նոր յերջանիկ, ծնողներ ունին,
Սիրված են, գգված ինձնից մայրերից,
Թե ինչ է սիրտը գիտեալ չրկամին,
Հեռու բնավին կյանքի զրկանից։

Յեվ ուրախ անցնում զնում են ժամեր
Անվերջով, բազմերիկ սիրով անհեկին։
Լսվում է ծիծաղ, խնդության ձիտեր—
Այդ դուրս են հանում ծառացած տարին...

Մի րոպե յեվս, հառաղ վարկյան,
Յեվ ահա ծերուկն հեռացավ կորավ,
Իսկ ծագկապսակ նորածին տղան
Նեռս յեկավ չհնաղ, ձեռքից ձեռք անշավ։

«Կեցցե, գոչեցէ՛ք, մանուկ նոր տարին—
Կրկին ուրախ նիչ, վաղցույն, նամբույրներ—
«Ծա ասված վար սա բերե մեզ բարի,
«Նորոգ կյանք, նոր հույս, նոր վոսկի ուրե»:

206. ∴ (Ով նագելի կույս, դու մի լար)· Գրել է 1885-ի գեկտ. 13-ին։ Հվհն. նախնական ծրագրով պետք է մտներ 1887-ի ժողովածույի մեջ։ Ինքնատիպ փոխարեն Պետրոս Ձեռով շարադրված մի պատճեն։ Վերջին քառյակը ջնջված է, առանց վորի բանաստեղծությունը կլինի անկատար։

207. Ցերապ.— Թարգմանություն Մխիթարյից (1789—1855)։ Թարգմանել է 1885-ի սեպտ. 27-ին։ Բացի սրանից Մխիթարյից թարգմանել են նաև ուրիշ բանաստեղծություններ, վորոնք պահպանվել են նրա ձեռագրերում։ 1880-ի հոկտ. 1-ին թարգմանել է «Ցերեկո և առավոտ» բանաստեղծությունը, 80-ին կատարված թարգմանությունների մեջ կան և հետևյալները. «Հատված Մխիթարյից» (Վրպալով լեզուն այնպես մոլեգնեն), «Մխիթարյից» (Ցերը վոր սիրես հիա իմ թրթռալով) և «Ցես ջերմ սրտումը թափեցի». վերջինը լույս և տեսել 1887-ի ժողովածուի մեջ։ Բերում ենք ամբողջությամբ։

Ցես ջերմ սրտումիմ թափեցի,
Ցերի մանկությունս հիշեի։
Ցես ջերմ սրտումիմ թափեցի,
Ցերը զորությունս հիշեցի,
Ցես լալիս եմ յեվ այժմիկ,
Ոոs ե վերջին փոթարիկ...

208. ∴ (Ա՛խ, պատռվում ե իմ սիրտը վեցից)· Գրել է 1887-ի հունվ. 23-ին։

209. ∴ (Մայրամադամը փարթամված լուսով)· Գրել է 1886-ի մարտի 3-ին։ Այս բանաստեղծությունն իր պատմությունն ունի։ Հորինման առիթը բանաստեղծը շարադրել է ինքնագրի կողքին։ Ինչերը ժամը մեկին փղոթյի սրտատարով հագիվ քայլերը վիճելով անցնում եր հարթած մի մարդ մոտ 40—80 տարեկան. «Գիլոբաց, բորիկ, պատռված շորերով»։ Ցերիտ. լավ հագնված գիշերային զբոսաշրջիկներ անցնում եյին նրա մոտով. մյուսը ձիավոր զինյալ յուր ավազ քյոսեխանի վրա. «Ничего, с горя повыпил немножко!» պատասխանից մյուսը։ Հեղինակը բանաստեղծությունը նախապես վերնագրած և յերկել այսպես «С горя повыпил немножко!...»։

210. ... (Լուռ և հոգիս վորպես պիճիր). Գրել է 1886-ի ապր. 12-ին։

211. ... (Ցես տանջվում եմ, յես այրվում եմ). Գրել է 1886-ի ապր. 28-ին։ Բանաստեղծի ծրագրով այս վտանգավորը պետք է մտներ 1887-ի ժողովածուի մեջ։

212. ... (Ո՞ւմ հայտնեմ, ցավըս, տանջանիս հոգեկան)· Գրել է 1886-ի սեպտ. 19-ին։

213. ... (Ցես տանջվում եյի, չափ չկար վեհիս). Գրել է 1886-ի հոկտ. 16-ին։

214. ... (Ո՛վ իմ չքնաղ, իմ անգին) ... Գրել է 1886-ի դեկտ. 10-ին։ Բանաստեղծի ծրագրով պետք է մտներ 1887-ի ժողովածուի մեջ։

215. ... (Ա՛խ, սեվ աչեր, ինչու ձեզ տեսա). Գրել է 1886-ի դեկտ. 20-ին։ Բանաստեղծի ծրագրով պետք է մտներ 1887-ի ժողովածուի մեջ։

216. ... (Ագիկ բալա, ջան բալա). Գրել է 1886-ի դեկտ. 21-ին։

217. ... (Ցես մոռցել ձեզ չունիմ). Գրել է 1886-ի դեկտ. 28-ին։ Բանաստեղծի ծրագրով պետք է մտներ 1887-ի ժողովածուի մեջ։

218. ... (Ցես փառ չեմ ուզում, վոսկի չեմ խնդրում). Գրել է 1887-ի սեպտ 24-ին։

219. ... (Այն գեղեցիկ ուրեխին)· Թարգմանություն Ռոկեսկոյ (1824–1896)։ Թարգմանել է 1888-ի փետր. 3-ին։

220. ... (Սիրուն մարգեր, կանաչ պուրակ)· Գրել է 1891-ի մարտ. 27-ին։

221. ... (Ջյուղր հալչում, դառնում է վսակ)· Գրել է 1900-ի փետր. 5-ին։ Սկզբում վերնագրել է «Թարնան ծաղիկ», ապա ջնջել։

222. ... (Իրեվ յեռազ եա ճորից)· Գրել է 1900-ի փետր. 12-ին։

223. Առաջին սեր. Գրել է 1900-ի մարտի 11-ին։

224. ... (Ինչպես գառուն ծաղկափրիր). Գրել է 1911-ի փետր. 23-ին։

225–227. Փշաքաղներ. Գրել է 1912-ի հոկտ., Ջերմանուժ։ Դե՛թ արխեվում այս յերեք քառատողը պահպանվել և անպիր վիճակում։ Ինքնագիրը թվագրված չեն։ Մյասն նորերս ընկ. Տարագրոսի մոտ գտնվեց մի թվագրված հեղինակային պատճեն «Փշրանքներ» վերնագրով։ Համաձայն հեղինակային պատճենի վերականգնել ենք թվագրությունը։

228. ... (Դեպի վեր, դեպի արեվ բոցավառ). Գրել է 1925-ի մարտի 26-ին, Ջերմանուժ, Ա. Ֆ. Մյասնիկյանի զորքերգական մանվան առիթով։

231. ... (Ինչ եմ աճում վարդ ու շուշան). Ինքնագրում մի քառատող կա ջնջված, վորը, սակայն, անընթեռնելի յեր։

232. Խոհրդածություն. Ձեռագրերի մեջ չի պահպանվել ինքնագիրը։ Ինքնագրի հեղինակային պատճեն պահվում է Բաբխուշքայանի արխիվում։ Չկան, մի քանի այլ քանաստեղծությունների հեղինակային պատճենների հետ, վոքոնցից մեկը («Դարերով լույսը, վոհ մայը հայրենիքը») տպագրվել է 1896-ին («Հանդ. գր. և պատ.», 7-րդ գիրք), վորի հիման վրա տրամադիր ենք կարծելու վոր պետք է գրած լինի 1895 կամ 1896 թվերին։

233. ... (Ախ, դաժան ցավից, սիրտս է պատռվում)։ Գրել է մայիսի 14-ին։ Թիֆլիս անհայտ է։ Գուցե գրած լինի 1915-ին, համեմատ դեպի այն ժամանակ, յերբ պատրաստվորում էր Բագվում։

234. (Վորպես մի ցուրտ, խավար գիշեր)։ Գրել է մարտի. 25-ին։ Թիֆլիս անհայտ է։

236. ... (Չինաղ գեմիդ եմ նայում)։ Գրել է մայիսի 11-ին։

238. ... (Վարդը ձեռիդ դուս նեռս յեկար)։ Գրել է մայիսի 18-ին։ Թիֆլիս անհայտ է։ Ինքնագիրը շարադրված է հին ուղղագրությամբ։

240. Պահս. Թարգմանություն Ծերենցիից (1840—1919)։ Առաջին փորձն է թարգմանելու վրաց բանաստեղծներին։ Պահպանվել է մի անթվակիր ինքնագիր և մի քանի հեղինակային պատճեն։ Ձեռագրերի մեջ պահպանվել է վաժա Փշավելուց թարգմանության մի սևագիր փորձ։

ՍԵՎԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այս վերնագրի տակ հավաքված նյութերը մեծ մասով անտիպ են և լույս են տեսնում առաջին անգամ։ Ճշտա և, կան և այնպիսիները, վորոնք հրատարակվել են, սակայն, վոչ հին, ձեռով, այլ նրա տանից հետո, միայն վերջերս։

Այս բաժնում հավաքված բոլոր նյութերը, բացի «Բազբե»-ից, պատկանում են առաջին գրչին, սակայն և սևագրություններ են։ Գրել է մի անգամ և այլևս չի անդրադարձել այդ ձեռագրի կամ գրելուց հետո թեթև աչքի չի անցկացրել գրածը, մի քանի շտկումներ արել և այնուհետև թողել անուշադիր։ Թերևս այդ առաջով, բացի «Բազբե»-ից, վոր մաքրագրություն է, նույնը չի կարելի պնդել նաև [Հակոբ Թումյան] նյութի մասին (տես ծանոթ.)։

Այստեղ հավաքված են մեծ մասամբ այնպիսի նյութեր, վորոնց ծագումնաբանական հատկությունները տարբեր են և այդ ևր կլիանալու պատճառը, վոր չուզենք հատուկ քանաստեղծությունների սևագրությունների հետ, վորոնք մշակման վիճակի տակ առանձին բաժին են կազմելու սույն ժողովածուի յերկրորդ հատորում։ Հնչյուն, ոլորտություն, պակաս. վոչնչությունն—ահա այն ժանրերը, վորոնց պատկանում են այս գործերը, սակայն և այս բաժնում է մի քան տերված այնպիսի յերկերի սևագրություններ, վորոնք, համմատաբար, լայն կոտրվի յեն պատկանում։

Այս բաժնի բոլոր նյութերն էլ չարտարված են բանաստեղծի պատահական տաբերներիս (բացառությամբ Հ. Թումանյանի նամակների), նրա գրական ուսումնասիրության շրջանում, իրբ Հ.ինն. ընդամենը 16—18 տարեկան էր և տակավին մոչ մի հասուն յերկ չուներ հրապարակած։ Բանաստեղծ, և այն էլ տաղանդավոր, պետի համբավ ձեռք բերած Հ.ինն, հետագայում, ինչպես յերևում է, հատուկ մոր չի համարել հրապարակի դալ այդ յերկերով և պահպանել է ձեռագրը իրբ գրական մանկության քաղցր վերհուշ։

Փ ի ն ա չ յ.— Հեքյաթի ձեռագիրը պահպանվում է Գ֊ի, 169/45 համարի տակ։ Գրված է սովորական աշակերտական տետրի մեջ. տետրակը շապիկ վրա գրված է՝ 1880 1881 և ապա ջնջված։ Հետո գրված է. ալիլի շուտ տղորդը֊ված՝ Հ. Հովհաննիսյան, իսկ տակը՝ 1880։ Այդ տետրը Հ.ինն. սկզբում ծառայել է այլ նպատակի. դա յերևում է տետրի առաջին էջից, վորի վրա գրված է «Հ.շատակարան» և հաջորդ էջերից, վորոնք պատառոտված են։ «Հիշատակարան» յերկի խորագիրը է, թե այդ պետք է բառի ուղղակի անկյունական իմաստով հասկանալ, դժվար է ասել։ Մինչև «Փինաչի»֊ի ընդօրինակվելը, վորը բռնում է տետրի տասնվեց էջը, բանաստեղծությունները են գրված, մեծ մասամբ անտիպ և հորինված, դիլետանտաբար, 1880-ին։ Ըստ յերևույթին, այս չափածո հեքյաթը մանդատից չի պրել. միայն յերեքտրտքար կարելի յե ասել վոր գրված պետք է լինի հինգ նյուսում. աշխատանքի հոգեբանությունը պրել է իր կնիքը ձեռագրի վրա։ Բացի ջնջված և հավելյալ տողերից (վորոնց մասին խոսք կլինի հետո)—քառատուներըքը գրված են թանաքով, միացածը՝ ան մատիտով։ Ձեռագիրը մատիտագիր հատվածը ջնջվել և և գրձել է գժվարընթերցելի։ Ժամանակը նրան կդնի անվերծանելի դառնալու վտանգի տակ։

Չափածո հեքյաթը Հ.ինն։ Նախապես վորոշած և յեղել կոչել «Ցերջանիկ փինաչի» (ժողովրդական գրույց)։ Հետագայում յերջանիկ-ը ջնջել է, թողել է սիրուն փինաչի-ն։ Շարադրել է մի փոքրիկ ներածական մաս, վորը, սակայն հետագայում ջնջել է։ Ահա այդ մասը.

Ցեզ, ընթերցո՛ղ, մի զրույց պատմեմ.
Իսկ դու լսի՛ր թե պատապ ես.
Հեքյաթները չեղած բան են
Ու ստանող, լավ գիտես։
Բայց չեն զարձյալ հեռու նմանից
Այսպես չեր֊նմն յեվ առած բանից
Ճշմարտություն են գտնում։
Նույնպես էլ այս հեքյաթում
Դու, ընթերցո՛ղ, նմանից բան,—

Թեյով փոխր – երգեցես.
Ցերեկ լավ միտ կրկնես
Ինչն ես այսեղ բառոյական։

Այս տաղերիս առջև ընդօրինակած է նախ մատենաշարով, ապա թանաքով, իսկ դրված է հետևյալը «Գնաց ե փախել, բոլորովին նորից գրել այս միայն գրած է, որ մանրամասնությունները մոռացության չտրվինք։ Ներաժությանն են վերաբերվում այս տողերը, թե ասքդոյ յերկրին, հայանի չեն։ Ապիլի չուտ վերաբերվում են վոդջ հեքյաթին։ մանրամասնությունները քառը հիմք և տալիս այդպես մտածելու։

Ձեռագրի վերջում հանդիպում ենք հետևյալ տողերին, որոնք բանաստեղծի ծրագրով, ինչպես յերևում է, պետք է կազմեյին հեքյաթի բարոյական եզրափակող վերջը.—

Վասնի ու ասծաք էս սրնդուկներում,
Թանկագին քարեր ւնոջդ վրա
Քո տանը վայլ ալ է ելացնում։
Բայց ինչ ինչ ։զաւ... ինչ բաղդ չի տա։
Կրեսոս անունդ աշխարհ նոչակված
Փառքով անցնում ես որերդ պալատում
Ժլատությունն յերեսդ է սեվացրած,
Բայց ինձ հավատա, փուռ ես էս փառքում։
Ադրաս փիհաչին յուր մեկ խոհիրում
Ռեզանից հառուց առանց կոպեկի.
Չի բաղդը ճառա ժլատում է ծմռում
Ցեվ աչի լույսն է ես ասեն մեկին։
Բայց գու, ինձ ասա, բալաս առաած,
Աղդոմ վերին ես վոսկովդ սիրելի [։]

Բացի «Փինաչի»-ից, որը բանաստեղծին, որքան մեզ հայտնի է, միակ չափածո հեքյաթն է, Հովհաննիսյանին ձեռագրերի զտանք մի այլ հեքյաթ ել, որը, սակայն, շատ բոլոր է և աբձակի։

«Փինաչի» է նյութը պատկանում է շրջիկ սյուժեների թվին։ Նույն հեքյաթը շատ ավելի ուշ մշակել են հայ գրողներից Վրթանես Փափազյանը, Հովհ. Թումանյանը, առաջինը՝ «Փայտը սուրբ»-իկրկ. «Քեռի անդրեն քեզ չի պահի» վերնագրերով։

212. Բագրի.— Գանձակեցի և մի ինքնուրույն և մի հեղինակային պատճեն ենք պահպանում են Գ/թ, մեկը 169/31, մյուսը 169/40 համարների տակ։ Առաջինը սեագրություն է մատենով գրված, որ ընդունե-

բով, հայտնություններով և լուսաբանություններով, յերկրորդը՝ առաջին տաքգարուբյունն է, վորը վոչ մի այլընթեռնում չունի. Ձեվ ինքնագիրը է՝ նրա հեգինակային պատճենը թվագրված է (20—21 դեկտ. 1882)։

Ժառանգների մոտ պահպանված ձեռագրերի մեջ դանվեց «Բազրիկ»-ի արձակ ծրագիրը, վորը բերում ենք ամբողջությամբ.—

Բ Գ Ր Ի

Բ[ազրիկ]ն ազատ մեծացած բրդուհի. բնության գավակ. բրդական ամառնային կյանքը լեռներում. դիշեր. վրանները—խարույկի շուրջը ժողոված են կիսամերկ յերեխաներ ու լսում են պառավ տատի կամ պապի պատմություններ (թափառական ազատ կյանքի բնավորություն). պառավ տատը այսպես պատմում է և մինչև այսոր քե շատ ժամանակ չի, վոր մի քաջ անառնուն ավազակ է հայտնվել շեյխի զորքի մեջ. վորն հանդուգն սպառազինություններով ահեղքի ուշադրությունն է գրավել։ Պատմում է, քե ինչպես նա յերբեք գառաբի տեղը իր աուրը չէ հանում, հանելուց հետո տասից քրիստոնեյի արյամբ լվանալու պատյաներ չի դնում, քե նրա գնդակը մյուշ իր նպատակին է հասնում և այլն։ Դեռ Բազրիկի սերածն է։ Մի վոքր հետո հանդապատում է վարպետ հավաստիամ շեյխ[պահպանության]յամբ։ Բարափի գլխին տեսը հնչեցնում է և իր սրինգը (բյուլը) յերեսատարդ հովիվը. արձագանքը ձորում։ Նրա յերգի արտահայտությունը. մերթ անելա գոժգի ու բնավորության ձգտումները—աննկուն սիրտ և արիության ա տասի ուն է մերթ տասչին սիրո մելամաղձիկ զգացմունք. կոչում է իր սիրտհուն. սիրո զմայլմունքը։—Մի որ իջևանում է նրանց մոտ մի անցուդ վոր, պատահմամբ լսելով Բ[ազրիկ]ի տեսը, բայց քաղցր յերգի ձայնը, կոչում է նրան, և խնդրում է յերգել իր համար մի քանի Բ[ազրիկ]ի մի յերգի կիսում կանդնում է։ (յերեսատարդին կանաչած է նայում) նրա գույնն աչքերը լցվում են արցունքով, նրա գեմքը ծածկում է տրամության մի թեպետ։ Անցորդի հարցին Բ[ազրիկ]ն պատասխանում է թե՝ այդ յերգը նա յերգում էր մի յերիտասարդի համար, վորին սիրում էր. սա վորովհետև իր քաղաքությունը վոչ մի տեղ գեռ լավ ցույց չէր տվել, տեսուն չէր հասել, չէր կարող պահպանել իր հետ (հոր կամքը). բայց խոստացել էր անշուշտ պահպանել Բ[ազրիկ]ի հետ. սի որ նա անհայտանում է և յերեք տարի չէ երևցել, վոր վոչինչ տեղեկություն չկա նրա մասին, Բ[ազրիկ]ն ոգում է նրան, բայց մնացել է իր ուխտին հավատարիմ։ Անցորդը հայտնվում է նրա սիրած յերիտասարդը, վոր յերեք տարվա ճիշդ[ընում իրբև շեյխի գինվորներից մեկը անգին քաջություններ է գործած լինում և մեծ անուն է հանում, բայց նրա ով լինելը վոչ վոք չգիտեր։ Ձերբ յերիտասարդը հայտնում է, վոր այդ ավազակն ինքն է, Բ[ազրիկ]ի հայրը ուխտությամբ համաձայնում է և պահում յերջանիկ զույգը։

243. [Ռեհիմ յեվ Նազուն] — Ներկա պոեմն ել թերախտ և մյուսների նման անխորագիր։ Թե ինչ կառուցվածք եր ունենալու պոեմը և ակրոված դևպքերն ինչ ընթացք, լուծում և վախճան կունենային, անհայտ կլինեք, յեթե պահպանված չլիներ պոեմի ծրագիրը, որ բանաստեղծը շարադրել եր արձակ։ Այդ ծրագիրը պահվում է նրա տետրի մեջ, 169/53 համար ունեցող աշակերտական տետրերից մեկում Գ։ Ստորև բերում ենք այդ ծրագիրն ամբողջությամբ։

«Աշուղը (բարեկենդանին) ժողովրդի առաջ գուժում յերգում և նոցա թնդիրքով և պատմում և հեռակայը *)։

«Մի ժամանակ կար մի հայ քահանա, որ ուներ մի շատ գեղեցիկ աղջիկ (Զարուհի)։ Նորա տանը բնակում եր նաև մի մատաղ ծառա Թուրք տանտիկնական Ալի անունով։ Նոքա միմյանց սիրում եյին։ Քահանան իմանում և այդ և արգելք և լինում նոցա միանալուն, վորովհետև վոչ Ալին և ուզում վոխել յուր հավատը և վոչ ել ինքը կարող և Թուլլ տալ յուր աղջկանը նույնը։ Աջսորում և Ալուն Զարուհին անմխիթար և, որ ու դիշեր լաց և լինում։ Ալուն չե կարող մոռանալ Փախչում եր տանից և դաշտերում, լեռներում սկսում եր թափառել այն հուսով, որ գանե Ալուն։ Աղջիկը շատ շրջելուց հետո մի մութ անտառի խորքում ծառի տակ անգամ վայր և քնկնում։ Ալին այդ ժամանակի սիրոցում (յերբ Զարուհին) թափառում եր) նմանապես մտածում և տեսնում յուր սիրո առարկային։ Համաձակում եր գնալ քահանայի տունը։ Քահանան անդնում և նորան, որ այնքան վշաների պատճառ և յեղել։ Ալին Զարուհուն չգտնելով կատաղած հարձակվում և վրան և իրեն մեռած պատճառ Զարուհու կորստյան տպավում և նորանից։ Ապա խղճահարված փորը ինչ հաց հետն առնելով բնկնում և սար ու ձոր Զարուհուն գտնելու։ Գտնում և Զարուհուն, ուշքի չե բերում և հեռանում մի քարայր, վորտեղ բավական ժամանակ ծածկում և Զարուհուց հոր մահը։ Յերբ վոր վերջապես նա այդ իմանում և, Թուլացած բնկնում և նորա գիրկը և ողջախնդ գանգ վշաին տանել չկարողանալով շունչը փչում և նորա գրկում։ Ալին Թաղում և նորան և գիշեր ցերեկ առանց հացի, առանց ջրի շիրիմի վրա նստած մղկտում և, մինչև ինքն ել մեռնում և **) կամավոր մահով՝ յերբ համբուրվելով ծածկվում յուր սիրուհու գերեզմանը...

Այն որվանից նոցա շիրիմի վրա յերկու գեղեցիկ ծառ են բուսնում և միշտ աշխատում են մշտանալ, բայց միշ Թուփը նոցա սերմերը բանած արգելում և նոցա...»։

---

*) Այս յերկու տողը բանաստեղծը չունեցել և։

**) Մահից քիչ առաջ նա տեսնում և քահանայի ուրվականը, որը փոքր հեռու կանգնած նզովում և նորան. նոցա մեջտեղը Զարուհին հրեշտակի պես լուսով պատած՝ գթություն և խնդրում հորից. բայց նա այն ճանապարհն և հետաքրքում, յերբ Ալին բացականչում և Զարուհու հավատը իմ հավատն և

նույն իսկ րոպեյին նա հողին փչում և, բնկնելով շիրիմի վրա։

Պոեմի ինքնագիրը գտնվում է մի սովորական աշակերտական տետրի մեջ, որը պահվում է ԳԹ, 169/59 համարի տակ Տարի վրա գրված է 1880 Զ-ն նոյեմբերին, հետո ուսուցիչն լեզվով՝ աշակերտ վեցերորդ դասարանին Նուշն տետրի կողաթերթի վրա հետաքրքրական խնդրուածներ է պահպանել, որոնք ցույց են տալիս պատանի բանաստեղծի մտածումներն ու աշխատանքն այս պոեմի վրա, որն իր ընդարձակությամբ ամենամեծն է գոյ մեզ ապրված, այլ և անթիվ, ցարդ լույս չտեսած ձեռագրերը մեջ։ Հիմնականում ծրագրել է այս նյութը՝ ասա, իբրեւ վերնում է, պատմական ձեւ։ Դա մենք իմանում ենք այն մատիտագիր ծրագրից, որը պահպանվել է։ Ահա նա։

Պատկեր— Ն[ապուշ]ի և Բ[երիմի] տնտեսությունը *)
Պատկեր— Բ[երիմը] ապտնում է քահանային
Պատկեր - Բ[երիմը] գտնում է Նաստաուշ Նապուշին
Պատկեր.— Նապուշի մահը Բերիմի դրխում
Պատկեր— Բերիմի մահը, քահանայի ուրվականը,
Նապուշի պատկերը...

Հետո, հետաքրքրական է նաև Հիմն. Ձեռով գրված հետևյալ ոճրագիրը. «Սերն ինչպես սեր, չունի բարկություն, ոչ վրեժխնդրություն Սերն, ինչպես սեր, անհիշաչար է։ Այս ոճրագրի մեջ խոսացրել է պոեմի քրքրանեխաոս մորթրտեսը։ Բայց այդ՝ կողաթերթի վրա, մի կտրատի մեջ քանաստեղծը գրել է «Վերջանալու չի այսպես» և շարադրել հետևյալ տողերը.

Ցեվ այն որից վռան դամբանի
Նկարված է նուրբ պատկեր
Ցերկուավոր նոցա կյանքի—
Նեվ ծոկում են գուգ վարդեր.
Միմյանց սիրով նեզ խոնարհած
Կանգնեն նոհա մրտելու.
Բայց փշենին մեջտեղ բուսած
Աոգելում է մեռնենալ։
Անգութ ափառն յեվ չար նոգով
Անջատեցիր դու նոցա։
Այլ նավիտյան անխախտ կապով
Միացրեց ման գվնյոց։

Կողաթերթի վրա նշմարելի չի նաև յերկու քառատող։ Քառատողերից յերկրորդը անընթեռնելի չի։ Մեջ ենք բերում առաջին քառատողը.

*) Ինչպես յերևում է, քահանատեղծի նախնական ծրագրով պոեմի հերոսները պետք է կոչվելին Բերիմ և Նապուշ և ոչ Քեր Ալի և Զարուհի։

Վայելչության աբեղույսը
Քո աչերումն է վառվում
Ցերեկուրյան դրախտն ու հույսը
Անխաբուսիկ ցոլանում։

Ինքնագրում կան վրձատված տողեր.

Մոռկում են մեր հոգի—
Միակ հաղց հիշողություն
Ցերեկավես մանկության
Ամոռում է խիստ պատկություն։

Ձեռագրերում սրանք պետք է կազմեին 90, 91, 92 և 93-րդ տողերը։

244. [Հակոբ Թուրյան]— *Ներկա պահին մենք պիտի կինք միայն Յուրի Վեսելովսկուն գրած Հովհաննիսյանի նամակից* (Юрий Веселовский «Русское влияние в современной армянской литературе» Москва, 1909, стр. 19), *իսկ թե այդ պահը պահպանվել է՝ թե չէ, վոչ վոքի հայտնի չէր։ 1936-ի վիրկերին հնարավոր եղավ հայտնաբերել պոեմի միայն սուլ հատվածը, վորը և հրատարակեցինք «Գրականության ժողովածուի մեջ (1937, եջ 277 – 291)։*

Հայտնաբերված հատվածի ինքնագիրը պահվում է մի սովորական կապտավագույ աշակերտական տետրի մեջ, վորը գտնվում է ՀՍՍՀ ԳԹ 1ց9 32 համարի տակ։ Գրված է տետրի 20 յերեսի վրա։ Առաջին մի քանի թերթերը պոկված են։ Թե դրանց վրա ինչ է գրված յեղել, դժվար է ասել։ Տետրի վերջին կեսը զբաղեցնում է «Մեղու Հայաստանյաց»-ում տպագրված մի ինչ վոր թղթակցության դեմ ուղղված պոլեմիկական հոդվածի սևագրությունը։

Բանաստեղծի իր յերկը նախապես ուրիշների չի բաժանել. ինչպես յերևում է, բաժանումը նա կատարել է միայն հետո։ Ձեռագրի մեջ սի ո թ-նյակը մյուսից չի առանձնացված հատուկ տողով։ Շարադրելուց հետո միայն, ըստ յերևույթին, նա դրացել է, վոր ուրիշների բաժանելը դյուրին կդարձնի պոեմի ընթերցումը և մեկը մյուսից առանձնացրել է պայմանական նշանով, պահպանելով այն յուրաքանչյուր ուրիշորդ տողից հետո։

Բանաստեղծի խոստովանությամբ հրատարակվող հատվածը գրված է 1883-ի մարտի 23-ին։ Թվագրությունը գտնվում է ձեռագրի առաջին եջի վրա, յուրաքանչյուր հետո՝ հատվածն սկսում է հյուսիսային գարնան նկարագրով։ Բանաստեղծն ասում է, վոր գարուն է, իսկ ինքը սենյակում փակված՝ ընթերցողին պատմում է իր հերոսի կյանքը։

Բացի այդ՝ Հվհն. Վեսելովսկին գրած նամակի մեջ ասում է, վոր այդ պոեմը ինքը գրել է Լոռվա Ճեմարանի աշակերտ յեղած ժամանակ։ Հրատարակվող հատվածը թվագրված է։ Տետրի վրա (ռուսերեն լեզվով) գրված է—

տեսը ուղերարձ դասարանի աշակերտին։ Իսկ Հիմն. կենսագրությունից հայտնի չե, որ 1883-ի գարնանը նա իրոք լեզու և Լազարյան Ճեմարանի ուղերարձ դասատուում, այլ ինչպես ավարտական դասընթացում։

Այս վկայությունները արծաթ են անտասելի չեն գարձնում պետմի մեզ հասած հատածի պրոբլեմի մի կողմից՝ թվականը, մյուս կողմից՝ ամիսը և որը։ Սակայն, մեզ թվում է, որ հաղիվ թե բանասաեղծը կարենար մի տրուժ շարադրել չորս հարյուրից ավելի տող։ Վերջապես՝ վարժ գրված և մաքուր ձեռագիրը, չնչումների և փափախությունների սակավությունը կասկածի տակ են գնում մեր ձեռքը հասած ինքնագրի առաջին գրիչ լինելու։ Անշուշտ այդ ձեռագիրն ունեցել է իր սեպագրությունը, որը, սակայն, չի պահպանվել։ 1883-ի մարտի 23-ը կարող է լինել վոչ թե յերկրի գրության, այլ գրված սեպագիր աշխատանքն արտագրելու, մաքրագրելու թվականը։ Մի խոսքով՝ մեզ թվում է, որ սա յերկրորդ գրիչն է։

Տեքստը ուսպագրության համար պատրաստելիս հարազատ ենք մնացել քայլերին, պահպանելով բանասաեղծի կետագրական սկզբունքները, վորոնք ճիշտ և բնական լինելով 80-ական թվականներին, այժմ համաձայն մեր տրուեքյան նշանների գործածության՝ կարող են այսօրվա ընթերցողին տարորինակ և, նույնիսկ, սխալ թվալ։

245. [Հատված] — Ներկա սեպագրություն, որը պայմանականորեն կոչել ենք «Հատված», մեզ թվում է, որ «Ճնդեկնի Ռնգինի» նմանությամբ գրված պոեմի մասերից մեկն է, բայց վոչ անկյանական շարունակությունն այն գրելու, որ մեր ժողոված ուսում նախորդում և սրան։ Ասիորպիր պոեմի [հատվածի] գլուխն ավարտվում է նրանով, որ յերկի հերոսը, Դուբյանը, կոչ Դուբյան գլուխն մեկում, հավանաբար Թիֆլիսում, ավարտելով գիմնազիական քաղաքներից մեկում, հավանաբար Թիֆլիսում, ավարտելով գիմնազիական դասընթացքը, պետք է ընկներ ճանապարհ բարդագույն կենարան նպատակների, որոնք, սակայն, չեն իրագործվում, այլ ընդհատվում են յուսավորության, բայց նախ քան այդ կամենում և այցելել մի վերջին անգամ իր հայրենի օճնդավայրը [Հոփոթ Դուբյանի] վերջին տունն է։

«Նա վոտ է գնում դեմն հայրենականը»։

Սուրն հատվածի հերոսն էլ սպրլակ նման ճանապարհվում է գեպի Ճնդավայրը։ Սակայն այստեղ հերոսը գալիս է հյուսիսից, վորտեղ նա անցեկացրել մի քանի տարի։ Սա կարող է լինել հերոսի յերկրորդ այցելությունն իր հայրենիքին։

Ձեռագիրը պահվում է Հիմն. արխիվում, Գ։

246. [Հոմերոսից]։— Հիմն. ձեռագրերի մեջ պահպանվել է մի տեսակ, վորն սկսվում է Հոմերոսի (X—VIII դդ. մեր թվ. առաջ.) «Իլիականի» թարգմանությամբ։ Յոլոք տող, մի Հինգն տան է այն հայտ աշխատության, վորից ձեռնարկել էր կարող բանասաեղծը։ Նա թարգմանել է ընդամենը 186 տող։

1909-ին Գ. Լևոնյանի «Գիտա.» տիպեկանքի բաժնում (երրորդ գիրք) տեղավորված և հետևյալ լուրը.

«Մեր նորագույն գրականության անդրանիկ գեմքերից տաղանդավոր բանաստեղծ Հ. Հովհաննիսյանը մի քանի տարի առաջ ձեռնարկել էր Հոմերոսի թարգմանության գործից, այժմ, ինչպես հաղորդում են մեզ Եջմիածնից, պ. Հովհաննիսյանը աշխատում է իր անկատար գործը լրացնել և, վերջնական նպատակ ունենալով հետ, հանձնել տպագրության։ Մեզ մխիթարական է լսել, որ հանգուցյալ բանաստեղծի այդ նոր գեղանկարը, որի հետևանքը կլինի մեր գրականության մի արժեքավոր ստեղծագործության հայերեն թարգմանությունը համաշխարհային հռչակ ունեցող այդ կլասիկ ստեղծագործության։»

Վերոհիշյալի մեջ հետևյալն է.

ա) Հվհն. մի քանի տարի առաջ ձեռնարկել էր Հոմերոսի թարգմանության և

բ) Հվհն. աշխատում է իր անկատար գործը լրացնել։

Նախ վերջինի մասին. մեր պրպտումները ձեռագրերի մեջ և նպատակ հարցումները՝ բանաստեղծի ժառանգներին, վոչ մի դրական արդյունքի չբերին. վոչ ձեռագրերի մեջ հետք չեղավ անկատար գործի լրացումը դիմի մի վոք րիկ մասով գոնե (բացի շուրջ քսան տողից), և վոչ էլ ժառանգներն էին հիշում, վոր նա այդ տարիներին (1909) վերսին ձեռնարկած լինեը Հոմերոսի թարգմանության։ Մեր հարցումին թե ի՞նչ հիմք ուներ նման լուր տեղ տալու «Գիտա.»-ի մեջ, ընկ. Լևոնյանը պատասխանեց, վոր լուրը կամեկել է պարզապես վոչնչով բանաստեղծին։

Այժմ առաջնի մասին. այդ կետն էլ վոչ մի հավանականություն չունի։ Ճիշտ է, ձեռագրերը թվագրված չեն, բայց մի շարք ապացույցներ հաստատում են, վոր Հոմերոսից կատարված թարգմանությունը շատ ավելի վաղ շրջանի գործ է, քան յենթադրում է «Գիտա.» խմբագրությունը։

Ի՞նչ փաստեր կան։

Մ. Բարխուդարյանին գրած իր մի նամակում Հվհն., վոր նոր էր գեղվորյան ճեմարանում իբր դաստաու պատասխան անցել, խնդրում է ուղարկել իրեն «Իլիականի» և «Վաղիսականի» հունարեն բնագրերը։ Բացի այդ՝ իր մի այլ նամակում գրած շատ ավելի ուշ, ասում է, վոր ճեմարանում գրականության դասերին իր ունկնդիրներին զբաղեցրել է մանավանդ Հոմերոսով, բերելիս, նապատակ, հունարեն բնագրով և վերջապես փորձել է «Իլիականը» թարգմանել աշխարհաբար։ Բացի այդ՝ մեր ձեռքն տակ գտնվում է ընկ. Ս. Լիսեյանի գրավոր տեղեկությունն այն մասին, վոր այդ թարգմանությունը պետք է կատարված լիներ 1889—91 թ. թ.։

«1889—90 թ., մինչև 91 թ. մարտ ամիսը,—գրում է Լիսեյանը—ես և Հ. Հովհաննիսյանը միասին պատասխանավատում էինք եջմիածնի ճեմարանում։ Մեզ հետ եր և Վարդան Սուրենյանը, նկարիչը, վորը շատ եր հաճախակի շեջ-

պերի գրվածքներով և փորձեր եր անում նրա առեղծվածությունները հասկերին թարգմանելու։ Մեր շրջանում այն համոզմունքն եր տիրում, որ Հ. Հովհաննիսյանը սերտորեն հետաքրքրվել է Մեսրոպ Մաշտոցի տառերի Հոմերոսը ընթերցելով։ Ցավ էրավ, որ այդ ժամանակ կարգաց մեզ «Իլիական»-ից իր թարգմանած մի քանի հատվածները, դրա համար ոչ մի էր եր Մխիթարյանները գրաբար թարգմանությունից։ Նրա կարգացած հատվածները մեզ այն ժամանակ ավելի ևս համոզեցին, որ մեզ ավելի հնչեղ են հնչեղ ավելի ևս համոզեցին, որ մեզ ավելի հնչեղ են հնչեղ հնչեղ հնչեղ

աասնեակու ամ ս լծի յեգան նման զատապարտված չլինելի իմ աշխատանքին վրան ապավինած ընտանիքիս ապրուստի համար չարչարվելու, յոս՝ յեթե վոչ ուրիշ բան, գեթ «Իլյականը» վաղուց այսպես թե այն դես թարգմանած կլինելի բայց habent fata sua...autores—*) գրական աշխատանքն ընդ համար յեղել է և յերկրորդական և յերրորդական, ազատ, հոգսերից ազատ ժամերի գործ, վորովհետև յերեխաներիս փորը չի կշտացել և մերուքյունը չի ծածկվել»։

Նամակը գրել է Վազբշապատում, 1910-ի հունվ. 17-ին։

Այդպիսի տեսակ ճակատագիր ուներ նաև Ռուսթավելու «Վազրենավոր»-ի թարգմանությունը, վորին պետք է ձեռնարկեր Հոդ. Թումանյանը, մի ձեռնարկություն, վորը կատարվելն արդեն յեղավ բանաստղծու նյութական կյանքի անհատական կապվություն։ Եվեթե Հվհն. և Թումանյանի կողմից յերբեմն կատարվելին այդ յերկու թարգմանությունները, ապա մեր թարգմանական գրականության մեջ մեզ ամբողջ գլխով կբարձրանար մի նոր ասպետնի վրան ա արդել մուտք կունենար համալսարանային թարգմանական գրականության շուկան։

Հվհն. թարգմանությունը կատարել է հունարեն բնագրից, վորն, ինչպես իմանում ենք յուր մի նամակից, Մկրտիչ Բարխուդարյանի միջոցով պետք է ստացած լիներ Մոսկվայից։ Իր թարգմանական ասպետնի գործի մեջ, կասկածից դուրս է, դար Հվհն. ոգտագործել է Մխիթարյանների և հատկապես Արսեն Բագրատունու թարգմանական հարուստ փորձը։

Մեջ բերենք մի քանը նմուշ յերկու թարգմանություններից։

Բագրատունեաց.

Զաքել՝լեայ Պիլ՝ատածնին, աստուածուհիդ. ըզքեզն երգեա
Չկորուսիչ և բիւր ցաւոց աքայեցոցն ազիտաբեր
Հովհաննէսյան.ց.
Ցերգիր յաստուն, ով դիցուհի, Պելիսյանն Աքիլլեսի,
Դերուստաբեր, վոր բյուրաղոր ցավեր բերեց աքայեցվոց
համ։
Բագրատունեաց.
Ասա հեացյց ժանա՝ի զորն, եւ ժողովուրգք ատտակէին,
Զի Ատրիգէս անարդեալ արհամարհեաց զզ Քրիսէ՛ս քուրմ,
Որ եկեր ազնեաս յերաշեհէ. նաւս աքայեանց
Ի զրաեերըն գերեզ՝ սրձ անրաս քերեալ սին փըրկանակ։ **)

*) Լատինական զարձվածք է, վորի հայերեն թարգմանությունը կլինի՝ հեղինակներն ունեն իրենց ճակատագիրն ունեն։ Լատինական բուն զարձվածքը մի փոքր այլ է habent sua fati libelli, վորի հայերեն թարգմանությունը կլինի՝ գրքերն իրենց ճակատագիրն ունեն։ Հովհաննիսյանը գրերը (libelli) փոխարինել է հեղինակներով (autores), վորով և հինավուրց լատիններն իսոքը հարմարեցրել է իր նամակի վոգուն և իմաստին։

**) Հոմերի Իլիական, հան է հայ Հ. Արսէն Բագրատունի է Մխիթարեանց, է Վիեննէ, 1893, եջ 24։

Հովհաննիսյանից՝
Ձ լքին տատ ախտ ուղարկից, և կոտրվում եկին մարդիկ,
Վաղահաս Բզեռատես քրքին անարժել եր Աղբ.ոնս
Ցնկել եր նա Աքայանց դնպի նավերն արագասահ
Ցուբ դաներն ազատելու՝ փրկանք տալով մնծագին:

Այդ չեր ուրանում և ինքս, Հվհնս «Աբարատա»-ում հրապարակած իր մի հոդվածում («Մի քանի խոսք սեր աշխարհաբարի տարաչափության մասին») Հվհնս. կանդ և տանում Բաղրատունու «Բիլիկանի» տարաչափական առանձնահատկությունների վրա և դանում և մխանդամայն ճշտա և հնարավոր նրա ոգտագործումը (1895, մարտ, եջ 87):

Հվհնս. մնջ սերը դեպի անտիկ աշխարհի գրականությունը ծագել և շատ վաղուց, պատանեկական հասակում, աշակերտական նստարանի վրա, յերբ նա Լազարյան ճեմարանի սան եր և ուսում եր հաղարեն և լատիներեն լեզուները: Հվհնս. պատանեկական հասակում փորձել և հաւնև լատին քանաստեղծներին Թարգմանել հայերեն գրարարով, իրք նմուշ բերում ենք նրա ձեռագրերի մեջ գանված Անակրեոնի «Փարոն» քանաստեղծության Թարգմանությունը:

Օ՜ն, նոր գարնան կսգում աղջոյն
Փանջա վարդից սիրեն Պարիսի
Եվ հեշտութեան ի սիրն ծովուն
Պարգևներ նանշին ալիք:
Եւ բաղն ի լիւղ կոչտուռ նրեռի,
Մանանեաբեր կռունկին թեվա ի·
Ահիիանում էդեալ Տիտան
Վառ գրուպրս գիշերացած
Կոռմ ի նոռոյ եռան մարդկան,
Աւրմ ծածանին համատարած·
Եվ խոնարհին նիւղ ծիրենոյն,
Եւ բահոսին որթ ուռնանան,
Եւ ոսմ մասաղ սպոց ծառոյն
Պիլս բնձիւղեն ամ. նոգան:

Թարգմանությունը կատարված է 1882-ի մարտի 11-ին:

Բացի հրատարակվող 186 տողից քաղվոցած հատվածից, վոր, այսպես ձեն ասենա, ամբողջական և, ձեռագրերի մեջ հնարավոր յեղավ գանել նաև հետևյալ յերկու հատվածը.

Ցեվ այս վճիռն Հերաև մտաւմն նախապատիվ նամարեց
Վար Իդայի վերա Չեվսին նա գեղապարտ յեսելի։
Գուցե ցանկա նա երնանալ, վայելչանալ յեվ սիրով
Ցերբ վար տեսնե նորա նրապարտն յեվ, ով գիտե, կարենա
Հերաև խորտնել յեվ դաղջ բուն բերդ Չեվսի աչերին.
Անա մտավ մեր դիցուհին յուր ննջարանն, վար վաղին
Ցուր սիրասուն Հեփեստոսն եր պլնդ գոներով կառուցել.
Կառուցներին գոներն ամուր փականիներով նարմարած՝
Անմահներից դեռևս վոչ մին ծածուկ փակ չեր բացել.
Այնտեղ մտավ Հերան, ցոլտն գոներ ամուր
Ամբրոսական ջրով լվաց ամեն փոշի յուր մարմնից,
Ջնեղամարմինն ոծից յուղով, յուղ յեկնայինն, նաղցրահոտ.
Հստակազույն, ամենազնիվն այն ամենից վոր ուներ
Կռնիսնի պղնձապատ տան մեջ նագիվ շոշափված՝
Մինչեվ յերկիր. մինչեվ յերկինի անմահ բույր եր արձակում։

Ցեվ ապա

Փառ դու, բոլոր անմահների յեվ մահաղավոց դու իշխան,
Ցերբ յերբեմ ես նուժարարյամբ կատարել ես դո իմ խոսք,
Վո՞ն, կատարիր, դու այսոր էլ. ընորհալիս անբավ ե՛
Փառ դու, փակիր, Ամպրոպայնի պայծառ այերն ինձ համար.
Ինձնից պատգավ դու ե՛ստանաս անեղծելի գան ընդ
Ցեվ վոսկեղեղ. վարպես վորդիս, կաղասրն այն Հեփեստոս,
Կրկներեսե իմին յեվ ինձ համար կը նարմարե պատվանդան,
Ուր ես ներսե վսեռն նանգչին նանդուկներում դաղցրանյակ։

247. [Պոմերեվսի մենախոսությունը]. *Ըստ յերևույթին, Հին. Ձեռնադրել և Եսքիլեսի (525–456 մեր թվին. առաջ) վոդբերդության ամբողջական քարտմանությունը և վոչ միայն այս նշանավոր մենախոսությանն. Այդ հատատված է այն մի քանի հատվածներով, վոր պահպանվել և Ձեռագրերի մեջ։ Բերում ենք Ձեռագրերի մեկ գտնված տպագրված մենախոսության մի անհայտ տարբերակը և նրա շարունակությունը կազմող մասերը։*

Պրոմ.

Ո՛վ ջինջ յերեր յեվ դուռ, նողմանիվ արագաթև,
Գետ վտակներ, յեվ ծովերի անհուն ալիք,
Գու, ով յերկիր, մայր կենդանյաց, ամենատես
Գու արեգակ, - վնն, դուռ ամենի յեղեմ վիա.
Ի՞նչ եմ նուտմ, տեսեք անա, աստվածներ
Ցես ձեռիցն՝ աստված գոյով նոցա նման...
Տեսեք թե ինչ տանջանքներն պիտի տանեմ

Հազարավոր յես տարիներ... Ի՞նչ կապանքներ
Ամրոցի՝ լոկ ինձ համար ստեղծել է արդ
Անմահների նոր քազավորն... Ավազ, ավազ.
Սոսկալի չե այս տառապանքը անծայր, անվերջ.
Ցավ չէրք արդյոք տանջանքներիս կը գա վախճան
Ի՞նչ եմ ասում. յես հաջ պիտեմ իմ ապագան.
Վոչ մի փորձանք չե ինձ համար անակնկալ.
Բայց անխռով պիտի տանեմ այս ցավերին—
Չկա ճնար մահառելու ոհնասի դեմ:
Ցեվ վոչ լռել, վոչ տրտնջալ կարող եմ յես ..
Թշվառքս յես պիտի տանջվեմ, վորովհետեվ
Ցես բարեբար յեղա մարդկանց—ամեն...սոր
Գազեցցի նուրե յեղեգնի մեջ, մարդկանց նորա
Կիրառությունը յես ուսուցի. Իրեվ պատիժ
Վոնհիս համար յես շղթայված պիտի մնամ
Ողում կախված... (Հառաչում է) Ավազ, ավազ. Ինչ ծայր է այս,
Այս ինչ բուրմունք նասնում է ինձ, արդյոք մարդուց
Թե ասծուց; թե այնպիսի մի նակից,
Վոր յերկուսի բնությունն էլ ունի յուր մեջ...
Արդյոք յիկել է մեկն այստեղ, ծայրի ատխարհի,
Այս ժայռի վրա, վոր երկաթով տառապանիրս
Նայե, կամ մյլ նպատակով. Փույթ չե, տեսնե
Ինձ թշնամիս. մարդկանց վերա իմ ոնեցած
Սիրո համար շղթայվեցա՝ ատված տերովս,
Ցեվ բռնամի դարձա Զեվսին յեվ բոլոր
Վոր են նորա բրնատից: Ավազ, ավազ.
Էլ ինչ է այս վոր լսում եմ. թռչունների
Թեթեվաշարժ թեվերի ծայն է նասնում է ինձ...
Ինչ էլ լինի՝ վախում եմ յես ամեն բանից:

Տեսնում եմ մեմ

Պար.

Ով Պրամեթեվս, վոտի ատպ արցունքի հետ
Մեր աչքի վրա յե ծաղրանում, յեվ հո տանջանք
Այստեղ տեսնում եմ մենք. ատ.ր դու բեկնված
Ժայռի վրա՝ իրեվ ծաղրի յես առարկա.
Նոր իշխաններ, այն, դարձան կառավարիչ
Վոլիմպիոսի. նոր որենքներ է սահմանում
Զեվսն անարգար. յեվ վա.եմի հաջ նպատներ
Ընկնում են արդ նորա ձեռքից:

Պրոմ. Վա՜ղ յերաւի՜

Ցերկրի բոլորից ինձ կլաներ կամ Հադեսի
Տերության մեջ, Տարտարոսի մութ խորհուրդ,
Ուաներ օդրայ կաբկանդներն ինձ հավիտյան, —
Լոկ քանդայոց չըլիներ զրվարճալիք
Ցեվ վոչ պատճառ ասպածներին ուրախության:

Զար.

(Ոդում) Մի յերկնչիր,—բարեկամ ենք. արագաթև
Մենք յերամով թռանք հասանք ապառաժիդ
Հազիվ առանք տամր մեր ճոր. Սրսրիչ
Հողմը բերեց մեզ միևչ այսեղ: Պողպատ մուրճի
Հարվածներից, վոր խորհն հասան մեր այրերի,
Մենք մոռացանք մեզ զարդարող յերկչոտությունն.
Բոլիկ այսեղ մեր բեվավոր յեկանք կառույ

[Պրոմ].

Ավաղ, դասերբ բազմասերունդ դուք Տերիան,
Ո՛վ զա-ականք դուք ծերունի Ովկիանոսի,
Վոր միշտ անխոնջ հոսում ե շուրջն ամբողջ յերկրի,
Նայէ՛ք ինչպես օդրայական այս զառիվայր
Ծայրի գլխին պիտի մնամ յես պատապան,
Վորպես վոչ վոք չի նախանձիլ [.....]

Հավանաբար նա մշակել է, հղկել միայն Պրոմեթևսի մենախոսությունը և տպագրության և հանձնել: Տպագրված հատվածը հրապարակվել է նաև «Արարատ»-ում, ապա «Գրվածք»-ում:
Ինքնագրում չնչված են հետևյալ տողերը.

Անունն ե հայր աստվածների յեվ մարդկան,
Բայց յեսամոլ մի բոնավոր նախանձոտ
Ցեվ չի կարող տեսնել այլոց յերջանիկ.
Նորա համար մարդիկ միայն խեղճ գերի
Ցերկրագոր պիտի լինին յուր փառի:

Մշակված հատվածի ինքնագիրը պահվում է ԴՔ, 139/41 համարի տակ։

248. [Սոֆոկլեսի «Անտիգոնեյից»] *ԴՔ, Հվհն. արխիվում, 139/50 համար ունեցող թղթապանակի մեջ գտնվող այս անունը թարգմանությունը, վորը, պետք է կարծել, կատարված է հայկական հունարեն բնագրից։ Սոֆոկլեսի (595 – 505 մեր թվին. առաջ). «Անտիգոնեյի» ամբողջական թարգմանությունը դրաբար տվել է Արսեն Բագրատունին (չափածո), հունարեն բնագրից, աշխատակից՝ Տիգրան Հովհաննիսյանը (արձակ), ռուսերենից։*

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

1. *Մուրճ – Մրճ.*
2. *Արաբատ—Արտ.*
3. *Արծաւանք—Արծ.*
4. *Տարազ—Տրզ.*
5. *Գիպարվեստ – Գղվտ.*
6. *Ազդյուր – Ազբր.*
7. *Բանաստեղծություներ – Բ—եր*
8. *Հովհաննիսյան – Հվհն.*
9. *Հանդես գրականական և պատմական—Հանդ. գր. և պատ.*
10. *Հեղինակային—հղնկ.*
11. *Պատճեն—պտճ.*

ԱՅԼԸՆԹԵՌՆՈՒՄՆԵՐ

4. ՅԵՍ ԶԲՈՍՆՈՒՄ ԵՄ ԲԵՐԿՐԱՄԻՏ.
այլընթեռնում ձեռագրերի մեջ—

7. Տար սատկած, վոր քո պատկեր
8. Մնար մինչա այդպես դեղեցիկ

ՇՏԱՊԻՐ, ՊԱՏԱՆԻ, ՏԱԼ ՎԱՅԵԼՁՈՒԹՅԱՆ·
այլընթեռնում ձեռագրերի մեջ—

8. Նայում և յերկինք չինչ, խաղաղական...
10 Զրկա յեռանդ այն սըղայությանու

ՅԵՐԿՈՒ ՃԱՆԱՊԱՐՀ.
այլընթեռնում ձեռագրերի մեջ—

3. Շքեղ, յերջանիկ, նվիրական աշխարհ
6. Ախտով անթառամ պատկեր վարդի,
7. Դեհաը ոլթերով խնդագին ցողաց
8. Փափկասիրության խաղաղ վտակի
9. Վատաւած դյուրն աշխատավորի
10. Պիտի զարդարեն շրջանում կենաց
11. Մյուսն անապատ ձեզ դուրս և հանում
19. Մ րիկ են այնտեղ յերկրին դուշակումի—
22 Այդ յերկու շավիղ յես գըրը ընտրեմ
28. Նորա կրծքի վրա մարմարիոնի,
44. Թևդ վերջին շավիղ յես քայլ եմ վոխում.

14. ՄԻԵՎՆՈՒՅՆ ՎԻՇՏ ՄԵՋ ՄԻԱՅՐԵՑ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

12. Իրանց չար բախտը վոդրում են մենակ։

16 ԱՎԵՐԱԿ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

10. Ձեվ ախուր պատկեր մեծաշուք կենաց
այլընթեռնում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ—

4. Ամբարկն ահեղ նախնյաց մեծութեյան.
11. Մեր, առեղծյուն, համայն դեղեցիկ
12. Այսոր թե վաղն և գոհ մռայլութեյան.
16. Վաղջը, վոհ վաղչն և անհետանալու...

այլրնթեռնում առաջին յեվ յերդրորդ տպագրվածի միջեվ —
14. Ինչպես պրկիռը արյան պատանու,
15. Ծաբուսիկ ժպիտս արևի աշնան, —

17. Ա՜խ, ամեք լինձ քաղցր մի քուն.
այլրնթեռնում ձեռագրերի յեվ տպագրվածի միջեվ —

*20. Փարև մեղմիկ վաղաքն... *)*
24 Կյանքից հեռու արլանամ

ՅԵՐԳ.

այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

8. Եյ կարող և վոչ մի դին տայ յուր կյանքին
10 Վգովդ ընկնեմ քեզ հավատրեմ մի անգամ.

21. ԱՆԱԳԱՏՈՒՄԸ ՅԵՐՏՐՈՒՆ ԿՅԱՆՔԻ.

այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

2. Դատաքի հուլսերով ժողված սրտերին

22. ԱՅՍ ՈՐԵՐՈՒՄԸ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍՈՒՏԻ.

այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

12. Հարյուրավոր արտասուքներից

23. ԴԱՐՁՅԱԼ ՆՈՐ ՏԱՐԻ. ԹՈՂ ՈՒՐԱՄԵՆԱՆ.

այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ —

18. Դարձնում եմ հոգիս նվիրական բազին
19. Ցերկրպագո թյան և ակնածութեյան

24. ՏԵՍՈՒՐ ՅԵՐԳԻՍԸ ՔՆԱՐԸ ՁԵՌԻՆ.

այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

5. Հուսահատ հոգով նա խորասուզված
12. Մրայն այդ ավեց հանգիստ փրկութեյան
16. Ծագկես դու երբև դարենան վարդ վթթած,—

25. ԻՆՁ ՄԻ՛ ՍԻՐԻՐ.

այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

1. Մի սիրիր լինձ... Անբաղդ որիս
9. Ցես փշոտ շավղի վրա
10. Քեզ կլինայս ապաստարը

---

*) Այդպես և նաև 1887-ի հրատարակության մեջ։

30. ԳՆԼՅՑԻԿ ՈՐԵՐ, ԾԱՂԿԱՎԱՌ ՈՐԵՐ.
այլընթեռնում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ—
23. Զըպ[ի]ակ մեռնու.. և արգոր շուռտով
30 Ինձ վայելչության քերում են ժամեր.
այլընթեռնում առաջին յեվ յերեսուդ տպագրվածի միջեվ—
30. Ինձ վայելչության քերում են ժամեր

31. ԳՑՈՒՂԻ ԺԱՄԸ
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—
6. Նագլաւ, չուտ արա, դին դոն, դին դոն...
36. Տեր, դու խնայիր.. դին-դոն, դի՛ն-դոն—

32. ՅԵՍ ՓԵՋ ՍԻՐՈՒՄ ԵՄ ՍՈՒՐԲ ԳՆԼՅԵՑՈՒԹՅԱՆ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—
5. Վոր վարդ այտերիդ, շրթունքիդ համար
11. Ահա թե ինչը, մանուկ սիրելի
14. Հալվի ու գոռաս, կնդրուկ նվիրական

34. ԱՄԵՆԱՅՆ ԱՆԴԱՄ ՅԵՐԲ ՏԵՍՆՈՒՄ ԵՄ ՓԵՋ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—
2 Ճես իբր ամեռուկ հուզված. շրխճված
3. Նայել աչերիդ. տանել քո տերս
4. Չեմ կարողանում [անընթեռնելի]

35. ՀԱՏԻԿ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—
7. Թող կուչի գարդըս գետնի տակ անհետ,
17. Մլե՛ր, կանաչիր վոսկի փիդով
29. Նոր այն ժամանակ վոսկի շրջյանով

36. ՉԱՑԻԿ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—
5. Աահն մի քուռմ, ամեն տերև
6· Ըզդենում և մի նոր կյանք
9. Ճով տալիս և վաղույն սիրով

37. Ա՜Հ, ԻՆՉՊԵՍ, ՀՈԳՅԱԿ, ԿԿԱՄԵՆԱՅԻ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—
5. Մեր ամբողջ կյանքը անցնում է փոքրիկ
6. Անմիտ կրքերով, ուշայն հոգսերում,
12. Զրկա այն բաղդը սիրավառ սրտի

16. Կարոտ անհուն բոցոտ զղացմունքին,
17. Քեզ եմ դարձնում յիս սրտումքով
18. Աչքը լի սիրով խանդակաթ

այլընթեռնում ձեռագ·ի յեվ տպագրի միջեվ—

11. Ուր տեր և իշխան սև չարութիւնը,
14. Մի զիղուն հատակ հոգեքուխս յերգի

38. ՅԵՐԿՈՒ ՀԱՄԲՈՒՅՐ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

7. Ծաբուսիկ բադղի համբուրը թունալի,
16. Մեզ վաղաքչելով յուր վոսկրտա կուրծքին,

39. ՅԵՒ ԱՆՄՌՈՒՆՉ ԳՐՆՈՒՄ ԵՅԻ ՀԱՆԱՊԱՐՀ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

1· Ցեւս անմռունչ գնում եյլ ճանապարհ
2. Ինձ հեզեղոտի բադղի կամքին տված խոնարհ
3. Ցնվ այն որից, յերբ վաղչուկնրս հրաժեշտ
10. Վոսկի, արծաթ և վոչ խարդախ սուտքյուն.

44. ԻՆՉՊԵՍ ՎՏԱՀ ՅԵՒ ԿՐ ԹԱՓԵՄ.
այլընթեռնում առաջին յեվ յերկրորդ տպագրի միջեվ—

11. Կը հիշեն ինձ, վոր յես մեռա
12. Բո մտերիմ սերակաս·

45. ՅԵՐԲ ՄԱՏԱՂ ՄՈՒՍԱՍ.
այլընթեռնում առաջին յեվ յերկրորդ տպագրի միջեվ—

3. Մխայն դևղեցկութեյան, սիրտ պատկերին
8. Վաւելչութեյունը սիրտ արբեցման
19. Մեր բոլոր կեղտոտ ցույց տուր աշխարհին,
21. Թող չարութեյունը սարսափի տեսած

50. ՅԵՒ ՔԵԶ ՍԻՐԵՅԻ, ԲԱՅՑ ՉԵՄ ԿԱՄԵՆՈՒՄ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

2. Սիրտը քեզ բնավ դևրել տալ, հոգյակ,—
3. Մի փոքրիկ անկյուն յես նորա խորքում

51. ԹՈՂ ԱՅՅՈՐ ՄՈՒԹՆ Ե ՔԵԶ ՀԱՄԱՐ ԱՐԵՎ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

3. Վիճակն իբրև խորթ մայր սիրտ քո առջև
այլընթեռնում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ—

7. Կրցուլա խաղաղ վիճակի քաղցըր հուլս
8. Ձեվ ուբախութ֊յան հիռսեն արցունքներ

53. ՅԵՐԲ ՆԱ ԴԵՌ ՆՈՐ ԵՐ ԼՈՒՅՅ ԱՇԽԱՐՀ ՏԵՍԵԼ.
այլընբեռնում ձեռագրի մեջ—

2. Դառըն աշխատանքն, սև կարիքի զավակ,—
այլընբեռնում առաջին յեվ յերկրորդ տպագրի միջեվ—
13. Բայց չ՚ըսահքի քուրմերը ուժի

56. ԱՇՈՒՂ.
այլընբեռնում առաջին յեվ յերկրորդ տպագրի միջեվ—

3. Սրտի խոսքն են ուղում քեզնէից վոր զարթեցնի մեր հոգին—
6. Հայրենիքիդ խոր խոցերը դու հասրում ես դարերով
9. Լուռ մնալով մեր վերքերուն պիտի չանես դու դարման

59. ԱՄԵՆԱՅՆ ԱՆԴԱՄ, ՅԵՐԲ ԹԵԹԵՎԱՄԻՏ.
այլընբեռնում ձեռագրի մեջ—

2· Մուսաս պիպչում և սրտիս լարերին
12. Ճ֊ով վառ հրճվանքը կուսական սրտիւ
22. Ուր լսվում և լուն հառաչք վողբագին,
23. Ռո քնարիդը քոզ քնքուշ ձայներ

61. ԱՍՈՒՄ ԵՆ· «ՊՈՒՏ, ՄԵՆՔ ՉԵՆՔ ԿԱՄԵՆՈՒՄ».
այլ ընբեռնում առաջին յեվ յերկրորդ տպագրի մեջ—

11. Ճեվ չես սպասում մի մաքուր պպզման,
24. Առաքելական չուներս ուսկիդիր

62· ՓԵՂ ՄՈՏԵՑԱ ՍԵՐ ՀՈՒՍԱԼՈՎ.
այլընբեռնում ձեռագրի մեջ—

1. Սեր հուսալով քեզ մոտեցա,

63. ՄՆԱՔ ԲԱՐՈՎ, ԱՐԵՎ, ԳԱՐՈՒՆ.
այլընբեռնում ձեռագրի մեջ.—

1. Մընաք բարյավ արև, գարուն
5. Մընաք բարյավ հաժրույր և սեր

64. ԴՈՒՌ ԾԱՂԿՈՒՄ ԵՍ ԻՆՁՊԵՍ ՎԱՐԴԸ ՀԱՐԱՎՒ.
այլենբեռնում ձեռագրի մեջ—

9. Բայց չրգիտես դու քո ուժը, իմ հոգյակ
16. Ձեվ ջերմ արցունք քեզ թափել տար քուլը վարդի

65. ՄԻԱՑՆ ԱՑՆ ԿԱՊՐԻ, ՎՈՐ ՄԻՇՏ Է ԱՆՄԱՀ—.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

1. Ցեվ կապրի լոկ այն վոր միշտ է անմահ—
այլընթերցում առաջին յեվ յերկր. հրատ. միջեվ—

3. Վհո, ազատ միտքը կենդանի կրմնա,
4. Աւձնազոհ սերը խեղճ ,եղբոր համար

71. ԹՆԴՏ ՀԵՂՎԱԾ ԵՄ ՑԵՍ ԴԱԺԱՆ ՎՇՏԻՑ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

15. Թե իս միշտ մատաղ սիրատենչ հոգին
16. Հրացայտ աչաց կարատավ կաղվի—
այլընթերցում ձեռագրի յեվ տպագրվածի մեջ—

1. Թևև խեղդված եմ յես դառն վշտից
3. Թևև մինչ այսոր խաբված եմ կյանքից
4. Կարոտ տեսնելու անկեղծ սե՛ր, դորո՛վ
5. Թևպետ դառնությամբ իմ հոգին լցված
6. Միշտ դանգատվում եմ չար բագդիս վերա

73. ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

12. Ուխտում եմ կյանքըս վոր պաղդև քեզ տամ
25. Շատերին տեսա քեզանից սիրուն,
26. Բ..յց ե վոչ մեկին սիրել չկարացի.
27. Դատարկ ե սիրտս. և հիշողությունս
28. Ճնշուս ե ինչպես բեռն կատարե...

78. ԴՈՒ ՑԵՐԵՎՑԱՐ, ԻՆՉՊԵՍ ՎԱՌ ԴԱՐՆԱՆ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

8. Ցեվ անհոդ վիճակ և ,ւծազ, խնդում
9. Բայց յեթե դու ել խաբում ես ո՛վ կուլա,
16. Աչնան թառամող ծաղիկից գլուխառ...

79. ԱՐԻ ԻՄ ՀՈԳՑԱԿ, ԻՄ ԳԻՐԿԸ ԱՐԻ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ –

3. Քաղցր պատրանքով անցնէ օր, տարի—

80. ՁԵՄՈՒՄ ԵՑԻ ԲՈՒՐԱՏԱՆՈՒՄ.
այլընթերցում առաջին յեվ յեր. հրատ. միջեվ—

9. Նորա մատաղ կուրծքի մէջին

Ո՛Վ ԻՄ ԽՂՃՈՒԿ ԿՑԱՆՔ, ԽԱՌՆՈՒՐԴ ՍՈՍԿԱԼԻ.
այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

2. Ցեվ քաղցր հավատո և չար կասկածի
12. Կոծում են ինչպես անտուն վշտահար
24. Անհայտ վիճակիս դոհակներն դալիք

այլրնթեռնում առաջին յեվ յերկր. հրատ. միջեվ—

1. Ով իմ դանք անբադդ, խառնու րդ սոսկալի—
2. Բազդրիկ հավատո, չար յերկայութեյան,
8 Պատմբր տանուկ փորձոդ յան բոլում
12. Վոդրում են ընչպես պանդուխտ պշտահար։

83. ԿԱՐ ՄԻ ԺԱՄԱՆԱԿ, ՑԵՐԱԶՈՒՄ ԵՑԻ.
այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

1 Վա՛հ, կար ժամանակ, յերազում եյի
4. Տանջվա՛ծ, վշտաբեկ ու ջերմ փափազով
6. Բազդրիկ վայելքի բորբոք ցանկութեյան
7. Բայց չկա [ասընթեռնելի] հրապուրքը ցնորքի.
18· Գնում եմ անհույս, անհանդրստ ջարդված...
19. Ցեվ արդյոք մի որ փարոսին.

86 ՄԱՏԿԱՆՔ.
այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—
8. Մրայն վարդ և կամ յերգ սիրուն

88. ԱՄԵՆԱՅՆ ԱՒԳԱՄ ՑՒՐԲ ՑԵՍ ՄԻԱՑՆԱԿ.
այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

1. Աշեսա՜ն անդաձ, յերբ վոր յես միևնակ,
9. Դուք լուռ եք զարձյալ և իմ մտքերըն
10. Ցուլց չեք կարող տալ ազատ ճանապարհ.
11· Ալս հրեղ կյանքի խորհուրդն անմեկին
12. Դարձյալ վորպես մութ գիշեր ինձ հա՛ռաչ...
13. Ցեվ այս աջինքըն գեմ յես գնա անհավատ
14. Իմ մարան եմ մղում անահ, անընդհատ.
15. Ցերբ կվերանա քաղն այս խավարի—
16. Խարձյալ ապատում եմ յես պատասխանի

91. ԱՇՈՒՆ.
այլրնթեռնում ձեռագրի մեջ—

11 Թախիծ և պատում իմ տանջվոդ հոդուն
23. Ցեվ վերջանում և վշտերով անցուցած

ՀԵՂԻԿ ԿԱՐԿԱՉՈՎ ՎԱՉՈՒՄ ԵՆ ԱԼԻՔ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ –

21. Բայց... հառաջ վաղեց գնաց մոայլված

ՍԳՈ ՈՐԵՐ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

2. Թե գնա կարող ես կրակվել վշտից
5. Բարդ բարդ կուտակված ամպեր իմ գլխին,
8. Հեղհեղի նման հորդուն թափվելն գանդագին
9. Թե՞, սե՛րտ իմ, դու գնա արի յես այնքան
12. Վար սպառում ես դու թե կրշդած սրես,
13. Նոր շունչ ու նոր կյանք գաթչյայ կատանան

100. ՅԵՎ ՅԵԿԱՎ ԴԱՐՈՒՆ, ՅԵՎ ԱՆՑԱՎ ԱՄԱՌ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ –

6. Վաղքաձայն վազելն ասա նորանից
10. Ծառուկյր կապից արյունոտ սիրք
12. Ախ, ես կանանո՞ց ադրյուրներն հատակ...
13. Ախ, թե յես մնի ես աչքս բանալի,

107. ԳԱՐՆԱՆ ԿԱՐԿԱՉՈՒՆ Վ ՀԱԿԻ ԱՓԻՆ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

5. Ցեվ ձեռնս փուշ ջը բրքրում եյի
7. Ցեվ տանուտ եյի - ալիքն տավակի

108. Ա՜Խ, ՅԵՍ ԳԻՏԵՄ ԹԵՎԱՌ ՅԵՂԲԱՑՐ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

13. Այդ չեղածին հավատով
14. Ասուս ենք քե կդա մր որ
15 Ցեվ մեզ համար գեթ հրաշքով
16. Այդ կլինի հնարավոր
18 Ցեվ սև պրշերն լույս կրգառնա
19 Կթփարավի մեր սրտի սուգ—
20 Մեզ համար եյ մարխ կըլա

110 ՄԵՆՔ ՄԻԱՅԻՆ ԳՆՈՒՄ ԵՅՈՒՔ ՀԱՆԱՊԱՐՀ.
այլընթերցում ձեռագրի մեջ—

20 Բայց և կապրենք – ահնիյու չե գապափար
24. Ցեվ կանանն հաղթությունր մեր վորդիք
այլընթերցում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ—

3. Ցեվ ասացիր. «Ծե՛ս, յերկինքն ել մթագին
11. Ա՛խ, չխաթվիս դու այս փայլից կարճատես
12. Շատ փորձություն՝ բաղդը կը հանե մեր առջև.
19. Բայց հավատա՛ կըտատապինք մենք յերկար
22. Դաքձյալ յերկիրն պատռտ կատ յերկունքով,
23. Որը կըգա, կըդադրի վոխորկիդ։

111. ՏՈՆԱԿԱՆ ՅԵՐԳԸ.

այլընթերնում ձեռագրի մեջ—

1. Պատանի յերգիչը տավիղը ձեռին,
2. Ծառախոտ չոքած վարդերի առաջ,
3. Անվարժ մատներով փափուկ լարերին
6. Դողդողում էլին, ողի մեջ ցնդում.
11. Բայց արեն միայն յերկնքում անամպ
12. Կարող ե վայրել չերմագին ու վառ
14. Բներկրության ճիշերը և վո՞չ վոգին սա

112. ԶԴԻՏԵՄ ԻՆՁՈՒ ՅԵՐԲ ՄԱՌԱՆԱԼԱՊԱՏ.

այլընթերնում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ—

6. Ցեվ չերմ ու պայծառ վոսկեփայլ արև,
8. Ցեվ կարիաչառս վոսկն իմ առվեր
13. Ցես յերազում եմ. թե կոգա մի որ,
14. Կըթագավորե սերն այս աշխարհին
15. Ցեվ մի նոր աղբի աղբը փառ տարը
16. Անշուշտ կվառվի խեղճ յերկրի դլեխին։

117. ԻՆՁ ՈՒ ԻՆՁ.

այլընթերնում ձեռագրի մեջ—

9. Բայց լեվե կա աշխարհում
11 Միայն հրաշքով կըվառվե
13 Գիտեմ վոր ել չես լինի
14. Իմ ցնորամիտ ժանկուվթյան
15. Ցիարգնելին չես դերի
16. Վոր ինչպես ծուխ ցրվիցայես։

119 ՉԱՐԹՆՈՒՄ ԵՑԵՐ ԻՐ... ԱՆՈՒՇ ԿԱՐԿԱՉՈՎ.

այլընթերնում ձեռագրի մեջ—

3. Հնչտային դիպուած իր մեղմիկ ջնդով
5 Անա և սարյակ մերկ ճյուղ վրա
13. Ա՛խ, վոչ թե բընության, այլ մարդկանց ցրտից
16. Մենք—ծաղկելու—չենք ասես թե կերբեք...

121 ԼՈՒՌ ԿԱՑ, ՍԻՐՏ ԻՄ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

1. Մեզ պետերբուրն դևան և բերում

122 ԳԱՌԿԱՑ ՆՐ ՆԱ ՅՈՒՐՏ ՄԱՆՃՈՒՄ
այլըն եռնում ձեռագրի մեջ –

1. Պառկած եր նա յուր մոհճում

123. ԼՈՒՍՆԱԿ ԳԻՇԵՐ, ԱՆՔՈՒՆ ԳԻՇԵՐ...
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

3. Սև յերաշներ, գառըն հուշերը
5. Ում յես յերգայր անվանեցիր,
. Դադար սրտիս գարդ ու դավ
այլընթեռնում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ—
11. Ու եվ ուրիշ անուն չունիր—

124. Ա՜հ, ԻՄ ԱՆՈՒՇ ՎՈՍԿԻ ՈՐԵՐ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

3. Հանգավ իմ խանդ, ավյուն ու սեր
4. Ձայն հանեցիք ու անց սք
6. Մարեց հոգուս վառ արև

125. ԱՉԵՐԻԴ ՄԵՋ ԲԱՂԴՍ Ե ՎԱՌՎՈՒՄ..
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

10. Գու իմ բլբուլ անուշ յար
13. Գյուխս հոգնած սիրով կուրծքիդ
14. Հանգչեմ, ժուռս սա վազջ աշխարհ

126. ՈՐՔ ՄԹՆԵՑ, ՃԱՄԲԵՍ ՅԵՐԿԱՐ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ –

10 Սիրտս վառեց անկրակ..
12. Ինձ ձեր թողլը ինձ մենակ

133. ԱՐԻ, ԸՆԿԵՐ, ԱՐԻ ՎՈՂՋՈՒՆՔ ՄԻԱՍԻՆ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

4. Մենք՝ ազատ ըլ, նոքա անոդ թող ծառ տանեն
11. Մեր վշտի հետ մնացինք մենակ ամայության
այլընթեռնում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ –
12. Ցեղ այլևս ենք անգոր, անշահ տեսչանքով...

134. ԾԵՂՈՒԿ ՆՈՐԱՆ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

11. Դեղնիլիկ անհուն վոլորան յերկնածիր

ԻՆՉ ԳԻՇԵՐ Ե ՀՐԱՇԱԳԵՂ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

2. Ծեվ վառ լուսինն յերկնքից ժպտում, խոսում ե ինձ հետ.
8. Քուն չի դալիս այս գիշեր իմ [կրակվող] աչքերին

136. ԱՊՐԵԼ ՈՒ ՏԱՆՋՎԵԼ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

10. Հնչում եր լրբև ազբյուրը խոնջուն
11. Ա՛խ, այսոր բեկբեկ քեվերը քնքուշ

140. ՀԻՆ ՅԵՐԳԸ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

9. Կանաչ քիփիլ վերա քաո
այլընթեռնում ձեռագրե յեվ տպագրվածի միջեվ—

3. Սոխակն յեկավ կարոտով –
4. Առավոտյան յերդն անուշ
9. Սոխակը հասավ սիրահար,
10. Գարտափրդ սիրտդ վառ,
11. Թող կրակը բոցավառ
12. Հանգցնեւ հաճարեւդրդ անուշ

141. ՄՐՐԻԿՆ ԱՑՆՎ. ՅՐՎԵՑԱՆ ԱՄՊԵՒ.
այլընթեռնում ձեռագրի յեվ տպագրվածի միջեվ

2. Ծեվ արևի վոսկի ներուկները
4. Ծերեկոյան կռնար չիքերին
5. Աչրի, սիրո՛ւն. քո արև աչեր
6. Մաայլ հոգուս Քող ցրվին ամպեր,
7. Ահվ իմ վշտի արցունքը դառնան
8. Վերջաուրյսի չինչ յող քերկրութիյան,

142. ՅԵՐԱԶՆ ԵՐ ԱՆՈՒՇ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

12. Հոգուս մեջ ապրող չքնաղ պատկեր նազելի...
14. Ինձ հետ միասին յերկրպադել այն անանց

143 ՀՈԳԻՍ ՍԵՎ ԴԱՐԴ Ե ՄԱՇՈՒՄ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

1. Ձերկինքն ամպել է գլխիս
3. Քաշում է կարոտդ հոգիս
7. Սերելի են [անրնթեռնելի] ու չքնաղ

145. ԱՀԱ ՑԵՎ ՄԱՅԻՍ. ԾԱՂԻՈՒՄ ԵՆ ՎԱՐԴԵՐ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

5. Բայց ավերակ է, անլույս և անհույս

146. ՑՆՐԴԻՄ ՀԵՏ ՄԵՆԱԿ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

7. Ամեհաղ լուսաց յերազով անվերջ
11. Ամարցունք հուզում, յերգիս թևե՛ր

150. ԲԱՂԴԸ ԴԱՐԲԻՆ.
այլընթեռնում ձեռագրի մեջ—

3. Հրաշեկ բոցեր
11. Կռվու նյութեր ահեղ ու հրաշեկ
14. Կռանը բազդի հարվածն անտարբեր
15. Ձեվ չախչախում է, և նորն ըստեղծում

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

(Ժողովածուի մեջ մտած նյութերի)

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

. Տեսնել և աղյուսակ այն բլուրները

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 8
բ) Սոխակ Հայաստանի, 1895, համ. I
գ) « » 1903, համ. I

2. Ով վարդ աղջիկ

ա) Տարազ, 1899, № 26
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 177
գ) Բանաստեղծութ. և հեքյաթներ, 1936, եջ 30

3. Անավարտ պատկեր

ա) Գնաք Պուշկինի, 1899, եջ 47
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 177
գ) Բանաստեղծութ. և հեքյաթներ, 1936, եջ 29

5. Ցերգ

ա) Աղբյուր, 1887, № 12
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 225

7 Նոր տարի

ա) Արմենիա, 1887
բ) Աբարատ, 1896, հունվ.
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 183

11. Ջինջ յեւկնից վոսկի առեւ

ա) Աղբյուր, 1883 ապր.
բ) « «, 1913, ապր.

12. Պռեւիե

ա) Քնար Պուշկինի, 1899, եջ 49
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 179
գ) Բանաստեղծութ. և հեքյաթներ, 1936, եջ 32

13. Իլեգիա

ա) Պուշկինին, 1937, եջ 227

15. Վ.որպես հաղթանդամ մի հսկա ծերուկ

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 14
բ) « », 1908, եջ 7
գ) Գիր և կյանք, 1911, եջ 445
դ) Բանաստեղծություններ, 1912, եջ 5
ե) Հայ քանաստեղծներ, 1913, եջ 83
զ) Հայ հեղինակներ, 1914, եջ 181
է) Հայ գրողներ, 1914, եջ 315
ը) Armenian Legends and Poems, եջ 60

16. Ավերակ

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 6
բ) Соврем. арм. поэты, 1903, եջ 15
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 9
դ) Հայ գրողներ, 1914, եջ 316
ե) Հայ գրական. քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 446

17. Ա՜խ տվեք ինձ հաղթ մի ուռ

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 17
բ) « « «, 1908, եջ 10
գ) « « «, 1912, ջ 7
դ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 182
ե) Հայ գրողներ, 1914, եջ 16
զ) Հայ գրականություն (I), 1926, եջ 366
է) Գրական շաբաթ, 1929, № 39–40
ը) Հայ գրակ. քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 438

28. Անգրագետ

ա) Աղբյուր, 1886, № 7
բ) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 65
գ) « « « , 1908, եջ 187
դ) Գիրը և կյանք, 1911, եջ 1
ե) Հայ հեղինակներ 1913, եջ 194
զ) Գրական շաբաթ, 1929, № 39 - 40

30. Գեղեցիկ ոճեր, ծաղկավառ ոճեր.

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 37
բ) « « « , 1908, եջ 15]
գ) « « « , 1912, եջ 9
դ) Հայ գրակ. քրեստոմատիա (VIII) 1934, եջ 446

31. Գյուղի ժամը

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 39
բ) Մոխակ Հայաստանի, 1895, հատ I
գ) « « « , 1903, հատ.
դ) Գիրը և կյանք, 1911, եջ 315
ե) Հայ գրականություն (I), 1926, եջ 374

35· Հավիկ

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 77
բ) « « « , 1908, եջ 41
գ) Գիրը և կյանք, 1911, եջ 243
դ) Բանաստեղծություններ, 1912, եջ 11
ե) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 85
զ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 192
է) Հայ գրողներ, 1914, եջ 316
ը) Поэзия Армении, 1916, եջ 304
թ) Հայ գրականություն (I), 1926, եջ 373
ժ) Հայ գրական. քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 444

45. Ցերբ մատաղ մուսաս ժպիցն յերեսին

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 93
բ) « « « , 1908, եջ 51
գ) « 1914, եջ 317
դ) Հայ գրողներ, 1929, № 39—40
ե) Գրական շաբաթ,

50. Ահա հեզ ձեռս, ընկեր բանգագին

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 47
բ) « « « , 1908, եջ 29
գ) Դրական ջաքար, 1929, № 39–40
դ) Հայ դրական· քրեատոմատիա (VIII), 1934, եջ 448

54. Մի՛ բողնիր յերգի՛չ, ճնաղ կախած

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 97
բ) Стихотворн. переводы, 1898, եջ 59
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 55
դ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 183
ե) Հայ դրողներ, 1914, եջ 317

56. Աշուղ

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 104
բ) Современ. арм. поэты, 1903, եջ 19
գ) Սոխակ Հայաստանի, 1905, հատ· I
դ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 1
ե) Գիր և կյանք, 1911, եջ 192
զ) Բանաստեղծություններ, 1912, եջ 1
է) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 81
ը) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 178
թ) Հայ դրողներ, 1914, եջ 314
ժ) Հայ դրականություն (I), 1926, եջ 369
ի) Հայ դրական. քրեատոմատիա (VIII), 1934, եջ 453

9. Ամենայն անգամ, յերբ թեթևամիտ

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 100
բ) « « « , 1908, եջ 13
գ) « « « , 1912, եջ 13
դ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 184
ե) Հայ դրողներ, 1914, եջ 317
զ) Հայ դրականություն (I), 1926, եջ 369
է) Հայ դրական. քրեատոմատիա (VIII), 1934. եջ 454

63· Մրցամ բարով, առիվ, գառուն

ա) Բանաստեղծու թյուններ, 1887, եջ 110
բ) « « « , 1908, եջ 65

գ) Հայ գրողներ, 1914, եջ 318
դ) Сборник арм. литературы, 1916, եջ 111
ե) Հայ գրականություն (I), 1926, եջ 367
զ) Գրական շաբաթ, 1929, № 39—40
է) Հայ գրական· քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 440
ը) Коммунист, 1937, № 225

64. Դու ծաղկում ես ինչպես վարդը ճարավի

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 111
բ) « « », 1908, եջ 66
գ) Հայ հեղինակներ 1913, եջ 184

66. Առագն եկավ լափին տալով

ա) Հանդես գրականական և պատմական, 1888, I գիրք
բ) Բանաստեղծություններ 1908, եջ 82
գ) Գիր և կյանք, 1911, եջ 304
դ) Բանաստեղծություններ 1912, եջ 20
ե) Поэзия Армении, 1916, եջ 304
զ) Сборник арм. литературы, 1916, եջ 116
է) Armenische Dichter, եջ 33
ը) Armenian jegends and Poems, եջ 77
թ) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 87
ժ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 185
ի) Հայ գրողներ, 1914, եջ 319
լ) Հայ գրականություն (I), 1926, եջ 368
խ) Գրական շաբաթ, 1929, № 39—40
ծ) Հայ գրական· քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 440

67. Հրաբալի գիշեր... խաղալ եմն մեծ

ա) Արարատ, 1908, № 2
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 73
գ) « « », 1913, 18

68. Ինչպես հալցր յերազ ուրեղ կաճցնեն

ա) Հանդես գրականական և պատմական, 1889, I գիրք
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 86

69. Ընկեր իմ

ա) Հանդես գրականական և պատմական, 1889, I գիրք
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 175

70. Մնաս բարեվ

ա) Աղբյուր, 1888, № 2
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 226

73. Հիշողություն

ա) Հանդես գրականական և պատմական, 1889, II գիրք
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 81

74. Մ[արիա Նիկոլայեվնա Ակիմովայ]ին

ա) Հանդես գրականական և պատմական, 1889, II գիրք
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 5
գ) « « « , 1912, եջ 3
դ) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 82
ե) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 179
զ) Հայ գրողներ, 191[illegible], եջ 315
է) Сборник арм. литературы, 1916, եջ 113
ը) Armenische Dichter եջ 113
թ) Հայ գրականություն (I), 1926, եջ 366
ժ) Հայ գրական. քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 439

76. Կյանք

ա) Հանդես գրականական և պատմական, 1888, I գիրք
բ) Բանաստեղծ. քյոններ, 1908, եջ 79
գ) Հայ գրական· քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 451

77. Պաշտի վարդը

ա) Աղբյուր, 1888, № 4
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 13

80· Ձեմում եյի բուրաստանում

ա) Աղբյուր, 1888, № 8—9
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 98
գ) « « « , 1912, եջ 22
դ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 187
ե) Հայ գրական· քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 452

Ց 1. Անցի՛ր, սե՛վ ամպ, դու իմ սրտից

ա) Աղբյուր, 1889, № 1
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 99
գ) Հայ գրողներ, 1914, եջ 319

82 Ով իմ խղճուկ կյանք

ա) Արևելք, 1889, 24 ապր.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 3

83 Կար մի ժամանակ յես յերազում եյի

ա) Հանդես գրականական և պատմական 1889, 4-րդ գիրք
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 94

Ց5. Սիրո ցնորքներ, վսեմ յերազներ

ա) Տարազ, 1890, № 1
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 229

86. Մանկանը

ա) Աղբյուր, 1891, № 4
բ) Բանաստեղծություններ 1908, եջ 100

87. Ցերգի՛ր, հոգյակ

ա) Հանդես գրականական և պատմական, 1894, V գիրք
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 142

88. Ամենայն անգամ, յերբ յես վիայնակ

ա) Արձագանք, 1892, № 115
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 131

Ց9. Քնեւ յեղիր, հոգյակ

ա) Արձագանք, 1892, № 1
բ) Հանդես գրականական և պատմական, 1894, V գիրք
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 132
դ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 189

90. Ցերազ

ա) Արձագանք, 1892, № 1
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 108

91. Աբուն

ա) Արձագանք, 1892, № 118
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 133
գ) « « «, 1912, եջ 33

92. Հառաջ

ա) Արձագանք, 1893, № 129
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 184

93. Մի վնասիր, յերե ավեր

ա) Արարատ, 1895, փետր.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 104

94. Բացվեցավ գարուն... ոգիս բերկրությամբ

ա) Արարատ, 1895, ապր.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 100

95. Տենչանք

ա) Արարատ, 1895, ողոստ.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 215

96. Հեզիկ կարկաչով վազում ես ալիք

ա) Արարատ, 1895, հոկտ.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 110
գ) « « «, 1912, եջ 24

97. Գարուն

ա) Սոխակ Հայաստանի, 1895, հատ. I
բ) Արարատ, 1896, ապր.
գ) Աղբյուր, 1903, № 1
դ) Սոխակ Հայաստանի, 1903, հատ. I
ե) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 187
զ) Հայ գրական· քրեստոմաթիա (VIII), 1934, եջ

98. Սգո որեր

ա) Արարատ, 1896, ոգոստ,
բ) Արձագանք, 1896, № 105
գ) Բանաստեղծութիւններ, 1908, եջ 114

99. Մայրս

ա) Արարատ, 1896, հոկտ.
բ) Արձագանք, 1896, № 132
գ) Բանաստեղծութիւններ, 1908, եջ 116
դ) « « « , 1912, եջ 26
ե) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 188

100 Ցեղ յեկաւ գառուճ

ա) Արարատ, 1896, նոյեմբ.
բ) Արձագանք, 1896, № 144
գ) Բանաստեղծութիւններ, 1908, եջ 118
դ) « « « , 1912, եջ 28

101. Սարն ի վեր

ա) Արարատ, 1896, նոյեմբ.
բ) Արձագանք, 1896, № 144
գ) Բանաստեղծութիւններ, 1908, եջ 120
դ) « « « , 1912, եջ 29
ե) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 89
զ) Поэзия Армении, 1916, եջ 308
է) Գրական շաբաթ, 1929, № 39—40

102. Հավատում եմ—մեռնելու չե սուրբ գաղափար

ա) Արարատ, 1896, դեկտ.
բ) Բանաստեղծութիւններ, 1908, եջ 121
գ) « « « , 1912, եջ 30
դ) Հայ գրական. քրեստոմաթիա (VIII), 1934, եջ 454

103. Ցերք լսում եմ յես այս վիշտն անագին

ա) Արարատ, 1896, դեկտ.
բ) Բանաստեղծութիւններ, 1908, եջ 119

104. Զուլիմ ես համար, ընկեր բանգագին

ա) Ար բաս, 1897, հունվ.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 122

105 Կուգեյի ճիչեր տավիղս մեղմիկ

ա) Արարատ, 1897, հունվ.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 123

106. Նոր գարուն

ա) Արարատ, 1897, փետր.
բ) Արձագանք, 1897, № 31
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 124
դ) « « », 1912, եջ 31
ե) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 90
զ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 191
է) Հայ գրողներ, 1914, եջ 319
բ) Армянский Вестник, 1916, № 19
թ) Поэзия Армении, 1916, եջ 303
ժ) Armenian Legends and Poems, եջ 20

107. Գարնան կարկաչուն վտակի ափին

ա) Արարատ, 1897, ապր.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 126
գ) Առանձին քարտէ վրա, [1913]
դ) Поезия Армении, 1916, եջ 307

108 Ի՜նչ, չես գիտեմ, բավա՜ր չեղբայր

ա) Արարատ, 1897, մայիս
բ) Արձագանք, 1997, № 64
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 127

109. Ցերբ տեսնում եմ

ա) Արարատ, 1897, սեպտ.-հոկտ.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 129

110. Մենք մխասին գնում եյինք ճանապարհ

ա) Վտակ, 1901, եջ 9
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 158
գ) « « « , 1912, եջ 42

111 Տոնական յերգը

ա) Արձագանք, 1898, № 1
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 152

114. Պետրոս Դուրյանին

ա) Թատրոն, 1899, № 1
բ) Տարազ, 1899, № 22
գ) Բանաստեղծություններ, 1909, եջ 134

117. Ինձ ու ինձ

ա) Լումա, 1900, գիրք բ.

118. Այգաբաց բարձր սարին

ա) Լումա, 1901, № 1
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 147
գ) « « «, 1912, եջ 38
դ) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 191
ե) Հայ գրողներ, 1914, եջ 320
զ) Поэзия Армении, 1916, եջ 305
է) Հայ գրականություն (I), 1926, եջ 368
ը) Գրական շաբաթ, 1929, № 39—40
թ) Հայ գրական. քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 305

119. Ձարքնում ե յերեխ... Անուշ կարկաչով

ա) Լումա, 1902, № 2
բ) Մուրճ, 1904, № 2
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 168

120. Առծիվն ու արտույտ

ա) Մուրճ, 1904, № 3
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 164
գ) « « «, 1912, եջ 44
դ) Հայ գրողներ, 1914, եջ 321

121. Լուռ կաց, սիրտ իմ, այս աշխարհում

ա) Մուրճ, 1904, № 12
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, էջ 169
գ) « « « , 1912, էջ 46

122. Պահված եր նա ցուրտ մահճում

ա) Արարատ, 1908, № 2
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, էջ 76
գ) Поэзия Армении, 1916, էջ 307

123. Լուսնյակ գիշեր, ամռան գիշեր

ա) Գեղարվեստ, 1908, № 2
բ) Բանաստեղծություններ, 1912, էջ 47

124. Ժպտում է ինձ աղոտ աչերդ պայծառ

ա) Գեղարվեստ, 1909, № 3
բ) Բանաստեղծություններ, 1912, էջ 50

134. Ցեղուկ նոռան

ա) Գեղարվեստ, 1911, № 4

135. Ի՞նչ գիշեր է հրաշագեղ

ա) Լույս, 1911, № 15
բ) Բանաստեղծություններ, 1912, էջ 52

136 Ապրել յեվ տանջվել, տպրել ու տալալ

ա) Կռան, 1911, № 5
բ) Բանաստեղծություններ, 1912, 54

137. Ցերք խոր գիշերով ցուրտ անկողնիս մեջ

ա) Տարազ, 1912, № 1
բ) Բանաստեղծություններ, 1912, էջ 53

138. Մենակ, միշտ մենակ—ինչ յերջանկություն

ա) Արարատ, 1913, № 1

139. Իմ մուսան

ա) Տարազ, 1912, №3
բ) Բանաստեղծություններ, 1912, եջ 55

140. Հին յերգ

ա) Տարազ, 1913, № 4

141. Մորիկն անցավ, յերեվնցան ամպեր

ա) Կռան, 1912, № 20

142. Ցերազն եր անուշ

ա) Արփի, 1913, № 13
բ) Մալխասյան, «Հովհ. Հովհաննիսյանց», 1913, եջ 1

143. Հոգիս սեվ դարդ է մաոում

ա) Գոբծ, 1917, № 1

144. Հուսիկ

ա) Տարազ, 1915, № 4

145. Անա յեվ մայիս ծաղկում են վարդեր

ա) Գեղարվեստ, 1916, № 6

141. Ցերգիս հնե մնցակ

ա) Գեղարվեստ, 1916, № 6

147. Դուրսբ ձմեռ համին սուրում

ա) Գեղարվեստ, 1916, №6

148. Այնտեղ, ուր ցարդ դարավոր

ա) Աբև, 1916, № 5

149. Ծովի ափին խոռվանուշդ

ա) Գոբծ, 1917, № 1

150. Բաղդր դարին

ա) Գործ, 1917, № 3

ԲՈԼՈՐԱԴՆԵՐ ՅԵՎ ՊՈԵՏՆԵՐ

151 Չկնորս

ա) Արարատ, 1884, մարտ.
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 195

152. Ա.տավազդ

ա) Բանաստեղծություններ, 1887, եջ 112
բ) « « , 1908, եջ 67
գ) Գիր և կյանք, 1811, եջ 521
դ) Բանաստեղծություններ, 1912, եջ 15
ե) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 318
զ) Հայ գրողներ, 1914, եջ 318
է) Поэзия Армении 1916, եջ 308
ը) Հայ գրականություն (I), եջ 371
թ) Գրական շաբաթ, 1929, № 39—40
ժ) Հայ գրական. քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 442

153· Հերոյի աճեծը

ա) Հանդես դրականական և պատմական, 1888, I գիրք
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 197
գ) Գիր և կյանք, 1911 եջ 602
ե) Հայ հեղինակներ, 1913, եջ 193
զ) Մեղրապետ, 1914,

154. Գեղի տղագիլը

ա) Ազբյուր, 1890, № 1
բ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 223

155 Ցերաբխիլ

ա) Արարատ, 1895, մայիս
բ) Թատրոն, 1899, № 1
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 203

156 Պոլիկրատեսի մասանիճ

ա) Արաբատ, 1895, հուն.
բ) Թաղարն, 1899, № 1
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 210

157. Վահագնի ծնունդը

ա) Մուրճ, 1904, № 1
բ) Գեղարվեստ, 1908 № 1
գ) Բանաստեղծություններ, 1908, եջ 165
դ) Գիր և կյանք, 1911, եջ 519
ե) Հայ բանաստեղծներ, 1913, եջ 91
զ) Հայ դրողներ, 1914, եջ 321
է) Поэзия Армении 1916, եջ 301
ը) Հայ գրականություն (1), 1926, եջ 322
թ) Գրական շաբաթ, 1929, № 30—40
ժ) Հայ գրական. քրեստոմատիա (VIII), 1934, եջ 443

ԱՆՏԻՊ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

218. Յես փառ չեմ ուզում

ա) Գրական թերթ, 1937, № 30

ՍԵՎԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

[Հակոբ Պատյան]

ա) Պուշկինը, 1937, եջ 277

[Հոմերոսից]

ա) Գրական թերթ, 1937, № 30

[Պսոմեքեվոսի մեճախոսությունը]

ա) Արարատ, 1908, № 4
բ) Գեղարվեստ, 1913, № 5

ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

ԹՈՂՈՎԱԾՈՒՅՆ ՄԵՋ ՕՏԱՅԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ

Ագին բալա, ջա՜ն բալա	303
Այգեկյաղ բարձր սարեն	158
[Ալին և Զարուհին]	346
Ա՛խ, դաժան ցավից սիրտս և պատառվում	322
Ա՛խ, ի՞նչ եմ ուզում..	233
Ա՛խ, իմ անուշ, վսակիլ սրեր	196
Ա՛խ, ինչո՜ւ և չես չեմ կարող խնդալ	274
Ա՛խ, ի՞նչպես, հոգյակ, կը կամենայի	56
Ա՛խ, չես գիտեմ, թշվա՜ռ չկըթայը	146
Ա՛խ, պատառվում և իմ սիրտը վշտից	294
Ա՛խ, սև սև աչեր, ինչու՜ ձեզ տեսա	302
Ա՛խ, տվեք ինձ քաղցր մի քուն	31
Ահա և մայիս· ծաղկում են վարդեր	191
Ահա քեզ ձեռքս, ընկե՛ր Մանդալին	72
Ադմկալից փողոցում	155
Ազատիր, հոգյա՛կ, քո սիրտը անքիծ	275
Ամենայն անդամ, երբ ես հեռանամ	82
Ամենայն անդամ, երբ չես մրմնջակ	119
Ամենայն անդամ, երկը տեսնում եմ քեզ	53
Ամպշող լերկինքը, զով քամին	328
Ա՛յ վարդ-ազջիկ, ասա արի	169
Այն գեղեցիկ սրեր եյին	306
Այն լերանց եր	229
Այնտեղ, ուր ցարդ դարավոր	194
Այս ի՞նչ լեզու և հնչապին	36
Այս սրերուժը ընդհանուր սուգի	35
Անապատումը լերերուն կյանքի	13
Անավարտ պատկեր	236
Անբաղդի ազատնջ	42
Անգրագետ	113
Անհունը	

Անմեղ գոհեր 241
Անշուքը կյանքիս մէջ յեղեն բնութիւնն 265
Անցայ գրեթէ և այս մի տարին... 262
Անցիր, ա՛ւ ամպ, դու իմ սրտից 81
Անցնում են որեր, յես զարճայ մինակ 270
Աշուղ 79
Աջուն 122
Աչուն 227
Աչերիդ մէջ՞ բազդս և վառվում 167
Ապրել ու տանջվել, ապրել ու տոկալ 179
Ապրում ես, յիզքա՛յր, և հուսդրդ միշտ վառ 280
Առաջին սեր 310
Առաջին սեր 238
Առավոտս անցավ Առաջ եմ նայում 20
Ասում են, գՊոե՛տ, մենք չենք կարենում .. 84
Ասքա 222
Ավերակ 30
Արդեն նկատ լափին տալով 92
Արդեն փշում և շունչը գարնային 267
Արքեն փշում և շունչը գարնային 316
Արի, գարուն, սիրո՛էն գարուն 176
Արի ընկե՛ր, արի վազանք միասին 108
Արի, իմ հոգյա՛կ, իմ գիրկը արի 162
Արծիվն ու արտուտը 199
Արտավազդ 231
Արտուտ 250
Արև 273
Արցունք և արցունք, անվե՛րջ, անդադա՛ր...

Բագրի 340
Բազդը գաբքին 196
Բավական և լաս, չաբատանջ հոգի 366
Բացվեցավ գարուն... Հոգիս ըսերկրեթյամբ 127

Գարնան կարկաչուն վտակի ափին 145
Գարնան նման խայտալով 326
Գարուն 132
Գեղեցիկ որեր, ծազկավառ որեր 45
Գերի արագիլը 206
Գիրի ժամը 47

Դաշտի վարդը 106
Դարձյալ նոր տարի, թող ուրախանան 37
Դարձյալ, սիրական, ինձ յերևեցար 277
Դեպի վեր, դեպի արև բացվաւոտ 315
Դու արտասվում ես և չես ամաչում 71
Դու իմ սիրո՞ւը կամես տեսնել 234
Դու ծաղկում ես ինչպես վարդը հարավի 88
Դու հարուստ ես, կյանքդ անհոգ 243
Դու յերևեցար, ինչպե՞ս վառ գարնան 107
Դու չըկամես, ո՛վ կույս, լինել 83
Դուբսը ձմեռ. քամին սուլում 193

[Ելեգիա] 26

Զաոիկ 55
Զարթնում և յերկիրը անուշ կարկաչով 161
Զգում եմ արդեն, հանդչում և հոգիս 41

Ընկե՛ր իմ 96

Թևաթո խեղդված եմ յես դաժան վշտից 98
Թող այսոր մուքն և քեզ համար արև 73

Փայտում են ինձ այդ աչերըդ պայծառ 175

Իբրև յերազ նա նորից 309
Իզուր ես, հոգիս, լռուր, իմ հրեշտակ 34
Իմ արցունքից բաւանում են 18
Իմ մուսան 184
Ինձ մի սիրիր. անբաղդ որիս 39
Ինձ ու ինձ 157
Ի՜նչ գիշեր և հրաշադեղ 178
Ի՜նչ եմ անում վարդ ու շուշան 320
Ինչպես դարուն ծաղկաւիթ 311
Ինչպես վաղ յես կը թափեմ 63
Ինչպես քաղցր յերազ որերդ կանցնեն 95

Լինում է րոպե, յես անիծում եմ 65
Լուռ և հոգիս վորպես գիշեր 297
Լուռ կաց, սիրտ իմ, այս աշխարհում 169
Լուսնակ գիշեր, անքուն գիշեր 165

Խաղաղ վառվում լուսինն յերկնքում 284
Խորհրդածութիւն 321

Ծածկվիր շուտ, արև՛, քո դեմքը խարդախ 288
Ծաղիկ թառամած, ծաղիկ չորցած 232
Ծովի ափին 195

Կալանավոր 225
Կար մի ժամանակ յերազում եմի 112
Կյանք 105
Կուզեմի անհետ հեռանալ, կորչել 32
Կուզեմի հնչեր տավիղս մեղմիկ 142
Կռունկները շարան-շարան 312

Հավիտ արևն յուր առաջին 260
[Հակոբ Դուրյան] 368
Հայրենի տան յիս ինձ տեսա 170
Հառա՜չ 124
Հանիր, սիրելիս, քե՛ր վոսկի քնար 78
Հավատում եմ – մեռնելու չե սուրը զարափար 139
Հատիկ 54
[Հատված] 383
Հեղիկ կարկաչով վազում և ալիք 130
Հին յերգ՝ 186
Հիշողութիւն 100
Հիշողութիւն 237
Հոգիս ահ դարձ և մաշում 189
Հոգիս ախտը ե, ուզում եմ ցրվել 263
[Համերսոից] 396
Հուշիկ 190
Հրաժեշտ 245
Հրաշալի՜ գիշեր... խաղաղ քուն մտած 94

Զե՛զ չեմ ախտասում, իմ գարնան տարիք 154
Զիկնար 197
Զմեռ 252
Զմրան ծածկույթին ել չկա 319
Զյուրը հալչում, գառնում վտակ 308

Ճեմում եմի բուբրատանում 109

Մաղ-մաղ անձրև ու մշուշ 31
Մայրաքաղաքը փաթաթված լուսով 295
Մայիս 134
Մանկանը 11
Մարիա Նիկոլաևնա Ակիմովայինն 102
Մուրացկան 246
Մենակ, միշտ մենակ – ի՜նչ յերջանկություն 183
Մենք միասին պնում ևլինք ճանապարհ 148
Մընաք բարով, ասիա, պարուն 87
Միայն այն կապրի, որ միշտ և անհատ 91
Մի սիսոսիր անցած որերիդ 172
Մի թողնիր, յերգիչ, քնարդ կախած 77
Միևնույն վիշտը մեզ միացրեց 27
Մի վհատիր, յեթե ավիր 126
Մի խաթիր, յեթե ավիր 314
Միաքրս մոլոր քեզ եմ նայում 97
Մնաս բարի 187
Մրրիկն անցավ, յերկնյան ամպերը 187

Յես անմռունչ պնում եմի ճանապարհ 58
Յես ասում եմի. «Սիրեցե՛ր, քանի 268
Յես գուրս եմ գալիս գաշտը ամայի 104
Յես գուրս եմ գալիս մենակ ճամբու վրա 278
Յես զբոսնում եմ լուսկրամիա 14
Յես յերգելու ձեն չունիմ 304
Յես տանջվում եմ, յես այրվում եմ 298
Յես տանջվում եմի, չափ չկար վշտիս 300
Յես փառք չեմ ուզում, վասկի յեմ ննջելում 305
Յես քեզ սիրեցի, բայց չեմ կամենում 74
Յես սիրում եմ ուրբը գեղեցկուհյան 49
Յերազ 121
Յերազ 293
Յերազն եր անուշ, վոր ոգեղեն թևերով 188
Յերանի նոքան, վոր տեր և ազատ 40
Յերաշխիք 208
Յերբ գարնան առաջին ծիծեռնակի հետ 171
Յերբ լուում եմ յես, այս վիշտն անպիճն 140
Յերբ խոր գիշերով, յուրտ անկողնիս մեջ 180
Յերբ հոգիս մտայ, յերկինքը գլխիս 324
Յերբ մտազ մուսաս ժպտան յերեսին 64
Յես նստում եմ ախուր և՝ միջնկ 61

Ցերբ յես տեսնում եմ, վար ուռենիսաեր 62
Ցերբ նա դեռ նոր եր լուսս աշխարհ տեսել 76
Ցերբ կյանքի ուռայն հոգսերից ճնշված 152
Ցերբ տեսնում եմ, ինչպես պայծառ 147
Ցերդ 17
Ցերդ 33
Ցերդ 249
Ցերդես հետ մենակ 192
Ցերդի՛ր, հոգյակ, յերդիր, իմ մանուկ 118
Ցերդչի անհծքը 203
Ցերդչին 80
Ցերկինքն ամպաս, մխակերպ ծխուր 287
Ցերկինքը պայծառ, ողը ձմեռնաշունչ 272
Ցերկու համբուրյր 57
Ցերկու ճանապարհ 22
Ցհզուկ նորան... 177
Ցեվ այս գարուն կանցնի չուտով 60
Ցեվ յեկավ գարուն, և անցավ ամառ 135

Նավակ 226
Նոր գարուն 143
Նոր տարի 19
Նոր տարի 290

Շուշան 235
Շուտպե՛ր, պատանի՛, տալ վայելչություն 21

Ողն անվրդով և և խաղաղական 239
Ով նազելի կույս, դու մի լար 292
Ոյր մ[illegible]նես, ճամբես յերկա՛ր... 168
Ո՛վ իմ լռյճուկ կյանք, խանդուղդ ոսկյալի 111
Ո՛վ իմ չքնաղ, իմ անգին 301
Ո՛վ վարդ ազջիկ, դերի եմ յես 12
Ու ժրկին հոգսերը արձակ պաշտերում 254

Ո՞ւմ հայտնեմ ցավերս, տանջանքս հոգեկան 299

Զգիտեմ ինչու, յերբ ժառանգատես 151
Զուննեմ քեզ համար, ընկե՛ր Թանդապին 141
Զքնաղ դեմքիդ եմ նայում 325
Զքնաղ մանուկ, հրեշտակի դեմքով 66

Պատկած եր նա ցուրտ մահճում 164
Պերճ Պռոշեանին 153
Պոեմ 99
Պոետ 329
Պոետին 25
Պոլիկրատեսի մասանին 216
[Պռոմեթեոսի մենախոսութիւնը] 396

Ջինջ լերկինքից վոսկի արև 24

Սարն ի վեր 136
Սգո որեր 133
Սիրո ցընորքնե՛ր, վա՛ռ յերազներ 114
Սիրում եմ՝ յերբ ծանրանում ե 258
Սիրուն գրուխդ կրծքիս խոնարհած 81
Սիրուն մարգեր, կանաչ պուրակ 307
[Սոֆոկլեսի «Անտիգոնեյից»]
Սուրում ե հոգիս, ուժգին տատանում 264

Վահագնի ծնունդը 220
Վարդը ձեռիդ դու ներս յեկար 327
Վերջին տերև 228
Վեճ առակը վազում ե կայտառ 279
Վո՛հ, գեղեցիկ ե աշխարհն աստուծո 271
Վորպես հազիանդամ մի ծերուկ հսկա 28
Վորպես մի ցուրտ խավար վիշեր 323
Տանջվիլ հանապազ, տանջվիլ անվախճան 282
Տենչ անք 128
Տեսե՛լ ես արդյոք այն ըլուրները 11
Տրխուր յերդիչը քնարը ձեռին 38
Տխուր և զուրսը, մըրկն ու խոնավ 256
Ցոնական յերգը 150
Ցօղաւեն աստղերը կապույտ յերկինքում 44
Փինաչի 331
Քանի՛, քանի՛ կամեցել եմ 50
Քեզ մոտեցա սեր հուսալով 86
Քնքուշ տողերում չես պետի յերգեմ 59
Քո՛ւն յերկիր, հոգյակ 120
26 ապրիլի 69

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

(Ժողովածուի մեջ մտած նյութերի)

1880

1, 2, 3, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 241

1881

4, 5, 6, 151, 172

1882

7, 8, 174, 175, 176, 242

1883

9, 10, 11, 12, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 244, 245

1884

13, 14, 15, 16, 17, 18, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205

1885

19, 20, 21, 22, 206, 207

1886

23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 227

1887

54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 152, 218

1888

73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 119, 153

1889

82, 83, 84, 85, 154

1890
86, 87

1891
88, 89, 220

1892
90, 91

1893
92

1895
93, 94, 95, 96, 97, 155, 156

1896
98, 99, 100, 101, 102, 103

1897
104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111

1898
112

1899
113, 114, 115, 116

1900
117, 221, 222, 223

1901
118

1902
119

1904
120, 121, 157

1908
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 158

1909
122

1911
134, 135, 136, 137, 138, 224

1912
139, 140, 141

1913
142

1915
143, 144, 145

1916
146, 147, 148, 149

1917
150

1922
225, 226, 227

1925
228

[°]
229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 246, 247, 248

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԻԼՅՈՒՍՏՐԱՑԻԱՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Հովհ. Հովհաննիսյանի անդրանիկ տպագիրը՝ ան առաեղծուվյունները «Աղբյր» մանկական ամսագրում, 1883 էջ 15

Հ. Հովհաննիսյան [1923—4] էջ 51

Հ. Հովհաննիսյանը Փարիզում, 1889 էջ 67

Հ. Հովհաննիսյանի «Բանաստեղծություններ» անդրանիկ ժողովածուի անվանաթերթը Պետերբուրգի գրաքննական կոմիտեի մակագրությամբ էջ 89

«Ծաղն է վեր» բանաստեղծության ինքնագիրը էջ 136

«Ալագյազ բարձր սարին» բանաստեղծության ինքնագիրը էջ 159

Հովհաննես և Զարուհի Հովհաննիսյանները էջ 181

Վ. Բրյուսովի գրքի անվանաթերթը՝ հեղինակի մակագրությամբ էջ 201

Հ. Հովհաննիսյանի ծնողները՝ Մ կրաիչ և Անուշ Հովհաննիսյանները էջ 209

«Վահագնի ծնունդը» բալլադի ինքնագրի հեղինակային պատճենի մի էջը էջ 223

Հ. Հովհաննիսյանը Մոսկվայի հայալսարանի ուսանող, 1886 էջ 247

Հ. Հովհաննիսյան. Թիֆլիս անհայտ և էջ 285

Հ. Հովհաննիսյանը գրողների շրջանում 1928 էջ 317

Հ. Հովհաննիսյանն իր ծորսորդական շան՝ Վեսաայի հետ, 1897 էջ 389

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Տեսե՞լ ես արդյոք այն բլուրները . . . 11
2. Ո՛վ վաթսդ տղվիկ, դերի չեմ ձես . . . 12
3. Անավարտ պատկեր 13
4. Ձես զբոսնում եմ բերկրամիտ . . . 14
. . Ձերդ 17
6. Իմ արցունքից քուռնում են 18
7. Նոր տարի 19
8. Առավոտս անցավ. Առաջ եմ նայում . . . 20
9. Շտապիր, պատանի, տալ վայելչության . . 21
10. Ձերկու ճանապարհ 22
11. Չինչ յերկնքից վռսկի արև 24
12. Պահին 25
13. [Ելիզիա] 26
14. Մենուշն վիշտը մեզ միացրեց 27
15. Վորպես հաղթանդամ մի ձերուկ հսկա . . 28
16. Ավերակ 30
17. Ախ, տվե՛ք ինձ քաղցր մի քուն . . . 31
18. Կուզեյի անհետ հեռանալ, կորչել . . . 32
19. Ձերդ 33
20. Ի զուր ե, հոդիս, ի զուր, իմ հրեշտակ . . 34
21. Անապատումը յերեքուն կյանքի . . . 35
22. Այս որերումը ընդհանուր սուգի . . . 36
23. Դարձյալ նոր տարի, քեղ ուրախանան . . 37
24. Տըխուր յերգիչը քնարը ձեռին . . . 38
25. Ինձ մի սիրիր անբաղդ որես . . . 39
26. Ձերանի նորան վոր տեր և ազատ . . . 40
27. Ձյուն եմ արդեն, հանդչում և հոգիս . . 41
28. Անդրադարձ 42

29.	Ցուրտն ասպերը կապուտ յերկինքում	44
30.	Գեղեցիկ որեր, ծաղիկներ որեր	45
31.	Գյուղի ժամը	47
32.	Ես քեզ սիրում եմ սուրբ զեղեցկութեյան	49
33.	Քանիր, քանիր կամենալ եմ	50
34.	Աւետյան անգամ, յերբ տեսնում ես քեզ	53
35.	Համերկ	54
36.	Զատիկ	55
37.	Ախ, ինչպես, հոգյակ, կը կատենայի	56
38.	Ցերեկուս համբույր	57
39.	Ես անմռունչ գնում եմ ճանապարհ	58
40.	Քնքուշ ուղերում յես ալեսի յերգեմ	59
41.	Ցով այս գարուն կանցնի չուռաով	60
42.	Ցերբ յես նայում եմ տխուր ու մռայլ	61
43.	Ցերբ յես տեսնում եմ, վոր ուշադրութեամբ	62
44.	Ինչպես վառակ յես կը թափեմ	63
45.	Ցերբ մտաղ մուսան ծպտուն յերեսին	64
46.	Լինում ե քոպեր, յես անիծում եմ	65
47.	Զրնդող մանուկ, հրեշտակ դեմքով	66
48.	26 տարեկան	69
49.	Դու արտասուում ես ե չես ամաչում	71
50	Ասա քեզ ձեռքս, ընկեր քաղցրագին	72
51.	Թող այսօր մութին ե քեզ համար աչե	73
52.	Ես քեզ սիրեցի, բայց չեմ կասենում	74
53.	Ցերբ նա դեռ նոր եր լուսո աշխարհ տեսել	76
54.	Մի քաղեր յերկնից քնարըդ կախած	77
55.	Հասիր սիրելիս, քեր վաղի քընար	78
56.	Աշուղ	79
57.	Ցերգչին	80
58.	Սիրուն պլոխըդ կուրծքիս խոնարհած	81
59.	Ամենայն անլսամ, յերբ ինձնեամիս	82
60.	Դու չըկասիր, ով կաւյս, լինել	83
61.	Ասում են. «Ոնեու, մենք չենք կամենում	84
62.	Ինչ մտածես սեր հուսալով	86
63	Մըենք բարակ, արև, կարուն	87
64	Դու ծագուում ես ինչպես վարդը հարավի	88
65	Միայն այն կասկին, վոր միշտ ե անմահ	91
66.	Արագն եկավ լաչին տալով	92
67.	Հրաշալի՛ գիշեր... խաղաղ քուն մտած	94

		95
68.	Ինչպես քաղցը յեթող որբըդ կանցնեն	96
69.	Ընկեր իմ	97
70.	Մնաս բարև	98
71.	Թևսիս խեղդված եմ յես գաժան վշակից	100
72.	Հիշողութիւն	102
73.	Մ[արիա Նիկոլաևնա Ակիմովայինն	104
74	Ցեղս գուրս եմ գալիս գաշտը ամայի	105
75.	Կյանք	106
76.	Դաշտի վարդը	107
77.	Դու յերևցար ինչպես վառ գարնան	108
78.	Աբի՛, իմ հոգյակ, իմ դիրկը աբի՛	109
79	Ձնծաղ եյի քո բաժանուած	110
80.	Անգին, սև ամպ, դու իմ սրտից	111
81	Ո՛վ իմ խղճուկ կյանք, խառնուրդ սասկալի	112
82	Կար մի ժամանակ յերազում եյի	113
83	Անհուներ	114
84.	Սիրտ ցնծորքնե՛ր, վա՛մ յերազներ...	116
85.	Մանկանը	118
86.	Ցերդե՛ր, հոգյակ, յերդե՛ր, իմ մանուկ	119
87	Անհնայն անդամ յերբ յես մերձենալ	120
88.	Քնէն յեղնը, հոգյակ	121
89.	Ցերաց	122
90.	Աղուն	124
91.	Հառաչ	126
92.	Մի վհատիր, յեթե ավերը	127
93.	Բացվեցավ գարուն... Հոգիս քերքերքիմք	128
94	Տնեցանք	130
95.	Հեղիկ կարկաչով վազում և ալիք	132
96.	Գարուն	133
97	Մի օրեր	134
98.	Մայրս	135
99	Ձեվ յեկավ գարուն, և անցավ ամառ	136
100.	Ամբն ի վեր	139
101.	Հավատամ եմ—մեռնելու չե սարը գազափար	140
102.	Ցեղը լուսե՛ իմ յես, այս վիշտն անպիեն	141
103.	Զուռնա քեղ հայոց, ընկեր, քանդպեին	1 2
104	Դու զեղ հնչեր տաքիդ մեղմիկ	143
105.	Նոր գարուն	145
106.	Գարնան կսրիչուն վաակի ափին	

107.	Ա՛խ, լեռ դիտեմ, թվում լեղքայը	146
108.	Ցերը տեսնում եմ, ինչպես պայծառ	147
109.	Սևնը միասին գնում եյինք ճանապարհ	148
110.	Տանական լերը	150
111.	Չ՚իտես ինչու, լերը մառախլապատ	151
112.	Ցերը դյանքի ունայն հոգսերից ճնշված	152
113.	Գերճ Գառդյանին	153
114.	Ձեզ չեմ ափսոսում, իմ զարնան տարիք	154
115.	Աղվակից փղոցում	155
116.	Ինձ ու ինձ	157
117	Ալաշյաղ տարձը տարին	158
118	Զարթնում ե լերկիր անուշ կարկաչով	161
119.	Արծիվն ու արատուրը	162
120.	Լուռ կաց, սր՚ըտ իմ, այս աշխարհում	163
121.	Պահած եր նա ցուրտ ամռնում	164
122	Լուսնակ գիշեր, անքուն գիշեր	165
123.	Ա՛խ, իմ անուշ, վոսկի օրեր	166
124.	Աչերիդ մեջ քաղցս ե վառվում	167
125.	Որր մ՚ինեց, համբուս լերկիր...	168
126.	Ա՛յ վարդ-աղջիկ, մոտ արի	169
127.	Հայբենի տան լես ինձ տեսա—	170
128.	Ցերբ զարնան առաջին ծիծեռնակին հետ	171
129.	Մի ափսոսիր անցած օրերիդ	172
130.	Այս ինչ լերկ ե հեղատպին	174
131	փպտում են ինձ այդ աչերդը պայծառ	175
132	Արի, ընկեր, արի վողջանք միասին	176
133	Ցեղուկ ե ըան...	177
134.	Ի՞նչ գիշեր ե հրաշագեղ	178
135.	Անարդ ու տա՜ջևել ապրել ու տոկալ	179
136	Ցերբ խոր գիշերով, ցուրտ անկողնիս մեջ	180
137	Մենակ, մրչտ մենակ – ինչ լեբչանկություն	183
138.	Իմ մուսան	184
139.	Հին լերգ...	186
140.	Մրրիկն անցավ, ըրկեցան ամպեր	187
141.	Ցերաշն եր անուշ, վոր ոդեղեն թևերով	188
142.	Հոդյս սև դարը և սաշում	189
143.	Հուշիկ	190
144.	Անա և մայիս ծագկում են վարդեր	191
145.	Ցերդիս հետ մենակ	192
146.	Գուբսը ձակա քամին սուլում	193

147. Ախտակդ ուր ցաղդ զաբաւոր 194
148. Ծովն ափին 195
149. Բաղդր զարբին 196

ԲԱԼԼԱԴՆԵՐ ՅԵՎ ԳՈՒՄՆԵՐ

150. Ձիևորս 197
151. Արտաւազդ 199
152. Յերդչի անմեծքը 203
153. Փերի արտիլիը 206
154. Յերաշխիք 208
155. Գոլիկրատեսի մատանին 216
156. Վահագնի ծնունդը 220
157. Ասրա 222

ԱՆՏԻՊ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

158. Կալանաւոր 225
159. Նաւակ 226
160. Աչուն 227
161. Վերջին տերև 228
162. Ալն յերգող եր 229
163 Արտուտ 231
164. Ծաղիկ թառամած, ծաղիկ չորցած 232
165. Ա՛խ, ինչ եմ ուղում... 233
166. Դու իմ սիրտը կասկս տանել 234
167. Շուշան 235
168. Անբաղդի տրտունջ 237
169. Հիշողութիւն 238
170. Առաջին սեր 239
171. Ոդն անվրդով և և խաղաղական 241
172. Անմեղ գոհեր 243
173. Դու հարուստ ես, կյանքդ անոգ 245
174. Հրաժեշտ 246
175. Մաւթացիկան 249
176. Ցերդ 250
177. Սրև 252
178 Ձմեռ 254
179. Ուժգին հոդմիրը արձակ դաշտերում 256
180. Տխուր և դուրսը, մթին ու խոնավ 258
181. Սիրուս եմ՝ յերբ ծանրանում է 261

182. Հազիվ արեւն յետր առաջին . . . 260
183. Անդամ պիտին և այս մի տարին... . . 262
184 Հոգիս ախուր է. ուզում եմ լրվել . . 263
185. Սուլում է հոգմը. ուժգին ասատանում . . 264
186. Անյուսք կյանքիս մեջ լեվին բնութեան . . 265
187. Բավական է լաս, չարատանջ հոգի . . 266
188. Արդեն փ ում է շուներ գարնային . . 267
189. Ցես ասում եյի. «Սիրենց՛ք, քանի . . 268
190. Անցնում են օրեր, յես գարձյալ մենակ . . 270
191. Վեհ, դեղեցիկ և աշխարհն ասատւծո . . 271
192. Ցերկինքը պայծառ, ողը կենսատուն է . . 272
193. Արցունք և արցունք, ախվե՛րջ, անդադար... . . 273
194. Ա՜խ, ինչու՞ և յես չեմ կարող խնդալ . . 274
195. Ազոթիր, հոգյա՛ն, քո սիրտր անբիծ . . 275
196. Գարձյալ, սրբակա՛ծ, լնձ յերևեցար . . 277
197. Ցես պուրս եմ գալիս մենակ ճամբու վրան . . 278
198. Ցեյտ առավոր վազում է կայտառ . . 279
199. Ակրում եմ, յեղբայր, և հույսդ սիշտ վառ . . 280
200. Տ. Նովել հանապազ, առանջվել անվանանն . . 282
201. Ծագող վառվում է լուսերնն յեւ՚կնքում . . 284
202. Ցերկինքն ամպոտ, սիակերպ սխուր . . 287
203. Ծածկվի՛ր շուտ, արև, քո դեմքը խարդախ . . 288
204. Նոր տարի 290
205. Ո՛վ նապելի կուլս, դու մի լար . . . 292
206. Ցերազ 293
207. Ա՜խ, պատառվում է իմ սիրտը վշտից . . 294
208. Մայրաքաղաքի փաթաթված լուսով . . 295
209. Լուռ և հոգիս վորպես գիշեր . . . 297
210. Ցես առանջվում եմ, յես այրվում եմ . . 298
211. Ո՞ւմ հայտնեմ ցավս, առանջանքս հոգեկան . . 299
212. Ցես առանջվում եյի, չար չըկար վշտիս . . 300
213. Ո՛վ իմ չքնաղ, իմ անգին . . . 301
214. Ա՜խ, սև սև աչեր, ինչու՞ ձեզ տեսա . . 302
215. Ազիզ բալա, տան բալա . . . 303
216. Ցես յերդվում ձեն չունեմ . . . 304
217. Ցես փառք չեմ ուզում, վսակի չեմ խնդրում . . 305
218. Այն գեղեցիկ օրերին . . . 306
219. Սիրուն մարդեր, կանաչ պուրակ . . 307
220. Ջյունը հալչում, դառնում վառակ . . 308
221. Իրքև յերազ նա նորից . . . 309

222.	Առաջին սեր	310
223.	Ինչպես դարուն ծաղկափթիթ	311
224.	Կառնիկները շարան շարան	312
225.	Մաղ-մաղ անձրև ու մշուշ	313
226.	Միաքրտս սոյոր քեզ եմ նայում	314
227.	Դեպի վեր, դեպի արև բոցավառ	315
228.	Արի, դարձ՛էն, այրուն դարձ՛էն	316
229	Ջմրան ձածկուելիր էլ չկա	319
230.	Ինչ եմ անում վարդ ու շուշան	320
231	Ծաղրդածուքյուն	321
232.	Ա՛խ, դաժան ցավից սիրտս և պատռվում	322
233.	Վորպես մի ցուրտ խավար պիչերը	323
234.	Ցերբ հոգիս մռայլ, տխրությունը դլխիս	324
235.	Ջինաղ դեմքդ եմ նայում	325
236.	Գարնան նման խայտալով	326
237.	Վարդը ձեռիդ դու ներս յեկար	327
238.	Աժպրող յերկինք, դով քամին	328
239.	Գնա	329

ՍԵՎԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

		331
240.	Փլնատի	340
241.	Բադրի	346
242	[Ալին և Զարուհին]	368
243.	[Հակոբ Դուրյան]	383
244.	[Հատած]	387
245	[Համերոսիյ]	396
246.	[Պոռմեթեևսի սեռնախոսուքյունը]	398
247.	[Սոֆոկլեսի Անտիդոնե-ից]	

ՀՄՏԱԴՐՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

		403
1.	Ծանոթուքյունները	455
2.	Ալլյուզիաներ	467
3.	Մատենագիտական տախտակ	482
4.	Ալրբենական տախտակ	489
5.	Ժամանակագրական տախտակ	

Գլխ. խմբագիր՝ Սիրուս
Կազմ., անվանաքննչները, չմուշ—ախուռները, ակզբնապատրաստը և հեղ.նախկ պատրաստ՝ Նկարիչ Աբ. Ղարիբյանի
Սրբագրիչ՝ Ս. Շահբազյան

Գլավլիտի լիազոր № —9322 պատվեր 991
Հրատ. 1199 տիրաժ 4000
Թուղթ 62×94 Տպ. 31¾ մամ. Մեկ մամ. 42125 նիշ.
Հնդ. 33 մամ.
Գինը 16 ռ.
Տրված է արտադրության 15/VII 1937 թ.
Տրված է տպագրության 14/IX 1937 թ.

Ցեռնվան, Պետհրատի տպարան, Լենինի, 65

ՈՒԳՈՒՄ

411 եջում 31-րդ ծանոթության շարունակությունը կարդալ 412-ի վերից 17-րդ տողից հետո: 412 եջի սկզբի խոտաոտոր կարդալ 413 եջի վոտաճավոր չորորդ խոտորդից հետո:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
220028347

II
8347